

TRC2 (DİYARBAKIR-ŞANLIURFA) BÖLGESİ

2010 YILI ÖN BÖLGESEL GELİŞME PLANI

OCAK 2010

KARACADAĞ KALKINMA AJANSI

Adres: Şanlıurfa Yolu 1. km Kaynartepe Mahallesi

No:15 Bağlar / Diyarbakır

Telefon: 0(412) 237 12 16 - 17 • 237 12 82 - 83

GSM: 0(530) 664 67 14

Faks: 0(412) 237 12 14

E-Posta: info@karacadag.org.tr

İnternet Sitesi: <http://www.karacadag.org.tr>

Şanlıurfa Yatırım Destek Ofisi

Adres: Şanlıurfa İl Özel İdaresi Binası Paşabağ

Mahallesi Adalet Caddesi No: 7/A Şanlıurfa

Telefon: 0 (414) 314 98 03

Faks: 0 (414) 314 98 05

E-posta: urfaydo@karacadag.org.tr

İnternet Sitesi: <http://www.investsanliurfa.com>

Grafik-Tasarım

Aral Ajans Ltd. Şti.

+90.312 433 2725

www.aralajans.com

Baskı

TDV Yayın Mat. ve Tic. İşl.

Örnek San. Sit. 1. Cad. 358. Sok.

No: 11, Ostim/Ankara

Tel : 0312 354 9131

Fax : 0312 354 9132

© Bu eserin bütün yayın hakları Karacadağ Kalkınma Ajansı'na aittir. Yayıncının izni olmaksızın kısmen ya da tamamen çoğaltılamaz.

Yayın Tarihi: Mayıs 2010

V İ Z Y O N

Doğal, tarihi, sosyal ve kültürel zenginliği ve çeşitliliği ile Güneydoğu Anadolu Bölgesinin cazibe ve ticaret merkezleri olan Diyarbakır ve Şanlıurfa'nın bu potansiyelini en iyi şekilde koruyarak değerlendiren, işsizliğin, yoksulluğun ve gelir dağılımındaki eşitsizliğin azaltıldığı, Türkiye'nin Ortadoğu'ya açılan kapısı TRC2 Bölgesi.

KARACADAĞ

KALKINMA AJANSI • DEVELOPMENT AGENCY

ÖZET

Ön Bölgesel Gelişme Planı'nın amacı, 2010 yılında Karacadağ Kalkınma Ajansı'nın vermeyi planladığı teknik ve mali desteklerin ana çerçevesini belirlemek ve diğer ilgili tarafların bölgesel kalkınma faaliyetleri için bir başvuru çerçevesi oluşturmaktır.

Plan'ın hazırlanması amacıyla, öncelikle TRC2 Bölgesi (Diyarbakır-Şanlıurfa) ile ilgili daha önce yapılan ampirik ve akademik çalışmalar gözden geçirilmiş; bölgenin mevcut durumu analiz edilmiş; üst ölçekli planlar ve programlar incelenerek bölgesel gelişmeye yönelik yaklaşımlar belirlenmeye çalışılmış; Bölgenin SWOT (GZFT) Analizi yapılmış ve Bölgenin gelişme vizyonu ile Bölge için stratejik öneme sahip amaçlar ve bu amaçların gerçekleştirilmesi için gerekli olan öncelikler belirlenmiştir.

Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) tarafından İstatistik Bölge Birimleri Sınıflandırması (IBBS) Düzey-2'ler esas alınarak yapılan sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralamasına göre, TRC2 Bölgesi (Diyarbakır-Şanlıurfa) 26 bölge içerisinde 23'üncü sırada yer almaktadır.

Bölgenin 2008 yılı yıllık nüfus artış oranı % 27,5'dir. 2009 yılı nüfus verilerine göre; Bölgenin nüfusu oldukça genç olup nüfusun % 60,5'i 25 yaşın altındadır. 25-65 yaş arası nüfus toplam nüfusun % 36'sını ve 65 yaş üstü nüfus toplam nüfusun % 3,5'ini oluşturmaktadır.

2009 yılında Bölgenin şehir nüfusu oranı % 63,3 ve köy nüfusu oranı % 36,7'dir. Bölge ekonomisinde tarım önemli bir ağırlığa sahip olup sanayi sektörü az gelişmiştir. 2008 yılında istihdam edilenlerin % 49,8'i hizmetler, % 33,4'ü tarım ve % 16,8'i sanayi sektöründe çalışmaktadır. Bölgenin işsizlik oranı Türkiye ortalamasının üzerinde olup 2008 yılı için işsizlik oranı % 14,1, işgücüne katılma oranı % 31,8, tarımdaki işsizlik oranı % 16,9 ve istihdam oranı % 27,3'tür.

Bölgede ekonomik ve sosyal kalkınmanın gerçekleştirilmesi için sanayi altyapısının geliştirilmesi, sanayi ve tarımsal üretim kapasitesinin artırılarak tarıma dayalı sanayi ile rekabet edebilirliğinin geliştirilmesi, zengin bir tarihsel ve kültürel geçmişe sahip olup çeşitli medeniyetlere ve dinlere ev sahipliği yaparak kültürel çeşitliliği ve hoşgörüyü içinde barındıran Bölgede bu potansiyelin iyi değerlendirilerek Bölgenin bir turizm destinasyonuna dönüştürülmesi, çevrenin korunması ve sürdürülebilir ekonomik kalkınmanın gerçekleştirilmesi gerekmektedir.

ANAHTAR SÖZCÜKLER:

Bölgesel Kalkınma, Bölgesel Gelişme, Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik, Bölgesel Kalkınma Ajansları.

ABSTRACT

The purpose of the Preliminary Regional Development Plan is to determine the main framework of the technical and financial supports which are planned to be provided by the Karacadağ Development Agency in 2010 and also to serve as a framework which other relevant stakeholders may refer to for their regional development activities.

In order to compile the plan; primarily, empirical and academic researches that were conducted relating to the Region have been scrutinized; the current situation of the region has been analyzed; the approaches for the regional development have been designated by investigating the national plans and programs; SWOT Analysis of the Region has been realized and the development vision, along with the strategic aims for the Region and the priorities to fulfill those aims have been specified.

According to the socio-economic development ranking that was performed by the State Planning Organization (SPO) based on the Nomenclature of Territorial Units for Statistics (NUTS) 2; TRC2 Region (Diyarbakır-Şanlıurfa) has ranked 23rd out of 26 regions.

In 2008, annual population growth rate of the region was 27.5 %. The Region has considerably young population and in 2009, 60.5 % of the population was under the age of 25. The people between 25-65 years old account for 36 % of the total population and 3.5 % of the total population is composed of people above the age of 65.

In 2009, urban population rate was 63.3 % and the rural population rate was 36.7 % in the Region. While agriculture takes an overwhelming role in the region's economy, industry is under-developed. In 2008, the rates of employment in service sector, agricultural sector and industrial sector were 49.8 %, 33.4 % and 16.8 %, respectively. In 2008, the unemployment rate in the region, which is above the Turkey's average unemployment rate, was 14.1 %, the labor force participation rate was 31.8 % for the region, and employment rate was 2.3 % whereas unemployment rate in agriculture sector was 16.9 %.

In order to achieve the economic and social development in the region, it is crucial to enhance the industrial infrastructure, to improve the agriculture-based industry and the competitiveness by increasing industrial and agricultural production capacity, to transform the region to a tourism destination by assessing the potential arising from the cultural variety and tolerance thanks to hosting various civilizations and religions, to protect the environment and to achieve the sustainability of the economic development.

KEYWORDS:

Regional Development, Regional Improvement, Socio-Economic Development, Regional Development Agencies.

SUNUŞ

Karacadağ Kalkınma Ajansı; Diyarbakır ve Şanlıurfa illerinde bölgesel düzeyde kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları arasındaki işbirliğini geliştirmek, kaynakların yerinde ve etkin kullanımını sağlamak ve yerel potansiyeli harekete geçirmek suretiyle, ulusal kalkınma planı ve programlarda öngörülen ilke ve politikalarla uyumlu olarak bölgesel gelişmeyi hızlandırmak, sürdürülebilirliğini sağlamak, bölgeler arası ve bölge içi gelişmişlik farklarını azaltmak amacıyla kurulmuştur.

Ülkemizde bölgesel gelişmenin hızlandırılması, bölgeler arası ve bölge içi sosyo-ekonomik gelişmişlik farklılıklarının giderilmesinde çeşitli kalkınma araçları kullanılmıştır. Bu araçlardan biri de, Bölgesel Gelişme Planları'dır. Bölgesel Gelişme Planları, hem kalkınma planlarının sektörel öncelikleri ile mekânsal boyutlarının bütünleştirilmesi, hem de bölgeler arası gelişmişlik farklılıklarının azaltılması ve sürdürülebilir kalkınmanın gerçekleştirilmesi amacıyla hazırlanmaktadır. Bu planların amacı; kısa, orta ve uzun dönemde bölgede ekonomik ve sosyal kalkınma ve gelişmeyi sağlayacak stratejik amaç ve hedefleri belirlemek, bu hedeflere ulaşmak için izlenecek yolu göstermek, bölgedeki sektörel büyüme eğilimlerini ve büyüklüklerini saptamak, ekonomik ve sosyal gelişmenin gerektirdiği her türlü kaynak ve alan tahsislerini yapmak, gelişmenin sosyal, kültürel ve ekonomik eylemleri için fiziksel zemin hazırlamaktır.

Bu kapsamda, Karacadağ Kalkınma Ajansı tarafından, yerel dinamikleri ve potansiyelleri harekete geçirmeye yönelik strateji ve öncelikleri belirleyen, esnek, dinamik, katılımcı ve uygulanabilir nitelikte olan Ön Bölgesel Gelişme Planı hazırlandı. Ön Bölgesel Gelişme Planı'nda, kısa vadede Bölgemizdeki ekonomik ve sosyal gelişmelere yön verilmesi, genel eğilimlerin tespit edilmesi, Bölgemizin diğer bölgelerle karşılaştırıldığında üstün olduğu alanların belirlenerek bu alanlardaki mevcut ve gelişmesi muhtemel sektörlerde uzmanlaşmanın sağlanması amaçlandı.

Ön Bölgesel Gelişme Planı'nın hazırlık sürecinde değerli katkılarını sunan Yönetim Kurulumuz, Kalkınma Kurulumuz, özel sektör, kamu kurumu ve Sivil Toplum Kuruluşlarının kıymetli yetkililerine bu katkılarından dolayı teşekkür eder, Planın bölgemizde faydalı gelişmelere vesile olmasını temenni ederim.

Nuri OKUTAN
Şanlıurfa Valisi
Yönetim Kurulu Başkanı

ÖNSÖZ

20'nci yüzyılın son çeyreğinde artan ve 21'inci yüzyılın başlarında zirve yapan küreselleşme eğilimi, bir taraftan ekonominin önündeki ulusal engelleri ortadan kaldırırken, diğer taraftan ekonomik kalkınma ve bölgesel gelişmenin öncü ve itici güçleri olarak yerel ve bölgesel dinamiklerin önemini arttırmış ve kalkınma anlayışında bölgesel kalkınma merkezi bir rol oynamaya başlamıştır.

Küreselleşme sürecinin yarattığı rekabet, yerel birimleri birer ekonomik aktör konumuna getirmiştir. Yerel kaynaklarını ve potansiyellerini iyi harekete geçirerek belirli sektörlerde uzmanlaşan bölgelerin, dünya ekonomisinde de diğer bölgelerle karşılaştırıldığında birtakım üstünlük ve rekabet avantajları elde ettikleri gözlemlenmektedir. Şüphesiz, bu üstünlük ve avantajların elde edilmesi kendiliğinden ortaya çıkan birer olgu olmayıp bölgedeki kamu sektörü, özel sektör ve sivil toplum kuruluşlarının (STK) işbirliği ve güç birliği yaparak belirli strateji ve politikalar doğrultusunda organize olmaları ve ortak hareket etmelerinin bir sonucudur.

Ülkemizde, planlı ekonomik kalkınma anlayışının benimsendiği 1960'lı yıllardan beri, bölgesel gelişmeye ve bölgeler arası gelişmişlik farklılıklarının giderilmesine özel bir önem verilmiştir. Hazırlanan bütün kalkınma planlarında bölgeler arası dengesizliklerin giderilmesi öncelikli alanlardan biri olmuş; bölgesel gelişmenin hızlandırılması ve bölgeler arası gelişmişlik farklarının giderilmesi amacıyla bölgesel gelişme planlarının yanı sıra çeşitli kalkınma araçları kullanılmıştır.

Dünyadaki ekonomik konjonktüre paralel olarak ülkemiz ekonomisi de büyük değişim ve dönüşümler yaşamıştır. Özellikle 24 Ocak 1980 Kararlarından sonra, hızlı bir dışa açılma, ekonomi politikalarında yapısal dönüşüm ve uluslararası piyasalara entegre olma süreci yaşanmıştır.

Ancak, elde edilen bütün kazanımlara rağmen, ülkemizde gelişmişlik farklılıkları bugün de önemli bir ekonomik ve sosyal sorun olarak varlığını sürdürmekte ve gündemin en ön sıralarında yer almaya devam etmektedir. Günümüzde, geri kalmış bölgelerimizin yerel kaynak ve potansiyellerinin harekete geçirilerek istihdam düzeylerinin artırılması, işsizliğin azaltılması ve rekabet güçlerinin geliştirilmesi suretiyle bölgeler arası ve bölge içi ekonomik ve sosyal gelişmişlik farklılıklarının azaltılması ve sürdürülebilir ekonomik kalkınmanın gerçekleştirilmesi ülkemizin temel öncelikleri arasındadır.

Bu amacı gerçekleştirmek için diğer ekonomik ve sosyal tedbirlerin yanında, yerel

katılımı arttıracak, ortak girişim alanlarını geliştirecek ve yerel ekonomik gelişmeye yerel aktörlerin ortak katılımını düzenleyecek yeni yerel yönetim modelleri ile kurumsal yapılara ihtiyaç vardır. Bu ihtiyacı karşılamak düşüncesiyle ülkemizde oluşturulan ve bölgesel gelişmede yeni bir hamle olarak değerlendirilebilecek kurumsal yapıların başında bölgesel kalkınma ajansları gelmektedir.

2009 yılı içerisinde kuruluş çalışmalarını önemli ölçüde tamamlayan Karacadağ Kalkınma Ajansı, Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı (DPT) Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü'nün 02.07.2009 tarih ve 2319 sayılı yazısı doğrultusunda, Ajansımız dâhil olmak üzere bölgedeki bütün aktörler için bölgesel kalkınma faaliyetlerinin ana çerçevesini belirleyecek ve Ajansın destek faaliyetlerine esas teşkil edecek olan 2010 yılına ait "**Ön Bölgesel Gelişme Planı**"nın hazırlanması çalışmalarına 15 Kasım 2009 tarihi itibarıyla başlamıştır.

Plan'ın hazırlanması amacıyla, öncelikle TRC2 Bölgesi (Diyarbakır-Şanlıurfa) ile ilgili daha önce yapılan ampirik ve akademik çalışmalar gözden geçirilmiş; bölgenin mevcut durumu analiz edilmiş; üst ölçekli planlar ve programlar incelenerek bölgeye yönelik yaklaşım belirlenmeye çalışılmış; Bölgenin SWOT (GZFT) Analizi yapılmış ve Bölge için stratejik öneme sahip amaçlar ve bu amaçların gerçekleştirilmesi için gerekli olan öncelikler belirlenmiştir.

Ön Bölgesel Gelişme Planı'nın Ulusal Plan ile uyumu sağlanarak DPT tarafından onaylanmasını müteakip, Plan'da belirtilen stratejik amaç ve önceliklere uygun olarak Ajansımız tarafından destek sağlanacak öncelikli faaliyet alanları ve destek miktarlarının belirlenmesi çalışmaları yürütülecektir.

Ön Bölgesel Gelişme Planı'nın hazırlanmasında, başta DPT olmak üzere, Yönetim ve Kalkınma Kurulumuzun değerli Başkan ve Üyeleri ile katkıda bulunan kamu ve özel sektör kuruluşları ve STK temsilcilerine teşekkür ediyorum.

Ayrıca, Ön Bölgesel Gelişme Planı'nın hazırlanmasında ve son şeklinin verilmesinde büyük emek sarf eden Ajansımızın değerli uzman ve destek personeli ile diğer çalışanlarına teşekkürü borç biliyorum.

29/01/2010

Dr. İlhan KARAKOYUN

Ajans Genel Sekreteri

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	4
ABSTRACT.....	5
ÖNSÖZ.....	6
İÇİNDEKİLER.....	10
EKLER LİSTESİ.....	12
TABLolar LİSTESİ.....	13
GRAFİKLER LİSTESİ.....	15
HARİTALAR LİSTESİ.....	16
KISALTMALAR LİSTESİ.....	17
GİRİŞ.....	19
1. BÖLÜM: GENEL BİLGİLER.....	23
1.1 İSTATİSTİKİ BÖLGE BİRİMLERİ SINIFLANDIRMASI VE TRC2 BÖLGESİ.....	24
1.1.1 İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması (İBBS).....	24
1.1.2 TRC2 Bölgesi (Diyarbakır-Şanlıurfa).....	25
1.2 ÖN BÖLGESEL GELİŞME PLANI TANIMI VE HAZIRLANMASI.....	27
1.2.1 Ön Bölgesel Gelişme ve Bölgesel Gelişme Planı.....	27
1.2.2 Ön Bölgesel Gelişme Planı Hazırlama Yöntemi ve Süreci.....	28
1.2.2.1 ÖBG Planı Hazırlama Yöntemi.....	28
1.2.2.2 ÖBG Planı Hazırlama Süreci.....	29
2. BÖLÜM: TRC2 BÖLGESİ ÖN BÖLGESEL GELİŞME PLANI.....	31
2.1 TRC2 BÖLGESİNİN MEVCUT DURUM ANALİZİ.....	32
2.1.1 Demografik Göstergeler.....	22
2.1.1.1 Nüfus.....	34
2.1.1.2 Göç.....	37
2.1.2 İstihdam ve İşsizlik.....	39
2.1.3 Eğitim.....	43
2.1.4 Sağlık.....	47
2.1.5 Spor.....	50
2.1.6 Kültür ve Turizm.....	53
2.1.7 Tarım.....	57
2.1.7.1 Bitkisel Üretim.....	57
2.1.7.2 Hayvansal Üretim.....	60
2.1.8 Sanayi.....	62
2.1.8.1 Organize Sanayi Bölgeleri (OSB).....	73
2.1.8.2 Küçük Sanayi Siteleri (KSS).....	77

2.1.9 Enerji ve Madencilik.....	78
2.1.9.1 Enerji.....	78
2.1.9.2 Madencilik	82
2.1.10 Ticaret ve Lojistik	83
2.1.10.1 Ticaret	83
2.1.10.2 Lojistik	86
2.1.11 Ulaşım ve Altyapı	92
2.1.11.1 Ulaşım.....	92
2.1.11.2 Altyapı.....	95
2.1.12 Finans Durumu	98
2.1.13 Genel Değerlendirme	102
2.2 BÖLGENİN SWOT (GZFT) ANALİZİ	107
2.3 ÜST ÖLÇEKLİ PLAN VE PROGRAMLAR.....	125
2.3.1 Dokuzuncu Kalkınma Planı	125
2.3.2 GAP Master Planı.....	130
2.3.3 GAP Eylem Planı	131
2.3.4 2010 Yılı Programı	134
2.4 BÖLGENİN GELİŞME VİZYONU	135
2.5 BÖLGESEL HEDEF VE STRATEJİLER.....	135
2.6 2010 YILI İÇİN BELİRLENEN TEMEL AMAÇ VE ÖNCELİKLER.....	140
3. BÖLÜM: UYGULAMA KOORDİNASYON İZLEME VE DEĞERLENDİRME	145
4. BÖLÜM: GENEL PERFORMANS GÖSTERGELERİ.....	149
EKLER	151
KAYNAKÇA	164

EKLER LİSTESİ

EK 1: TRC2 Bölgesi Nüfusunun Cinsiyet ve Şehir-Köy Dağılımı	151
EK 2: TRC2 Bölgesi 1990, 2000 ve 2009 Yılları Nüfus Sayımları	151
EK 3: TRC2 Bölgesi Cinsiyet ve Yaş Grubuna Göre Nüfus Dağılımı	152
EK 4: Diyarbakır İl Merkezi ve İlçelerinin Sosyo-Ekonomik Göstergeleri.....	153
EK 5: Diyarbakır'daki İlçelerin İlgili Göstergeye Göre 872 İlçe İçindeki Sırası.....	154
EK 6: Diyarbakır'daki İlçelerin Gelişmişlik Sıralaması	155
EK 7: Şanlıurfa İl Merkezi ve İlçelerinin Sosyo-Ekonomik Göstergeleri.....	156
EK 8: Şanlıurfa'daki İlçelerin İlgili Göstergeye Göre 872 İlçe İçindeki Sırası	157
EK 9: Şanlıurfa'daki İlçelerin Gelişmişlik Sıralaması	158
EK 10: Ön Bölgesel Gelişme Planı Çalışmaları	159
EK 11: 2010 Yılı İçin Belirlenen Temel Amaç ve Öncelikler	163

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1.1- Bölgesel Gayrisafı Katma Değer Dikey Pay (%).....	26
Tablo 2.1- TRC2 Bölgesi'nin Demografik Göstergeleri.....	32
Tablo 2.2- TRC2 Bölgesi Kent-Kır Nüfusları Oranları.....	34
Tablo 2.3- TRC2 Bölgesi İllerinin Yerleşim Yerlerine Göre Aldığı ve Verdiği Göçler 2000.....	37
Tablo 2.4- GAP İllerinin Aldığı Göç, Verdiği Göç, Net Göç ve Net Göç Hızı Göstergeleri 2008.....	38
Tablo 2.5- TRC2 Bölgesi'nin Aldığı Göç, Verdiği Göç, Net Göç ve Net Göç Hızı Göstergeleri	38
Tablo 2.6- Temel İşgücü Göstergeleri.....	39
Tablo 2.7- TRC2 Bölgesi Temel İşgücü Göstergeleri	40
Tablo 2.8- İstihdamın Sektörel Dağılımı.....	42
Tablo 2.9- Yaş Gruplarına Göre İşgücü Göstergeleri 2008.....	42
Tablo 2.10- TRC2 Bölgesi Eğitim Durumuna Göre İşgücü, İstihdam ve İşsiz Sayısı 2008.....	43
Tablo 2.11- TRC2 Bölgesi Eğitim Göstergeleri	43
Tablo 2.12- Okuryazarlık Durumuna Göre Nüfus (6 yaş ve üzeri), 2008	43
Tablo 2.13- TRC2 Bölgesi Okullaşma Oranları	45
Tablo 2.14- TRC2 Bölgesi'nde Okul, Şube, Öğretmen ve Derslik Başına Öğrenci Sayısı	45
Tablo 2.15- 2007 Yılı Yükseköğretim Öğrenci ve Öğretim Elemanları İstatistikleri	46
Tablo 2.16- TRC2 Bölgesi Sağlık Göstergeleri	47
Tablo 2.17- 100 Bin Kişi Başına Düşen Sağlık Personeli Sayısı 2006.....	48
Tablo 2.18- TRC2 Bölgesi Yeşil Kart İstatistikleri	50
Tablo 2.19- TRC2 Bölgesinde Sporcu Sayıları	50
Tablo 2.20- Diyarbakır İlindeki Sporcu Sayıları	50
Tablo 2.21- Diyarbakır İli Spor Tesis Sayısı.....	52
Tablo 2.22- Diyarbakır İlinde Planlanan GAP Yatırımları	52
Tablo 2.23- Devamlı Faaliyetleri Olan Spor Branşları	52
Tablo 2.24- TRC2 Bölgesi'nde Sit Alanları.....	53
Tablo 2.25- TRC2 Bölgesi Turizm Göstergeleri.....	55
Tablo 2.26- Yıllara Göre Bölgeye Gelen Yerli ve Yabancı Turist Sayıları	56
Tablo 2.27- TRC2 Bölgesi Kültürel Tesis Göstergeleri.....	56
Tablo 2.28- TRC2 Bölgesi Arazi Dağılımı (ha).....	57
Tablo 2.29- TRC2 Bölgesi Tarım Arazilerinin Sulama Durumu (ha)	57
Tablo 2.30- TRC2 Bölgesi GAP'ın Sulamaya Etkisi (ha).....	58
Tablo 2.31- TRC2 Bölgesi Önemli Tarla Ürünleri ve Üretim Miktarları 2008.....	58
Tablo 2.32- TRC2 Bölgesi Meyve ve Sebze Üretim Miktarları (Ton) 2008.....	58
Tablo 2.33- TRC2 Bölgesi Örtü Altı Üretim	59
Tablo 2.34- TRC2 Bölgesi'nde Organik Tarım, 2008.....	60
Tablo 2.35- TRC2 Bölgesi Mevcut Hayvan Varlığı, 2008.....	60
Tablo 2.36- TRC2 Bölgesi Hayvansal Ürün Üretimi 2008	61
Tablo 2.37- TRC2 Bölgesi İpekböcekçiliği 2008	61
Tablo 2.38- Su Ürünleri Yetiştiriciliği (Kültür Balıkçılığı (İç Su)).....	62

Tablo 2.39- Tarımsal Alet-Makine Varlığı.....	62
Tablo 2.40- Diyarbakır-Şanlıurfa İllerine Ait Genel Göstergeler.....	62
Tablo 2.41- İşletmelerin Mekansal Dağılımı.....	64
Tablo 2.42- Diyarbakır Organize Sanayi Bölgesinin Mevcut Durumu.....	74
Tablo 2.43- Şanlıurfa I. OSB'nin Fiziksel Bilgileri.....	75
Tablo 2.44- TRC2 Bölgesi Küçük Sanayi Siteleri.....	77
Tablo 2.45- TRC2 Bölgesi Elektrik Tüketimi.....	78
Tablo 2.46- Diyarbakır İlinde İşletmedeki Barajlar ve Hidroelektrik Santraller.....	78
Tablo 2.47- Diyarbakır İli Hidroelektrik Projelerine Ait Değerlendirmeler.....	79
Tablo 2.48- Şanlıurfa İlinde İşletmedeki Barajlar ve Hidroelektrik Santraller.....	79
Tablo 2.49- TRC2 Kapsamındaki HES'lerin Kümülatif Elektrik Üretimi.....	80
Tablo 2.50- Türkiye'de Güneş Enerjisi Potansiyelinin Bölgesel Dağılımı.....	81
Tablo 2.51- Bölgesel Rüzgar Enerjisi Yoğunlukları.....	82
Tablo 2.52- 1995-2007 Yılları Diyarbakır İli Kayıp-Kaçığı Oranı.....	82
Tablo 2.53- 1995-2007 Yılları Şanlıurfa İli Kayıp-Kaçığı Oranı.....	82
Tablo 2.54- Diyarbakır İli Maden Envanteri.....	83
Tablo 2.55- TRC2 Bölgesi Dış Ticaret Göstergeleri.....	83
Tablo 2.56- 2002 – 2009 İhracat Rakamları (Milyon Dolar).....	84
Tablo 2.57- 2002–2009 İthalat Rakamları (Milyon Dolar).....	84
Tablo 2.58- 2008-2009 Yılları İhracat Rakamlarının Ana Sektörlere Göre Dağılımı, (Milyon Dolar).....	84
Tablo 2.59- 2008-2009 Yıllarında İhracatın Ana Sektörler Düzeyinde Payları, (%).....	85
Tablo 2.60- 2009 Yılı Sektörel Bazda İhracat Rakamları (Bin Dolar).....	85
Tablo 2.61- İhracat Yapılan ilk 10 ülke ve İhracat Miktarları (Bin Dolar).....	86
Tablo 2.62- 2008-Aralık Ayı İtibarı İle Kamyon Sınıfı Araç Sayıları.....	88
Tablo 2.63- Yıllara Göre Demiryolları Taşıma Miktarları.....	90
Tablo 2.64- TRC2 İllerinin Hava Kargo, Yolcu ve Uçak Sayısının Türkiye Toplamındaki Payı.....	92
Tablo 2.65- Diyarbakır ve Şanlıurfa Devlet Yollarının Satış Cinslerine Göre Uzunlukları (Km, 2009).....	92
Tablo 2.66- Diyarbakır Ve Şanlıurfa İl Yollarının Satış Cinslerine Göre Uzunlukları (Km, 2009).....	93
Tablo 2.67- TRC2 Bölgesi Köy Yolları Durumu – Hizmet İçi Yol Dağılımı (Km).....	93
Tablo 2.68- TRC2 Bölgesi'nde Motorlu Kara Taşıtı Sayısının ve Türkiye ile Karşılaştırması, 2008.....	94
Tablo 2.69- Bölge'deki Demiryolları Hat Uzunlukları.....	95
Tablo 2.70- Yıllara Göre İçme Suyu Arıtma Tesisinden Şehre Verilen Su Miktarı.....	95
Tablo 2.71- 2008 Yılı Tesise Ait Arıtma Verileri.....	96
Tablo 2.72- Belediye Atık Su İstatistikleri.....	96
Tablo 2.73- İçme ve Kullanma Suyu Şebekesi ve Arıtma Tesisleri, 2008.....	97
Tablo 2.74- Katı Atık İstatistikleri, 2008.....	97
Tablo 2.75- Türkiye, Diyarbakır ve Şanlıurfa'da Banka Şube Sayıları.....	98
Tablo 2.76- Türkiye'de Yurt İçi Mevduat Hacmi.....	100
Tablo 2.77- Diyarbakır ve Şanlıurfa'nın Mevduat Hacmi.....	101
Tablo 2.78- Diyarbakır ve Şanlıurfa'nın Yurt İçi Nakdi Kredi Hacmi.....	101
Tablo 2.79- Sektörlerin Gayrisafi Katma Değer İçindeki Payları (%).....	104
Tablo 4.1- Genel Performans Göstergeleri.....	150

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 2.1- TRC2 Bölgesi Şehirleşme Oranları, 2010.....	33
Grafik 2.2- Yıllık Nüfus Artış Hızı (‰) 2008	33
Grafik 2.3- TRC2 Bölgesi Kent-Kır Nüfusları	35
Grafik 2.4- Diyarbakır İli, Cinsiyet ve Yaş Grubuna Göre Nüfus Dağılımı.....	36
Grafik 2.5- Şanlıurfa İli, Cinsiyet ve Yaş Grubuna Göre Nüfus Dağılımı.....	36
Grafik 2.6- Bölge Nüfus, İşgücü ve İstihdamının Türkiye Toplamındaki Payı (%) 2008.....	40
Grafik 2.7- Bölgelerin İşgücüne Katılma ve İşsizlik Oranlarının Karşılaştırması 2008	41
Grafik 2.8- TRC2 Bölgesi Temel İşgücü Göstergelerinin Türkiye ile Kıyaslanması	41
Grafik 2.9- İstihdamda Sektörel Paylar (%) 2008	42
Grafik 2.10- Okur-Yazarlık Oranı Göstergeleri 2008.....	44
Grafik 2.11- Okur-Yazar Kadın Oranı Göstergeleri 2008	44
Grafik 2.12- Yıllara Göre 100 Bin Kişi Başına Düşen Hastane Yatak Sayısı.....	48
Grafik 2.13- Yıllara Göre 100 Bin Kişi Başına Düşen Uzman Doktor Sayısı.....	49
Grafik 2.14- Diyarbakır İlindeki Sporcu Sayısı Dağılımı	51
Grafik 2.15- Sanayi İşletmelerinin Kuruluş Yıllarına Göre Dağılımı %	63
Grafik 2.16- Sanayi İşletmelerinin Hukuki Statüsü %.....	63
Grafik 2.17- İşletmelerin Sektörel Dağılımı %.....	64
Grafik 2.18- İşletmelerin İstihdam Dağılımı %	65
Grafik 2.19- İşletmelerin Mekansal Dağılımı, %	67
Grafik 2.20- Çalışan Sayısına Göre İşletmelerin Dağılımı, %	67
Grafik 2.21- Diyarbakır İlinde Tekstil Sanayinin İşletme Sayısına Göre Dağılımı, %	68
Grafik 2.22- Şanlıurfa'da Tekstil Sanayinin Alt Sektör Dağılımı.....	69
Grafik 2.23- Diyarbakır İlinde Gıda Sanayinin İşletme Sayısına Göre Alt Dağılımı %	69
Grafik 2.24- Şanlıurfa'da Gıda Sanayinin Alt Sektör Firma Sayısı	70
Grafik 2.25- Şanlıurfa'da Kimya Sanayinin Alt Sektör Firma Sayısı	71
Grafik 2.26- Diyarbakır İlinde İnşaat Sanayinin İşletme Sayısına Göre Dağılımı, %	72
Grafik 2.27- Diyarbakır İlinde Madencilik-Taş Ocakçılığı ve İşlemesi Sektörünün İşletme Sayısına Göre Alt Dağılımı, %	73
Grafik 2.28- OSB'deki İşletmelerin Sektörel Dağılımı, %	76
Grafik 2.29- KGM Bölgelerine Göre Yol Miktarları	87
Grafik 2.30- KGM 9. Bölge'de Yıllara Göre Arasında Yapılan Karayolu Uzunlukları	88
Grafik 2.31- Türkiye Geneli Bölgelerin Yük Trafiği Payları, %.....	88
Grafik 2.32- Türkiye Geneli ve Bazı İllerle Karşılaştırmalı Olarak TRC2 Bölgesi Araç Sayıları.....	89
Grafik 2.33- Demiryollarının Yıllara Göre Yapım Miktarları	89
Grafik 2.34- 2007–2008 Yılları Arası Hava Yolu ile Taşıma (Bagaj – Kargo-Posta).....	91
Grafik 2.35- Havayolları Yolcu Sayıları	91

HARİTALAR LİSTESİ

Harita 1. 1- Düzey 1 (12 Bölge)	24
Harita 1. 2- Düzey 2 (26 Bölge)	25
Harita 1. 3- TRC2 Bölgesi (Diyarbakır-Şanlıurfa).....	26
Harita 2. 4- Türkiye Güneşlenme Haritası	81
Harita 2. 5- Türkiye Otoyol Durumu	87
Harita 2. 6- TCDD Demiryolu Şebekesi	90
Harita 2. 7- Karayolları 9. Bölge	93
Harita 2. 8- TCDD Haritası	94

KISALTMALAR LİSTESİ

AB (EU)	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
BM	: Birleşmiş Milletler
BDDK	: Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu
DB	: Dünya Bankası
DHMI	: Devlet Hava Meydanları İşletmesi
DİE	: Devlet İstatistik Enstitüsü
DİPKM	: Diyarbakır İl Planlama ve Koordinasyon Müdürlüğü
DİSKİ	: Diyarbakır Su ve Kanalizasyon İdaresi Genel Müdürlüğü
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
DSİ	: Devlet Su İşleri
DTİM	: Diyarbakır Tarım İl Müdürlüğü
DTM	: Dış Ticaret Müsteşarlığı
DTSO	: Diyarbakır Ticaret ve Sanayi Odası
EİEİ	: Elektrik İşleri Etüd İdaresi
EKOSEP	: Göç Alan İllerde Ekonomik ve Sosyal Entegrasyon Projesi
GAİB	: Güneydoğu Anadolu İhracatçı Birlikleri
GAP	: Güneydoğu Anadolu Projesi
GAPBKİB	: Güneydoğu Anadolu Projesi Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı
GAPGİDEM	: Güneydoğu Anadolu Projesi Girişimci Destekleme Merkezi
GSM	: Gençlik ve Spor İl Müdürlüğü
GSKD	: Gayri Safi Katma Değer
GSMH	: Gayri Safi Millî Hasıla
HAK-İŞ	: Hak İşçi Sendikaları Konfederasyonu
HES	: Hidroelektrik Santrali
HDI	: İnsani Kalkınma Endeksi (Human Development Index)
İBBS	: İstatistiksel Bölge Birimleri Sınıflandırması
İMKB	: İstanbul Menkul Kıymetler Borsası
İŞGEM	: İş Geliştirme Merkezi
İŞKUR	: Türkiye İş Kurumu
KGM	: Karayolları Genel Müdürlüğü
KOSGEB	: Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı
KSS	: Küçük Sanayi Sitesi
MTA	: Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü
OSB	: Organize Sanayi Bölgesi
SPK	: Sermaye Piyasası Kurulu
STK	: Sivil Toplum Kuruluşları
SYDV	: Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı
SYDTF	: Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu

SYDGM	: Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü
ŞİPKM	: Şanlıurfa İl Planlama ve Koordinasyon Müdürlüğü
ŞTİM	: Şanlıurfa Tarım İl Müdürlüğü
ŞUTSO	: Şanlıurfa Ticaret ve Sanayi Odası
TBB	: Türkiye Bankalar Birliği
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
TCDD	: Türkiye Cumhuriyeti Devlet Demir Yolları
TİM	: Türkiye İhracatçılar Meclisi
TEDAŞ	: Türkiye Elektrik Dağıtım Anonim Şirketi
TEİAŞ	: Türkiye Elektrik İletim Anonim Şirketi
TESEV	: Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı
TKBB	: Türkiye Katılım Bankaları Birliği
TOBB	: Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
TPAO	: Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
TÜRK-İŞ	: Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu
TÜSIAD	: Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği
UNDP	: Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı

GİRİŞ

20'nci yüzyılın son çeyreğinde artan ve 21'inci yüzyılın başlarında zirve yapan küreselleşme eğilimi, bir taraftan ekonominin önündeki ulusal engelleri ortadan kaldırırken, diğer taraftan ekonomik kalkınma ve bölgesel gelişmenin öncü ve itici güçleri olarak yerel ve bölgesel dinamiklerin önemini arttırmış ve kalkınma anlayışında bölgesel kalkınma merkezi bir rol oynamaya başlamıştır. “*Gelinen aşamada temel anlayış; bölgesel gelişmenin tepeden–aşağı değil, yerel aktörlerin katılımıyla aşağıdan-yukarı olması doğrutusundadır*” (DPT, 2004: 10).

Küreselleşme sürecinin yarattığı rekabet, yerel birimleri birer ekonomik aktör konumuna getirmiştir. Yerel kaynaklarını ve potansiyellerini iyi harekete geçirerek belirli sektörlerde uzmanlaşan bölgelerin, dünya ekonomisinde de diğer bölgelerle karşılaştırıldığında birtakım üstünlük ve rekabet avantajları elde ettikleri gözlemlenmektedir. Bu üstünlük ve avantajların elde edilmesi kendiliğinden ortaya çıkan birer olgu olmayıp bölgedeki kamu sektörü, özel sektör ve sivil toplum kuruluşlarının (STK) işbirliği ve güç birliği yaparak belirli strateji ve politikalar doğrultusunda organize olmaları ve ortak hareket etmelerinin bir sonucudur.

Ülkemizde, planlı ekonomik kalkınma anlayışının benimsendiği 1960'lı yıllardan beri, bölgesel gelişmeye ve bölgeler arası gelişmişlik farklılıklarının giderilmesine özel bir önem verilmiştir. Hazırlanan bütün kalkınma planlarında bölgeler arası dengesizliklerin giderilmesi öncelikli alanlardan biri olmuş; bölgesel gelişmenin hızlandırılması ve bölgeler arası gelişmişlik farklarının giderilmesi amacıyla bölgesel gelişme planlarının yanı sıra, yatırım teşvikleri, kalkınmada öncelikli yöreler (KÖY) politikası, organize sanayi bölgeleri (OSB) ve küçük sanayi siteleri (KSS) ile kırsal kalkınma projeleri gibi çeşitli kalkınma araçları kullanılmıştır.¹

Dünyadaki ekonomik konjonktüre paralel olarak ülkemizin ekonomisi de büyük değişim ve dönüşümler yaşamıştır. Özellikle 24 Ocak 1980 Kararlarından sonra, hızlı bir şekilde dışa açılma, ekonomik politikalarda yapısal dönüşüm ve uluslararası piyasalara entegre olma süreci yaşanmıştır.

Ancak, elde edilen bütün kazanımlara rağmen, ülkemizde gelişmişlik farklılıkları bugün de önemli bir ekonomik ve sosyal sorun olarak varlığını sürdürmekte ve gündemin en ön sıralarında yer almaya devam etmektedir. Günümüzde, geri kalmış bölgelerimizin yerel kaynak ve potansiyellerinin harekete geçirilmesi, istihdam düzeylerinin artırılması, işsizliğin azaltılması ve rekabet güçlerinin geliştirilmesi suretiyle bölgeler arası ve bölge içi ekonomik ve sosyal gelişmişlik farklılıklarının azaltılması ve sürdürülebilir ekonomik kalkınmanın gerçekleştirilmesi ülkemizin temel öncelikleri arasındadır.

¹ Türkiye’de uygulanan başlıca bölgesel gelişme politikaları için bkz. DPT, 2004: 11-16.

Bu amacı gerçekleştirmek için diğer ekonomik ve sosyal tedbirlerin yanında, yerel katılımı artıracak, ortak girişim alanlarını geliştirecek ve yerel ekonomik gelişmeye yerel aktörlerin ortak katılımını düzenleyecek yeni yerel yönetim modelleri ile kurumsal yapılara ihtiyaç vardır. Bu ihtiyacı karşılamak düşüncesiyle ülkemizde oluşturulan ve bölgesel gelişmede yeni bir hamle olarak değerlendirilebilecek kurumsal yapıların başında bölgesel kalkınma ajansları gelmektedir.

Karacadağ Kalkınma Ajansı, 25.1.2006 tarih ve 5449 sayılı “**Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun**”un 3’üncü maddesine dayanılarak Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığının koordinasyonunda, 10 Kasım 2008 tarih ve 2008/14306 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile kurulmuştur. Karacadağ Kalkınma Ajansı’nın temel amacı, Kanunun 1’inci maddesinde bütün Kalkınma Ajansları için ortak bir biçimde ifade edildiği üzere; “*kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları arasındaki işbirliğini geliştirmek, kaynakların yerinde ve etkin kullanımını sağlamak ve yerel potansiyeli harekete geçirmek suretiyle, ulusal kalkınma plânı ve programlarda öngörülen ilke ve politikalarla uyumlu olarak, bölgesel gelişmeyi hızlandırmak, sürdürülebilirliğini sağlamak, bölgeler arası ve bölge içi gelişmişlik farklarını azaltmak*”tır.

2009 yılı içerisinde kuruluş çalışmalarını önemli ölçüde tamamlayan Ajansımız, Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı (DPT) Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü’nün 02.07.2009 tarih ve 2319 sayılı yazısı doğrultusunda, Ajansımız dâhil olmak üzere bölgedeki bütün aktörler için bölgesel kalkınma faaliyetlerinin ana çerçevesini belirleyecek ve Ajansın destek faaliyetlerine esas teşkil edecek olan 2010 yılına ait “**Ön Bölgesel Gelişme Planı**”nın hazırlanması çalışmalarına 15 Kasım 2009 tarihi itibarıyla başlamış ve 25 Ocak 2010 tarihi itibarıyla çalışmalarını tamamlamıştır.

Ön Bölgesel Gelişme Planı Açıklama Raporu dört ana bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde, İstatistiksel Bölge Birimleri Sınıflandırması, Diyarbakır ve Şanlıurfa illerinin oluşturduğu TRC2 Bölgesi ve Ön Bölgesel Gelişme Planı ile Bölgesel Gelişme Planı hakkında kısa bilgiler verilmiştir.

İkinci bölümde, TRC2 Bölgesi (Diyarbakır-Şanlıurfa) Ön Bölgesel Gelişme Planı yer almaktadır. Ön Bölgesel Gelişme Planı; “Mevcut Durum Analizi”, “SWOT Analizi”, “Üst Ölçekli Plan ve Programlar”, “Vizyon”, “Bölgesel Hedef ve Stratejiler” ve “2010 Yılı Temel Amaç ve Öncelikleri” olarak 6 alt başlıktan oluşmaktadır.

“Mevcut durum” başlığı altında; bölgedeki ekonomik ve sosyal göstergeler, sektörler itibarıyla incelenmiştir. Bölgesel hedef ve stratejilerin belirlenmesine ışık tutacak mevcut durum tespitleri yapılmıştır.

“SWOT Analizi” başlığı altında; bölgedeki aktör ve paydaşlarla gerçekleştirilen atölye çalışmaları ile üretilen SWOT (GZFT) analizi çıktılarına yer verilmiştir.

“Üst Ölçekli Plan ve Programlar” başlığı altında; Dokuzuncu Kalkınma Planı, GAP Master Planı ve GAP Eylem Planı ile 2010 Yılı Programı incelenmiştir.

“Vizyon” başlığı altında; mevcut durum, GZFT analizi ve üst ölçekli plan ve programların incelenmesi ile elde edilen sonuçlarla, ülkemizde ve dünyadaki ekonomik gelişmeler dikkate alınarak Bölgenin gelişme vizyonu belirlenmiştir.

“Bölgesel Hedef ve Stratejiler” başlığı altında; Bölge için belirlenen vizyona ulaşılması için bölgesel hedef ve stratejiler belirlenmiştir.

“Temel Amaç ve Öncelikler” başlığı altında; TRC2 Bölgesinin gelişmesi ve kalkınması genel hedefi doğrultusunda 2010 yılı için belirlenen temel amaç ve öncelikler yer almaktadır.

Üçüncü bölümde, Plan’ın uygulama, izleme ve değerlendirme faaliyetleriyle ilgili olarak alınacak tedbirler ve yapılacak çalışmalara yer verilmiştir.

Dördüncü bölümde, Plan için tespit edilen genel performans göstergeleri yer almaktadır.

BİRİNCİ
BÖLÜM

Genel Bilgiler

Bu bölümde, DPT Müsteşarlığı koordinasyonunda ve Devlet İstatistik Enstitüsü Başkanlığı'nın da katkılarıyla yapılan İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflandırması (İBBS), TRC2 Bölgesi ile kalkınmanın araçlarından biri olarak Ön Bölgesel Gelişme ve Bölgesel Gelişme Planları, 2010 yılı Ön Bölgesel Gelişme Planı'nın hazırlanma yöntemi ve süreci hakkında kısaca bilgi verilmiştir.

1.1 İSTATİSTİKİ BÖLGE BİRİMLERİ SINIFLANDIRMASI VE TRC2 BÖLGESİ

Bu alt bölümde, Avrupa Birliği'nin bölgesel düzeyde uyguladığı müktesebata uyum çerçevesinde; DPT Müsteşarlığı koordinasyonunda ve Devlet İstatistik Enstitüsü Başkanlığı'nın da katkılarıyla yapılan İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflandırması hakkında kısaca bilgi verilmiş ve daha sonra bu sınıflandırma çerçevesinde Düzey 2 birimlerinden olan TRC2 Bölgesi (Diyarbakır-Şanlıurfa) irdelenmiştir.

1.1.1 İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflandırması (İBBS)

DPT Müsteşarlığı koordinasyonunda ve Devlet İstatistik Enstitüsü Başkanlığı'nın da katkılarıyla yapılan İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflandırması ile ilgili çalışma sonucunda; Düzey 1 olarak 12, Düzey 2 olarak 26 ve Düzey 3 olarak da 81 (il) İstatistikî Bölge Birimi tanımlanmış olup, Bakanlar Kurulu'nun 2002/4720 sayılı kararı 22 Eylül 2002 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

Buna göre, bölgesel istatistiklerin toplanması, geliştirilmesi, bölgelerin sosyo-ekonomik analizlerinin yapılması, bölgesel politikaların çerçevesinin belirlenmesi ve AB Bölgesel İstatistik Sistemine uygun karşılaştırılabilir istatistikî veri tabanı oluşturulması amacıyla ülke genelinde İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflandırması tanımlanmıştır (DPT, 2003: 102-103).

İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflandırmasında iller “Düzey 3” olarak tanımlanmış; ekonomik, sosyal ve coğrafi yönden benzerlik gösteren komşu iller ise bölgesel kalkınma planları ve nüfus büyüklükleri dikkate alınarak “Düzey 1” ve “Düzey 2” olarak gruplandırılmak suretiyle hiyerarşik İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflandırması yapılmıştır.

“Düzey 3” kapsamındaki İstatistikî Bölge Birimleri 81 adet olup il düzeyindedir. Her il bir İstatistikî Bölge Birimini tanımlamaktadır. “Düzey 2” İstatistikî Bölge Birimleri, “Düzey 3” kap-

Kaynak: DPT, 2009.

Kaynak: DPT, 2009.

samındaki komşu illerin gruplandırılması sonucu tanımlanmış olup 26 adettir. “Düzey 1” İstatistik Bölge Birimleri ise “Düzey 2” İstatistik Bölge Birimlerinin gruplandırılması sonucu tanımlanmış olup 12 adettir.

Tüm kamu kurum ve kuruluşlarınca; bölgesel istatistiklerin toplanması, geliştirilmesi, bölgelerin sosyo-ekonomik analizlerinin yapılması ve bölgesel politikaların çerçevesinin belirlenmesi gibi çalışmalarda, bu Bakanlar Kurulu Kararı ile belirlenen İstatistik Bölge Birimleri Sınıflandırması esas alınacaktır.

1.1.2 TRC2 Bölgesi (Diyarbakır-Şanlıurfa)

Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yer alan Diyarbakır ve Şanlıurfa illerinin oluşturduğu TRC2 alt bölgesi, göller dâhil, 34.540 km²lik yüzölçümü ile Türkiye yüzölçümünün % 4,4'ünü kaplamaktadır.

Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (2009 Nüfus Sayımı) verilerine göre, bölgenin nüfus yoğunluğu 91 kişi/km² olup, 94 kişi/km² olan ülke nüfus yoğunluğunun altındadır. Bölge illerinden Şanlıurfa'nın nüfus yoğunluğu 86 kişi/km² ile bölge değerinin altında iken, Diyarbakır ili 101 kişi/km² ile bölge rakamının üstünde kalmaktadır.

Bölgenin 2008 yılı yıllık nüfus artış oranı % 27,5'dir. 2009 yılı nüfus verilerine göre; bölgenin nüfusu oldukça genç olup, nüfusun % 60,5'i 25 yaşın altındadır. 25-65 yaş arası nüfus toplam nüfusun % 36'sını, 65 yaş üstü nüfus toplam nüfusun % 3,5'ini oluşturmaktadır.

2009 yılında şehir nüfusunun toplam nüfusa oranı % 63,3'tür. Nüfusun 1.978.934 kişisi şehirlerde yaşarken, 1.149.814 kişisi belde ve köylerde yaşamaktadır.

2008 yılında istihdam edilenlerin % 49,8'i hizmetler, % 33,4'ü tarım ve % 16,8'i sanayi sektöründe çalışmaktadır. Bölgenin işsizlik oranı yine aynı yıl için % 14,1, işgücüne katılma oranı % 31,8, tarımdaki işsizlik oranı % 16,9 ve istihdam oranı % 27,3'tür.

2007 yılında toplam tarımsal alan 1.821.987 hektardır. Bu alanın 1.688.656 hektarı toplam iş-

lenen tarım alanı, geri kalanı ise uzun ömürlü bitkiler alanıdır (TÜİK, 2008).

DPT tarafından İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflandırması (İBBS) Düzey-2'ler esas alınarak yapılan sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralamasına göre, TRC2 Bölgesi (Diyarbakır-Şanlıurfa) 26 bölge içerisinde 23'üncü sırada yer almaktadır. Bölgenin sağlık sektörü gelişmişlik sırası 23 ve eğitim sektörü gelişmişlik sırası 25'tir (DPT, 2003: 107, 125 ve 131).

Avrupa Hesaplar Sistemine (ESA-95) uyum süreci kapsamında çalışmalarını sürdüren TÜİK; 2008 yılında yayınlanan 1998 bazlı Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYH) serisinin tamamlayıcı bir unsuru olarak İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflaması (İBBS) 2. Düzeye karşılık gelen 26 bölgemiz için Gayri Safi Katma Değer Hesabı (GSKD) tahmini çalışmaları sonuçlandırmıştır. Bu kapsamda cari temel fiyatlarla bölgesel GSKD üretim yöntemi ile İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflaması Düzey 2'de A3 sınıflamasına göre tarım, sanayi ve hizmetler ayrıntısında 2004-2006 yıllarını kapsayacak şekilde hazırlanmıştır. İBBS Düzey 1'de bölgesel gayrisafi katma değer hesaplarında 2006 yılı için en yüksek payı % 27,5 ile TR1 İstanbul almıştır. İBBS Düzey 1'de İstanbul'u sırasıyla % 14,0 ile TR3 Ege, % 12,7 ile TR4 Doğu Marmara izlemektedir. TRC Güneydoğu Anadolu Bölgesi ise, Batı Marmara Bölgesi ile birlikte 7'nci sırada yer almaktadır.

Tablo 1.1- Bölgesel Gayrisafi Katma Değer Dikey Pay (%)

	İBBS	2004	2005	2006
TR	Türkiye	100	100	100
TR1	İstanbul	27,8	27,4	27,5
TR2	Batı Marmara	4,6	4,7	4,6
TR3	Ege	14,1	14,0	14,0
TR4	Doğu Marmara	12,2	12,4	12,7
TR5	Batı Anadolu	10,8	10,7	10,8
TR6	Akdeniz	10,4	10,5	10,4
TR7	Orta Anadolu	3,9	3,9	3,8
TR8	Batı Karadeniz	5,2	5,2	5,1
TR9	Doğu Karadeniz	2,5	2,7	2,6
TRA	Kuzeydoğu Anadolu	1,6	1,6	1,5
TRB	Ortadoğu Anadolu	2,4	2,4	2,3
TRC	Güneydoğu Anadolu	4,5	4,6	4,6

Kaynak: TÜİK, 2010a.

ilkesi esas alınarak, planların yönetimi ve denetimi için bütüncül bir sistem oluşturulacaktır. Bölgesel gelişme açısından ulusal düzeyde eşgüdümü sağlamak ve hazırlanacak alt ölçekli plan ve stratejilere genel bir çerçeve oluşturmak üzere ulusal düzeyde **bölgesel gelişme stratejisi** hazırlanacaktır. Yerel ve merkezi kuruluşlar arasında bölgesel gelişme ve yerel kalkınmayla ilgili görev, yetki ve sorumluluklar tanımlanacak, etkin bir eşgüdüm ve denetim mekanizması oluşturulacaktır. Bölgesel gelişme planları; yerel dinamikleri ve içsel potansiyelleri harekete geçirmeye yönelik strateji ve öncelikleri belirleyen esnek, dinamik, katılımcı ve uygulanabilir nitelikte hazırlanacaktır. **Kalkınma ajanslarıyla işbirliği içinde tüm bölgelerin gelişme stratejileri ve planları tamamlanacak ve yeterli finansmanla desteklenecektir** (DPT, 2006a: 91).

Daha önce de ifade edildiği gibi, bölgeler arası ve bölge içi gelişmişlik farklılıkları ülkemizin en önemli sorunlarının başında gelmektedir. Bu sorunların çözümü ve bölgeler arası ekonomik ve sosyal gelişmişlik farklarının asgari düzeye indirilebilmesi amacıyla; bölgelerimizde insan kaynaklarının güçlendirilmesi, girişimcilik yeteneklerinin ve özellikle kendi hesabına çalışma, iş ve istihdam yaratma potansiyellerinin artırılması, mevcut ve yeni kurulacak KOBİ'lerin desteklenmesi ve ağ-şebeke (*network*) tarzı etkileşim örgütlenmeleri biçiminde işbirliği-ortaklık potansiyellerinin yükseltilerek, kolektif düzeyde rekabet etme güçlerinin artırılması, yeni özel sektör yatırımlarının gerçekleşmesi ve kentsel yaşam kalitesinin yükseltilmesi açısından önem taşıyan fiziki ve sosyal altyapı yatırımlarının desteklenmesi, kırsal alanda ekonomik faaliyet çeşitliliğinin sağlanması... gerekmektedir (DPT, 2004: 15).

Bu tedbirlerin alınarak sürdürülebilir bir bölgesel gelişmenin gerçekleştirilebilmesi için bölgesel üstünlük ve potansiyellerin harekete geçirilerek geliştirilmesini amaçlayan bölgesel nitelikli, hem aşağıdan yukarıya hem de yukarıdan aşağıya çalışan etkileşimli ve esnek planlar hazırlanması ve stratejilerin belirlenmesi önem taşımaktadır.

Bu düşünceden hareketle, TRC2 Bölgesi için 2010 yılına ait Ön Bölgesel Gelişme Planı (ÖBGP) hazırlanmıştır. ÖBGP'nin onaylanmasını müteakip Dokuzuncu Kalkınma Planına uyum sağlamak amacıyla, Bölgemiz için 2011-2013 yıllarını kapsayacak olan Bölgesel Gelişme Planı (BGP) hazırlama çalışmaları başlayacaktır.

ÖBGP ve BGP, kısa vadede Bölgemizdeki ekonomik ve sosyal gelişmelere yön vermeyi, genel eğilimleri tespit etmeyi, gelecek projeksiyonlarını eşgüdümlenmeyi, Bölgemizin diğer bölgelerle karşılaştırıldığında üstün olduğu alanları belirleyerek bu alanlardaki mevcut ve gelişmesi muhtemel sektörlerde uzmanlaşmayı sağlamayı amaçlamaktadır.

1.2.2 Ön Bölgesel Gelişme Planı Hazırlama Yöntemi ve Süreci

Bu alt bölümde, Ön Bölgesel Gelişme Planı hazırlanırken izlenen yöntem ile plan hazırlama süreci özet olarak verilmiştir.

1.2.2.1 ÖBG Planı Hazırlama Yöntemi

Ön Bölgesel Gelişme Planı hazırlanırken, öncelikle üst ölçekli plan ve programlar olan Dokuzuncu Kalkınma Planı, GAP Master Planı ve GAP Eylem Planı ile 2010 Yılı Programı gözden geçirilerek bu planlarda belirtilen stratejik amaç ve eksenlerin, Ön Bölgesel Gelişme Planı'nda da dikkate alınmasına önem verilmiştir.

Ön Bölgesel Gelişme Planı hazırlama sürecinin oldukça kısa bir zaman içerisinde tamamlanmasının gerekliliği ve Bölge ile ilgili yürütülen değişik projeler (EKOSEP ve Şanlıurfa Sanayisinin Yeniden Yapılandırılması Projesi... gibi) nedeniyle yakın tarihlerde yapılmış çeşitli ampirik ve akademik çalışmalar ile GAP Bölge Kalkınma İdaresi'nce farklı tarihlerde yaptırılan araştırmalar sonucu ortaya çıkan

oldukça kapsamlı dokümanların varlığı nedeniyle, yeniden ve sil baştan ampirik araştırmalar yapılması yerine varolan araştırma ve dokümanlar incelenerek bunların sonuçları yeni bir yaklaşımla ele alınmıştır. Planlama çalışmalarında TÜİK, Valilikler, Bölgedeki kamu kurum ve kuruluşları ile meslek örgütleri tarafından geliştirilen istatistikî veriler ile hazırlanan yazılı kaynaklar, toplantı tutanakları ve kuruluşların uygulama programlarından yararlanılmıştır. Aynı zamanda, Diyarbakır ve Şanlıurfa'da organize edilen sektör bazlı çalıştaylar ile Bölge'de bulunan çeşitli kurum ve kuruluşlar ile işyerlerine Ajans uzmanları tarafından gerçekleştirilen ziyaretlerde yapılan görüşmelerin sonuçları kullanılmıştır.

1.2.2.2 ÖBG Planı Hazırlama Süreci

Ajansımızda istihdam edilen uzmanların göreve başlamasından hemen sonra, 15 Kasım 2009'dan itibaren bir taraftan personel eğitimi çalışmaları yapılırken, diğer taraftan da Ön Bölgesel Gelişme Planı hazırlama çalışmaları başlatılmıştır.

Plan hazırlanırken, Ajans uzmanları arasında sektörler itibariyle işbölümü yapılmış; uzmanlar tarafından yukarıda belirtilen yöntem uygun olarak Bölgedeki sektörler incelenmiştir.

10 Aralık 2009 günü yapılan Kalkınma Kurulu Toplantısında, 2010 yılı **Ön Bölgesel Gelişim Planı**'nın hazırlanması, tartışılması ve bölgede benimsenmesi amacıyla, Kalkınma Kurulu üyeleri ve Bölgedeki diğer aktörlerin katılımıyla, sektörlerle yönelik **Tarım ve Hayvancılık, Sanayi ve Enerji, Ticaret ve Lojistik, Sağlık ve Eğitim, Kültür Turizm ve Tanıtım, Dış Ticaret, Kentleşme, Çevre ve Altyapı, Organize Sanayi Bölgeleri ile Göç İşsizlik İstihdam ve Sosyal Uyum** Komisyonlarının oluşturulmasına karar verilmiştir.

Ajans Uzmanlarımız tarafından yapılan sektör bazlı incelemeler sonucu elde edilen bulgular, katılımcı bir yaklaşım benimsenerek yukarıdaki komisyon üyelerinin katılımıyla Diyarbakır ve Şanlıurfa illerinde ayrı ayrı düzenlenen toplam 20 çalıştayda (bkz. EK - 10) kamu kesimi, üniversite, özel sektör ve STK'ların temsilcileri ile paylaşılmış; bu çalıştaylarda, aynı zamanda, sektörlerin ve bölgenin SWOT (GZFT) analizi yapılmıştır.

- ❖ Tarım ve Hayvancılık,
- ❖ Sanayi ve Enerji,
- ❖ Organize Sanayi Bölgeleri,
- ❖ Ticaret ve Lojistik,
- ❖ Dış Ticaret,
- ❖ Eğitim,
- ❖ Sağlık,
- ❖ Kültür, Turizm ve Tanıtım,
- ❖ Kentleşme, Çevre ve Altyapı,
- ❖ Göç, İşsizlik, İstihdam ve Sosyal Uyum,

Konu başlıkları itibariyle oluşturulan çalıştay gruplarının görüşleri ve yönlendirmeleri dikkate alınarak sektörel olarak yapılan çalışmalar bir araya toplanmış; Bölgenin bir bütün olarak mevcut durumu analiz edilmiş; Bölgenin gelişme vizyonu ile bu vizyonu gerçekleştirmede Ajansın misyonu belirlenmiş; Plan'ın eksenleri oluşturulmuş; kısa ve orta vadede Bölge için stratejik önem arz eden amaçlar belirlenmiş ve bu amaçlarla uyumlu öncelikli hedefler tespit edilmiştir.

Hazırlanan Ön Bölgesel Gelişme Planı taslağı, önce 29.01.2010 tarihli toplantıda Yönetim Kurulu'nun bilgisine sunulmuş; Yönetim Kurulunca kabul edildikten sonra, 01.02.2010 tarihinde Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) Müsteşarlığı'nın onayına sunulmuştur.

İKİNCİ
BÖLÜM

TRC2 Bölgesi Ön Bölgesel
Gelişme Planı

Ön Bölgesel Gelişme Planı; “Mevcut Durum Analizi”, “SWOT Analizi”, “Üst Ölçekli Plan ve Programlar”, “Vizyon”, “Bölgesel Hedef ve Stratejiler” ve “2010 Yılı Temel Amaç ve Öncelikleri” olarak 6 alt başlıktan oluşmaktadır.

2.1 TRC2 BÖLGESİNİN MEVCUT DURUM ANALİZİ

Bu bölümde, TRC2 Bölgesinin (Diyarbakır-Şanlıurfa) mevcut durumu, demografik göstergeler, istihdam ve işsizlik, eğitim, sağlık, spor, kültür ve turizm, tarım ve hayvancılık, sanayi, enerji, ticaret ve lojistik, ulaşım ve altyapı ile finans durumu başlıkları altında gözden geçirilmiş ve mevcut durumun analizi amacıyla bir değerlendirme yapılmıştır.

2.1.1 Demografik Göstergeler

Güneydoğu Anadolu Bölgesinde yer alan Diyarbakır ve Şanlıurfa illerinin oluşturduğu TRC2 alt bölgesi, göller dâhil, 34.540 km²’lik yüzölçümü ile Türkiye yüzölçümünün % 4,4’ünü oluşturmaktadır. Diyarbakır’ın yüzölçümü 15.204 km² olup rakımı 650 m ve Şanlıurfa’nın yüzölçümü 19.316 km² olup rakımı 518 m’dir.

Tablo 2.1- TRC2 Bölgesi’nin Demografik Göstergeleri

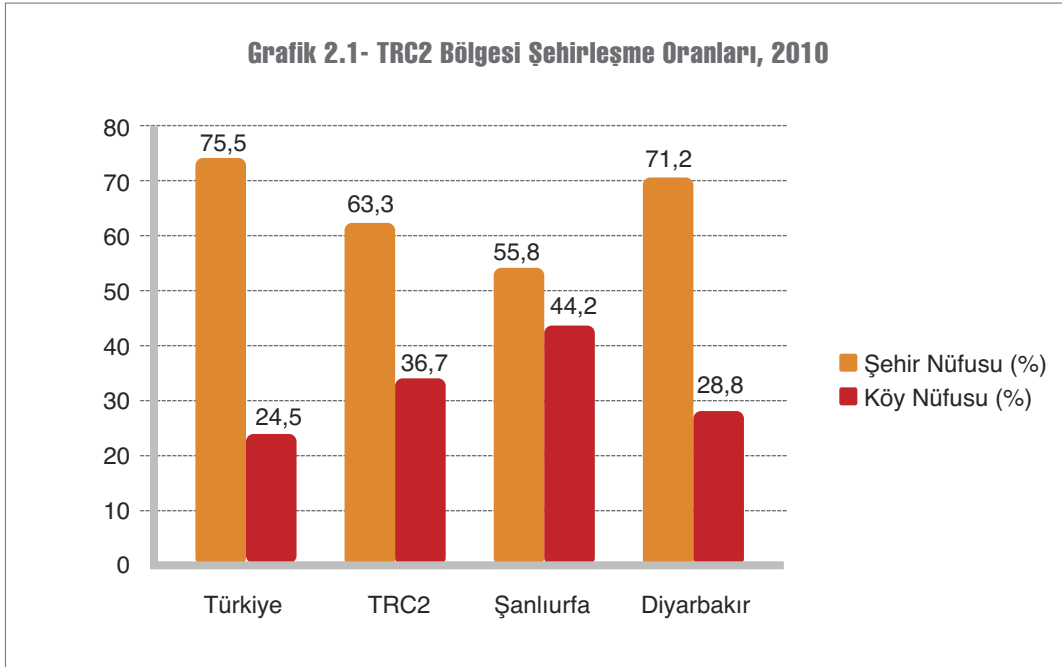
	Şanlıurfa	Diyarbakır	TRC2 Bölgesi	Türkiye
Toplam Nüfus (kişi) (2009)	1.613.737	1.515.011	3.128.748	72.561.312
Şehirleşme Oranı (yüzde) (2009)	55,8	71,2	63,3	75,5
Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması	68	63	23	-
Yıllık Ortalama Nüfus Artış Hızı (‰)	33,02	21,75	27,5	13,01
Nüfus Yoğunluğu (kişi/km ²) (2009)	86	101	91	94
Toplam Yaş Bağımlılık Oranı (2009)	84,0	69,8	76,9	49,2
Doğurganlık Hızı (adet) (2000)	4,86	4,51	-	2,53
Ortalama Hanehalkı Büyüklüğü (kişi) (2000)	6,55	6,76	-	4,50

Kaynak: DPT, 2003; TÜİK, 2009a; TÜİK, 2010b.

TRC2 Bölgesi, 26 Düzey 2 Bölgesi arasında sosyo-ekonomik gelişmişlik derecesine göre 23’üncü sıradadır. TRC2 Bölgesini oluşturan illerden Şanlıurfa ili 81 il arasında 68’inci ve Diyarbakır ili 63’üncü sırada yer almaktadır.

Nüfus yoğunluklarına bakıldığında bölge değerinin 91 kişi/km² ile ülke nüfus yoğunluğunun (94 kişi/km²) altında olduğu görülmektedir. Bölge illerinden Şanlıurfa’nın nüfus yoğunluğu 86 kişi/km² ile TRC2 Bölgesi ve ülke ortalaması değerinin altında iken, Diyarbakır ili 101 kişi/km² değeri ile bölge ve ülke değerlerinin üstüne çıkmaktadır.

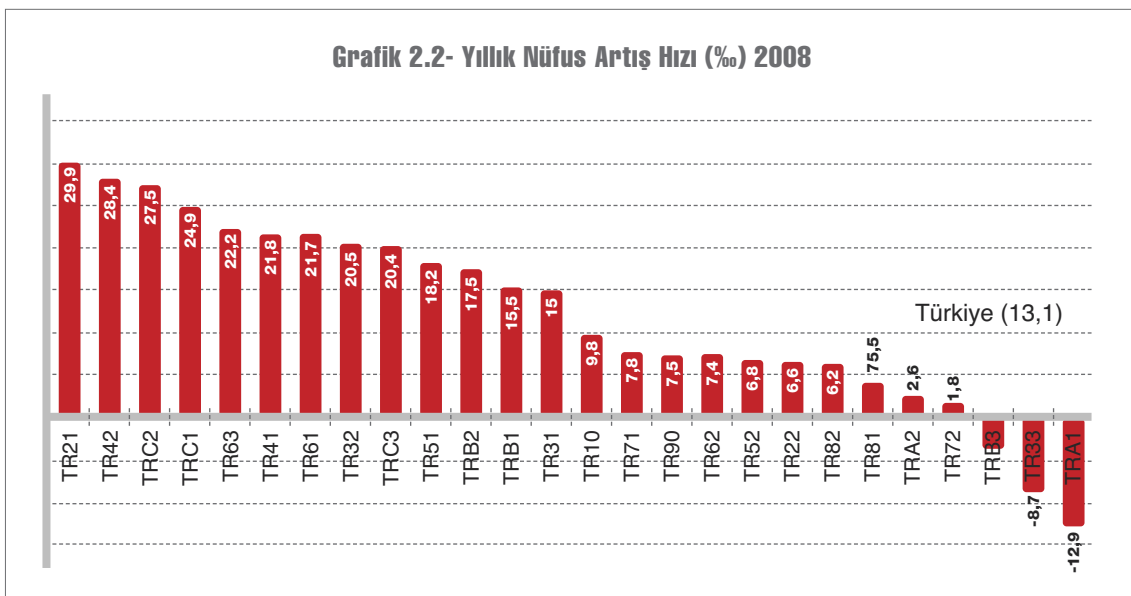
Şehirleşme oranlarına bakıldığında, TRC2 Bölgesi, % 63,3 şehirleşme oranıyla Türkiye ortalaması olan % 75,5’in altındadır. Bölge nüfusu içinde 1.978.934 kişi şehirlerde yaşarken, 1.149.814 kişi belde ve köylerde yaşamaktadır.

Kaynak: TÜİK, 2010b.

Diyarbakır ilinde şehirleşme oranı son yıllarda büyük bir artış göstererek % 71,2'ye ulaşırken, Şanlıurfa ilinde, ekonomide tarım sektörünün ağırlığının etkisiyle şehirleşme oranı % 55,8 düzeyindedir.

Ortalama hane halkı büyüklüğü ve doğurganlık hızı değerlerine bakıldığında TRC2 Bölgesi değerlerinin ülke ortalamasının üzerinde olduğu görülmektedir. TRC2 Bölgesi 2008 yılı yıllık nüfus artış oranı % 27,5 olup, en yüksek değere sahip 3 Düzey 2 Bölgesi arasında yer almaktadır. Diyarbakır

Kaynak: TÜİK, 2009a.

% 21,75 ve Şanlıurfa % 33,02 yıllık ortalama nüfus artış hızıyla Türkiye ortalamasının üzerinde bir nüfus artış hızı göstermektedir.

2.1.1.1 Nüfus

2009 yılı nüfus verilerine göre TRC2 Bölgesinin nüfusu ülke nüfusunun % 4,3'ünü oluşturmaktadır. Diyarbakır ve Şanlıurfa illeri nüfus büyüklüğü sıralamasında Türkiye'deki en büyük nüfusa sahip ilk 11 il arasında yer almaktadır (Şanlıurfa: 10.; Diyarbakır: 11.). Nüfus büyüklüğü sıralamasında Güneydoğu Anadolu Projesi'nin (GAP) uygulandığı 9 il arasındaki sıralamada ise Gaziantep'ten (1.653.670) sonra Şanlıurfa (1.613.737) ve Diyarbakır (1.515.011) gelmektedir.²

1990 ve 2000 yılları genel nüfus sayım sonuçları ve 2009 yılı adrese dayalı nüfus kayıt sistemi verilerine göre; TRC2 Bölgesi'nin nüfus artış hızının Türkiye ortalamasının çok üzerinde seyrettiği görülmektedir. Bölge nüfus hareketlerinde dikkat çekici olan 1990-2000 yılları arasında bölge nüfusunun % 134 oranında büyümesidir. 1990-2009 yılları arasında Şanlıurfa ve Diyarbakır illeri nüfusları yakın bir hızla artarken kentsel ve kırsal nüfus eğilimlerinin birbirinden farklı olduğu görülmektedir. Diyarbakır nüfus hareketleri ülke nüfus hareketlerine paralel olarak, kentsel nüfusun artması ve kırsal nüfusun giderek azalması eğilimi gösterirken; Şanlıurfa'nın kentsel nüfusunun yanında kırsal nüfusu da artmaktadır.³

Tablo 2.2- TRC2 Bölgesi Kent-Kır Nüfusları Oranları

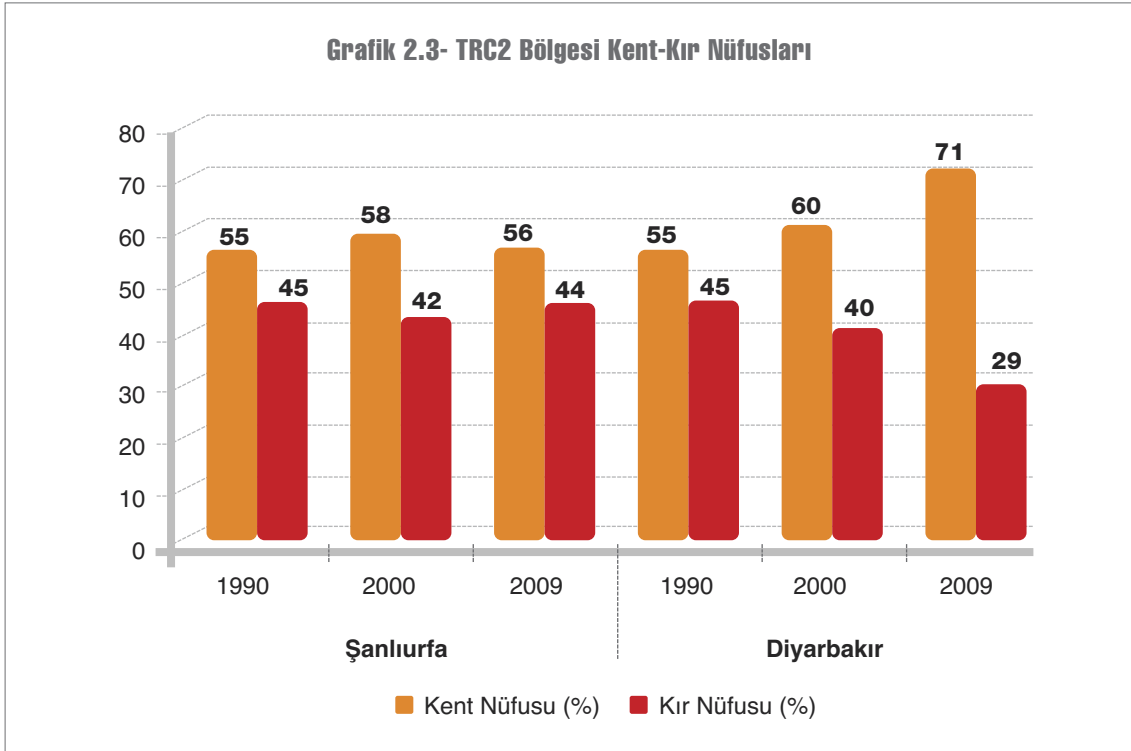
	Şehir Nüfusunun Toplam Nüfus İçindeki Oranı (%)			Köy Nüfusunun Toplam Nüfus İçindeki Oranı (%)		
	1990	2000	2009	1990	2000	2009
Türkiye	59,0	64,9	75,5	41,0	35,1	24,5
TRC2 B.	54,9	59,2	63,3	45,1	60,2	36,7
Şanlıurfa	55,3	58,3	55,1	45,0	41,7	44,2
Diyarbakır	54,9	60,0	71,2	45,2	40,0	28,8

Kaynak: TÜİK, 1990; TÜİK, 2000a; TÜİK, 2010b.

² Diyarbakır ve Şanlıurfa 2009 yılı nüfus göstergeleri için bkz. EK-1.

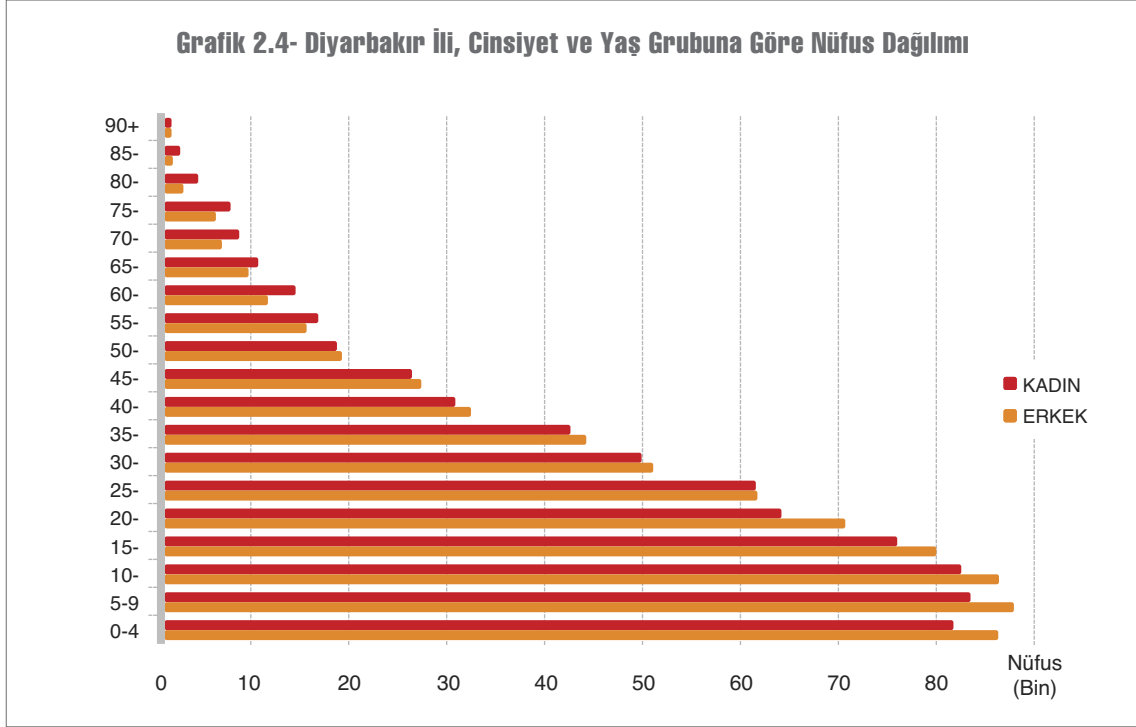
³ Diyarbakır ve Şanlıurfa illeri 1990-2000-2009 yılları nüfus göstergeleri için bkz. EK-2.

Diyarbakır ve Şanlıurfa illerindeki hızlı nüfus artışının sebebi olarak yüksek doğurganlık oranının yanında il ve kent düzeyinde alınan göçler gösterilebilir.

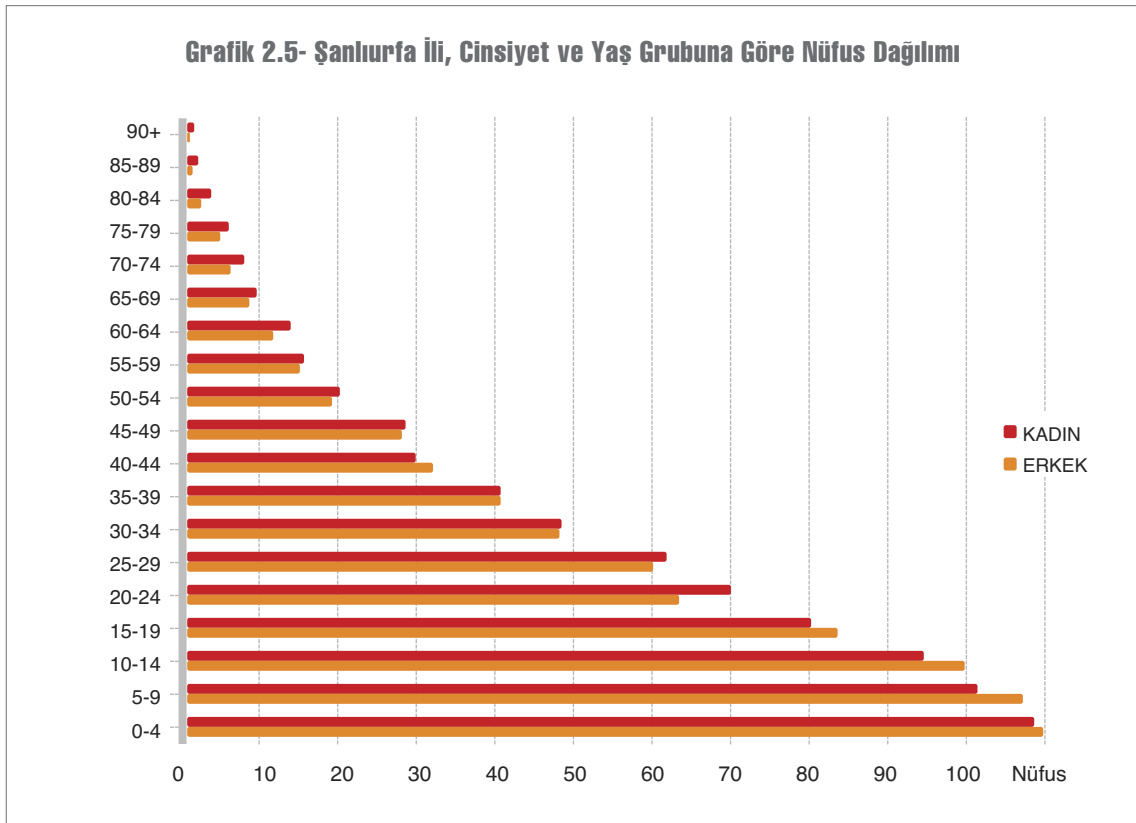

Kaynak: TÜİK, 1990; 2000a; 2010b.

TRC2 Bölgesi illerinin şehirleşme oranlarına bakıldığında hızlı nüfus artışına paralel olarak hızlı kentleşmenin de yaşandığı söylenebilir. Diyarbakır ili kentsel nüfusu ve şehirleşme oranı 1990 yılından günümüze sürekli artmış, buna karşılık kırsal nüfusu 2000 yılından bu yana büyük bir düşüş göstermiştir. Bu durum kırsal nüfusun hızla çözüldüğü; il içinde yerleşim merkezlerine ve il dışına olmak üzere göç etmekte olduğunu göstermektedir. Şanlıurfa ili nüfus hareketlerine bakıldığında nüfusun ülke ve bölge ortalamasının üzerinde bir hızla arttığı gözlenmektedir. Şanlıurfa ili nüfus göstergelerine göre 2000-2008 yılları arasında şehirleşme oranı gerileme göstermiştir. Bunun sebebi olarak kırsal nüfusun doğurganlık oranının (doğal nüfus artış hızı) yüksek olması ve tarımsal faaliyetlerin artmasıyla kırsal alan nüfusunun da görece olarak artması gösterilebilir.

Kaynak: TÜİK, 2010b.

Kaynak: TÜİK, 2010b.

Diyarbakır ve Şanlıurfa illeri yaş grupları ve nüfus piramidi incelendiğinde, göç alan nüfus yapısını yansıttığı ve genç nüfusun ağırlıkta olduğu görülmektedir. TRC2 Bölgesinde erkek ve kadın nüfus oranlarının dengeli bir şekilde dağıldığı görülmektedir (% 50,3 erkek, % 49,7 kadın).

Bölgenin yaş grupları ve nüfus piramitleri, “0-4” yaş grubundaki nüfusun azalma eğiliminde olduğunu göstermektedir. Bu durum, doğurganlık hızının azaldığını göstermektedir. 15 yaş altındaki yaş grubu nüfusunun toplam nüfus içindeki payı Şanlıurfa’da % 42,4 ve Diyarbakır’da % 37,3 gibi yüksek oranlarda iken 15 yaş altı nüfusun ülke toplam nüfusu içindeki payı % 26,0’dır. Şanlıurfa nüfusunun % 53,5’lik dilimini 0-20 yaş grubu oluşturmakta olup bu oran ile Şanlıurfa, GAP illeri içindeki en yüksek genç nüfusa sahip il konumundadır. Nüfus verilerine göre, TRC2 Bölgesinin Türkiye’ye göre, Şanlıurfa ilinin de sırasıyla TRC2 Bölgesi, Diyarbakır ve Türkiye’ye oranla daha genç bir nüfusa sahip olduğu görülmektedir.

15-45 yaş grubundaki oran Şanlıurfa’da % 44,4 Diyarbakır’da % 48’dir. Diyarbakır ve Şanlıurfa illeri yaş piramidinde 65 yaş üzerindeki nüfus oranının düşük olduğu gözlenmektedir. Bu durum, Bölge illerinde ortalama yaşam beklentisi düzeyinin düşük oluşuyla açıklanabilir. Sonuç olarak bölge illerinde yüksek doğurganlığın ve göçlerin etkisiyle genç nüfusun ağırlıkta olduğu ve doğurganlık oranındaki düşmelere bağlı olarak 0-4 yaş grubundaki nüfus oranının azalma eğiliminde olduğu söylenebilir.⁴

2.1.1.2 Göç

TRC2 Bölgesi illerinden Diyarbakır ili, illerin sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralamasına göre 4’üncü derecede gelişmiş iller grubunda, Şanlıurfa ili ise 5’inci derecede gelişmiş iller grubunda yer almaktadır. Illerin sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralaması araştırmasına göre (DPT, 2003); Diyarbakır ilinin içinde bulunduğu 4’üncü derecede gelişmiş iller grubu ve Şanlıurfa ilinin içinde bulunduğu 5’inci derecede gelişmiş iller grubu diğer illere yoğun göç vermektedir. Buna göre, sosyo-ekonomik gelişmişlik göstergeleri ile göç arasında doğrusal bir ilişkinin olduğu ve göstergeleri yüksek olan illerin göç alan, göstergelerin düşük olduğu illerin ise göç veren iller olduğu söylenebilir.

Tablo 2.3- TRC2 Bölgesi İllerinin Yerleşim Yerlerine Göre Aldığı ve Verdiği Göçler 2000

	Şanlıurfa	Diyarbakır	TRC2 Bölgesi
TOPLAM (Aldığı)	66.354	109.499	175.853
Şehirden Şehre (Aldığı)	36.570	57.082	93.652
Köyden Şehre (Aldığı)	12.941	17.979	30.920
Şehirden Köye (Aldığı)	13.113	29.065	42.178
Köyden Köye (Aldığı)	3.730	5.373	9.103
TOPLAM (Verdiği)	115.667	157.562	273.229
Şehirden Şehre (Verdiği)	55.138	88.150	143.288
Köyden Şehre (Verdiği)	21.516	24.871	46.387
Şehirden Köye (Verdiği)	26.227	34.638	60.865
Köyden Köye (Verdiği)	12.786	9.903	22.689

Kaynak : TÜİK, 2000b

⁴ Diyarbakır ve Şanlıurfa illeri 2009 yılı cinsiyet ve yaş grubuna göre nüfus dağılımı için bkz. EK-3.

2000 yılı göç verilerine bakılırsa TRC2 Bölgesi illerinin çevre illerden yoğunlukla göç aldığı ve göçle gelen nüfusun büyük oranda yerleşim merkezlerine ikincil olarak da illerin kırsal yerleşim yerlerine yöneldiği görülmektedir. Bölge, aldığı göçten daha yüksek oranda göç vermiş; verilen göçler büyük kent merkezlerine doğru olmuştur. Göç eden nüfusun yaş dilimlerine bakıldığında sırasıyla en fazla 20-24, 25-29, 30-34 ve 15-19 yaş dilimindeki nüfusun göç ettiği görülür (TÜİK, 2000). Bu durum, göçün en büyük nedeninin ekonomik olduğu, başka bir deyişle asıl göç nedeninin iş arama-bulma olduğunu göstermektedir.

Tablo 2.4- GAP İllerinin Aldığı Göç, Verdiği Göç, Net Göç ve Net Göç Hızı Göstergeleri 2008

İl Adı	2008 Nüfusu	Aldığı Göç	Verdiği Göç	Net Göç	Net Göç Hızı (‰)
TR	71.517.100	2.273.492	2.273.492	0	0,00
Diyarbakır	1.492.828	31.677	47.777	-16.100	-10,73
Şanlıurfa	1.574.224	25.510	37.282	-11.772	-7,45
Mardin	750.697	27.606	41.432	-13.826	-18,25
Siirt	299.819	11.870	12.625	-755	-2,52
Batman	485.616	16.467	19.669	-3.202	-6,57
Şırnak	429.287	13.223	15.877	-2.654	-6,16
Adıyaman	585.067	12.155	20.971	-8.816	-14,96
Gaziantep	1.612.223	37.184	36.229	955	0,59
Kilis	120.991	4.998	4.611	387	3,20

Kaynak: TÜİK, 2009a

Güneydoğu Anadolu Projesinin uygulandığı iller içerisinde Diyarbakır ve Şanlıurfa illerinin göç değerleri tablodaki gibidir. Tabloya göre GAP illeri arasında Gaziantep ilinden sonra en çok göç alan il Diyarbakır'dır. Diyarbakır'da, gözlemlenen yüksek göç daha çok kırsalın itici etkisi ile bağlantılı iken, Gaziantep iline olan göçün kentsel alanının çekici faktörleri, sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyinin yüksek oluşu ve sunduğu iş olanaklarından kaynaklandığı söylenebilir.

1995-2000 döneminde, aldığı göçten daha fazla göç veren iller (net göçü negatif olan iller) itibarıyla yapılan sıralamada ise Diyarbakır ve Şanlıurfa illeri Samsun, Erzurum ve Zonguldak illeri ile ilk sıralarda yer almıştır. Bu dönemde Diyarbakır ili en çok İstanbul iline (% 17,7) göç vermiştir (EKO-SEP, 2009).

Tablo 2.5- TRC2 Bölgesi'nin Aldığı Göç, Verdiği Göç, Net Göç ve Net Göç Hızı Göstergeleri

	2008 Nüfusu	Aldığı Göç	Verdiği Göç	Net Göç	Net Göç Hızı (‰)
TR Toplam	71.517.100	2.273.492	2.273.492	0	0,00
TRC2 Bölgesi	3.067.052	57.187	85.059	-27.872	-9,05
Şanlıurfa	1.574.224	25.510	37.282	-11.772	-7,45
Diyarbakır	1.492.828	31.677	47.777	-16.100	-10,73

Kaynak: TÜİK, 2009a

Diyarbakır ve Şanlıurfa illerinin göç göstergelerine bakıldığında Diyarbakır ilinin GAP illeri arasında bölgedeki en yoğun göç hareketlerinin yaşandığı 2'nci il olduğu görülmektedir. Alınan ve verilen göç değerleri ve kentsel-kırsal nüfus oranı hareketlerine bakıldığında Diyarbakır'ın kendi kırsal alanından ve çevre illerden özellikle kent merkezine göç aldığı ve bölge dışına yoğun göç verdiği görülmektedir.

1990-2000 yılları arasında bölgede asayiş ve terör olayları nedeniyle kırdan kente yoğun göç yaşanmıştır. EKOSEP tarafından yapılan saha araştırmalarına göre; Diyarbakır kent merkezine gelenlerin % 79,5'lik kısmı ilin kendi kırsal alanından gelmiştir. Zorunlu göçle gelenler açısından da aynı durum geçerlidir. Zorunlu göç nedeniyle Diyarbakır kentine gelenlerin % 86'lık kısmını Diyarbakır ili kırsal alanı sakinleri oluşturmaktadır (EKOSEP, 2009).

TRC2 Bölgesi illerinde doğurganlık hızının oldukça yüksek olmasının yanında nüfus artış hızının kısmen düşük olması da bölge illerinden diğer illere yoğun göç yaşandığını göstermektedir.

2.1.2 İstihdam ve İşsizlik

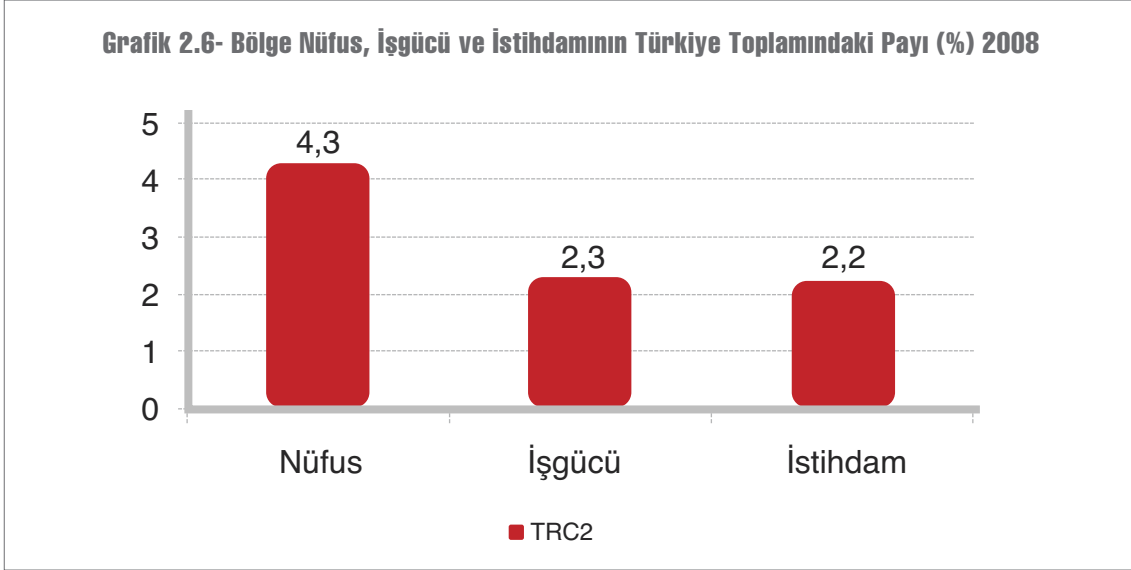
Ekonominin temel göstergelerinden olan istihdam aynı zamanda ekonomik, sosyal ve politik istikrarın da en önemli unsurudur. Ekonomik büyümeyle çift yönlü nedensellik ilişkisi olan istihdam ayrıca sosyal bütünleşmeyi de sağlayan önemli etmenlerdendir. Bu yüzden istihdam; ekonomik ve sosyal politikaların şekillenmesinde göz önünde bulundurulur. İşsizlik ise ekonomik ve toplumsal alanda bir çok sorun yaratmakta, istikrarı ve sosyal bütünleşmeyi tehdit etmektedir. Son yaşanan ekonomik krizle daha da artan işsizlik tüm dünya ekonomileri için en önemli sorunlardan biri konumuna gelmiştir.

	15 ve yukarı yaştaki nüfus (Bin)		İşgücü (Bin)		İşgücüne dahil olmayan nüfus (Bin)		İstihdam (Bin)		İşsiz (Bin)	
	2006	2008	2006	2008	2006	2008	2006	2008	2006	2008
TRC2	1.782	1.696	575	540	1.207	1.157	505	464	69	76
Türkiye	51.668	50.772	24.776	23.805	26.892	26.967	22.330	21.194	2.446	2.611

Kaynak : TÜİK, 2009a

Bölgenin temel işgücü değerleri incelendiğinde 2006 ile 2008 arasında işgücünde bir düşüş yaşandığı ve işsizliğin arttığı gözlemlenmektedir. 2008 yılı verilerine göre Bölge, işgücü olarak Türkiye işgücü toplamında % 2,3 gibi oldukça düşük bir orana sahiptir. Bölge istihdamının Türkiye içindeki payı ise % 2,2'lerde seyretmektedir. Nüfus olarak Türkiye genelinde % 4,3 gibi bir paya sahip olan Bölgenin, işgücü ve istihdam oranlarının göreceli olarak düşük kalması bölge potansiyelinin yeterince kullanılmadığını göstermektedir. 2006-2008 yılları arasında işgücü ve istihdamdaki düşüş ve işsizlikteki artış, ekonomik krizin bölgede de hissedildiğinin göstergesi olarak değerlendirilebilir.

Bölgenin işgücü potansiyeli yüksek olmasına rağmen işgücüne katılma oranları düşük kalmaktadır. Özellikle Diyarbakır, 2008 yılı verilerine göre, % 26,9'luk değer ile işgücüne katılmada son sıradaki il konumundadır.

Kaynak: TÜİK, 2009a.

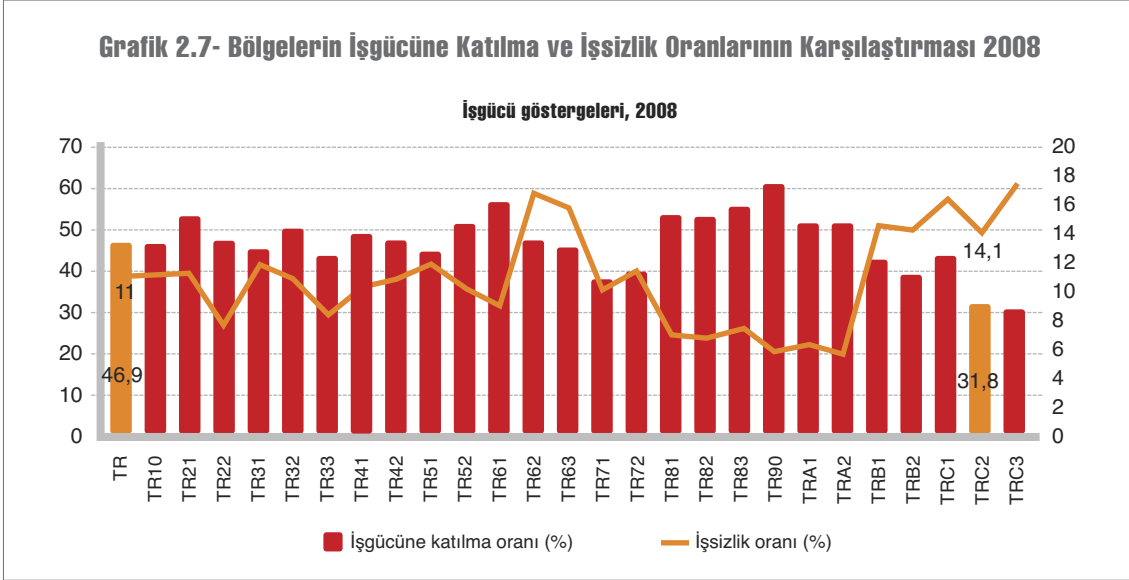
Tablo 2.7- TRC2 Bölgesi Temel İşgücü Göstergeleri

	İşgücüne katılma oranı (%)		İstihdam oranı (%)		İşsizlik oranı (%)		Tarım dışı işsizlik oranı (%)	
	2006	2008	2006	2008	2006	2008	2006	2008
Şanlıurfa	-	36,1	-	31,5	-	12,8	-	
Diyarbakır	-	26,9	-	22,7	-	15,7	-	
TRC2	32,3	31,8	28,4	27,3	12,0	14,1	12,0	16,9
Türkiye	48,0	46,9	43,2	41,7	9,9	11,0	12,6	13,6

Kaynak : TÜİK, 2009a

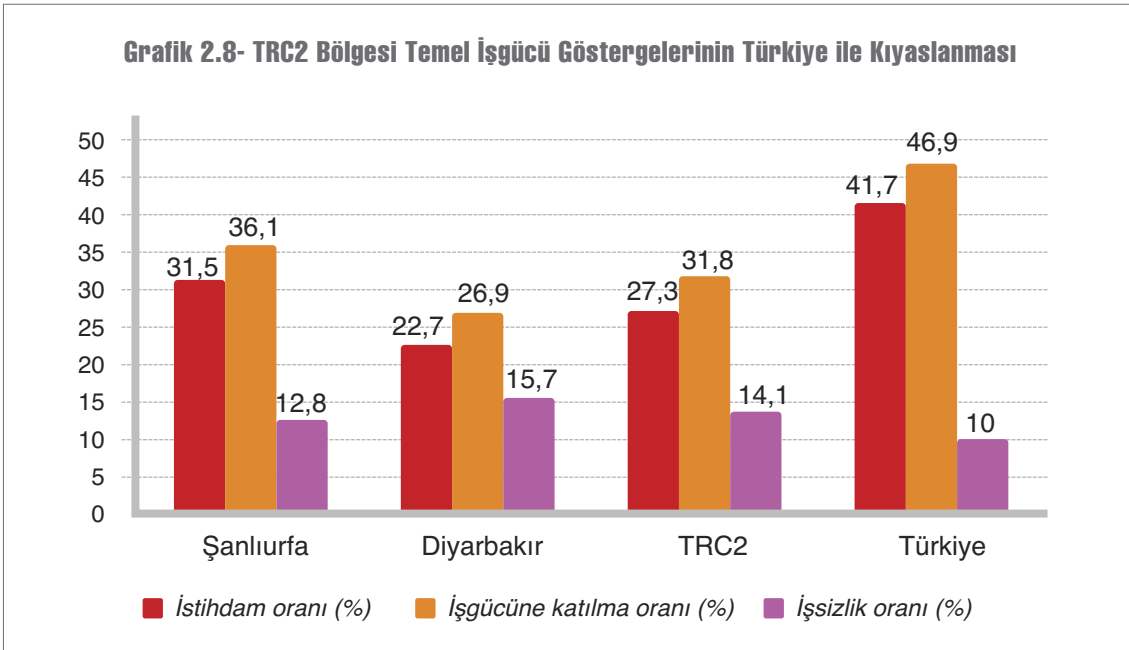
TRC2 Bölgesi, ülke genelindeki işgücü göstergelerinde düşük bir profil izlemektedir. Bölgenin istihdam oranı (% 27,3) ve işgücüne katılma oranı (% 31,8) Türkiye ortalamalarının (% 41,7 ve % 46,9) çok gerisindedir. Bölgenin işsizlik oranı ise % 14,1 ile Türkiye ortalamasının üstündedir.

Bölgenin kendi içinde kıyaslanmasında da büyük farklılıklar gözlenmektedir. Şanlıurfa ili hem işgücüne katılma oranında hem de istihdam oranında Diyarbakır'a göre yaklaşık % 10'luk bir artışa sahip olup ülke ortalamasına daha yakın durumdadır. İşsizlik oranında da Şanlıurfa, Diyarbakır'dan daha düşük bir işsizlik oranına sahiptir.

Kaynak: TÜİK, 2009a

Bölge istihdamının sektörel dağılımı incelendiğinde hizmetler sektörünün ilk sırada olduğu ve 2006 ile 2008 yılları arasında büyük bir düşüş gösterdiği, tarımın da hızlı bir yükseliş trendinde olduğu gözlenmektedir. Bu dönemde sanayi istihdamında % 4,8, hizmetler sektöründe % 19,5'lik bir düşüş söz konusuysen tarım istihdamında % 14'lük bir artış yaşanmıştır. Aynı dönemde Türkiye'de tarım sektöründeki istihdamda % 17,5'lik bir düşüş söz konusudur.

Kaynak: TÜİK, 2009a.

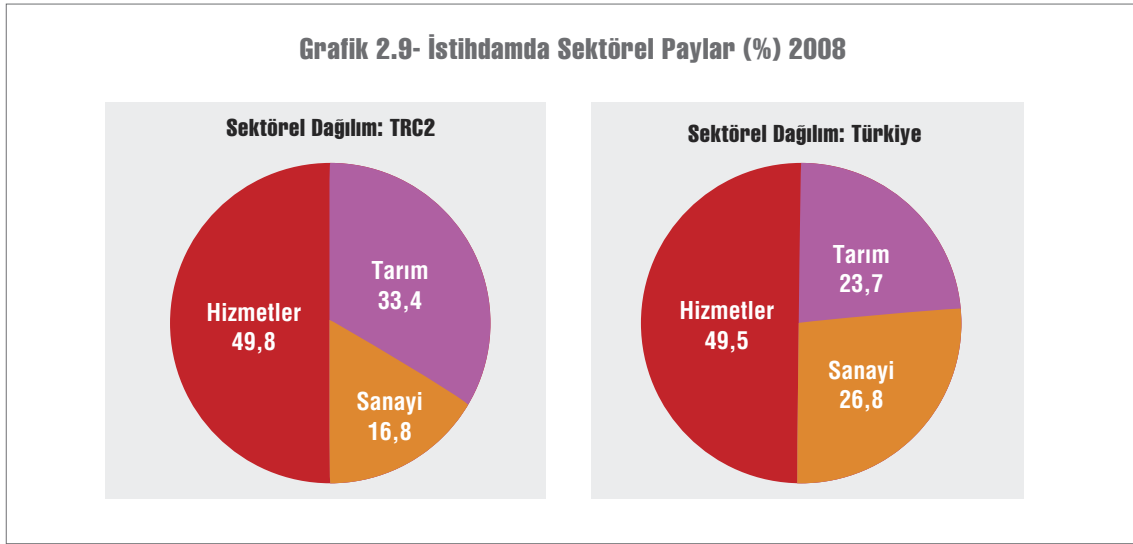

Tablo 2.8- İstihdamın Sektörel Dağılımı (BİN)

	Toplam		Tarım		Sanayi		Hizmetler	
	2006	2008	2006	2008	2006	2008	2006	2008
TRC2	505	464	136	155	82	78	287	231
Türkiye	22.330	21.194	6.086	5.016	5.672	5.682	10.569	10.495

Kaynak : TÜİK, 2009a

Grafik 2.9- İstihdamda Sektörel Paylar (%) 2008

Kaynak: TÜİK, 2009a

Tablo 2.9- Yaş Gruplarına Göre İşgücü Göstergeleri 2008

Yaş grubu	15 ve yukarı yaştaki nüfus (Bin)	İşgücü (Bin)	İşgücüne dahil olmayan nüfus (Bin)	İstihdam (Bin)	İşsiz (Bin)	İşgücüne katılma oranı (%)	İstihdam oranı (%)	İşsizlik oranı (%)
15-19	330	67	262	55	13	20,4	16,6	18,8
20-24	228	67	161	54	13	29,3	23,7	19,1
25-34	445	178	268	151	27	39,9	33,9	15,1
35-54	476	195	281	173	22	40,9	36,3	11,2
55 +	217	33	184	31	2	15,3	14,3	6,5
Toplam	1.696	540	1.157	464	76	31,8	27,3	14,1

Kaynak: TÜİK, 2009a.

Bölge, genç bir nüfus yapısına sahip olup çalışma çağındaki nüfusun % 62'sini 15-34 yaş grubundakiler oluşturmaktadır. Bu yaş grubu Bölgenin toplam işgücünün % 58'ini, Bölge istihdamının % 56'sını ve Bölgedeki işsizlerin % 70'ini barındırmaktadır. Bu yaş grubunun işgücüne katılma oranı % 31, istihdam oranı % 26 ve işsizlik oranı % 17 seviyesindedir.

Bölgede işgücünün % 65'ini, istihdamın % 49'unu, işsizlerin % 72'sini "lise altı eğitimliler" oluşturmaktadır. Dolayısıyla Bölge ile ilgili plan ve çalışmalarda istihdama yönelik eğitimler önem kazanmakta ve bu alana yönelik desteklerin gerekli olduğu açıkça görülmektedir.

Tablo 2.10- TRC2 Bölgesi Eğitim Durumuna Göre İşgücü, İstihdam ve İşsiz Sayısı 2008

	Toplam	Okuma-Yazma Bilmeyen	Lise Altı Eğitimliler	Lise ve Dengi Meslek Okulu	Yükseköğretim
İşgücü (Bin)	540	70	354	80	36
İstihdam (Bin)	464	63	229	70	32
İşsiz (Bin)	76	7	55	10	5

Kaynak: TÜİK, 2009a.

2.1.3 Eğitim

Eğitim düzeyi ulusal ve uluslararası gelişmişlik endekslerinde yer alan en önemli göstergelerden biridir. İnsan algısına yön vermesiyle beraber eğitim, kişinin beşeri tüm tercihlerinde belirleyici unsur olmaktadır.

Tablo 2.11- TRC2 Bölgesi Eğitim Göstergeleri

Göstergeler	Şanlıurfa	Diyarbakır	TRC2	TRC	Türkiye
Eğitim Sektörü Gelişmişlik Sırası	78	73	25	-	-
Okur-Yazar Oranı (%)	81,64	81,04	81,33	83,54	91,78
Okur-Yazar Kadın Oranı (%)	71,54	70,52	71,03	74,36	86,91
Okul Öncesi Okullaşma Oranı (%)	21,59	30,80	26,19	30,25	32,11
İlköğretim Okullaşma Oranı (%)	91,30	94,72	93,01	93,45	96,49
Ortaöğretim Okullaşma Oranı (%)	25,71	37,03	31,37	38,24	58,52
Üniversite Öğrenci Sayısı	8.699	13.087	21.786	46.282	2.372.136

Kaynak: TÜİK, 2009a; DPT, 2003. MEB, 2008-2009; TÜİK, 2007e.

Tablo 2.12- Okur-yazarlık Durumuna Göre Nüfus (6 yaş ve üzeri), 2008

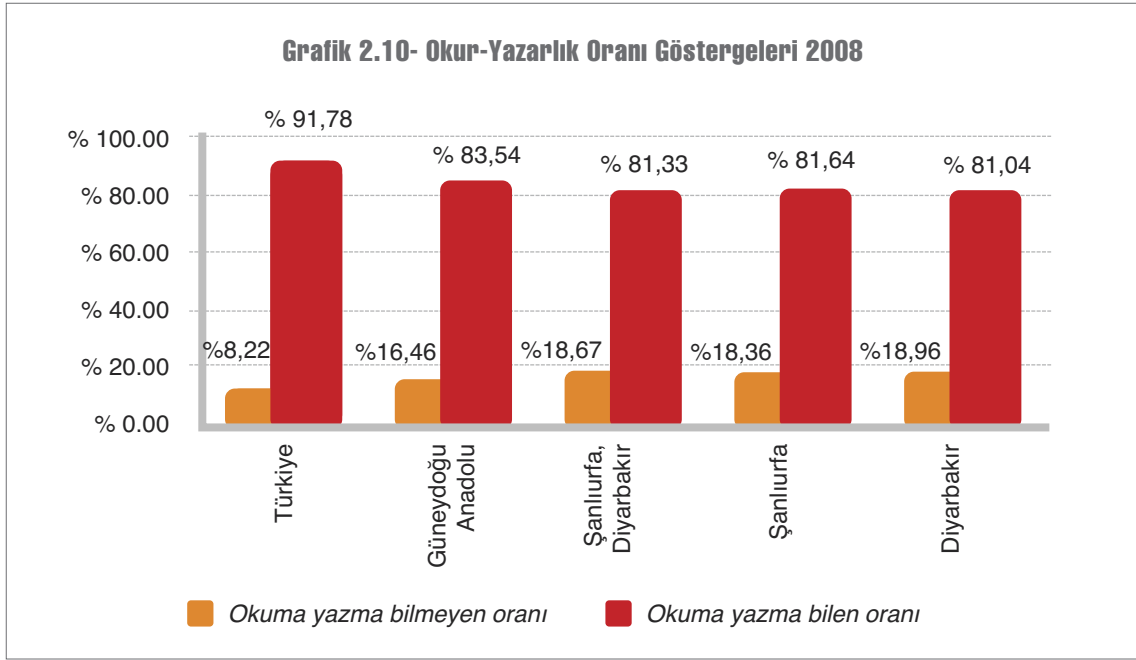
Bölge adı	Okuma yazma bilmeyen oranı (%)	Okuma yazma bilen oranı (%)
TR Türkiye	8,22	91,78
TRC	16,46	83,54
TRC2 Bölgesi	18,67	81,33
Şanlıurfa	18,36	81,64
Diyarbakır	18,96	81,04

Kaynak: TÜİK, 2009a.

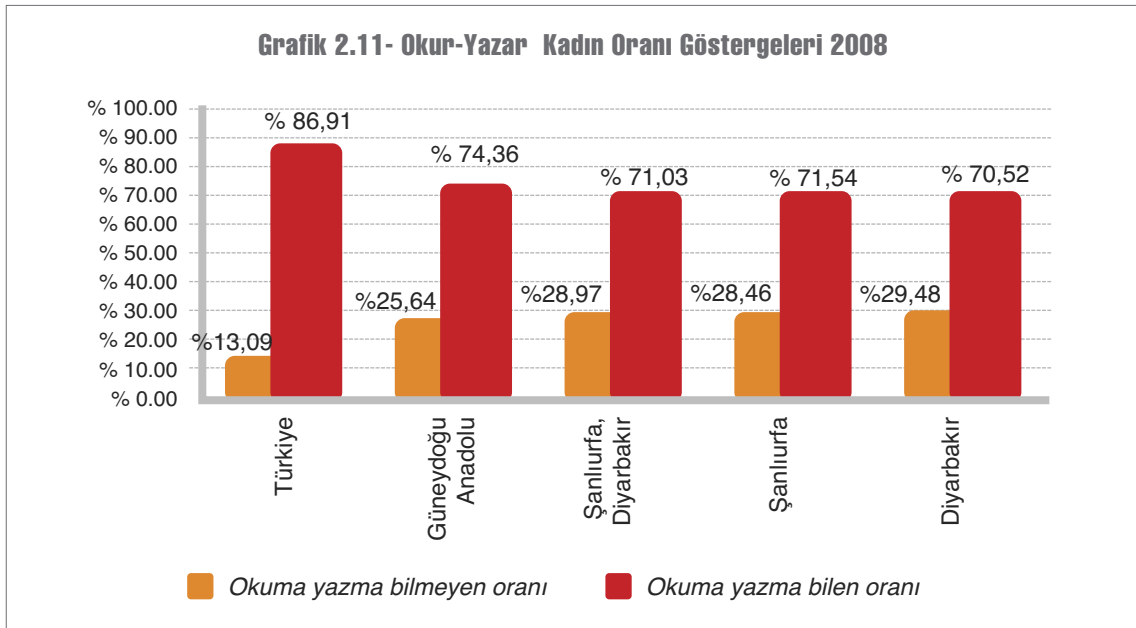
Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Siteminin 2008 verilerine göre, Türkiye genelinde okuma yazma bilmeyenlerin oranı 6 yaş ve üzeri nüfus için % 8,22 olarak tespit edilmişken Güneydoğu Anadolu Böl-

gesi için % 16,46'dır. Bu oran, Türkiye ortalamasının iki katından fazladır. Okur-yazarlığın Bölgede önemli bir sorun olduğu görülmektedir. TRC2 Bölgesi için okuma yazma bilmeyenlerin oranı % 18,67 olarak TRC Güneydoğu Anadolu Bölgesi değerinin üzerinde gerçekleşmiştir. Diyarbakır ve Şanlıurfa arasında ise % 18,96 okuma yazma bilmeyenlerin oranı ile Diyarbakır daha geridedir.

Kaynak: TÜİK, 2009a.

Kaynak: TÜİK, 2009a.

Bölgede dezavantajlı gruplardan kadın nüfusun okur-yazarlık durumu incelendiğinde % 13,09 olan Türkiye geneli kadın nüfusu okuma yazma bilmeyen oranının Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde % 25,64, Şanlıurfa'da % 28,46, Diyarbakır'da ise % 29,48 olarak tespit edildiği görülmektedir. Bu durum, Bölgede okuma yazma bilen kadınların oranının önemli ölçüde düşük olduğunu ve bu konuda kamu ve sivil girişim ve çabalarının desteklenmesinin gerektiğini göstermektedir.

2008 ADNKS'den alınan çağ nüfusları ile Milli Eğitim Bakanlığının 2008 e-okul sisteminden alınan ilgili yaş çağındaki öğrenci sayılarının oranlanması ile bulunan net okullaşma oranları tabloda görülmektedir.

	Okul öncesi (4-5 Yaş)			İlköğretim			Ortaöğretim		
	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
Türkiye (%)	32,11	32,73	31,45	96,49	96,99	95,97	58,52	60,63	56,30
TRC Bölgesi (%)	30,25	30,88	29,58	93,45	94,47	92,38	38,24	43,52	32,63
TRC2 Bölgesi (%)	26,19	26,88	25,47	93,01	94,82	91,10	31,37	37,26	25,17
Şanlıurfa (%)	21,59	22,20	20,94	91,30	93,76	88,70	25,71	32,01	19,10
Diyarbakır (%)	30,80	31,57	30,00	94,72	95,88	93,50	37,03	42,50	31,24

Kaynak: MEB, 2008-2009.

Okullaşma oranlarına bakıldığında % 30,25 olan Güneydoğu Anadolu Bölgesi okul öncesi okullaşma oranı ile % 30,80 olan Diyarbakır okul öncesi okullaşma oranının Türkiye ortalaması olan % 32,11'e yakın olduğu görülmektedir. Ancak Şanlıurfa ili okul öncesi okullaşma oranı % 21,59 ile daha düşük seviyededir.

İlköğretimde net okullaşma oranı Türkiye genelinde % 96,49 olarak gerçekleşirken Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde bu oran % 93,45 olarak tespit edilmiştir. Diyarbakır ili % 94,72 ile Bölge ortalamasının üzerinde bulunurken Şanlıurfa'nın 2008 yılı itibariyle ilköğretimdeki okullaşması % 91,30'da kalmıştır.

BÖLGE ADI	İLKÖĞRETİM				ORTAÖĞRETİM											
					Ortaöğretim				Genel Ortaöğretim				Mesleki ve Teknik			
	Okul	Şube	Öğrt-	Drslik	Okul	Şube	Öğrt-	Drslik	Okul	Şube	Öğrt-	Drslik	Okul	Şube	Öğrt-	Drslik
Türkiye	307	25	23	32	384	27	17	31	471	27	18	29	307	26	16	33
TRC B.	270	26	29	40	494	31	25	38	657	33	27	39	299	29	22	33
Şanlıurfa	259	27	35	53	479	30	23	34	604	31	25	36	313	27	20	28
Diyarbakır	279	28	30	44	682	35	26	48	886	37	28	53	343	30	21	35

Kaynak: MEB, 2009.

Tablo 2.14'te görüldüğü üzere, ortaöğretim (lise ve dengi) net okullaşma oranları Türkiye geneli içinde % 58,52 ile düşük bir seviyede gerçekleşmişken Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin ortalaması (% 38,24) Türkiye ortalamasının 20 puan altında bulunmaktadır. Diyarbakır, bölge ortalamasının bir puan altında bulunurken Şanlıurfa % 25,71 ile Bölge ortalamasının da 12 puan altında yer almaktadır. Bu durum Şanlıurfa'da lise çağındaki 4 kişiden sadece birinin okula devam ettiğini göstermektedir.

Türkiye genelinde her ilköğretim okuluna ortalama 307 öğrenci düşerken Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde 270 öğrenci düştüğü görülmektedir. Ancak, bunun kırsal yerleşim yerlerindeki köy okulu sayısının nicelik olarak fazla olmasından kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Kırsal nüfusun fazla olduğu Şanlıurfa'da okul başına düşen öğrenci sayısının daha düşük olması bunun kanıtıdır. Şanlıurfa'ya oranla kentleşme oranı daha yüksek olan Diyarbakır'da bu oranın 279 olarak Şanlıurfa'nın üstünde gerçekleşmiş olması da bunu desteklemektedir.

İlköğretimde derslik başına düşen öğrenci sayısı Türkiye geneli için 32, Güneydoğu Anadolu için 40, Diyarbakır için 44, Şanlıurfa için 53 olarak tespit edilmiştir. Bölgede düşük olan okullaşma oranının yükselmesi ile birlikte derslik ihtiyacı daha da artacaktır.

Ortaöğretimde okul başına düşen öğrenci sayısı, Türkiye genelinde 384 olarak gerçekleşirken Güneydoğu Anadolu Bölgesinde 494, Şanlıurfa ilinde 479, Diyarbakır ilinde ise 682 olarak tespit edilmiştir. Bölgenin ortaöğretim okullaşma oranı düşük olmasına rağmen mevcut ortaöğretim kurumları yetersiz durumdadır. Şanlıurfa ilinde ortaöğretim okulu başına düşen öğrenci sayısının bölge ortalamasının altında kalması okullaşma oranındaki düşüklükten kaynaklanmaktadır. Diyarbakır ilindeki dramatik artış ortaöğretime olan talebin bölgeye oranla daha fazla olması ile izah edilebilir.

Derslik başına düşen öğrenci sayısında okul başına düşen öğrenci sayınsındaki benzer bir sıralama mevcuttur. Türkiye genelinde bu oran 31, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde 38, Şanlıurfa ilinde 34, Diyarbakır ilinde ise 48 olarak tespit edilmiştir. Şanlıurfa ilinde oranın düşük olması okullaşmanın düşük olmasıyla, Diyarbakır ilinde yüksek olması ortaöğretim kurumlarının azlığı ile açıklanabilir. Bölgede ortaöğretim okullaşma oranı yükseltilmeli ve ihtiyacı karşılayacak kadar ortaöğretim kurumu açılmasına öncelik verilmelidir.

Mesleki ve teknik ortaöğretim kurumlarındaki göstergelerde genel ortaöğretime göre Türkiye ortalamasına daha yakın değerler ortaya çıkmıştır. Derslik başına düşen öğrenci sayısında Şanlıurfa ili 28 öğrenci ortalamasıyla Türkiye ortalamasının da altında bir değerde olduğu görülmektedir. Bu durum, daha önce ifade edildiği gibi, Şanlıurfa ilinde ortaöğretim okullaşma oranındaki düşük seviyeden kaynaklanmaktadır. Keza Diyarbakır'da da meslek liselerindeki derslik başına düşen öğrenci sayısının Türkiye ortalamasına yakın olması okullaşma oranının ve ortaöğretimdeki meslek liselilerine olan talebin olması ile açıklanabilir.

Bölgede yükseköğretim kurumu olarak Diyarbakır'da Dicle Üniversitesi ve Şanlıurfa'da Harran Üniversitesi bulunmaktadır. Kuruluşu Diyarbakır'da 1974, Şanlıurfa'da 1992 yıllarına uzanan üniversiteler bölge için yetişmiş insan kaynağı ve bilimsel araştırma ihtiyacına cevap verebilecek potansiyele sahiptir.

TRC Güneydoğu Anadolu Bölgesinin üniversite öğretim elemanı ve öğrenci toplamının yarısı TRC2 Bölgesinde bulunmaktadır. TRC2 Bölgesinde üniversite öğrenci ve öğretim görevlisi kapasitesi açısından Diyarbakır, Şanlıurfa ilinden daha iyi durumdadır. TRC2 Bölgesi üniversite öğrenci sayısı ülke üniversite öğrencisi sayısının % 0,9'unu oluşturmaktadır.

Tablo 2.15- 2007 Yılı Yükseköğretim Öğrenci ve Öğretim Elemanları İstatistikleri

Bölge Adı	Okuyan Öğrenci Sayısı	Mezun Öğrenci Sayısı	Toplam Öğretim Eleman Sayı.	Profesör Sayısı	Doçent Sayısı	Yardımcı Doçent Sayısı	Diğer Öğretim Elemanları
Türkiye	2.372.136	378.818	98.766	13.494	6.867	18.074	60.331
TRC Bölgesi	46.282	10.294	3.364	286	201	695	2.182
TRC2 Bölgesi	21.786	5.056	2.119	200	140	497	1.282
Şanlıurfa	8.699	1.661	772	44	52	187	489
Diyarbakır	13.087	3.395	1.347	156	88	310	793

Kaynak : TÜİK, 2007b

2.1.4 Sağlık**Tablo 2.16- TRC2 Bölgesi Sağlık Göstergeleri**

	Şanlıurfa	Diyarbakır	TRC2 Bölgesi	Türkiye
Sağlık Sektörü Gelişmişlik Sıralaması	63	61	23	-
Bebek Ölüm Oranı (%o) (2009 Yılı İl Sağlık Verileri)	17	13,5	15,25	17 ⁵
Sağlık Ocağı Başına Nüfus	16.571	14.928	15.728	5.356
Hastane Yatak Sayısı (Yüz Binde) (2007 Yılı)	123	223	172	262
Uzman Hekim Sayısı (Yüz Binde) (2006 Yılı)	30	56	43	82

Kaynak : DPT, 2003; TÜİK 2006b ve TÜİK 2007c. ŞİPKM, 2009; DİPKM, 2009.

TRC2 Bölgesinin sağlık sektörü gelişmişlik düzeyine bakıldığında; bölgenin 26 düzey 2 bölgesi arasında 23'üncü sırada olduğu, bölge illerinden Diyarbakır ilinin 81 il içerisinde 61'inci, Şanlıurfa ilinin ise 63'üncü sırada yer aldığı görülmektedir.

Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırmaları 2008 yılı verilerine göre (TNSA, 2009); 2003-2008 tarihleri arasında Türkiye bebek ölüm hızı 1.000 canlı doğumda 17 ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde ise 33'tür. Ancak İl Sağlık Müdürlükleri Ana Çocuk Sağlığı ve Aile Planlaması (AÇSAP) şubelerince yapılan istatistik çalışmalara göre Bölgede bebek ölüm oranlarında düşüş gözlemlenmektedir. Türkiye geneli en son yayımlanan bebek ölüm oranı 2006 yılı için 17 olarak gerçekleşirken 2009 yılı güncel verilerine göre Diyarbakır ili bebek ölüm oranı 13,5 Şanlıurfa ili bebek ölüm oranı 17 olarak gerçekleşmiştir.

TRC2 Bölgesi sağlık ocağı varlığı konusunda da olması gereken noktadan uzaktadır. Türkiye ortalamalarına göre her 5.356 kişiye bir sağlık ocağı düşerken Şanlıurfa'da 16.571 kişiye, Diyarbakır'da ise 14.928 kişiye bir sağlık ocağı düşmektedir. TRC2 Bölgesi illeri bu açıdan Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi illeri ile birlikte en olumsuz durumda olan iller konumundadır.

Bölgenin 100.000 kişiye düşen sağlık personeli istatistiklerine bakıldığında tüm değişkenlerin ülke değerlerinin gerisinde olduğu görülür. TRC2 Bölgesi ve Bölge illeri sağlık altyapısı konusunda ülke değerlerinin gerisinde kalmaktadır.

⁵ TNSA (2009) verilerine göre 2006 yılı Türkiye bebek ölüm oranını yansıtmaktadır.

Tablo 2.17- 100 Bin Kişi Başına Düşen Sağlık Personeli Sayısı 2006⁶

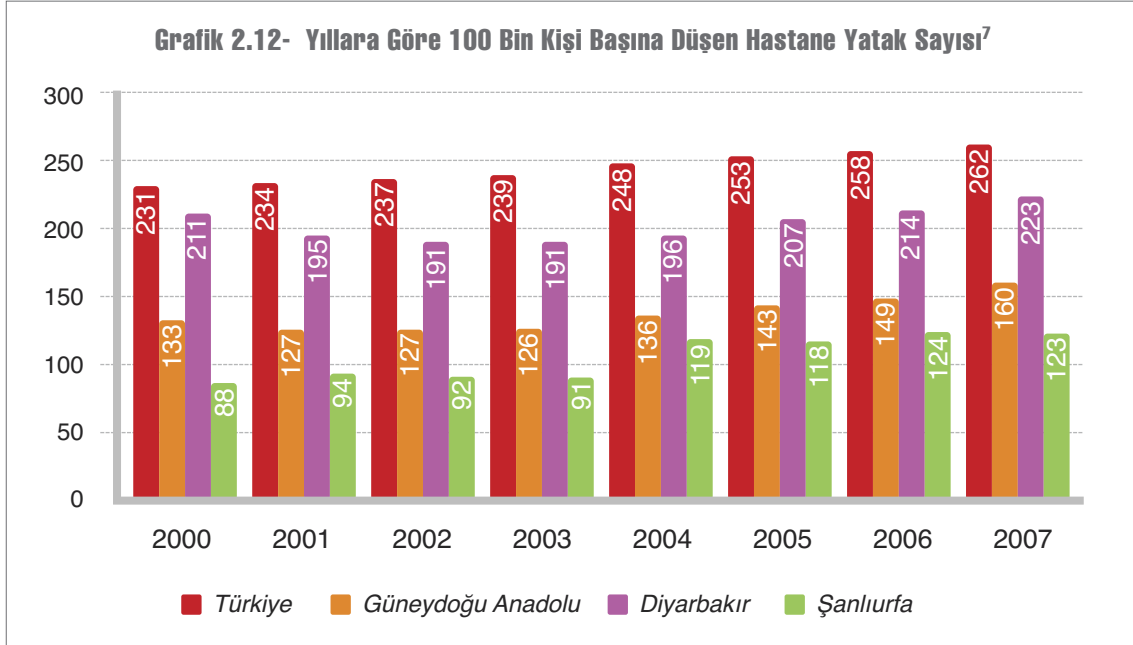
Bölge Adı	Uzman Hekim	Pratisyen Hekim	Toplam Hekim	Diş Hekimi	Eczacı	Sağlık Memuru	Hemşire	Ebe
Türkiye	82	81	163	26	35	96	124	62
TRC Bölgesi	38	53	91	8	21	63	68	38
TRC2 Bölgesi	43	58	101	6	21	57	69	37
Şanlıurfa	30	46	76	3	21	47	48	27
Diyarbakır	56	71	127	10	20	67	90	48

Kaynak: TÜİK, 2006b.

Pratisyen hekim ortalamasında Bölge genelinde uzman hekime göre nispeten iyi bir ortalama varken Şanlıurfa ili 46 ortalama ile yine Güneydoğu Anadolu Bölgesi ortalamasının altındadır.

Diş hekimi istatistiklerinde Türkiye ortalaması 26 iken Güneydoğu Anadolu'da 100.000 kişiye düşen diş hekimi sayısı 8 olup Türkiye ortalamasının çok gerisindedir. Bu ortalama Diyarbakır ilinde 10 diş hekimi ortalamasıyla bölgenin üstünde gerçekleşirken, Türkiye ortalamasının çok gerisindedir. Diş hekimi istatistiklerinde Şanlıurfa ili her 100.000 kişilik nüfusa 3 diş hekimi ile uzman hekim ortalamasında olduğundan daha da düşük bir seviyede bulunmaktadır.

Eczacı sayısında Türkiye genelinde her 100.000 kişiye düşen eczacı sayısı 135 iken TRC2 Bölgesinde bu sayı 21 olup ülke ortalamasının çok gerisindedir. Eczacı ortalamasında bölge illeri aynı durumdadır.

Kaynak: TÜİK, 2000-2007.

⁶ 2006 yılı nüfusu 2000 Genel Nüfus Sayımı ve 2007 ADNKS verilerinin projeksiyonuna dayanmaktadır.

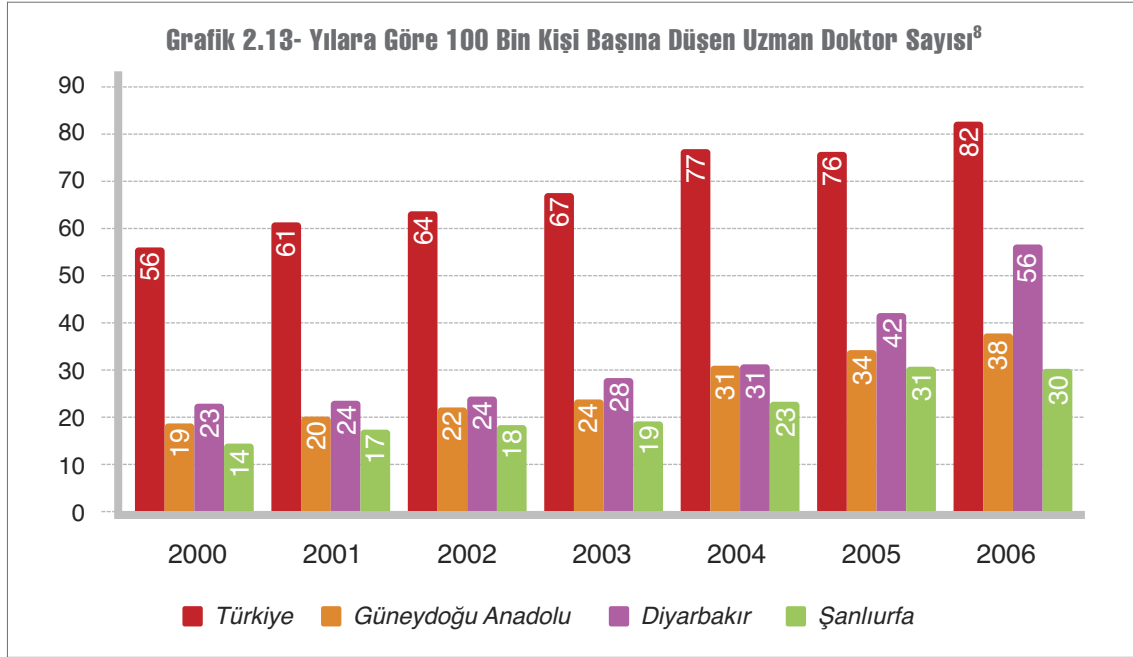
⁷ Hastane yatak sayıları TUIK Bölgesel Göstergeler, Sağlık sektörü göstergelerinden alınmıştır. 2000-2007 yılları arasındaki nüfus 2000 yılı genel nüfus sayımı ve 2007 yılı ADNKS verilerinin projeksiyonuna dayanmaktadır.

Diğer sağlık personeli ortalaması istatistiği tabloda belirtildiği gibi olup ebe, hemşire ve sağlık memuru ortalamalarında Şanlıurfa ili önemli ölçüde düşük durumdadır. Diyarbakır ili Güneydoğu Anadolu Bölgesi ortalamalarının üzerinde seyretmesine rağmen Türkiye ortalamasına göre düşük durumdadır.

Diyarbakır ilinde 22 kamu hastanesi, 6 özel hastane, 100 sağlık ocağı, 10 ilçe hastanesi mevcut olup yatak kapasitesi toplam 3.595'dir. Şanlıurfa ilinde 14 kamu hastanesi, 2 özel hastane olmak üzere 16 hastane ve 95 sağlık ocağı bulunmaktadır. Şanlıurfa ilinde mevcut yatak kapasitesi 1.974 olup il nüfusunun ihtiyacını karşılama oranı % 65,8'dir.

Grafik 2.12'de görüldüğü üzere yıllara göre 100.000 kişi başına düşen hastane yatak sayıları istatistiklerine bakıldığında 2007 yılı ortalamalarında Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin Türkiye ortalamasının (262) oldukça altında (160) olduğu görülmektedir. Kişi başına düşen hastane yatak sayılarında Şanlıurfa ili ortalaması 123 ile Bölgedeki en dezavantajlı il konumunda bulunmaktadır. Diyarbakır ili ortalaması (223) ise, Güneydoğu Anadolu Bölgesi ortalamasının üstünde olmasına rağmen Türkiye ortalamasının altında bulunmaktadır.

Yıllara göre bir değerlendirme yapıldığında hastane yatak sayıları ortalamalarında tüm bölgelerde her yıl bir artış olduğu görülmesine rağmen artış hızları düşük seviyede gerçekleşmektedir.

Kaynak: TÜİK, 2000-2006.

100.000 kişi başına düşen sağlık personeli göstergelerine bakıldığında Türkiye genelinde uzman hekim ortalaması 82 iken Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde ortalama 38 ile çok düşük bir seviyede kaldığı görülmektedir. Uzman hekim sayısı konusunda Diyarbakır 56 sayısı ile Güneydoğu Anadolu Bölgesi ortalamasının üzerine çıkarken Şanlıurfa 30 sayısı ile Bölgenin de altında bulunmaktadır. Diyarbakır'ın uzman hekim ortalamasının Bölgeye kıyasla yüksek olmasında Dicle Üniversitesi Tıp Fakültesi'nin etkili olduğu söylenebilir.

⁸ Uzman doktor sayıları TÜİK Bölgesel Göstergeler, Sağlık sektörü göstergelerinden alınmıştır. 2000-2007 yılları arasındaki nüfus 2000 genel nüfus sayımı ve 2007 ADNKS verilerinin projeksiyonuna dayanmaktadır.

Yıllara göre yüz bin kişi başına düşen uzman doktor ortalamalarına bakıldığında Türkiye, Güneydoğu Anadolu ve Diyarbakır değerlerinde istikrarlı artışlar meydana gelirken Şanlıurfa ili ortalaması artışlarının zayıf kaldığı söylenebilir. Özellikle 2005 yılından 2006 yılına geçişte artış olmadığı ve 2006 yılında tüm düzey ortalamalarıyla arasındaki farkın önemli miktarda açıldığı anlaşılmaktadır.

Tablo 2.18- TRC2 Bölgesi Yeşil Kart İstatistikleri

	Şanlıurfa	Diyarbakır	TRC2 Bölgesi	Türkiye
Yeşil kart sayısı	623.365	653.855	1.277.220	9.495.406
Yeşil kart sayısının nüfusa oranı (%)	39,6	44,76	41,6	13,3

Kaynak: DİPKM, 2009; ŞİPKM, 2009.

Şanlıurfa ili yeşil kart sayısı 81 il içerisinde 1'inci sırada yer almaktadır. Diyarbakır ili toplam nüfusunun yarısına yakını yeşil kart sahibidir. TRC2 Bölgesi yeşil kart sahipliği ülke ortalaması değerinin çok üzerindedir. Bu durum bölgede yoksulluğun çok yoğun olduğunu ve sosyal hizmetlere erişimde dezavantajlı olan nüfusun fazlalığını göstermektedir.

2.1.5 Spor

Şanlıurfa ve Diyarbakır'da sportif alanda faaliyet gösteren toplam 150 adet kayıtlı kulüp bulunmaktadır. Şanlıurfa'daki 80 kulüpten 55'i aktif olarak faaliyet göstermektedir. Bölgede Gençlik ve Spor Müdürlüklerine kayıtlı toplam 28.762 lisanslı sporcu bulunmaktadır.

Tablo 2.19- TRC2 Bölgesinde Sporcu Sayıları

	Şanlıurfa	Diyarbakır	TRC2
Faal	1.008	2.776	3.784
Pasif	7.956	17.022	24.978
Lisanslı	8.964	19.798	28.762

Kaynak: GSM, 2009a ve 2009b.

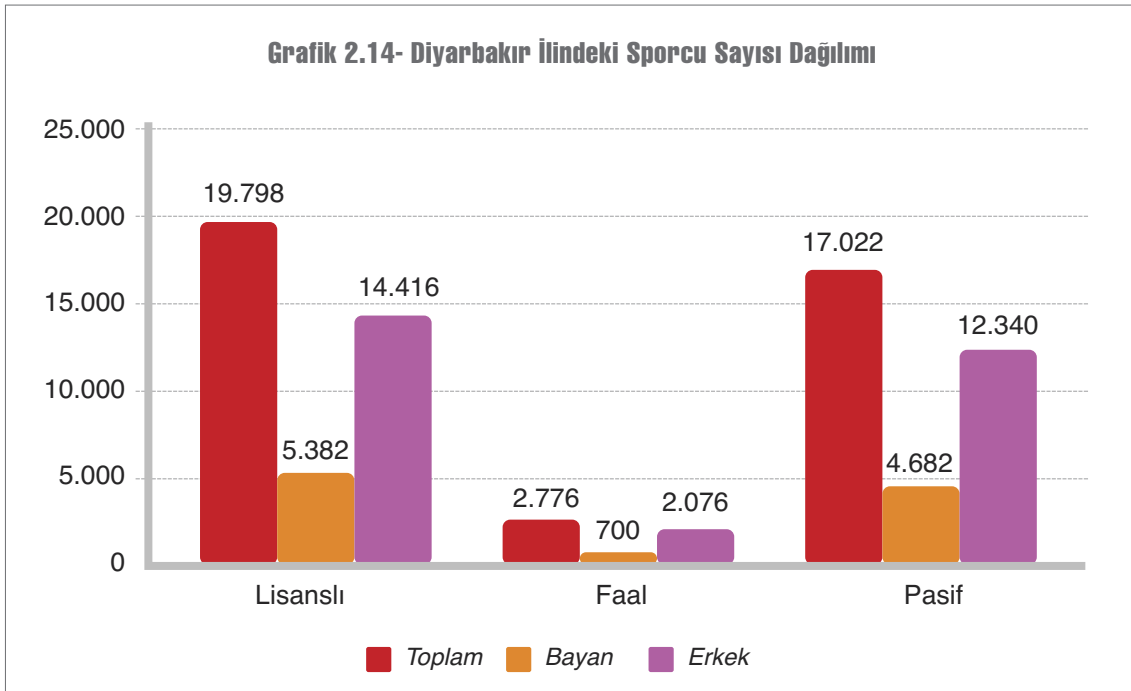
Toplam lisanslı faal sporcu açısından Diyarbakır'ın bariz bir üstünlüğü görülmektedir.

Tablo 2.20- Diyarbakır İlindeki Sporcu Sayıları

	Toplam	Bayan	Erkek
Faal	2.776	700	2.076
Pasif	17.022	4.682	12.340
Lisanslı	19.798	5.382	14.416

Kaynak: GSM, 2009a.

Bölgede hemen hemen her faaliyette görülen kadın katılımının düşüklüğü spor alanında da görülmektedir. Diyarbakır'daki toplam lisanslı sporcular arasında bayanların oranı % 27, faal sporcular arasında % 25 ve pasif sporcular arasındaki oran % 27,5 düzeyindedir.

Kaynak: GSM, 2009a.

Şanlıurfa'da spor federasyonu basketbol, voleybol ve atletizm alanlarında çeşitli faaliyetler düzenlenmektedir. İlde yine basketbol, voleybol ve masa tenisi alanlarında ve çeşitli kategorilerde mahalli ligler oluşturulmuş ve düzenli olarak katılım ve organizasyon sağlanmaktadır.

Mahalli düzeyde satranç, badminton, boks, kickboks, basketbol, voleybol, hentbol, atletizm, karate, hava sporları, güreş, halkoyunları ve su sporları organize edilmektedir. Özellikle son yıllarda Bozova ve Halfeti'de düzenlenen su oyunlarına ilgi giderek artmaktadır.

Diyarbakır ilinde takım sporlarında basketbol ve voleybol branşlarında takımlı lig oluşturulmuştur.

Ayrıca, atletizm, atıcılık, bedensel engelliler, bilardo, briç, çim hokeyi, görme engelliler, halk oyunları, dağcılık, hentbol, işitme engelliler, izcilik, karate, masa tenisi, kick boks, muay thai, wushu, satranç, taekwondo, tenis, zihinsel engelliler, vücut geliştirme ve yüzme gibi branşlarda çeşitli organizasyonlar düzenlenmektedir.

TRC2 Bölgesinde mevcutta toplam 72 tesis bulunmaktadır. Şanlıurfa'da 33 spor tesisi bulunmaktadır. İl merkezinde 1 kapalı spor salonu, 16 semt sahası ve 2 açık yüzme havuzu bulunmaktadır (ŞİPKM, 2009). Diyarbakır'daki mevcut spor tesisi sayısı 39'dur.

	Mevcut Tesis Sayısı		Devam Eden Tesis Sayısı
	2003	2009	
Tartan Pistli Atletizm Pisti	-	1	-
Çim Futbol Sahası	3	4	-
Toprak Zeminli Futbol Sahası	11	19	
Suni Çim Futbol Sahası	-	4	-
Kapalı Spor Salonu	3	6	1
Yüzme Havuzu	-	1	-
Gençlik Merkezi	1	3	-
Tenis Kortu -	1	-	
Atış Poligonu	1	-	-
TOPLAM	19	39	1

Kaynak: DİPKM, 2009.

No	Proje Adı
1	5.000 Seyirci Kapasiteli Merkez Spor Salonu
2	500 Seyirci Kapasiteli Çermik Spor Salonu
3	500 Seyirci Kapasiteli Dicle Spor Salonu
4	500 Seyirci Kapasiteli Hani Spor Salonu
5	500 Seyirci Kapasiteli Kulp Spor Salonu
6	500 Seyirci Kapasiteli Lice Spor Salonu
7	Muhtelif büyüklük ve sayıda toprak yüzeyli futbol sahaları
8	Mahalle içi basketbol ve voleybol sahaları

Kaynak: DİPKM, 2009.

Diyarbakır İl Gençlik ve Spor Müdürlüğünde devamlılığı bulunan branşlar, katılan sporcu ve antrenör sayıları aşağıdaki gibidir:

Spor Branşı	Antrenör Sayısı	Sporcu Sayısı
Atıcılık	1	12
Atletizm	4	40
Basketbol	5	60
Taekwondo	4	50
Karate	2	30
Voleybol	3	36
Kick boks	1	15
Mücadele sporları	1	15

Kaynak: GSM, 2009a.

Karacadağ'da valilik tarafından kayak pistleri düzenlenerek kayak merkezi kurulmuştur. Siverek ilçesine 60 km. mesafede olan kayak merkezinde 60 m²'lik bir kafeterya ile 30 m²'lik bungalov tipi hizmet evi bulunmaktadır. Kasım ayından itibaren dört aylık kayma sezonu vardır. Yakınlığı nedeniyle Siverek ve Diyarbakır'dan talep almaktadır. Hafta sonu yoğunluğu yaklaşık 150 kişiyi bulmaktadır.

Karacadağ'da mevcut bulunan kayak tesislerinin; modernizasyonunun sağlanması, kayak parkurunun geliştirilmesi, tesisleştirmenin artırılması ve konaklama tesislerinin yapılması halinde kış turizmine kazandırılacak ve çevre illeri için sosyal aktivite imkanı sağlayacaktır.

Bozova ve Halfeti ilçelerinde Su Sporları Federasyonu ile işbirliği içerisinde su sporlarının geliştirilmesine yönelik proje hazırlık çalışmaları sürdürülmektedir.

2.1.6 Kültür ve Turizm

Turizm, yarattığı katma değer, istihdam ve döviz geliri bakımından Türkiye ekonomisinde son 20 yılda önemli atılım gösteren sektörlerden biri olmuştur. Türk turizminin uluslararası turizm geliri içindeki payı 2000 yılında % 1,6 iken, 2005 yılında % 2,9'a ulaşmıştır. Aynı dönemde yabancı turist sayısı 10,4 milyon kişiden, 21,1 milyon kişiye çıkarken, turizm geliri ise 7,6 milyar dolardan 18,2 milyar dolara yükselmiştir. Turist sayısı ve döviz gelirlerindeki bu artışla Türkiye, dünyada en çok turist kabul eden ülkeler sıralamasında 12'inci, gelirlerde ise 8'inci sırada yer almaktadır. 2000 yılında 352 bin olan Kültür ve Turizm Bakanlığında belgeli yatak kapasitesi, 2005 yılında 450 bine; 350 bin olan belediye belgeli yatak sayısı ise 400 bine yükselmiştir (DPT, 2006: 35).

Medeniyetlerin filizlendiği Bereketli Hilal içinde, Yukarı Mezopotamya Bölgesi'nde yer alan Diyarbakır ve Şanlıurfa illeri neolitik çağdan bu yana kesintisiz olarak yerleşimlere ev sahipliği yapmıştır. Diyarbakır ve Şanlıurfa illerinin kuruluş tarihleri tam olarak bilinmemekle birlikte, gerek Diyarbakır Çayönü mevkiinde ve gerekse Şanlıurfa Göbeklitepe'de yapılan arkeolojik kazılarda elde edilen bulgulara göre, her iki ilin tarihçesi paleolitik çağa kadar uzanmaktadır. Yöre, birçok medeniyete beşiklik etmiştir. Medeniyetlerin burada yükselmesinin en önemli nedenleri, bölgenin Dicle ve Fırat nehirleri havzalarında yer alması ve Anadolu, Irak, İran ve Suriye arasında geçiş noktası olmasıdır. Bölge, bu medeniyetlere ait zengin tarihi ve kültürel mirası günümüze taşımıştır.

Tablo 2.24- TRC2 Bölgesi'nde Sit Alanları

Sit Alanı Türü	Şanlıurfa	Diyarbakır	TRC2 Bölgesi	Türkiye
Arkeolojik Sit Alanı	234	120	354	7.766
Kentsel Sit Alanı	3	1	4	220
Doğal Sit Alanı	2	1	3	1.166
Tarihi Sit Alanı	1	-	1	142
Kentsel Arkeolojik Sit Alanları	2	-	2	35
Arkeolojik ve Doğal Sit Alanı	1	2	3	-
Diğer Sit Alanları	-	-	-	393
TOPLAM	243	124	367	9.722

Kaynak: Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2010.

Bölgede 354 adet arkeolojik sit alanı, 4 adet kentsel sit alanı, 3 adet doğal sit alanı ve 5 adet üst üste çıkan (kentsel arkeolojik: 2; arkeolojik ve doğal: 3) sit alanı olmak üzere toplam 367 adet sit alanı bulunmaktadır. Şanlıurfa il sınırları içinde taşınmaz tescilli kültür varlığı sayısı 950, Diyarbakır il sınırları içinde tescilli taşınmaz eser sayısı 859'dur.

TRC2 Bölgesi turizm potansiyelleri bakımından zengin olmakla birlikte potansiyellerin değerlendirilmesi ve turizmin çeşitlendirilmesi konusunda yetersizdir. Bölgenin sahip olduğu potansiyellerin başında, inanç turizmi, tarih ve kültür turizmi, termal turizm, su sporları ve kış turizmi gelmektedir.

Şanlıurfa İli Turizm Potansiyelleri

Tarih ve Kültür Turizmi: İldeki höyükler, ören yerleri ve diğer arkeolojik alanlar önem arz etmektedir. İlde 1964 yılından bu yana 35 adet arkeolojik kazı gerçekleştirilmiştir. Bu yönüyle Şanlıurfa Türkiye sınırları içinde en çok arkeolojik kazı yapılan il olma özelliğine sahiptir. Şanlıurfa ili sahip olduğu tarihi ve kültürel mirasla tarih ve kültür şehri olmaya adaydır. İl sınırları içinde bulunan Göbeklitepe Ören Yeri, Şehir Surları, Urfa Kalesi, Harran, Şanlıurfa Mozaikleri, müzeler, hanlar, hamamlar, çarşılar, anıtlar, köprüler, su kemerleri de önemli kültür varlıklarıdır.

İnanç Turizmi: Peygamber türbeleri (Hz. Eyyüp Peygamber'in Sabır Mağarası, Hz. İbrahim'in Balıklıgöl'ü, Şuayp Peygamber, Yakup Peygamber ve Musa Peygamber'in yaşadıkları mekanlar, Hz. Eyyüp Peygamber Türbesi, Rahime Hatun Türbesi, Elyasa Peygamber Türbesi ve Külliyesi) camiler, manastır ve kiliseler inanç turizm merkezleridir. Mevlid-i Halil (Dergah) Camii Bölgede en önemli inanç turizmi merkezlerindedir.

Kış Turizmi: Karacadağ Kayak Merkezi; tüm bölge içinde kar tutan ender yerlerden olan Karacadağ'da kayak pistleri düzenlenmiştir. Kasım ayından itibaren dört aylık kayma sezonu vardır. Yakınlığı nedeniyle Siverek ve Diyarbakır talebine cevap vermektedir.

Termal Turizm-Sağlık Turizmi: Kara Ali Kaplıcaları, Kaplıca Otel Tesisleri ve Kapalı Havuz Tesisleri 34 oda ve 68 yataklıdır. 150.000 m³/saat sıcak su kapasitesi vardır. 1997 yılında hizmete açılmıştır. 54 daireden oluşan bir apart otel 2000 yılında hizmete açılmıştır. Sıcaklığı 49-55 °C olan sıcak suyun, sinir sistemi, eklem, cilt, dolaşım hastalıkları gibi rahatsızlıklar için şifa özelliği taşıdığı tespit edilmiştir.

Su Sporları: İlin batı ve kuzeybatısında Karkamış, Birecik ve Atatürk Baraj gölleri bulunmaktadır. Atatürk Barajı ile oluşan göl ülkemizin 3'üncü büyük gölüdür. Baraj Gölü'nde yılda bir kere Su Sporları Şenliği düzenlenmektedir. Baraj Gölü civarında tatil amaçlı kamp ve spor tesisleri mevcuttur.

Diyarbakır İli Turizm Potansiyelleri:

Tarih ve Kültür Turizmi: Surlar, İçkale, Çayönü, tarihi köprüler, paleolitik dönem izlerini taşıyan mağaralar (Hasuni Mağaraları, Hilar Mağaraları, Birkleyn Mağaraları), müzeler, farklı dönem özellikleri taşıyan sivil mimarlık örnekleri, hanlar, köşkler, hamamlar, bedesten ve çarşılar önemli kültür varlıklarıdır.

İnanç Turizmi: İlde tarihi ibadethaneler ve peygamberlere ait türbeler önemli inanç turizmi merkezleridir.

Peygamber Türbeleri:

1316/1898 tarihli *Diyarbakır Salnâmesi*'ne göre;

- 1- Nebî Zülkifl aleyhisselâm,
- 2- Nebî Elyesa aleyhisselâm,
- 3- Nebî Harun-ı Âsafi aleyhisselâm,
- 4- Nebî Hallak aleyhisselâm,
- 5- Nebî Harut aleyhisselâm,
- 6- Nebî Enûş B. Şit aleyhimüsselâmın kabr-i şerifleri Diyarbakır'da bulunmaktadır.

Sahabi Türbeleri: İlde 541 sahabe mezarının olduğu bilinmektedir. Bu sahabelerden toplam 41 tanesi Hz. Süleyman Camiine defnedilmiştir.

Camiler: Diyarbakır Ulu Camii, Behram Paşa Camii, Şeyh Mutahhar (Dört Ayaklı Minare) Camii, Safa Camii, Kale Camii (Hz. Süleyman–Nazıriye Camii).

Kiliseler: Meryem Ana Süryani Kadim Kilisesi, Surp Giregos (Ermeni) Kilisesi, Mar Petyun (Keldani Katolik) Kilisesi , Saint George (Kara Papaz) Kilisesi.

Termal Turizm-Sağlık Turizmi: Çermik ilçesinde yer alan Çermik Kaplıcası 3 km yakın çevre ve bölgeye turizm imkanı sağlamaktadır. İstanbul Tıp Fakültesince yapılan analizlere göre iltihaplı romatizmalarda, üst solunum yolu enfeksiyonlarında ve kadın hastalıklarında olumlu etkileri olduğu saptanmıştır. Sıcaklığı 48,2 °C ve akım değeri 10 lt./sn'dir.

Dağ ve Doğa Yürüyüşleri: İldeki tepelik ve dağlık alanlar dağ ve doğa yürüyüşleri aktiviteleri için uygun olup turizm potansiyeli oluşturmaktadır.

Sportif Olta Balıkçılığı: İlde baraj göllerinin artmasıyla sportif olta balıkçılığı da gelişme göstermiştir. Diyarbakır il merkezinde Deve Geçidi Barajı, Dicle Nehri, Çüngüş ilçesinde Karakaya Barajı, Dicle ilçesinde Kıralkızı Barajı sportif olta balıkçılığı yapılabilecek yerlerdir.

Tablo 2.25- TRC2 Bölgesi Turizm Göstergeleri

	Şanlıurfa	Diyarbakır	TRC2 Bölgesi	Türkiye	Bölge/ Türkiye %
Yabancı ziyaretçi sayısı	12.124	12.693	24.817	26.336.677	0,09
Yerli ziyaretçi sayısı	165.022	171.729	336.751	44.818.000	0,75
Turizm işletme belgeli tesisler	8	14	22	2.514	0,87
Belediye işletme belgeli tesisler	9	23	32	7.073	0,45
Turizm işletme belgeli yatak sayısı	885	1.720	2.605	532.262	0,49
Belediye işletme belgeli yatak sayısı	758	1.017	1.775	399.110	0,45

Kaynak : DİPKM, 2009; TÜİK, 2009a; ŞİPKM, 2009b; Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2007.

TRC2 Bölgesinin sahip olduğu tarihi-kültürel miras ve çeşitli turizm potansiyellerine karşın bölgeyi ziyaret eden turist sayısının düşük olması bu potansiyelin yeterince değerlendirilmediğini göstermektedir. Bölgede konaklama tesisleri ve yatak sayıları da yetersizdir. Yerli ve yabancı ziyaretçi sayılarında TRC2 Bölgesinin ülke içindeki payına bakıldığında turizmden yeteri kadar pay almadığı, özellikle yabancı turist oranının çok düşük olduğu görülür. Bölgede turizm altyapısının geliştirilmesi ve bölgenin tanıtımının yapılmasına ihtiyaç vardır.

Yıllar	Şanlıurfa		Diyarbakır		TRC2 Bölgesi	
	Yerli	Yabancı	Yerli	Yabancı	Yerli	Yabancı
2006	261.310	21.441	117.213	10.167	378.523	31.608
2007	134.688	11.433	143.890	10.104	278.578	21.537
2008	165.022	12.124	171.729	12.693	336.751	24.817
2009 (9 aylık)	90.603	7.220	121.331	12.169	211.934	19.389

Kaynak : DİPKM, 2009.

TRC2 Bölgesi illeri yıllara göre gelen yerli ve yabancı turist sayılarına bakıldığında yabancı turist sayısının yerli turist sayısına göre çok düşük olduğu ve bazı yıllarda azalma eğilimi gösterdiği görülmektedir. Bölgeye yönelik turist talebinin dönemsel olarak düşme eğilimleri göstermesi, bölge turizminin çevre şartlarından veya dış etkenlerden kolayca etkilendiği şeklinde yorumlanabilir.

	Şanlıurfa	Diyarbakır	TRC2 Bölgesi	Türkiye	Bölge/Türkiye %
Müze	1	3	4	165	2,16
Sinema Sayısı	3	4	7	1.514	0,46
Sinema Koltuk Sayısı (Onbin Kişi Başına) (2007)	3	18	10	23	-
Kişi Başına Sinema Koltuk Sayısı Sırası (2007)	69	38	22	-	-
Tiyatro Sayısı (2007)	1	2	3	204	1,47
Kütüphane Sayısı (2007)	13	16	29	1.162	2,49
Halk Kütüphanelerinden Yararlanan Kişi Sayısının Toplam Nüfusa Oranı (%) (2007)	30,1	38,8	34,4	28,7	-
Halk Kütüphanelerinden Yararlanma Sırası (2007)	57	39	16	-	-

Kaynak : TÜİK, 2009a.

Genç nüfus oranının yüksek olduğu TRC2 Bölgesinde kültürel aktivite ve tesis varlığı göstergelerine bakıldığında mevcut tesislerin çok yetersiz olduğu görülür. Bölge nüfusunun ülke nüfusu içindeki payı (% 4,3) ile kültürel tesislerin ülke içindeki payı karşılaştırıldığında bölge değerlerinin ülke ortalamalarına göre çok düşük olduğu aşikardır. 10.000 kişi başına düşen sinema koltuk sayısına bakıldığında bölge ortalamasının ülke ortalamasının çok gerisinde kaldığı; ancak, Diyarbakır'daki değerlerin ülke değerine yaklaştığı; halk kütüphanesinden yararlanma oranlarına bakıldığında bölge ortalamalarının ülke ortalamasının üzerinde olduğu görülmektedir. Bölgede, kültürel tesis altyapısının geliştirilmesi ve kültürel etkinliklerin artırılması gerekmektedir.

2.1.7 Tarım

Tarımsal işletmelerde genel olarak hayvancılık ve bitkisel üretim bir arada yapılmakta olup, işletmelerin küçük ölçekli ve çok parçalı yapıda olması verimliliğin düşük seviyelerde kalmasına yol açmaktadır.

Bölgede hayvancılık işletmeleri genelde küçük ölçekli olup, birim hayvan başına elde edilen verimler düşük, yem bitkileri üretimi yetersiz ve suni tohumlama sayısı ülke ortalamalarının altındadır.

Tablo 2.28- TRC2 Bölgesi Arazi Dağılımı (ha)

	Tarım Alanı	Orman ve Fundalık	Çayır-Mera	Diğer Araziler	Yüzölçümü
Şanlıurfa	1.214.936	17.820	234.357	351.293	1.858.400
Diyarbakır	695.923	323.460	230.092	306.052	1.555.527
TRC2 Bölgesi	1.910.859	341.280	464.449	657.345	3.413.927
Türkiye	28.059.397	23.248.297	21.506.028	5.131.478	77.945.200

Kaynak: TÜİK, 2006a; ŞTİM, 2009; DTİM, 2009.

2.1.7.1 Bitkisel Üretim

TRC2 Bölgesinde tarım yapılan alan bölgenin toplam yüzölçümünün % 55,9'una tekabül etmektedir. Tarım yapılan alanın % 75,6'sı tarla ürünleri üretim alanı, % 8'i nadas alanı, % 2,23'ü sebze üretim alanı, % 6,8'i meyve alanı ve geri kalanı zeytin alanı ve bağ olarak değerlendirilmektedir.

Zengin bir florayı barındıran Bölgemizde mera alanları % 13,6'lık bir alanı, orman alanları Bölge toplam arazisinin yaklaşık % 10'unu kaplamaktadır. Bu alanın, % 94,7'si Diyarbakır ilinde bulunmaktadır.

Tablo 2.29- TRC2 Bölgesi Tarım Arazilerinin Sulama Durumu (ha)

	Sulanan Alan	%
Şanlıurfa	369.264	6,99
Diyarbakır	114.662	2,17
TRC2 Bölgesi	483.926	9,16
Türkiye	5.280.000	100,00

Kaynak: DSİ 2009; ŞTİM, 2009; DTİM, 2009.

Türkiye'nin 78 milyon hektar olan yüzölçümünün yaklaşık 26 milyon hektarını sulanabilir araziler oluşturmaktadır. Ancak, yapılan çalışmalar sonucunda, ekonomik olarak sulanabilecek 8,5 milyon hektarlık alanın 5,28 milyon hektarının sulandığı tespit edilmiştir. TRC2 Bölgesinde 483,9 bin hektarlık sulanan alan mevcut olup oran olarak Türkiye'de sulanan alanın % 9,16'sına tekabül etmektedir.

	Hedeflenen Alan (ha)	Gerçekleşen Alan(ha)	Gerçekleşme Oranı (%)
Şanlıurfa	545.561	188.666	34,6
Diyarbakır	383.080	30.316	7,9
TRC2 Bölgesi	928.641	218.972	23,5
Tüm GAP İlleri	1.822.000	273.300	15

Kaynak: GAP-BKİ, 2008.

GAP içerisinde yer alan TRC2 Bölgesindeki Diyarbakır ve Şanlıurfa illeri sulamadan en çok faydalanan iller içerisinde ilk sıradadır. GAP'ın tamamlanmasıyla birlikte TRC2 Bölgesindeki tarım alanlarının % 48,5'inin sulanması mümkün olacaktır.

		Pamuk	Buğday	Arpa	Mercimek	Dane Mısır
Şanlıurfa	Ekim Alanı (ha)	210.533	216.810	181.573	45.539	24.855
	Verim (kg/da)	380	285	131	81	749
	Üretim (ton)	799.014	615.189	300.694	36.702	186.078
Diyarbakır	Ekim Alanı (ha)	50.518	159.580	49.464	58.378	5.968
	Verim (kg/da)	322	155	123	47	810
	Üretim (ton)	162.906	249.629	60.732	27.569	48.320
TRC2 Bölgesi	Ekim Alanı (ha)	261.051	376.390	231.037	103.917	30.823
	Verim (kg/da)	351	220	127	64	779
	Üretim (ton)	961.920	864.818	361.426	64.271	234.398
Türkiye	Ekim Alanı (ha)	494.890	7.582.530	2.732.187	168.386	593.710
	Verim (kg/da)	368	238	221	63	720
	Üretim (ton)	1.820.000	17.782.000	5.923.000	106.361	4.274.000

Kaynak: TÜİK, 2009a.

Verimli ve düz tarım topraklarına sahip olan TRC2 Bölgesi bir çok tarla bitkisinin yetiştiriciliği ve üretiminde ülke genelinde ilk sıralarda yer almaktadır. GAP sayesinde sulu tarım imkanlarının gelişmesiyle birlikte bitki çeşitliliğinde artış meydana gelmiş ve bir vejetasyon döneminde birden fazla ürün alınması mümkün olmuştur. TRC2 Bölgesinde 2008 yılında tüm Türkiye'de üretilen pamuğun % 52,8'i üretilmiştir. Yine önemli baklagil ürünlerinden olan kırmızı mercimeğin 2007 yılında ülkemizdeki üretiminin % 64,3'ü TRC2 Bölgesinde gerçekleşmiştir. Kırmızı mercimek üretimi 2008 yılında meydana gelen kuraklık nedeniyle % 80 oranında düşmüştür. 2007 yılında buğday üretiminin % 9,6'sı ve arpa üretiminin % 15'i TRC2 Bölgesinde gerçekleşmiştir. 2008 yılında gerek buğday ve gerekse arpa üretimi bölgede meydana gelen kuraklık nedeniyle ciddi oranda düşmüştür. Dane mısır ekim alanı 2008 yılında bir önceki yıla oranla % 54,7 oranında artmıştır.

TRC2 Bölgesinde 2008 yılı verilerine göre ülkemizdeki Antep fıstığının % 38'i üretilmektedir. Bu üretimin % 99,8'i Şanlıurfa ilinde gerçekleştirilmektedir. Diyarbakır ilinde son yıllarda yabancı me-

nengic ve bitum ağaçlarına Antep fıstığı aşılama projelerinin sayısı artmakta ve bu durum Bölgede Antep fıstığı üretiminin günden güne artmasını sağlamaktadır. TRC2 Bölgesi'nde Türkiye'deki üzümlün % 5,3'ü üretilmektedir. Bölgede üretilen üzümlün % 91'i sofralık ve kurutmalık üzüm, geri kalan kısmı ise şaraplık üzümdür. Salçalık biberin % 13,3'ü ve salçalık domatesin % 5,9'u TRC2 Bölgesinde üretilmektedir.

Tablo 2.32- TRC2 Bölgesi Meyve ve Sebze Üretim Miktarları (Ton) 2008

	Şanlıurfa	Diyarbakır	TRC2	Türkiye
Üzüm	77.151	130.741	207.892	3.918.442
Antepfıstığı	45.163	577	45.740	120.113
Domates (Sofralık)	78.196	86.766	164.962	7.419.814
Domates (Salçalık)	189.950	20.558	210.508	3.565.541
Biber (Sivri)	6.377	10.895	17.272	734.596
Biber (Dolmalık)	27.829	8.347	36.176	371.050
Biber (Salçalık)	88.000	4.086	92.086	690.531

Kaynak: TÜİK, 2009a.

TRC2 Bölgesinde örtü altı üretim Türkiye'deki üretime oranla yok denecek kadar azdır. Üretim en fazla alçak tünel ve plastik seralarda yapılmaktadır. Yüksek ısıtma maliyetlerinden dolayı seralarda genellikle kış periyodunda üretim yapılamamakta ve seralar sadece erkencilik amacıyla kullanılmaktadır. Sadece Şanlıurfa ilindeki Karaali Bölgesinde 5.000 dekarlık alanda jeotermal seracılık yapılması mümkündür. Diyarbakır ve Şanlıurfa illerinde örtü altında en çok yetiştirilen ürünler sırasıyla hıyar (1.001 ton), biber (855 ton), domates (605 ton)'tir (TÜİK, 2007a).

Tablo 2.33- TRC2 Bölgesi Örtü Altı Üretim

	Cam Sera	Plastik Sera	Yüksek Tünel	Alçak Tünel	Toplam (dekar)
Şanlıurfa	21	104	45	21	191
Diyarbakır	13	45	10	260	328
TRC2 Bölgesi	34	149	55	281	519
Türkiye	82.253	211.680	66.960	181.265	542.158

Kaynak: TÜİK, 2007a.

Tablo 2.34- TRC2 Bölgesi'nde Organik Tarım, 2008

	Çiftçi Sayısı		Ekilen Alan(ha)		Üretim (ton)	
	2006	2007	2006	2007	2006	2007
Şanlıurfa	33	51	18.509	19.328	84.040	73.578
Diyarbakır	1	1	180	132	779	391
TRC2 Bölgesi	34	52	18.689	19.460	84.819	73.969
Türkiye	8.654	10.553	162.131	135.359	309.521	432.403

Kaynak: TÜİK, 2009a.

TRC2 Bölgesi toprakları gerek kimyasal olarak kirlenme durumunun çok düşük olması ve gerekse geniş tarım arazileri ile organik tarım yapılmasına uygundur. Bölgede organik tarım yapılan alan 2007 yılında bir önceki yıla göre 771 hektar artmasına rağmen 2006 yılında 84.819 ton olarak gerçekleşen organik tarım üretimi, 2007 yılında 73.969 tona düşmüştür. Bu miktar Türkiye’de yapılan toplam organik üretimin % 17,1’idir. Bu ürünlerin büyük çoğunluğu bitkisel kaynaklı olup organik hayvancılık üretimi çok sınırlıdır.

2.1.7.2 Hayvansal Üretim

Tablo 2.35- TRC2 Bölgesi Mevcut Hayvan Varlığı, 2008					
		Şanlıurfa	Diyarbakır	TRC2 Bölgesi	Türkiye
Küçükbaş	Keçi (Kıl)	124.879	172.493	297.372	5.435.393
	Keçi (Tiftik)	-	-	-	158.168
	Koyun (Yerli)	1.365.330	630.346	1.995.676	22.955.941
	Koyun (Merinos)	-	120	120	1.018.650
	Toplam	1.490.209	802.959	2.293.168	29.568.152
Büyükbaş	Manda	858	2.601	3.459	86.297
	Sığır (Kültür)	8.841	25.598	34.439	3.554.585
	Sığır (Melez)	31.470	54.415	85.885	4.454.647
	Sığır(Yerli)	89.276	154.952	244.228	2.850.710
	Toplam	130.445	237.566	368.011	10.946.239
Kanatlı	T. Et	-	254.750	254.750	180.915.558
	T. Yumurta	712.200	486.850	1.199.050	63.364.818
	Hindi	-	117.650	117.650	3.230.318
	Ördek	20.390	20.600	40.990	470.158
	Kaz	-	19.590	19.590	1.062.887
	Toplam	732.590	899.440	1.632.030	249.043.739
	Arı kovanı	24.345	101.068	125.413	4.888.961

Kaynak: TÜİK, 2009a.

TRC2 Bölgesi koyun varlığı bakımından önem arz etmektedir. Ülkemizdeki koyunların % 8,7 gibi önemli bir oranı TRC2 Bölgesinde bulunmaktadır. Şanlıurfa ili bölgedeki koyunların % 68,4’üne sahiptir. Bölgede yetiştirilen koyunların çoğunu yerli koyun ırkı olan Akkaraman, keçilerin ise tamamına yakını yerli ırk olan kıl keçisi oluşturmaktadır.

Ülkemizde 10,9 milyon büyükbaş hayvan mevcutken, TRC2 Bölgesinde 368 bin büyükbaş mevcut olup bu miktar Türkiye'deki sayının % 3,3'üne denk gelmektedir. Bölgedeki sığırların % 66,3'ü yerli, % 23,3'ü melez ve % 9,3'ü kültür ırkından oluşmaktadır.

Tablo 2.36- TRC2 Bölgesi Hayvansal Ürün Üretimi 2008

	Şanlıurfa	Diyarbakır	TRC2	Türkiye
Süt (Ton)	117.754	165.135	282.889	12.243.040
Kırmızı et (Ton)	4.585	18.357	22.942	482.442
Yumurta (Bin adet)	54.335	39.935	94.270	13.190.696
Bal (Ton)	300.530	2.733.330	3.033.860	81.364.000
Balmumu (Ton)	12.965	107.885	120.850	4.539.000
Deri (Adet)	111.295	784.757	896.052	8.758.545

Kaynak: TÜİK, 2009a.

TRC2 Bölgesinde yıllık 282.888 ton süt üretilmekte olup bu oran ülke üretiminin % 2,3'üne denk gelmektedir. Bu üretimin % 72,7'si inek sütü, % 23,7'si koyun sütü, % 3,2'si keçi sütü ve % 0,4'ü manda sütüdür. Bölgede inek sütü oranı ülke geneline göre düşük seyrederken koyun sütü oranı yüksektir. Peynir ve yoğurt tercih edilen tüketim ürünleridir. Sütün % 73'ü bu ürünlerin yapımında kullanılmaktadır. Yükselme eğiliminde olsa da süt üretimi verimi oldukça düşüktür.

2008 yılı verilerine göre ülkemizde yıllık 482.442 ton kırmızı et üretilmektedir. TRC2 Bölgesinde bu miktarın % 4,7'sine tekabül eden 22.942 ton et üretilmektedir. Bölgede üretilen etin % 55'i sığır etidir. Verimliliğin düşük olmasının nedenlerinin başında işletmelerin % 90'ında geleneksel hayvancılık yapılması gelmektedir. Bunun yanı sıra çiftliklerin küçük ölçekli olması ve yüksek maliyetli/yetersiz yem üretimi gibi olumsuz faktörlerin bir araya gelmesiyle verimlilik düşmektedir.

Ülkemizdeki toplam yumurta tavuğu sayısının % 1,8'i ve hindinin % 3,6'sı TRC2 Bölgesinde yetiştirilmektedir. Kanatlı eti sektöründe "kayıt dışı" üretim sistemlerine paralel olarak, arka bahçe tavukçuluğu mevcuttur.

TRC2 Bölgesinde koloni başına bal üretimi 24 kg ile Türkiye ortalamasının (16 kg) üstündedir. Bölgedeki kovanların % 80'i Diyarbakır ilinde bulunmaktadır. Uygun doğal ve iklimsel koşullara sahip olunmasına rağmen koloni başına bal üretimi AB ülkelerinin yarısı kadardır.

Tablo 2.37- TRC2 Bölgesi İpek böcekçiliği 2008

	Hane Sayısı	Açılan Kutu Sayısı (Adet)	Yaş Koza (Ton)
Şanlıurfa	-	-	-
Diyarbakır	708	2.052	39.966
TRC2 Bölgesi	708	2.052	39.966
Türkiye	2.193	5.564	125

Kaynak: TÜİK, 2009a.

TRC2 Bölgesinde Şanlıurfa ilinde ipek böcekçiliği olmamasına rağmen Diyarbakır'da Türkiye'deki yaş kozanın % 31'i üretilmektedir.

	Alabalık (Ton)	Aynalı Sazan (Ton)
Şanlıurfa	389	-
Diyarbakır	-	70
TRC2 Bölgesi	389	70
Türkiye	58.433	600

Kaynak: TÜİK, 2007d.

TRC2 Bölgesinde avcılık, balıkçılıkta önemli bir yer teşkil etmektedir. Ancak GAP kapsamında yer alan barajlara balık nakledilmesi kültür balıkçılığında üretimin artacağına göstergesidir. Mevcut durumda bölgede kültür balıkçılığı ülke geneline bakıldığında zaman çok düşük seviyede seyretmektedir.

	Traktör		Pulluk		Biçerdöver		Ekim Makinesi	
	2006	2007	2006	2007	2006	2007	2006	2007
Şanlıurfa	13.151	13.278	18.170	18.407	153	153	8.954	9.115
Diyarbakır	8.687	8.762	13.982	13.970	115	117	3.136	3.195
TRC2 Bölgesi	21.838	22.040	32.152	32.377	268	270	12.090	12.310
TR Türkiye	1.037.383	1.056.128	1.373.770	1.365.260	12.359	12.775	351.400	357.851

Kaynak: TÜİK, 2007d.

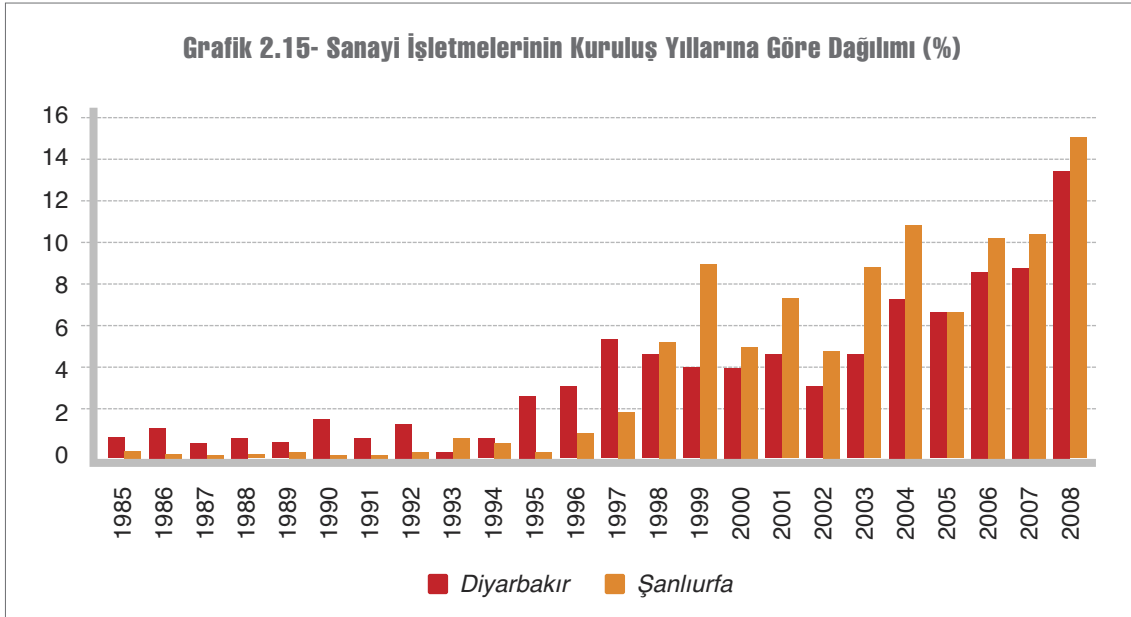
Modern tarımın en önemli göstergelerinden olan tarım alet-makine varlığı TRC2 Bölgesinde ülkeye oranla çok düşük düzeyde seyretmektedir. 2007 yılında bir önceki yıla göre traktör, pulluk, biçerdöver ve ekim makinesi sayısı artmasına rağmen bu artış istenen düzeyde değildir.

2.1.8 Sanayi

	Şanlıurfa	Diyarbakır	TRC2	Türkiye
İmalat Sanayi Gelişmişlik Sıralaması	58	53	22	-
Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması	68	63	23	-
İş Kayıtlarına Göre Girişim Sayıları Toplamı (2007)	46.990	34.177	81.167	3.175.493
İş Kayıtlarına Göre Girişim Sayıları İmalatı (2007)	3.978	2.648	6.626	401.966
Kişi Başına Toplam Elektrik Tüketimi (KWh) (2007)	1.213	801	1.011	2.198
Toplam Elektrik Tüketimi (MWh) (2007)	1.847.692	1.169.898	3.017.590	155.135.260
Sanayi Elektrik Tüketimi (MWh) (2007)	323.846	179.655	503.501	73.794.540

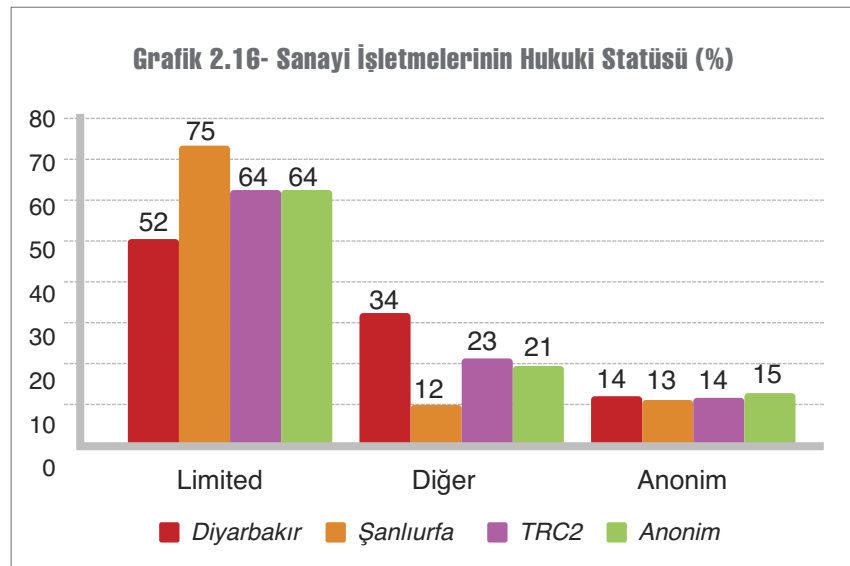
Kaynak: TÜİK, 2009; DPT, 2003.

TRC2 Bölgesi imalat sanayi gelişmişlik sıralamasında 26 Düzey 2 Bölgesi arasında 22'nci sırada yer almaktadır. Diyarbakır ili yukarıdaki tabloda görüleceği üzere sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralaması bakımından iller arasında 63'üncü sırada, imalat sanayi gelişmişlik sıralamasına göre de 53'üncü sıradadır. Şanlıurfa ili ise sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralaması bakımından iller arasında 68'inci sırada, imalat sanayi gelişmişlik sıralamasına göre de 58'inci sıradadır.

Kaynak: Diyarbakır Sanayi ve Ticaret İl Müdürlüğü, 2009; ŞUTSO, 2009.

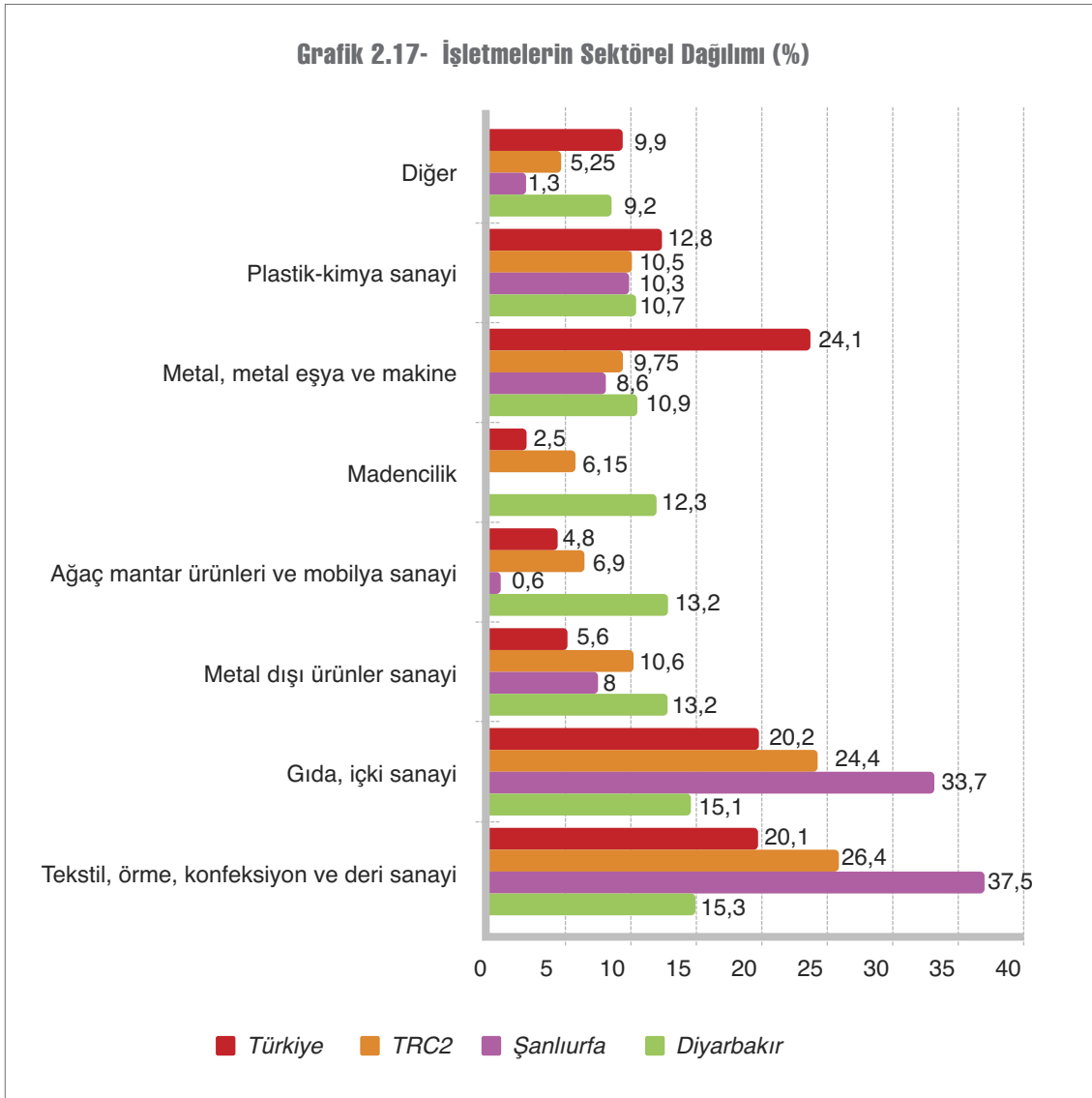
Bölgede sanayileşme süreci güvenliğe ve istikrara paralel olarak genel anlamda 15 yıldır hız kazanmıştır. Firmaların kuruluş yıllarına bakıldığında bu durum açıkça görülebilmektedir. Grafikte görüldüğü üzere 2001 yılında yaşanan ekonomik kriz, 2002 yılında kurulan firma sayısının bir önceki yıla göre düşmesine neden olmuştur. Fakat 2003 yılından itibaren, özellikle 2008 yılında, kurulan firma sayısında ciddi bir yükseliş görülmektedir.

Kaynak: Diyarbakır Sanayi ve Ticaret İl Müdürlüğü, 2009; ŞUTSO, 2009.

Diyarbakır ilindeki işletmelerin % 52'si limitet şirket iken % 34'ü diğer şirket, % 14'ü anonim şirket statüsündedir. Şanlıurfa ilinde ise işletmelerin % 75'i limitet, % 13'ü anonim ve % 12'si diğer şirketler statüsündedir. İşletmelerin TRC2 Bölgesindeki dağılımı Türkiye dağılımı ile paralellik göstermektedir.

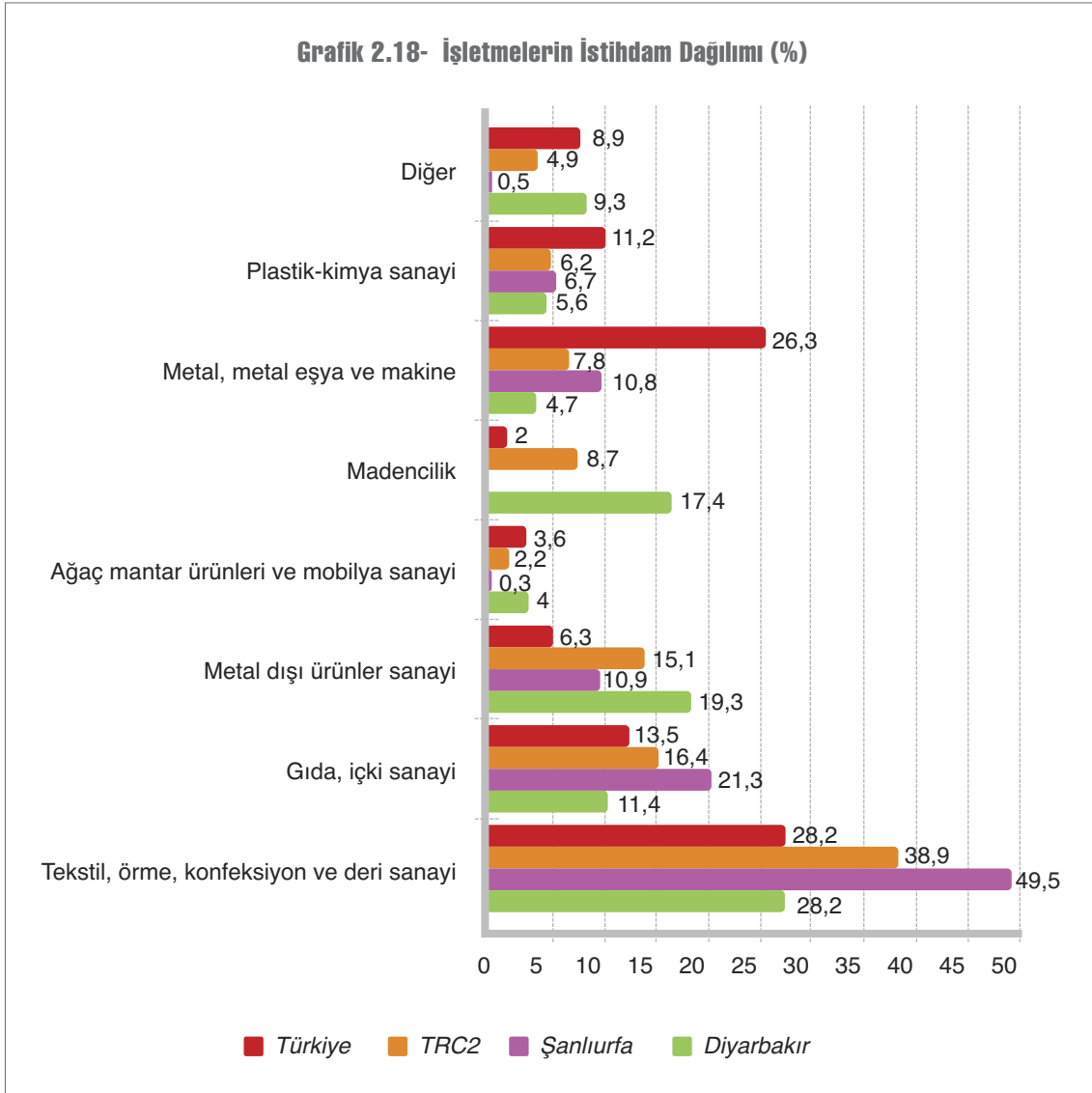
Kaynak: Diyarbakır Sanayi ve Ticaret İl Müdürlüğü, 2009; ŞUTSO, 2009; TOBB, 2009; BİRKAN, 2009.

İşletmelerin sektörel dağılımına bakıldığında grafikte görüldüğü üzere, Diyarbakır ilindeki tekstil işletmesi sayısı 80 olup bu işletmelerin sanayi sektörü içindeki payı % 15,3 olup ilk sırada yer almaktadır. Tekstil sektörünün ardından ikinci sırada 79 işletme ile gıda sektörü yer almakta olup sanayi sektörü içindeki payı % 15,1'dir. İnşaat sektörü ve mobilya sektörü sektörel dağılımda % 13,2'lik paya sahip olup bu sektörler bünyesinde 69'ar işletme faaliyet göstermektedir. Madencilik sektörün-

de faaliyet gösteren 64 firma bulunmakta olup, bu firmaların sektörel dağılımdaki payı % 12,3'tür. Metal ve makine sektöründe 57 firma faaliyet göstermektedir. Bunların sektörel dağılımdaki payı % 10,9'dur. Plastik sektörü 42 işletme ile % 8'lik, kimya sektörü 14 işletme ile % 2,7'lik paya sahiptir.

Bu sektörlerin dışında kalan muhtelif sektörlerde faaliyet gösteren 48 işletme mevcut olup, toplamda % 9,2'lik bir paya sahiptir. Genel olarak işletme sayısı dikkate alınarak bakıldığında Diyarbakır ilinde öne çıkan ilk 5 sektör sırasıyla tekstil, gıda, inşaat, mobilya ve madenciliktir.

Şanlıurfa ilinde tekstil ve gıda sanayinin toplam sanayiye oranı yaklaşık olarak % 71 civarındadır. Türkiye'de de gıda ve tekstil sanayinin öne çıktığı görülmektedir. Bu iki sektörü kimya sanayi, seramik cam ve taş ürünleri sanayi ve metal eşya-makine sanayi takip etmektedir. Diğer sektörlerde faaliyet gösteren firma sayısı çok azdır.

Kaynak: Diyarbakır Sanayi ve Ticaret İl Müdürlüğü, 2009; ŞUTSO, 2009; TOBB, 2009.

Diyarbakır ilinde sanayi sektöründeki istihdam dağılımına bakıldığında; tekstil sektörü 3.760 kişi istihdam ederek % 28,2'lik payla en fazla istihdam oluşturan sektör durumundadır. İkinci sırada 2.568 kişilik istihdama sahip inşaat sektörü olup istihdamın sektörel dağılımdaki payı % 19,3'tür. Madencilik sektöründe 2.312 kişi istihdam edilmekte olup % 17,4'lük payı ile bu sektör üçüncü sıradadır. Hemen ardından gelen gıda sektöründe 1.523 kişi istihdam edilmekte olup bu sektörün % 11,4'lük bir payı vardır. Metal ve makine sektöründe, plastik sektöründe ve mobilya sektöründe sırasıyla 628 kişi, 605 kişi ve 535 kişi istihdam edilmekte olup bu sektörler sırasıyla % 4,7, % 4,5 ve % 4'lük paya sahiptirler. Kimya sektöründe 150 kişi istihdam edilmekte olup bu sektörün % 1,1'lik bir payı vardır. Bu sektörlerin dışında faaliyet gösteren muhtelif sektörlerde toplam 1.240 kişi istihdam edilmekte olup, toplam istihdam içinde % 9,3'lük bir paya sahiptir. Şanlıurfa'da ise % 49,5'lik payı ile tekstil sektörü istihdam yaratma bakımından 1'inci sırada, % 21,3'lük payı ile gıda sektörü 2'nci sırada, % 10,9'lük payı ile seramik, cam ve taş ürünleri sanayi 3'üncü sırada, % 10,8'lik payı ile metal eşya ve makine sanayi 4'üncü sırada gelmekte olup bunları plastik-kimya sanayi takip etmektedir. Diğer sektörlerde ise çok az sayıda kişi istihdam edilmektedir.

Tablo 2.41- İşletmelerin Mekansal Dağılımı

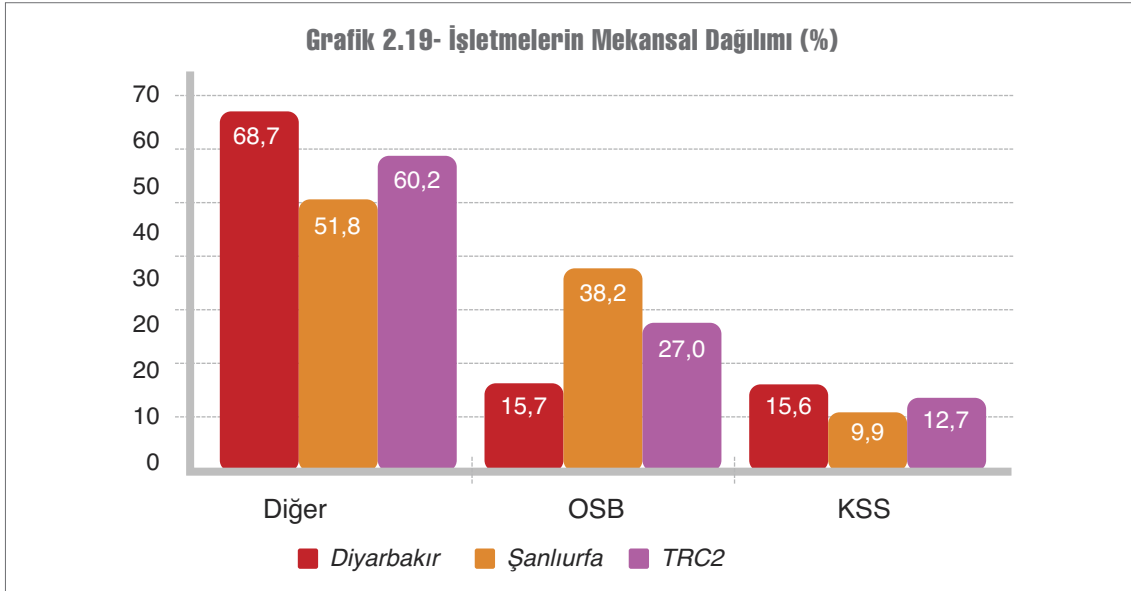
Diyarbakır		Şanlıurfa	
İşletme Yeri	İşletme Sayısı	İşletme Yeri	İşletme Sayısı
Merkez	450	Merkez	434
Bismil	30	Akçakale	22
Çermik	13	Birecik	
Hani	10	Bozova	8
Ergani	6	Ceylanpınar	12
Hazro	2	Harran	2
Silvan	2	Hilvan	2
Çınar	3	Siverek	1
Kulp	2	Suruç	8
Lice	2	Viranşehir	34
Dicle	1		
Kocaköy	1		
Toplam	522	Toplam	523

Kaynak: DTSO, 2008; ŞUTSO, 2009.

Tabloda görüleceği üzere, Diyarbakır ilinin merkez ilçelerinde 450 adet sanayi işletmesi bulunmaktadır. Diğer ilçelerde toplam 72 adet işletme bulunmaktadır. Merkez ilçelerde bulunan işletme sayısının ilde bulunan toplam işletme sayısına oranı % 86,2'dir. İlçelerdeki işletmelerin oranı ise % 13,8'dir. Sanayi işletmelerinin yoğunlukla merkez ilçelerde bulunduğu görülmektedir. Bunlar arasında işletme sayısı olarak öne çıkan ilçelerden Bismil ilçesinde 30, Çermik ilçesinde 13, Hani ilçesinde 10 ve Ergani ilçesinde 6 adet işletme bulunmaktadır. Bunların dışında Çınar'da 3 adet; Hazro, Silvan, Kulp ve Lice ilçelerinde 2'şer işletme; Dicle ve Kocaköy'de ise 1'er işletme bulunmaktadır.

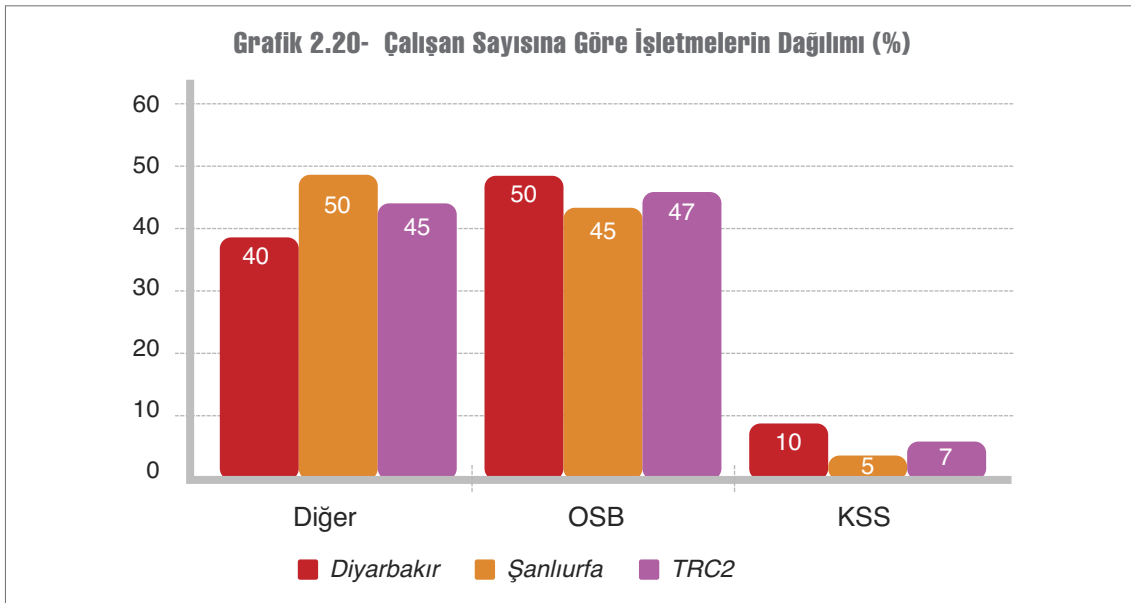
Şanlıurfa iline bakıldığında; Organize Sanayi Bölgesi'nin de merkez ilçede olduğu düşünülürse sanayinin % 82'sinin merkez ilçelerde olduğu söylenebilir. Akçakale'de 22, Ceylanpınar'da 12, Bozova

ve Suruç'ta 8'er, Viranşehir'de 34, Harran ve Hilvan'da 2'ser, Siverek ilçesinde de 1 adet işletme bulunmaktadır.

Kaynak: DTSO, 2008; ŞUTSO, 2009.

Sanayinin alt yapısını oluşturan KSS ve OSB'ler sanayinin toplum sağlığı ve çevreye duyarlı olarak gelişmesi açısından oldukça önemlidir. Diyarbakır'daki sanayi işletmelerinin mekansal dağılımına bakıldığında; yukarıdaki grafikte görüldüğü üzere işletmelerin sadece % 15,7'si Diyarbakır Organize Sanayi Bölgesi'nde ve % 15,6'sı Küçük Sanayi Sitelerinde bulunmaktadır. İşletmelerin geri kalan % 68,7'si ise bunların dışındaki alanlarda yer almaktadır. Şanlıurfa Organize Sanayi Bölgesi'nde bulunan işletmelerin tüm işletmelerin sayısına oranı % 38,2 olup Diyarbakır'a göre daha yüksektir.

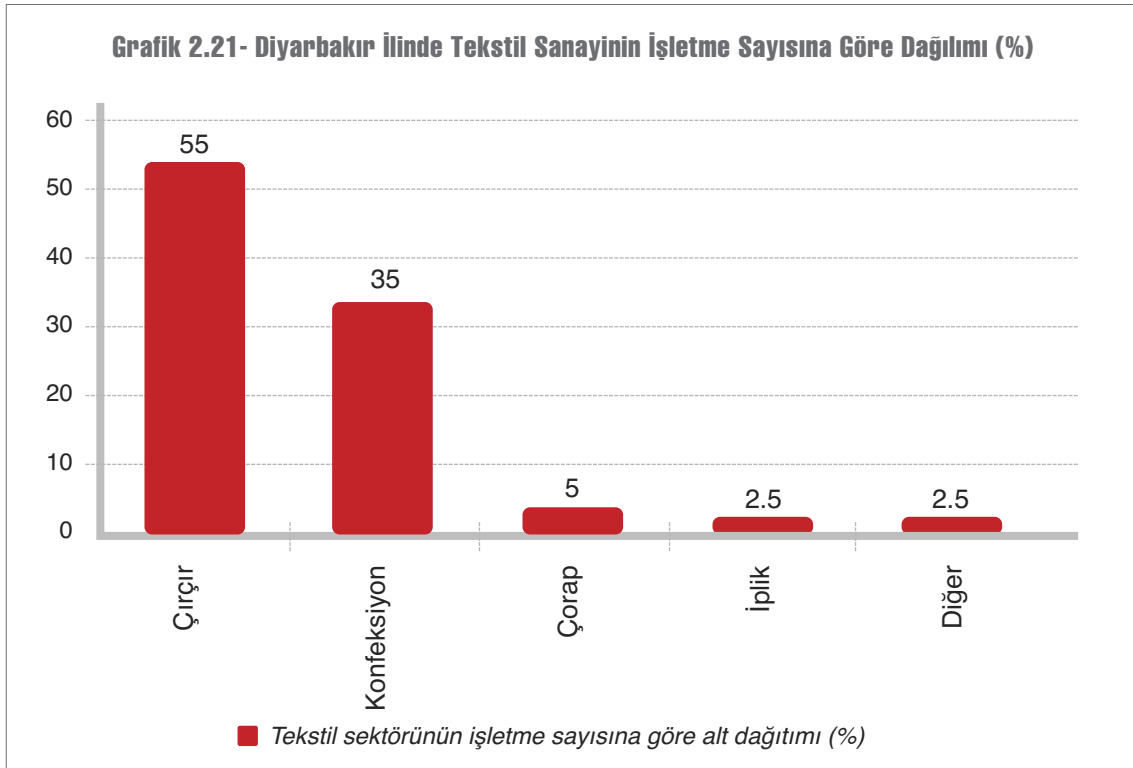
Kaynak: DTSO, 2008; ŞUTSO, 2009.

Diyarbakır ilinde 10 kişiden az personel istihdam eden işyerlerinin toplam işyeri sayısı içindeki oranı yukarıdaki grafikte görüldüğü gibi oldukça yüksek olup % 40'tır. 50 üzeri kişi istihdam eden firmaların oranı ise oldukça düşük olup % 10'dur. Bu, işletmelerin büyümediğini göstermektedir. Şanlıurfa ilinde de benzer bir dağılım görülmekte olup 10 kişiden az personel istihdam eden işletmelerin oranı % 50'dir. Bunun bir nedeni bölgede entegre tesislerin azlığı ve büyük sanayi kuruluşlarının bulunmamasıdır.

Öne Çıkan Sektörler:

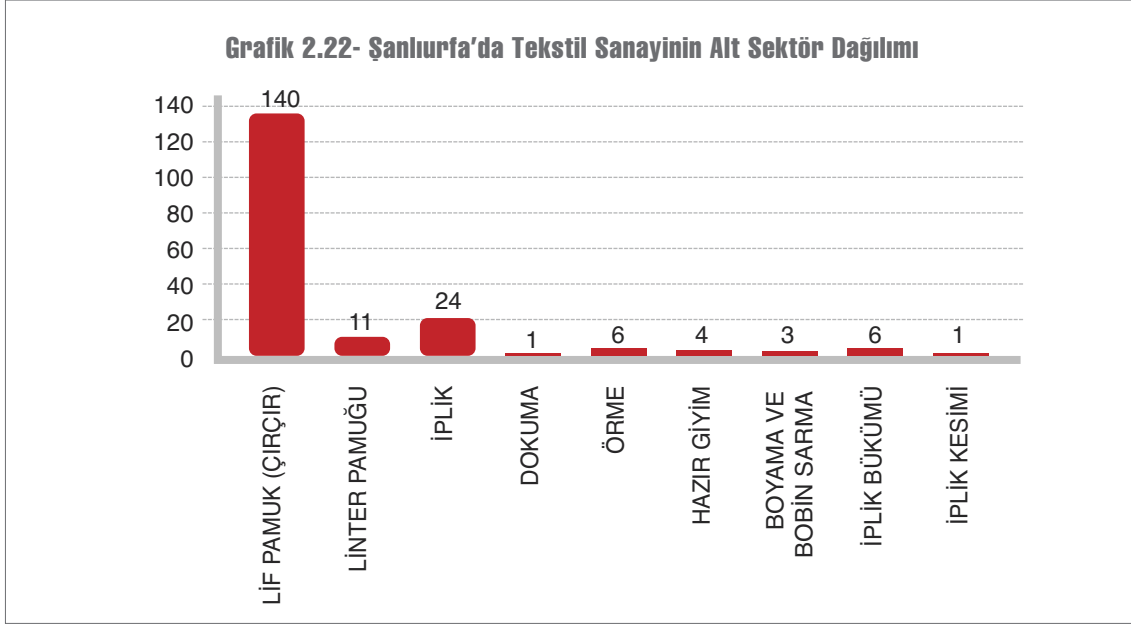
Tekstil Sanayi: Diyarbakır ilinde en fazla işletme sayısına sahip olan ve en fazla istihdam oluşturmuş sektör, tekstil sektörüdür. Faaliyette olan 80 işletmede 3.760 kişi istihdam edilmektedir. Tekstil sektörü toplam sanayi işletmesi sayısının % 15,3'ünü, toplam sanayi istihdamının % 28,2'sini oluşturmaktadır. Şanlıurfa ilinde tekstil sanayi, toplam sanayi içerisindeki % 37,5'lik payı ile ilk sırada yer almaktadır. Bunun başlıca nedeni olarak Türkiye'de yetiştirilen toplam pamuğun % 54'ünün Şanlıurfa'da üretilmesini gösterebiliriz. Buna dayalı olarak pamuğun elyafını çığitinden ayıran Çırçır Prese fabrikalarının tekstil sektörünün büyük bir kısmını oluşturduğu söylenebilir.

Kaynak: DTSO, 2008.

Diyarbakır ilindeki tekstil sektörünün sektörel dağılımına bakıldığında; Şanlıurfa ilindeki duruma benzer şekilde, sektör içinde en büyük payı 44 işletme ve 1.997 kişilik istihdam ile pamuk çırçır ve prese fabrikaları oluşturmaktadır.

Şanlıurfa ilinde tekstil sektörü içinde çırçır ve prese tesislerinin en büyük paya sahip olduğu gö-

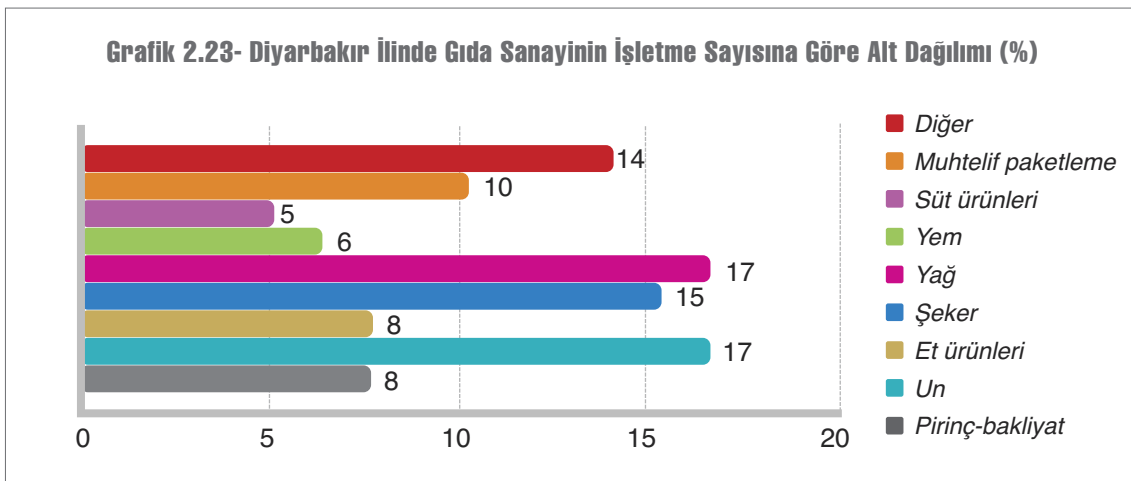

Kaynak: ŞUTSO, 2009.

rülür. Bu tesisler pamuğun hasat zamanı (4 - 6 ay) faaliyet gösteren tesisler olup geçici istihdam sağlamaktadırlar. Tekstil sektöründe alt sektörlerin geliştirilmesi gerekmektedir.

Gıda Sanayi: Diyarbakır ilinde gıda sektöründe 79 firma faaliyet göstermekte olup bu firmalarda 1.523 kişi istihdam edilmektedir. Sanayi işletmelerinin % 15,1'ini gıda sektörü oluşturmaktadır. Sektörün sanayi istihdamı içerisindeki payı % 11,4'tür. Gıda sanayi, işletme sayısı bakımından tekstil sektöründen sonra 2'nci sırada yer alırken, istihdam bakımından il içinde 4'üncü sırada yer almaktadır.

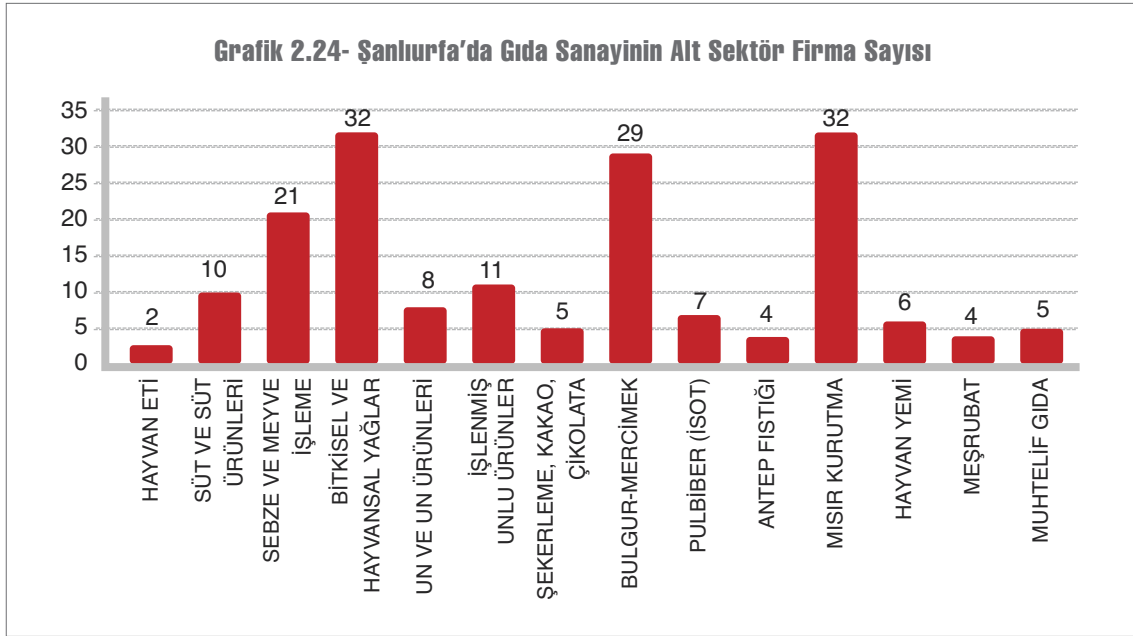
Diyarbakır ilinde gıda sektörünün alt sektör dağılımına bakıldığında, yağ, şeker ve un sanayisinin öne çıktığı görülmektedir. Yağ işletmelerinde pamuk yağı üretilmekte olup bu alanda faaliyet göstermektedir.

Kaynak: DTSO, 2008.

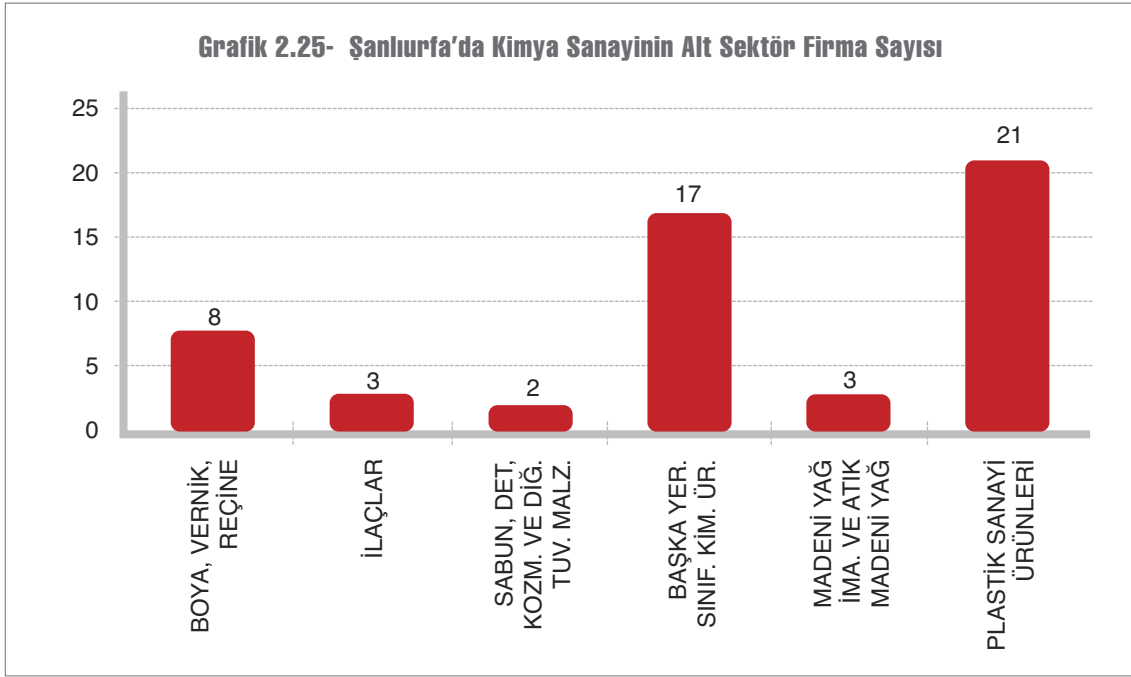
ren 13 firmada 450 kişi istihdam edilmektedir. İşletme sayısı dağılımına göre % 17'lik oranla un üretimi 1'inci sırada yer alırken, istihdam edilen kişi sayısı bakımından yağ sektörü 450 kişi ile 1'inci sırada gelmektedir. İşletme sayısı bakımından yağ ve un sektöründen sonra 3'üncü sırada şeker sektörü gelmektedir. Şeker sektöründeki işletmeler genellikle küçük ölçekli işletmelerdir. İlde 6 adet et entegre tesisi bulunmakta ve bu alanda 312 kişi istihdam edilmektedir.

Kaynak: ŞUTSO, 2009.

Şanlıurfa'da gıda sanayisinin toplam sanayi içerisindeki payı % 33,7 olup ikinci sırada yer almaktadır. Grafik 2.24'te yağ, mısır kurutma ve bulgur-mercimek işletmelerinin yoğunlukta olduğu görülmektedir. Son yıllarda Şanlıurfa sanayisi içerisindeki payı hızla artmakta olan gıda sanayi, yatırım yapılabilecek sektörlerin başında gelmektedir.

Kimya-Plastik Sanayi: TRC2 Bölgesinde plastik ve kimya sanayi de öne çıkan sektörlerdendir. Plastik ve kimya sanayinin Şanlıurfa ili sanayisi içindeki payı % 10,3 ve Diyarbakır ili sanayisi içindeki payı % 10,7'dir.

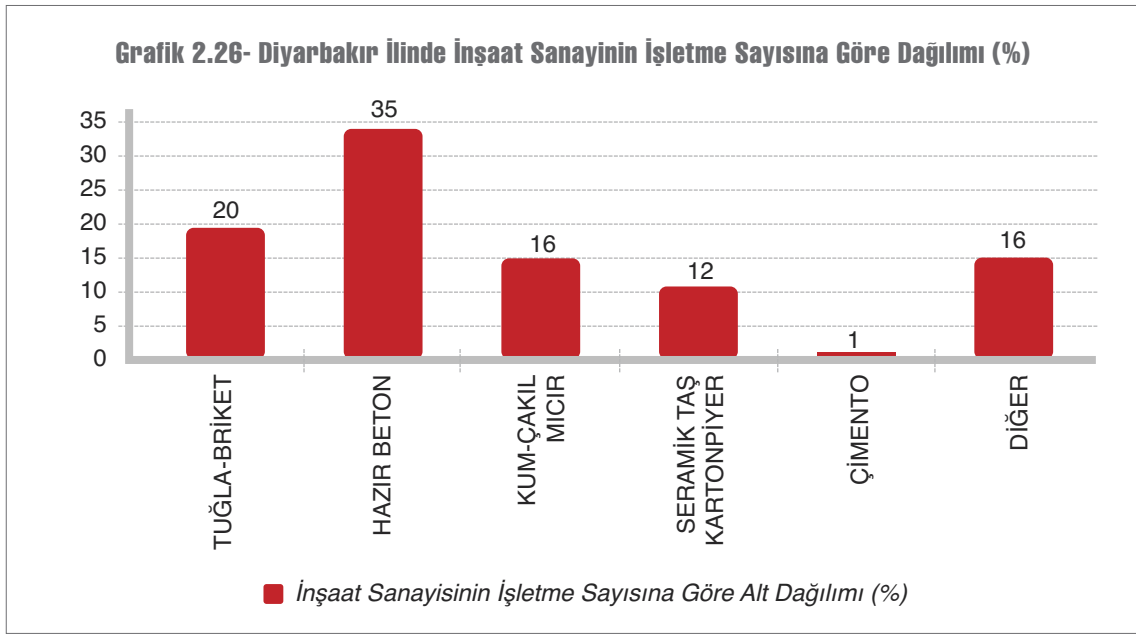
Kaynak: ŞUTSO, 2009.

Şanlıurfa'daki kimya sanayinin sektörel dağılımına bakıldığında, plastik sanayi ürünlerinin ön plana çıktığı görülmektedir. Ayrıca başka yerde sınıflandırılmamış kimyasal ürünler başlığı altındaki firmalarda biyodizel üretim tesisleri ağırlıktadır.

Diyarbakır ilinde plastik alanında 42 adet firma faaliyet göstermekte olup toplamda 605 kişi istihdam edilmektedir. İşletme sayısı bakımından; plastik sanayi, il sanayisinin % 8'ini, istihdam bakımından il sanayisinin % 4,5'ini oluşturmaktadır. Sektörde plastik boru, poşet, damlama sulama borusu, PVC kapı, pencere, hortum, strafor ve çeşitli plastik ürünler üretilmektedir. Kimya sektöründe 14 firma faaliyet göstermekte olup 150 kişi istihdam edilmektedir.

İnşaat Sanayi: Diyarbakır ilinde öne çıkan sektörlerden olup bu alanda 69 işletme faaliyet göstermekte ve toplamda 2.568 kişi istihdam edilmektedir. İnşaat sektöründe faaliyet gösteren işletme sayısı, toplam işletme sayısının % 13,2'sini oluşturmaktadır. Bu oranla, inşaat sektörü, tekstil ve gıda sektörlerinden sonra 3'üncü sıradadır. Sanayi istihdamı içindeki payı % 19,3'tür. İnşaat sektörü, tekstil sektöründen sonra en fazla istihdam sağlayan 2'nci sektör konumundadır.

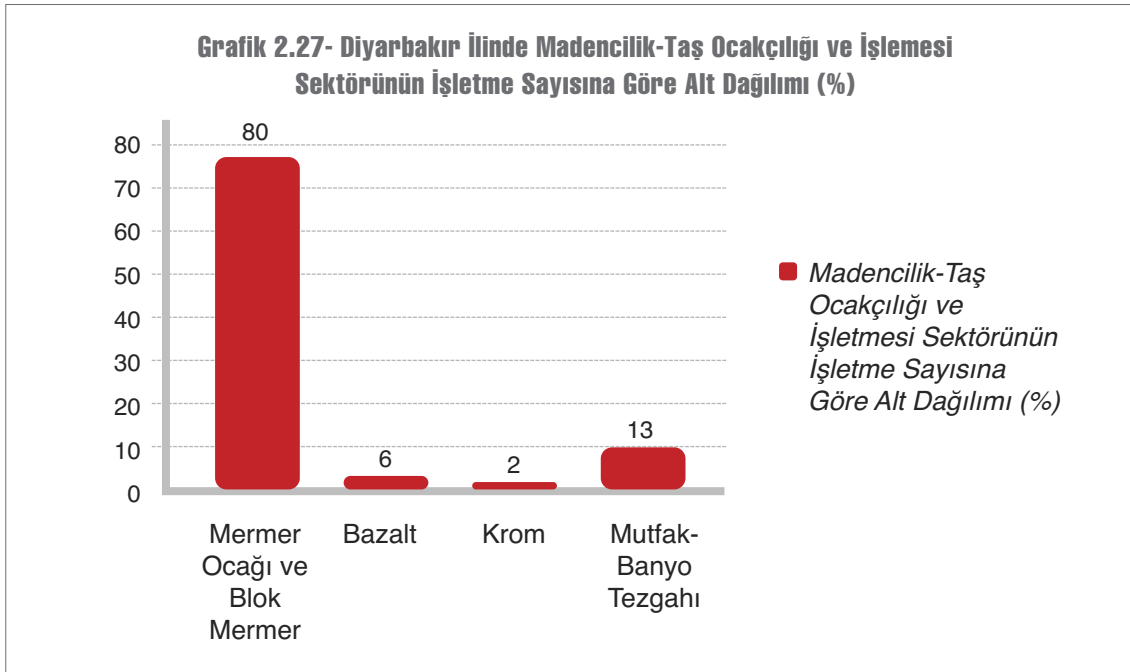

Kaynak: DTSO, 2008.

İnşaat sanayisinde tuğla, briket, hazır beton, micir, banyo taşları, seramik, kartonpiyer, çimento, yapı kimyasalları gibi çeşitli ürünler üretilmektedir. Grafik 2.26'da görüldüğü gibi, işletme sayısı olarak bu sanayideki hazır beton işletmelerinin oranı % 35'tir. Bu alanda 760 kişi istihdam edilmektedir. Tuğla-briket üreten işletme sayılarının oranı % 20 olup bu alanda 1002 kişi istihdam edilmektedir. Kum-çakıl-micir üreten işletme sayıları oranı % 16, seramik-taş-kartonpiyer üreten işletme sayılarının oranı % 12, bunların dışında faaliyet gösteren işletmelerin oranı % 16'dır.

Madencilik - Taş Ocakçılığı ve İşlemesi: Diyarbakır ilinde öne çıkan sektörlerden olan madencilik-taş ocakçılığı ve işlemesi sektöründe faaliyet gösteren 64 adet firmada 2.312 kişi istihdam edilmektedir. İşletme sayısı bakımından bu sektörün toplam sanayi işletmeleri içindeki payı % 12,3'tür. İstihdam edilen kişi sayısı olarak toplam sanayi istihdamı içindeki payı % 17,4 olup tekstil ve inşaat sanayisinden sonra 3'üncü sektör konumundadır.

Madencilik - taş ocakçılığı ve işlemesi sektörü yaklaşık 15 yıllık bir geçmişe sahip olmakla beraber son 5 yılda bu alanda kurulan firma sayısı ciddi oranda artmıştır. Firmaların % 80'ini mermer ocağı ve blok mermer işletmeleri oluşturmaktadır. Mermer ocakları genelde Hani ve Çermik civarlarında bulunmaktadır. Bunun yanında bazalt üretimi yapan işletmelerin sektörel dağılımdaki payı % 6 olup faaliyette olan 4 adet firma bulunmaktadır. Ayrıca mutfak-banyo tezgah üretiminde 8 adet küçük ölçekli işletme faaliyet göstermektedir. Bunların dışında Ergani ilçesinde bir krom ocağı mevcuttur.

Kaynak: DTSO, 2008.

2.1.8.1 Organize Sanayi Bölgeleri (OSB)

TRC2 Bölgesinde; Şanlıurfa'da 1 adet, Diyarbakır'da 1 adet olmak üzere 2 adet faal Organize Sanayi Bölgesi bulunmaktadır.

Toplam 532 hektar alan üzerinde kurulmuş olan Diyarbakır Organize Sanayi Bölgesinin yaklaşık 330 hektarlık kısmı sanayi alanı olarak planlanmıştır. Diyarbakır Organize Sanayi Bölgesinde faaliyet gösteren işletmelerdeki mevcut istihdam 3.500 kişi civarındadır. Bölgenin tam kapasite ile işletmeye geçmesi halinde, ön görülen istihdam 8.000 kişi civarındadır.

Diyarbakır OSB'de tahsis edilen alana göre doluluk oranında % 100'e ulaşılmış olup yatırımcıya tahsis edilecek boş alan kalmamıştır. Bu nedenle 2'nci organize sanayi bölgesine ihtiyaç vardır.

Tablo 2.42- Diyarbakır Organize Sanayi Bölgesinin Mevcut Durumu

Diyarbakır Organize Sanayi Bölgesinin Mevcut Durumu	
Toplam Sanayi Parseli	243
Toplam Sanayi Alanı	3.279.172 m ²
Üretimde Olan Firma Sayısı	104
Üretimde Olan Firmalara Tahsis Edilen Parsel Sayısı	144
Üretimde Olan Firmalara Tahsis Edilen Alan	2.073.501 m ²
İnşaatı Devam Eden Firma Sayısı	36
İnşaatı Başlayan Firmalara Tahsis Edilen Parsel Sayısı	42
İnşaatı Başlayan Firmalara Tahsis Edilen Alan	574.761 m ²
Proje Aşamasında Olan Firma Sayısı	40
Proje Aşamasında Olan Firmalara Tahsis Edilen Parsel Sayısı	49
Proje Aşamasında Olan Firmalara Tahsis Edilen Parsel Alanı	390.444 m ²
Tahsis Edilen Toplam Alan	3.038.705 m ²
Yatırımcı Sayısı	180
Tahsis Edilen Parsel Sayısı	235
Sanayi Özelliği Taşımayan Alan	240.466 m ² (8 Parsel)
Üretimde Olan Firmalara Göre Doluluk Oranı	% 60
Tahsis Edilen Alana Göre Doluluk Oranı	% 100
İnşaat Ruhsatı Olan Firmalara Göre Doluluk Oranı	% 79

Kaynak: Diyarbakır Organize Sanayi Bölge Müdürlüğü, 2009.

Diyarbakır Organize Sanayi Bölgesinin Mevcut Problemleri

Diyarbakır OSB Müdürlüğü'nden alınan bilgilere göre; organize sanayi bölgesinde genel olarak yapı problemleri mevcuttur. Bu problemlerin en önemlileri aşağıda 5 madde halinde belirtilmiştir:

- **Elektrik Kesintisi ve Dalgalanmalar:** Elektrik altyapısı mevcut işletmelerin elektrik yükünü karşılamamaktadır (OSB'de doluluk oranı % 60'tır.). Elektrik altyapısının iyileştirilmesi gerekmektedir.
- **Demiryolu Bağlantısı:** Üretilen ürünlerin pazarlara ulaştırılmasında önemli bir ulaşım yolu olan demiryolu, OSB'ye 3,5 km mesafeden geçmektedir. İlgili kurumlar arasındaki görüşmeler sonucu OSB alanında istasyon kurulması planlanmıştır, ancak inşa edilecek istasyon için kaynak bulunmamaktadır.
- **Arıtma Tesisi:** Diyarbakır OSB'de herhangi bir arıtma tesisi bulunmamaktadır. Planlanan tüm işletmelerin faaliyete geçmesi durumunda çevrenin ciddi boyutta zarar göreceği öngörülmektedir. Bu konuda OSB Müdürlüğü tarafından gerekli proje çalışmalarının yapılması için kaynak aranmaktadır.
- **Doğalgaz Bağlantısı:** Doğalgaz, motorinden daha ekonomik bir enerji kaynağıdır. İşletmelerin rekabet gücünü koruması için doğalgazın işletmelerin kullanımına sunulması gerekir. Doğalgaz hattı OSB'nin çok yakınından geçmektedir. Bu konudaki talep miktarının ve gerekli altyapının projelendirilmesi için çalışmalar yapılması gereklidir. OSB Müdürlüğü bu konuda kaynak arayışı içindedir.
- **Güvenlik ve Çevre Duvarı:** Diyarbakır OSB'de herhangi bir çevre duvarı ya da güvenliği yoktur. Bu durum OSB alanında güvenlik eksikliği yaratmaktadır. Bu konuda da OSB Müdürlüğü kaynak arayışı içindedir.

Diyarbakır Hayvancılık Organize Sanayi Bölgesi

Tarım ve Köyişleri Bakanlığı ile Sanayi ve Ticaret Bakanlığı arasında imzalanan protokol kapsamında, Türkiye'nin ilk Tarıma Dayalı İhtisas Besi-Süt Organize Sanayi Bölgesi Diyarbakır'da kurulacaktır.

2009 yılı başında başlanan projeye göre, toplam 1.890 dekar alanda yer alacak 103 işletmenin 82'si besicilik, 21'i ise süt üretimiyle ilgili faaliyette bulunacaktır. Organize sanayi bölgesinde 21 adet süt, 64 adet besi işletmesinin kurulması planlanmaktadır. Yaklaşık 500 personelin istihdam edileceği 189 hektarlık ve 113 sanayi parseli bulunan bölgenin altyapı maliyeti ise 18 milyon 900 bin TL olarak belirlenmiştir (Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, 2010).

Şanlıurfa I. Organize Sanayi Bölgesi

Şanlıurfa I. Organize Sanayi Bölgesi 1989 yılında kurulmuş ve 1991 yılında çalışmalara başlamıştır. Şanlıurfa I. Organize Sanayi Bölgesinin mevcut alanı 459 hektar olup sanayi parsellerine ayrılan alan ise 208 hektardır. Bölgede mevcut parsel sayısı 305'tir, yatırım yapmak üzere 188 müteşebbise sanayi parseli tahsis edilmiştir.

Tablo 2.43- Şanlıurfa I. OSB'nin Fiziksel Bilgileri

Tablo 2.43- Şanlıurfa I. OSB'nin Fiziksel Bilgileri	
Konumu	Gaziantep Yolu 16. Km
Büyüklüğü	459 HA
Sanayi Parseli Sayısı	309
Planlanan İlave Alan	13 HA
Müteşebbis Adeti	171
Mevcut İstihdam Edilen İşçi	8500-10000
Yeşil Alan Büyüklüğü	451.335 m ²
Trafik Yollarının Uzunluğu	26.173 m
İçme Suyu Şebekesi Uzunluğu	16.442
Kanalizasyon Şebeke Uzunluğu	15.290
Sağlanan Su Miktarı	7.500 m ³ /24 Saat
Yağmur Suyu Şebeke Uzunluğu	6.170 m
Sosyal Tesis Alan Toplamı	54.648 m ²
Bina Tipi Trafo	21
Direk Tipi Trafo	1
Kurulu Fabrika Trafoları	136
Toplam Kurulu Gücü	110.050 KVA
Posta İşletme	1
Telekom Santral	1
Jandarma Karakolu	1
TEAŞ İndirici Merkezi	1
112 Acil Yardım Servisi	1
KOSGEB	1

Kaynak: ŞUTSO, 2009.

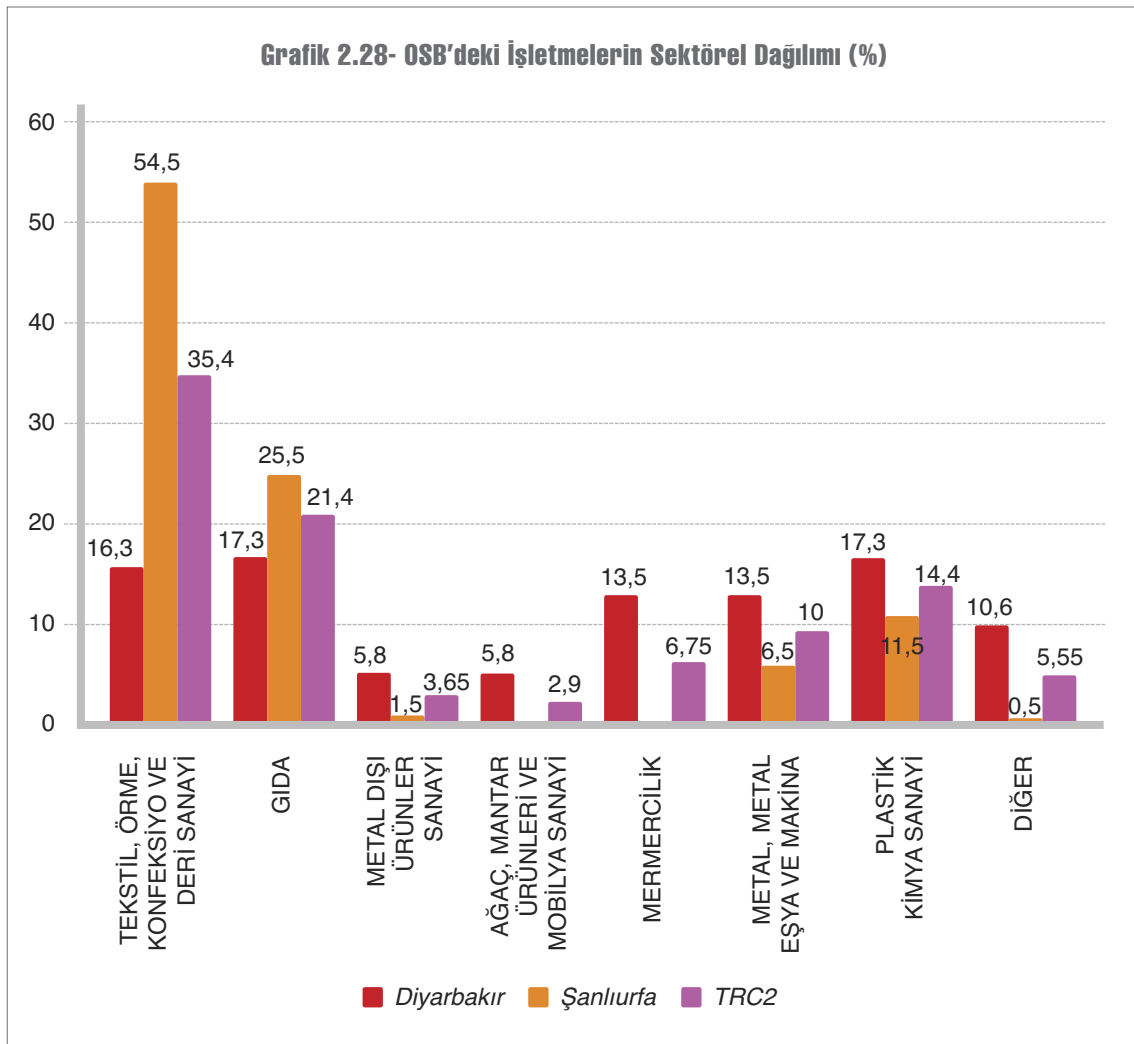
Şanlıurfa 1'inci OSB'nin İhtiyaç ve Sorunları

Şanlıurfa I. Organize Sanayi Bölgesine ilave edilen alanların altyapı inşaatları yapılmış olup yol asfaltlama işi ödenek olmamasından dolayı yapılamamıştır.

Şanlıurfa 2'nci Organize Sanayi Bölgesi

GAP Projesi ile birlikte Şanlıurfa ilinde sanayi büyük bir gelişme göstermiştir. Şanlıurfa 1'inci Organize Sanayi Bölgesinde parsellerin tamamı müteşebbislere tahsis edilmiştir. 2'nci Organize Sanayi Bölgesinin Fizibilite Raporu hazırlanmış, Sanayi ve Ticaret Bakanlığınca uygun görülerek yer seçimi yapılmış ve 1998 Mali yılı yatırım programına alınmış bulunmaktadır.

Grafik 2.28'de TRC2 Bölgesi'ndeki faaliyette olan 2 Organize Sanayi Bölgesindeki işletmelerin sektörel dağılımı görülmektedir: Diyarbakır ilinde gıda, tekstil, mermer, metal-makine, plastik-

Kaynak: Diyarbakır Organize Sanayi Müdürlüğü, 2009; ŞUTSO, 2009.

kimya sektörlerinin öne çıkarken, Şanlıurfa'da ise tekstil ve gıda işletmelerinin yoğunlaştığı görülmektedir. Firmaların sektörel dağılımına bakımdan, genel sanayiye yakın bir dağılım gösterdiği görülmektedir.

2.1.8.2 Küçük Sanayi Siteleri (KSS)

Tablo 2.44'te görüleceği üzere; Diyarbakır'da, 3'ü ilçelerde (Silvan, Bismil, Ergani), 1'i kısmen faaliyete geçmiş olmak üzere 4'ü merkezde toplamda 7 adet KSS vardır. Toplamda 1.557 işyeri kapasite-

Tablo 2.44- TRC2 Bölgesi Küçük Sanayi Siteleri			
Şanlıurfa Küçük Sanayi Siteleri			
KSS Adı	İşyeri Sayısı	Doluluk Oranı (%)	KSS Durumu
Merkez 1 (Evren)	500	27	Faaliyette Olan
Merkez 2 (Evren)	500	84	Faaliyette Olan
Siverek	100	100	Faaliyette Olan
Suruç	105	78	Faaliyette Olan
Birecik	300	0	İnşaatı Devam
Diyarbakır Küçük Sanayi Siteleri			
KSS Adı	İşyeri Sayısı	Doluluk Oranı (%)	KSS Durumu
Bismil	108	100	Faaliyette Olan
Ergani	118	100	Faaliyette Olan
Merkez	330	100	Faaliyette Olan
Merkez (Oto)	298	100	Faaliyette Olan
Merkez (Marangozlar)	99	100	Faaliyette Olan
Silvan	220	43	Faaliyette Olan
3. Oto	384	10	İnşaatı Devam

Kaynak: DTSO, 2008; KOSGEB, 2006.

tesine sahiptir, 1.087 işyeri faal durumdadır ve toplamda 3.500 kişi buralarda istihdam edilmektedir (DTSO, Sayılarla Diyarbakır, 2008). Şanlıurfa'da toplamda 1.000 işyeri kapasiteyle faaliyet göstermesi planlanan Evren Küçük Sanayi Sitesi sonradan yapılan eklemeler ile birlikte 1.519 işyerine ulaşmış olup yaklaşık 3.000 kişiyi istihdam etmektedir (ŞUTSO, 2008).

2.1.9 Enerji ve Madencilik

Bu alt-bölümde, TRC2 Bölgesi'nin enerji ve maden potansiyeli gözden geçirilmiştir.

2.1.9.1 Enerji

	Şanlıurfa	Diyarbakır	TRC2 Bölgesi	Türkiye	TRC2/ Türkiye %
Toplam elektrik tüketimi (MWh)	2.109.738	1.248.844	3.358.581	161.947.528	2.1
Kişi Başına elektrik tüketimi (KWh)	1.340	837	1.102	2.264	49
Sanayi işletmeleri elektrik tüketimi (MWh)	375.808	179.035	503.501	74.850.263	0.68
Tarımsal sulama elektrik tüketimi (MWh)	485.048	81.888	415.024	4.730.976	10

Kaynak: TEDAŞ, 2009; TÜİK, 2009a; EİE 2009.

GAP Bölgesinin merkezinde bulunan Şanlıurfa ve Diyarbakır illerinde kişi başına düşen elektrik tüketimi 2007 yılı sonunda 1 102 kilowatt-saat olarak gerçekleşmiştir ve bu oran Türkiye ortalamasının yarısı kadardır. Bu oran hidrolik elektrik üretiminin merkezi olan Bölgenin, gelişmişlik açısından, istenen seviyenin altında olduğunu göstermektedir. Sanayi işletmeleri elektrik tüketim değerlerine bakıldığında, bölge sanayinin gelişmemiş olduğu anlaşılmaktadır.

Hidrolik Enerji Kaynakları: Fırat Havzası ve Dicle Havzası projeleri olmak üzere iki gruptan oluşan GAP Su Kaynakları Geliştirme Programı kapsamında 22 baraj, 19 hidroelektrik santrali inşası öngörülmüş, projenin tamamlanması sonucunda 1.82 milyon hektar alanın sulanması ve yılda 27 milyar kilowatt-saat elektrik enerjisi üretilmesi planlanmıştır.

Diyarbakır ve Şanlıurfa için hidrolik kaynaklar ile ilgili bilgilere aşağıda yer verilmiştir:

	Karakaya Barajı HES	Kralkızı Barajı HES	Dicle Barajı HES
Barajın yeri	Diyarbakır	Diyarbakır	Diyarbakır
Akarsuyu	Fırat Nehri	Maden Çayı	Maden Çayı + Dibni Çayı
Amacı	Enerji	Enerji	Sulama, Enerji, İçme suyu
İnşaat (başlama-bitiş) yılı - 1987 - 1998 - 2000
Gövde dolgu tipi	Beton kemer	Kil Çekirdekli Kaya Dolgu	Kil Çekirdekli Kaya Dolgu
Gövde Hacmi	2 hm ³	1 919 hm ³	3,10 hm ³
Yükseklik	158 m	113 m	75 m
Normal su kotunda su hacmi	9 580 hm ³	15,17 hm ³	595 hm ³
Normal su kotunda göl alanı km ²	1 300 km ²	24 km ²
Sulama Alanı ha ha ha
Güç	1 800 MW	94 MW	110 MW
Yıllık Üretim	7 354 GWh	146 GWh	298 GWh

Kaynak: DSİ X. Bölge Müdürlüğü, 2009.

Diyarbakır, enerji ihtiyacını ulusal enerji sisteminden sağlamaktadır. Diyarbakır ili son 10 yılda şehir merkezine aldığı göç ve bunun getirdiği hızlı şehirleşme, tarımsal faaliyetler ve sanayileşmenin sonucu olarak her yıl artarak devam eden bir enerji talebi yaratmaktadır.

Diyarbakır ilinde DSİ X. Bölge Müdürlüğü'nce planlanan hidroelektrik projelerine ait bilgiler aşağıdaki tabloda verilmiştir.

	Kurulu Güç (MW)	(%)	Ortalama Enerji Üretimi (GWh/Yıl)	(%)
Etüt Programında Yer Alan veya İleriki Yıllarda Ele Alınacak Olan Projeler				
Kaysır Barajı (1)	90	100	341	100
Planlama ve Kesin Projesi Tamamlanan Projeler				
Batman Barajı (2)	198	100	483	100
İl Hidroelektrik Enerji Toplamı (1+2)	288	200	824	
Planlama ve Proje Safhasında Olan Projeler				
Dibni Barajı	81	33,6	265	28,4
Silvan Barajı	160	66,4	667	71,6
Toplam	241	100	932	100

Kaynak: DSİ X Bölge Müdürlüğü, 2001.

Hidroelektrik potansiyel olarak Bölgemizin üretim kapasitesi 3 124 MW kurulu güçle yılda 11,542 milyar kWh enerjidir. Yapım sırasına göre halen işletmede olan santrallerimiz Atatürk, Birecik ve Şanlıurfa HES tesisleridir.

	Atatürk Barajı	Birecik Barajı	Şanlıurfa HES	Hacıhıdır Barajı
Akarsuyu	Fırat	Fırat	Fırat	Hacıhıdır
Amacı	Sulama, Enerji ve İçmesuyu	Sulama ve Enerji	Sulama - Enerji	Sulama
İnşaat (başlama-bitiş) yılı	1981 - 1992	1993 - 2000	2001-2005	1985 - 1989
Gövde dolgu tipi	Kil çekirdekli kaya dolgu	Beton + kaya		Kaya Dolgu
Gövde Hacmi	84,5 hm ³	9,2 hm ³		1,52 hm ³
Yükseklik	169 m	53,5 m		36,4 m
Normal su kotunda su hacmi	48.700 hm ³	1.220, 2 hm ³		62,60 hm ³
Normal su kotunda göl alanı	817 km ²	56, 25 km ²		4,40 km ²
Sulama Alanı	--	92.700 ha		2.080 ha
Güç	2.400 MW	672 MW	52 MW	-
Yıllık Üretim	8.900 GWh	2.518 GWh	124 GWh	-

Kaynak: DSİ XV. Bölge Müdürlüğü, 2009.

Tablo 2.49- TRC2 Kapsamındaki HES'lerin Kümülatif Elektrik Üretimi⁹

Baraj ve HES	Elektrik Üretimi (Milyar kWh)	Hidroelektrik Getirisi (2007 Yılı)	
		Milyar kWh	Eşdeğeri milyon \$
Karakaya Barajı ve HES	150,7	6,9	414
Atatürk Barajı ve HES	119,2	8,0	480
Kralkızı Barajı ve HES	1,1	0,1	6
Karkamış Barajı ve HES	3,0	0,4	24
Dicle Barajı ve HES	1,2	0,1	6
Birecik Barajı ve HES	15,5	2,4	144
Toplam	290,7	17,9	1.074

Kaynak: TEİAŞ Genel Müdürlüğü, 2007.

Yine 2007 yılında Türkiye'nin 191,2 milyar kilovat-saatlik toplam enerji üretimi (termik, hidrolik ve rüzgar) içinde TRC2 Bölgesinin payı % 9,4 olmuştur.

Güneş Enerjisi ve Doğal Kaynaklar: Ülkemizde güneş ışınımı değeri en fazla olan coğrafi bölge Şanlıurfa ve Diyarbakır (TRC2) Bölgesidir. Türkiye'de güneşlenme süresinde ülke ortalaması 2.737 saat iken Bölgede yılda yaklaşık ortalama 3.000 saat güneşlenme süresi görülmektedir. Mevcut binaların yaklaşık % 95'i sıcak su temini için güneş enerjisinden faydalanmaktadır fakat güneş enerjisinden elektrik üretimi bulunmamaktadır (EIEI, 2009).

Bozova, Hilvan ve Siverek ilçeleri sınırları dahilinde toplam 4.921.600 ton ham petrol rezervi bulunmaktadır. Bu rezervden 2001 yılı üretimi 367.976 tonu olarak gerçekleşmiştir. İl'de rafineri olmaması nedeniyle üretilen ham petrol Adıyaman TPAO'nun ana toplama istasyonlarına tankerlerle taşınmaktadır.

Jeotermal Enerji: Jeotermal enerji ülkemiz için önemli bir yenilenebilir enerji kaynağıdır. Türkiye jeotermal potansiyel açısından dünyanın yedinci ülkesidir. Bölgemizde yapılan çalışmalar ışığında aşağıdaki potansiyel değerler tespit edilmiştir:

Çermik ilçesindeki mevcut jeotermal sular 51 °C sıcaklığında ve 21 lt/sn debisindedir.

Şanlıurfa il sınırları içinde merkez ilçeye bağlı Karaali Köyünün doğusunda, kuzey-güney doğrultulu, eğim atımlı normal faylarla düşmüş olan saha üzerinde açılan 9 adet sondaj kuyusundan termal su çıkmaktadır. Bu jeotermal sahalarından çıkan sıcak sular (51 °C sıcaklığında) seraların ısıtma sisteminde ve romantizmal hastalıkların tedavisinde kaplıca olarak kullanılmaktadır.

Güneş Enerjisi: Bölge'de yenilenebilir enerji üretiminin en güçlü olduğu alanlardan biri de güneş enerjisidir. Türkiye'nin en büyük güneş enerjisi potansiyeli, yılda 1.460 kWh/m² ile GAP Bölgesi'ndedir. Bölgede yıllık gün ışığı süresi 2.993 saattir.

Güneş enerjisinin yansıtıcılar vasıtasıyla toplanarak borulardan akan suyun ısıtılması ve türbinlerden geçen suyun elektrik üretiminde kullanımı alanları, güneş enerjisinin gelecek vaat eden kullanım alanlarındandır.

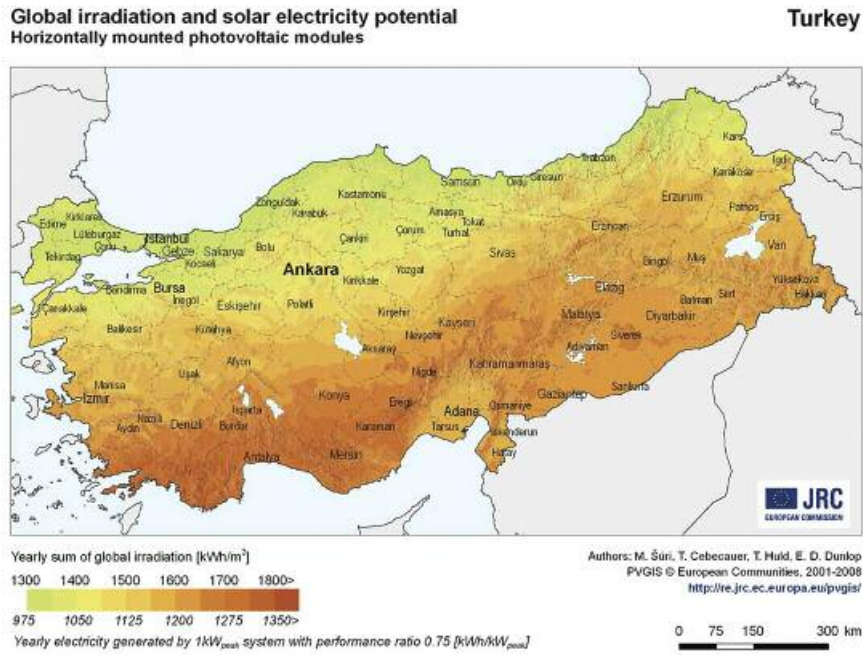
⁹ Üretim değerleri 2007 yılı sonu itibarıyla.

Tablo 2.50- Türkiye’de Güneş Enerjisi Potansiyelinin Bölgesel Dağılımı

Bölge	Toplam Solar Radyasyon (kwh/m2- yıl)	Gün Işığı Süresi (gün/yıl)
Güneydoğu Anadolu	1.460	2.993
Akdeniz	1.390	2.956
Doğu Anadolu	1.365	2.664
İç Anadolu	1.314	2.628
Ege	1.304	2.738
Marmara	1.168	2.409
Karadeniz	1.120	1.971

Kaynak: EİEİ, 2009.

Harita 2. 4- Türkiye Güneşlenme Haritası

Kaynak: GAP GİDEM, Tablo 5-1, 2007.

Rüzgar Enerjisi Potansiyeli: Rüzgar enerjisi açısından Türkiye, Avrupa'nın en verimli bölgesidir. Bölgedeki rüzgar enerjisi kaynakları, ülkenin tüm enerji ihtiyacını karşılayabilecek düzeydedir. GAP Bölgesi, Marmara Bölgesinden sonra ülkenin ikinci en güçlü rüzgar potansiyeline sahip bölgesidir. Türkiye'nin ekonomik rüzgar potansiyelinin yaklaşık olarak 10.000–12.000 MW olduğu değerlendirilmektedir.

Bölge	Ortalama rüzgar enerjisi yoğunluğu	Rüzgar güç endeksi
Marmara	51,91	100
GAP Bölgesi	29,33	57
Ege	23,47	45
Akdeniz	21,36	41
Karadeniz	21,31	41
İç Anadolu	20,14	39
Doğu Anadolu	13,19	25

Kaynak: GAP GİDEM, 2007.

TRC 2 Bölgesi Elektrik Kayıp Kaçak Oranları ve Sektörel İlişkisi: Tablo 2.52 ve 2.53'te görüldüğü üzere elektrik kayıp kaçak oranı Şanlıurfa için 2007 yıl sonu itibarıyla % 57,11 ve Diyarbakır için % 64,73'tür. Türkiye ortalaması (% 20) ile karşılaştırıldığında, TRC2 Bölgesi'nin kayıp kaçak oranının Türkiye ortalamasına göre çok yüksek olduğu görülmektedir.

Yıl	Alınan Enerji (Kwh)	Satılan Enerji (Kwh)	Bedelsiz Satış (Kwh)	Kayıp Kaçak (Kwh)	Kayıp Kaçak (%)
1995	1.001.380.950	438.954.626	54.432.000	562.426.324	56,17
2000	2.156.423.147	700.043.275	147.401.984	1.456.379.872	67,54
2005	3.073.322.667	1.069.064.736	169.665.322	2.004.257.931	65,21
2007	3.309.225.720	1.167.058.293	88.000.000	2.142.167.427	64,73

Kaynak: Dicle Elektrik Dağıtım AŞ, 2009.

Yıl	Alınan Enerji (Kwh)	Satılan Enerji (Kwh)	Bedelsiz Satış (Kwh)	Kayıp Kaçak (Kwh)	Kayıp Kaçak (%)
1995	1.291.426.736	701.925.103	60.000.000	529.501.633	41,00
2000	2.580.623.363	843.140.209	200.000.000	1.537.483.154	59,58
2005	3.881.757.881	1.543.176.667	233.905.476	2.104.675.738	54,22
2007	4.305.579.849	1.633.985.149	212.574.772	2.459.019.928	57,11

Kaynak: Dicle Elektrik Dağıtım AŞ, 2009.

Türkiye Elektrik Dağıtım A.Ş.'nin (TEDAŞ) yaptığı çalışmaya göre, kaçak elektrik tüketimi ve parasal değer açısından işyerleri (ticarethaneler) birinci sırada gelmektedir. İşyerlerini özel konutlar takip ederken, üçüncü sırada sanayi kuruluşları yer almaktadır. Ticarethaneler arasında özel hastaneler, büyük marketler, oteller, üreticiler, tekstil, plastik enjeksiyoncular ve su pompacıları öne çıkan kuruluşlar arasında yer almaktadır. Elektrik tarifesindeki ücret farklılığının kaçak kullanım oranını artırdığı belirtilmektedir.

2.1.9.2 Madencilik

TRC2 Bölgesi, özellikle Diyarbakır İli, büyük bir maden potansiyeline sahip olup son yıllarda mermer sektörünün öne çıktığı ve önemli bir istihdam yarattığı görülmektedir.

TPAO, PERENCO ve ALAADDİN EAST Firmalarına ait Merkez, Dicle, Eğil, Hani ve Kocaköy İlçelerinde çok sayıda petrol kuyusu bulunmaktadır.

Tablo 2.54- Diyarbakır İli Maden Envanteri

İlçe	Maden Adı	Potansiyeli
Çermik	Bakır	1.000 Ton
	Mermer	3 Milyon m ³
	Kaplıca	20 Lt/sn
Çınar	Fosfat	20 Milyon Ton
Çüngüş	Krom	100 Ton
	Mermer	3 Milyon m ³
Dicle	Kurşun-Çinko	43.000 Ton
	Barit	3.000 Ton
Ergani	Krom	140.000 Ton
	Kireçtaşı	470 Milyon Ton
	Kil	60.000 Ton
Hazro	Mermer	3 Milyon m ³
	Kömür	2 Milyon Ton
Hani	Mermer	3 Milyon m ³
Lice	Tuğla-Kiremit	3 Milyon Ton
	Mermer	3 Milyon m ³
Kulp	Demir	260.000 Ton
	Mermer	3 Milyon m ³
Silvan	Mermer	3 Milyon m ³

Kaynak: MTA, 2010.

Şanlıurfa'da Karaali Bölgesinde kaplıca (sıcak su) ve Siverek'te (Karacadağ Bölgesi) de "bazalt" bulunmaktadır. Siyah renkli bazalt ve kırmızımsı siyah renkli piroklastlar geniş alanlara yayılmıştır. Üç evrede akan bazaltlar 10 bin km²'lik bir alan kaplamaktadır.

2.1.10 Ticaret ve Lojistik

2.1.10.1 Ticaret

TRC2 Bölgesi ihracatının % 70'i, Ortadoğu ülkelerine yapılmaktadır. Bölgede hedeflenen, Ortadoğu'nun ticaret merkezi konumuna gelmektir.

Tablo 2.55- TRC2 Bölgesi Dış Ticaret Göstergeleri

	Şanlıurfa	Diyarbakır	TRC2 Bölgesi
İhracat sıralaması	33	34	21
Türkiye ihracatına oranları (%)	0,12	0,12	0,24
Kişi Başı İhracat (Dolar)	79	80	79 Dolar
Kişi Başı İthalat (Dolar)	104	14	60 Dolar
İhracat/İthalat Oranları	+0,75	+6	+1,33

Kaynak: TİM, 2009.

Türkiye'de kişi başına düşen ihracat miktarının 1.421 dolar olduğu göz önünde bulundurulursa, TRC2 Bölgesi'nin Türkiye ortalamasının çok altında olduğu görülür. Tarım sektöründe büyük bir po-

tansiyeye sahip olan TRC2 Bölgesi'nin ihracatının Türkiye toplam ihracatı içindeki oranı çok düşüktür. Bu durum bölgenin potansiyellerini değerlendiremediğini göstermektedir.

Tablo 2.56- 2002 – 2009 İhracat Rakamları (Milyon Dolar)

Yıllar	Şanlıurfa	Diyarbakır	TRC2 Bölgesi	Türkiye
2009	124,5	120	244,5	101.629
2008	147,4	91,2	238,6	132.027
2005	32,3	57,3	89,6	73.476
2002	6,9	6,8	13,7	36.059

Kaynak: DTSO, 2009; GAİB, 2009; TİM, 2009.

Diyarbakır'ın ihracat miktarı 2002-2009 yılları arasında 20 kata yakın bir artış göstermiştir. Şanlıurfa'nın ihracat artışı da aynı seyri izlemiştir. Son zamanlarda Suriye ve Irak'la gelişen ekonomik ilişkilerin Diyarbakır ve Şanlıurfa'nın ihracat miktarlarına doğrudan yansıdığı görülmektedir.

Tablo 2.57- 2002–2009 İthalat Rakamları¹⁰ (Milyon Dolar)

Yıllar	Şanlıurfa	Diyarbakır	TRC2 Bölgesi	Türkiye
2009	163,3	21,2	184,5	125.610
2008	225,7	32,7	258,4	201.964
2005	114,5	16,3	130,8	116.774
2002	64	7,3	71,3	51.554

Kaynak: Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, 2009.

TRC2 Bölgesi'ndeki ithalat miktarının ülke toplam ithalatı içindeki payı oldukça düşüktür. Yıllar itibarıyla Diyarbakır, Şanlıurfa, TRC2 ve Türkiye ölçeklerinde ithalat oranları artmıştır. Şanlıurfa ve Türkiye'nin ithalatı 2002 – 2008 yılları arasında dört kata yakın artış göstermiştir.

Tablo 2.58- 2008-2009 Yılları İhracat Rakamlarının Ana Sektörlere Göre Dağılımı, (Milyon Dolar)

	Şanlıurfa		Diyarbakır		TRC2		Türkiye	
	2008	2009	2008	2009	2008	2009	2008	2009
Tarım	12	21	15	23	27	44	13.572	13.260
Sanayi	135	103	27	34	162	137	110.877	81.307
Madencilik	1	0,4	49	63	50	63,4	3.261	2.507
Birlik Kaydı Zorunlu Olmayan Ancak İhracat Sayılan Kalemler							4.318	4.554

Kaynak: Güneydoğu Anadolu İhracatçılar Birliği, 2009; TİM, 2009.

2009 yılında Diyarbakır ilinde tarım sektörü ihracatı bir önceki yıla göre yaklaşık % 50 oranında, Şanlıurfa'nın tarım sektörü ihracatı % 80 oranında artış göstermiştir. 2009 yılı TRC2 Bölgesi tarım sektörü ihracat miktarı yaklaşık olarak 44 milyon dolardır. Bu rakam Türkiye geneli tarım sektörü ihracat miktarıyla kıyaslandığında oldukça düşük kalmaktadır.

¹⁰ Not: 2009 ithalat rakamları Ocak – Kasım dönemlerini göstermektedir.

Tablo 2.59- 2008-2009 Yıllarında İhracatın Ana Sektörler Düzeyinde Payları (%)

	Şanlıurfa		Diyarbakır		TRC2		Türkiye	
	2008	2009	2008	2009	2008	2009	2008	2009
Tarım	8,1	16,9	16	19	11,3	18	10,3	13
Sanayi	91,2	82,8	30	28,5	67,8	56,1	84	80
Madencilik	0,7	0,3	54	52,5	20,9	25,9	2,5	2,5
Birlik Kaydı Zorunlu Olmayan Ancak İhracat Sayılan Kalemler							3,3	4,5

Kaynak: GAİB, 2009; TİM, 2009.

Tablo 2.60- 2009 Yılı Sektörel Bazda İhracat Rakamları (Bin Dolar)

Sektörler	Şanlıurfa	Diyarbakır	TRC2	Türkiye
I. TARIM	21.399	22.569	43.968	13.260.372
A.BİTKİSEL ÜRÜNLER	18.654	20.559	39.214	9.930.289
Hububat, Bakliyat, Yağlı Tohumlar ve Mamulleri	5.688	19.918	25.606	3.648.365
Yaş Meyve ve Sebze	3.143	0,00	3.143	1.955.040
Meyve Sebze Mamulleri	9.494	597	10.091	1.034.853
Kuru Meyve ve Mamulleri	262	44	306	1.111.730
Fındık ve Mamulleri	0,00	0,00	0,00	1.183.971
Zeytin ve Zeytinyağı	0,00	0,00	0,00	209.359
Tütün	0,00	0,00	0,00	737.821
Kesme Çiçek 68	0,00	68	49.150	
B.HAYVANSAL ÜRÜNLER	708	80	788	828.729
Canlı Hayvan, Su Ürünleri ve Mamulleri	708	80	788	828.729
C.AĞAÇ VE ORMAN ÜRÜNLERİ	2.036	1.930	3.966	2.501.354
Ağaç Mamulleri ve Orman Ürünleri	2.036	1.931	3.966	2.501.354
II. SANAYİ	102.739	34.308	137.047	81.306.928
A. TARIMA DAYALI İŞLENMİŞ ÜRÜNLER	4.713	1.629	6.342	7.665.490
Tekstil ve Hammaddeleri	4.683	852	5.535	5.514.480
Deri ve Deri Mamulleri	30	4	34	1.064.715
Halı	0,00	773	773	1.086.295
B. KİMYEVİ MADDELER VE MAMÜLLERİ	2.348	11.291	13.639	9.664.715
Kimyevi Maddeler ve Mamulleri	2.348	11.291	13.639	9.664.715
C. SANAYİ MAMULLERİ	95.678	21.388	117.067	63.976.723
Hazır giyim ve Konfeksiyon	660	285	945	13.297.909
Taşıt Araçları ve Yan Sanayi	1.002	3.672	4.674	16.876.610
Elektrik-Elektronik	16.980	8.597	25.577	8.561.778
Makine ve Aksamları	2.059	2.757	4.815	5.607.072
Demir ve Demir Dışı Metaller	642	1.763	2.405	4.494.096
Demir Çelik Ürünleri	17.389	3.098	20.487	11.030.486
Çimento ve Toprak Ürünleri	56.946	1.213	58.159	3.085.283
Değerli Maden ve Mücevherat	0,3	2	2,3	978.469
Diğer Sanayi Ürünleri	0,3	1,7	2	45.019
III. MADENCİLİK	432	63.121	63.553	2.507.373
Madencilik Ürünleri	432	63.121	63.553	2.507.373
TOPLAM	124.570	119.999	244.569	101.629.000

Kaynak: GAİB, 2009; TİM, 2009.

Diyarbakır 2009 yılı sanayi sektörü ihracatı bir önceki yıla göre % 26 oranında artış göstermiştir. Şanlıurfa sanayi sektörü ihracatı bir önceki yıla göre % 24 oranında, Türkiye geneli sanayi sektörü ihracatı bir önceki yıla göre % 27 oranında azalmıştır.

Madencilik sektöründe ise Diyarbakır'da bir önceki yıla göre % 30'luk bir artış görülmüştür.

Diyarbakır tarım sektörü toplam ihracatında bitkisel ürünlerin payı % 91, hayvansal ürünler ve ağaç, orman ürünlerinin tarım sektörü ihracatı içindeki payı % 9'dur. Diyarbakır sanayi sektörü ihracatı içinde sanayi mamullerinin oranı % 61, kimyevi madde ve mamullerinin oranı % 32, tarıma dayalı işlenmiş ürünlerin oranı % 7'dir. Diyarbakır'ın ihracatında ağırlıklı sektör madencilik sektörüdür. Bu sektörün alt dallarından olan mermercilik sektörü ihracatı, madencilik sektörü ihracatının tamamına yakınına oluşturmaktadır.

Şanlıurfa ilinin tarım sektörü ihracat göstergeleri Diyarbakır ili ile paralellik göstermektedir. Sanayi sektöründe ise; sektördeki sanayi mamulleri, toplam ihracatın % 76'sını oluşturmaktadır.

Tablo 2.61- İhracat Yapılan İlk 10 Ülke ve İhracat Miktarları (Bin Dolar) (Ocak-Kasım 2009)

Türkiye		Şanlıurfa		Diyarbakır	
Almanya	8.834.680	Suriye	50.862	Irak	49.507
İngiltere	5.213.777	Irak	38.171	Libya	1.843
Fransa	5.640.370	İngiltere	5.420	Hindistan	1.313
İtalya	5.301.853	Yunanistan	3.993	B.A.E	1.062
Irak	4.643.079	İtalya	1.859	Tayvan	726
Rusya	2.966.576	Umman	1.803	Suriye	542
İspanya	2.597.137	El Salvador	1.240	ABD	503
ABD	2.825.563	Rusya	1.166	Hong Kong	357
Romanya	2.016.006	Fransa	1.148	Belçika	346
İran	1.819.110	Lübnan	774	Katar	260

Kaynak: TÜİK, 2009b; TİM, 2009.

Tablo 2.60'tan da anlaşılacağı üzere Irak hem Türkiye'nin hem de TRC2 Bölgesinin ihracatında önemli bir konuma yükselmiştir. Karşılıklı ekonomik ilişkilerin gelişmesine paralel olarak Suriye, Şanlıurfa'nın ihracatında ilk sırayı alan ülke konumuna yükselmiştir. Fakat Diyarbakır'ın Suriye ile olan ihracat miktarı henüz istenilen seviyede değildir. Sonuç olarak TRC2 Bölgesi ihracatının % 58'i Irak ve Suriye ile yapılmaktadır ve bölgenin bu ülkelerle olan ihracatı artma eğilimindedir.

2.1.10.2 Lojistik

TRC2 Bölgesinde Türkiye'nin geneline paralel olarak karayolu taşımacılığı en yüksek payını almaktadır. Türkiye genelinde taşımacılığın yaklaşık % 91'i karayoluyla, % 4'ü demiryolu, % 4'ü deniz yolu ve yaklaşık olarak % 1'i havayolu ile gerçekleşmektedir.

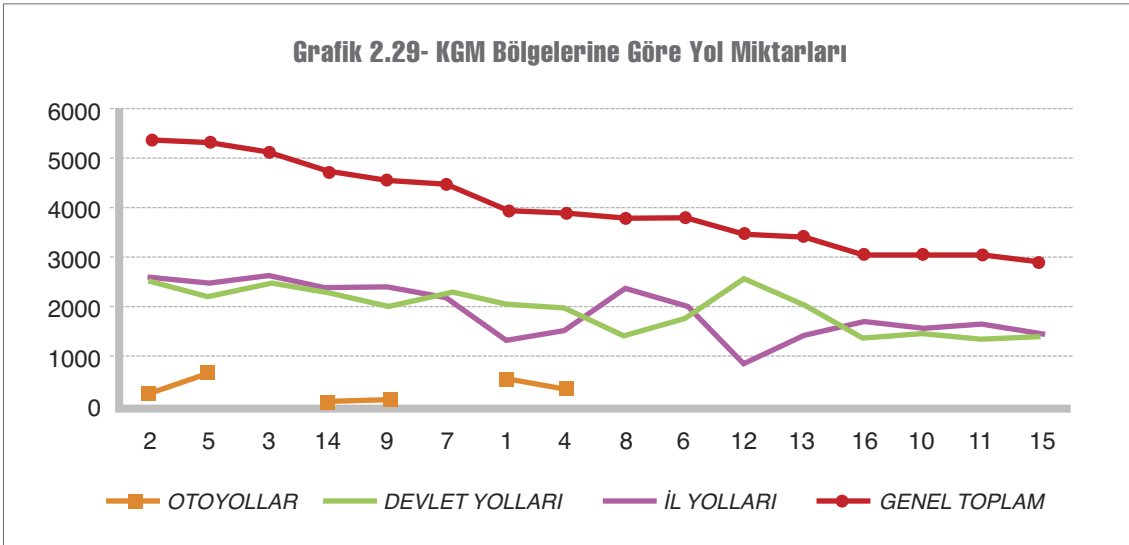
Harita 2.5 - Türkiye Otoyol Durumu

Kaynak: KGM, 2009.

Türkiye'nin 2008 yılı itibarı ile toplam otoyol uzunluğu 2.010 km, devlet yolu uzunluğu 31.311 km., ve İl yolu uzunluğu 30.712 km.'dir. Harita 2.5'te, Türkiye'nin otoyol ağı görülmektedir.

Grafik 2.29- KGM Bölgelerine Göre Yol Miktarları

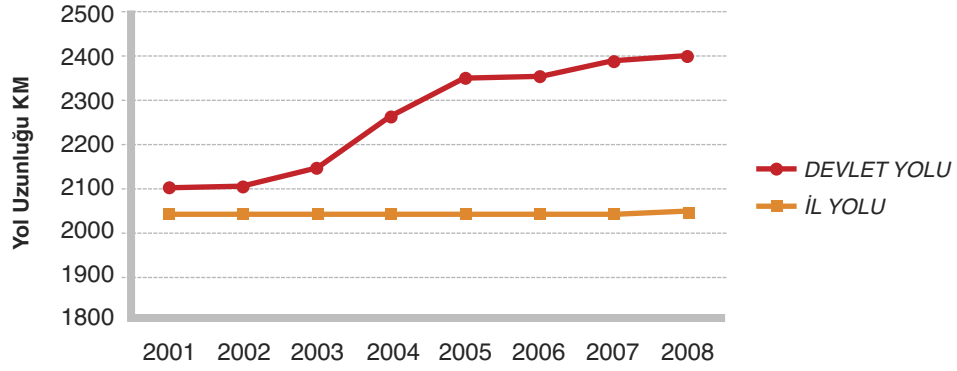

Kaynak: KGM, 2009.

Bölgemizin içinde bulunduğu Karayolları Genel Müdürlüğü 9. Bölge yol envanteri şöyledir: Mevcut yolların 109 km'si otoyol (tümü Şanlıurfa ilindedir), 2.045 km'si devlet yolu ve 2.401 km il yolu kademesindedir. Diyarbakır ve Şanlıurfa illerinin içinde bulunduğu bölge (9. Bölge) toplam yol miktarı bakımından % 7,1 ile 5'inci sıradadır (KGM, 2009).

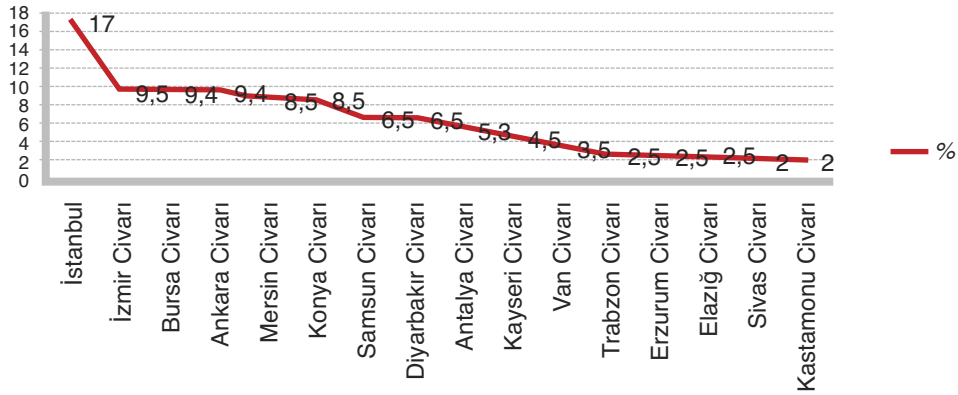
Grafik 2.30- KGM 9. Bölge'de Yıllara Göre Arasında Yapılan Karayolu Uzunlukları

Kaynak: KGM, 2009.

Karayolları Genel Müdürlüğü verilerine göre 9. Bölge içinde son yıllarda yapılan karayolları ve uzunlukları Grafik 2.30'da görülmektedir.

Grafik 2.31- Türkiye Geneli Bölgelerin Yük Trafığı Payları, (%)

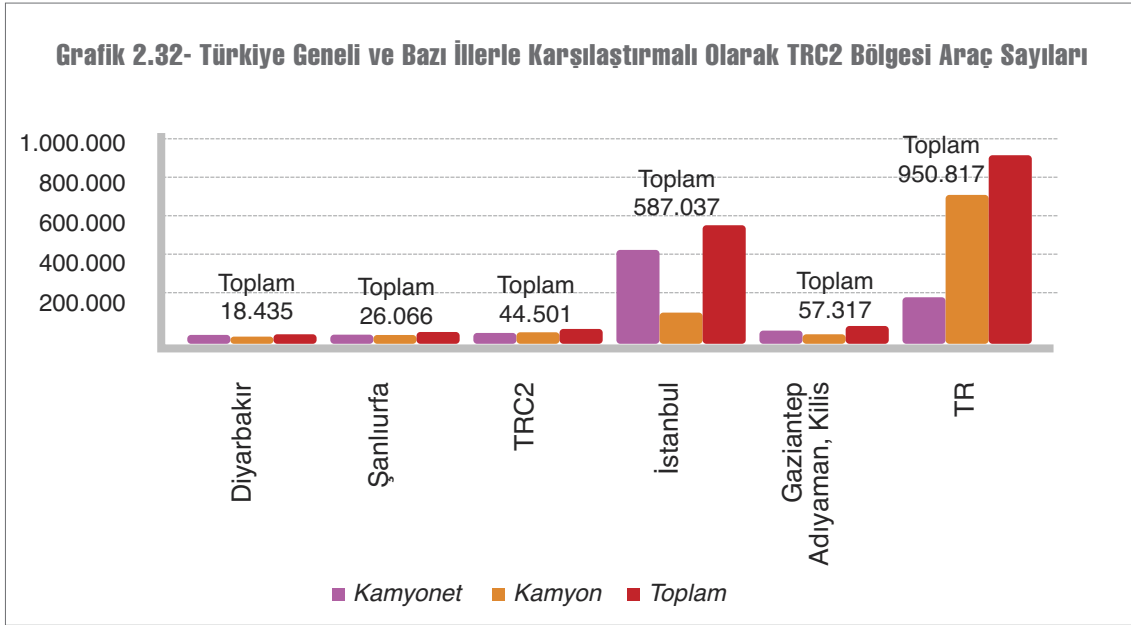
Kaynak: KGM, 2009.

Karayolları Genel Müdürlüğü'nün verilerine göre, Türkiye geneli için karayolları yük trafiğinde (ton-km birimi ile) bölgelerin aldığı paylar Grafik 2.31'deki gibidir.

Tablo 2.62- 2008-Aralık Ayı İtibarı İle Kamyon Sınıfı Araç Sayıları

	Kamyon araç sayısı	Pay (%)
TRC2	20.063	2.7
Türkiye	744.217	100

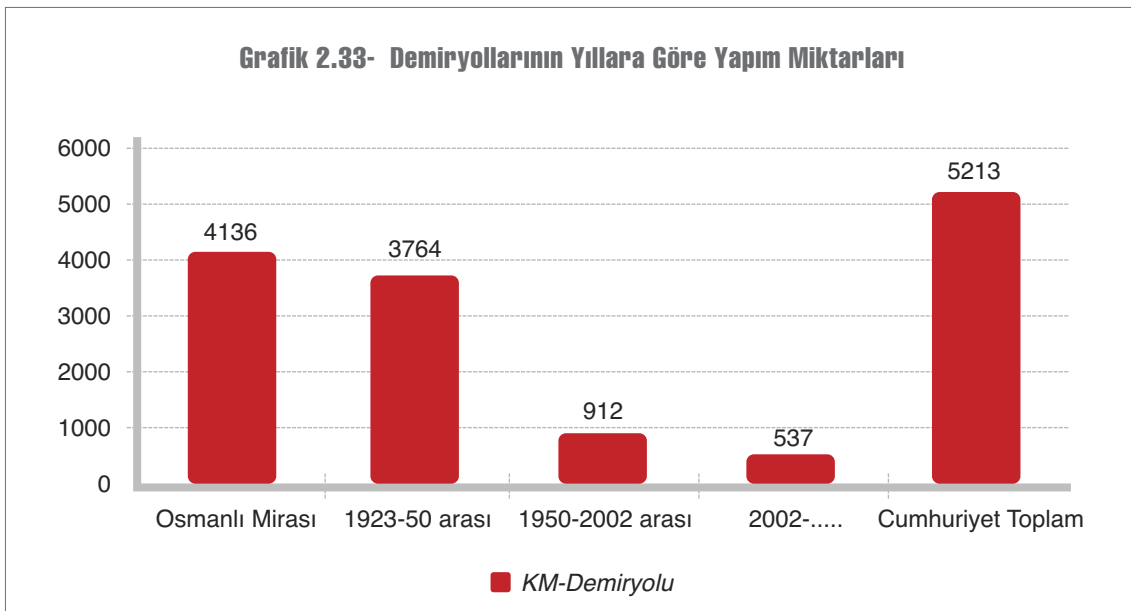
Kaynak: TÜİK, 2009a.

Kaynak: TÜİK, 2009a.

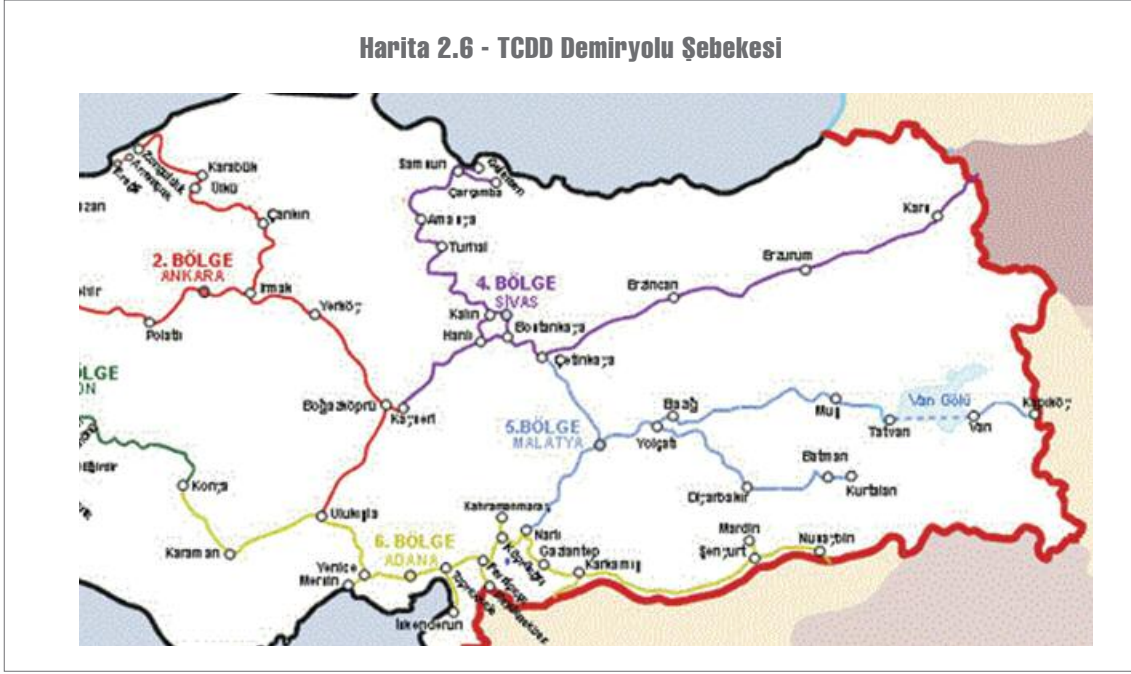
TÜİK verilerine göre TRC2 Bölgesinde toplam 44.501 adet kamyon ve kamyonet sınıfı araç bulunmaktadır. Bu rakam İstanbul'a ve Adıyaman-Gaziantep-Kilis bölgelerine ait rakamlarla kıyaslandığında düşük kalmaktadır ve bu durum ticari-sınai gelişmişliğe paralellik göstermektedir.

DPT verilerine göre Türkiye'nin araç filosu 32.000' den fazla olup yılda 1,5 milyon ton taşıma kapasitesine sahiptir.

Kaynak: TCDD, 2009b.

Harita 2.6 - TCDD Demiryolu Şebekesi

TCDD, 2009a.

Ülkemizdeki demiryolları TCDD tarafında 7 bölgeye ayrılmıştır. Diyarbakır ve Şanlıurfa'dan geçen demiryolu hatları farklı bölgelerde yer almaktadır.

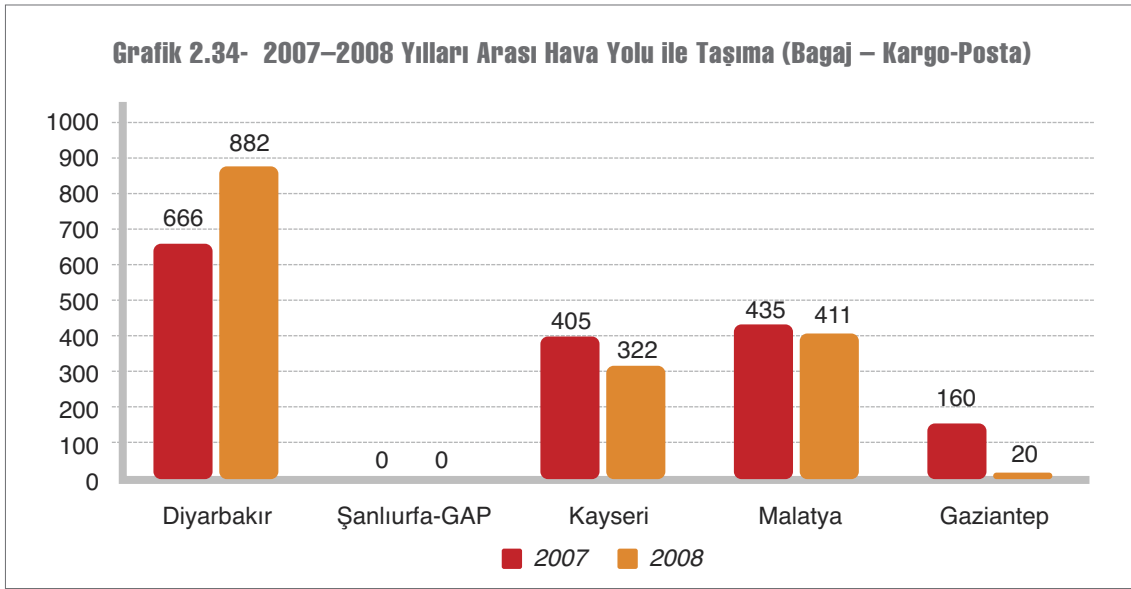
Tablo 2.63- Yıllara Göre Demiryolları Taşıma Miktarları

	2004	2005	2006	2007	2008
5. Bölge	Malatya - Diyarbakır Çevresi				
Yolcu	399.951	373.241	362.066	367.713	381.069
Yük	2.380.029	2.127.781	2.432.089	2.512.926	2.534.613
İş treni	12.884	40.800	23.510	6.646	5.806
Toplam	2.792.864	2.541.822	2.817.665	2.887.285	2.921.488
6. Bölge Adana - G. Antep - Ş. Urfa Çevresi					
Yolcu	585.524	591.474	567.537	548.761	548.155
Yük	3.272.605	2.923.303	3.304.333	3.273.657	3.827.423
İş treni	7.966	20.596	16.848	4.390	4.426
Toplam	3.866.095	3.535.373	3.888.718	3.826.808	4.380.004
G. Toplam					
Yolcu	7.179.187	7.453.947	7.518.788	7.373.212	7.014.821
Yük	17.075.497	16.969.140	17.713.172	17.172.822	18.342.871
İş treni	118.308	196.502	152.525	63.400	79.161
Toplam	24.372.992	24.619.589	25.384.485	24.609.434	25.436.853

Kaynak: TCDD, 2009b.

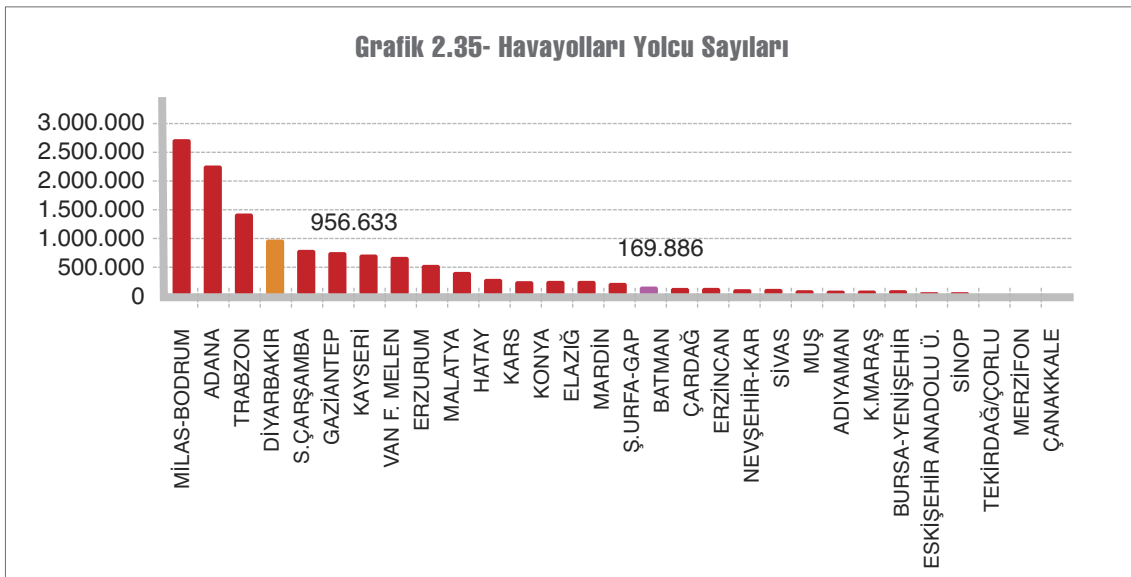
Tablo 2.63'te TCDD bölgelerine göre taşınan yük ve yolcu taşıma istatistikleri görülmektedir. 2004-2008 yılları arasında taşınan yük ve yolcu değerlerine bakıldığında ülke toplam değerinde ciddi bir artış olmamıştır (% 3). Diyarbakır ilinin de içinde bulunduğu 5'inci bölgede 2008 yılında % 1, Şanlıurfa ilinin içinde bulunduğu 6'ncı bölgede ise 2008 yılında % 14'lük oranında değer artışı görülmektedir. Bu durumun 6'ncı bölgede artan endüstriyel ve ticari faaliyetlerin bir sonucu olduğu söylenebilir.

TRC2 Bölgesinde, Diyarbakır'da bir adet askeri-sivil havaalanı ve Şanlıurfa ilinde sivil GAP Uluslararası Havaalanı bulunmaktadır.

Kaynak: DHMİ, 2009.

Diyarbakır havaalanı yolcu ve yük trafiği bakımından yoğunluk göstermektedir. Benzer havaalanları ile kıyaslandığında Diyarbakır havaalanının kapasitesine rağmen yük ve yolcu taşımada daha yo-

Kaynak: DHMİ, 2009.

ğün olduğu görülmektedir. Ayrıca 2008 yılında 2007'e göre % 32,4'lük bir artış gözlenmiştir. Şanlıurfa GAP havaalanında yük taşımacılığının gerçekleşmediği dikkat çekmektedir.

Benzer nitelikteki ve bölgedeki diğer havaalanlarıyla karşılaştırıldığında Diyarbakır Havaalanının taşınan yolcu sayısı bakımından ilk sıralarda geldiği görülmektedir. 2009 yılı sonu itibarı ile Diyarbakır havaalanında 1 milyona yakın yolcu taşınmıştır.

2.1.11 Ulaşım ve Altyapı

2.1.11.1 Ulaşım

Havayolları İstatistikleri	2006			2007			2008		
	Yük (Ton)	Yolcu (Kişi)	Uçak Sayısı	Yük (Ton)	Yolcu (Kişi)	Uçak Sayısı	Yük (Ton)	Yolcu (Kişi)	Uçak Sayısı
Türkiye Toplam	357.221	61.655.459	628.401	395.831	70.296.532	688.468	402.039	79.438.289	741.765
Şanlıurfa	0	84.542	1.117	0	114.681	1.250	0	154.647	1.474
Türkiye'deki Payı (%)	0,00	0,14	0,18	0,00	0,16	0,02	0,00	0,19	0,20
Diyarbakır	853	843.852	6.975	666	895.625	7.496	882	967.088	7.649
Türkiye'deki Payı (%)	0,24	1,37	1,11	0,17	1,27	1,09	0,22	1,22	1,03

Kaynak: DHMİ, 2009.

Diyarbakır Askeri Havaalanı, 1952 yılından bu yana sivil uçuşlara da hizmet veren yurtiçi uçuşlara açık olan bölgesel nitelikte bir havaalanıdır. Mevcut havaalanıyla Diyarbakır'ın ekonomik gelişimi belirli bir seviyeye kadar sürdürülebilir olmakla birlikte, ekonomik potansiyelini sınırlayan bir kapasite söz konusudur. Gümrük hizmeti verilemediğinden havaalanında doğrudan uluslararası hava ulaşımı yapılamamaktadır.

2007 yılında hizmete giren Şanlıurfa-GAP Havaalanı sivil kategoride olup ağır kargo uçaklarının iniş ve kalkışına imkan sağlayacak şekilde inşa edilmiştir. GAP Havaalanı'nın iç hat seferlerinin yanı sıra dış hat seferlerine açılması için 'Daimi Hudut Kapısı' olarak ilan edilmesi gerekmektedir. Ayrıca kargo apronu ve kargo binası eksiklikleri tamamlanamadığı için kargo taşımacılığı yapılamamaktadır.

İl Adı	Devlet Yolları					
	Asfalt Yollar		Toplam	Parke	Toplam Uzunluk	Bölünmüş Yol
	Asfalt Beton	Sathi Kaplama				
Diyarbakır	50	367	417	0	417	231,4
Şanlıurfa	218	348	566	3	569	144,4

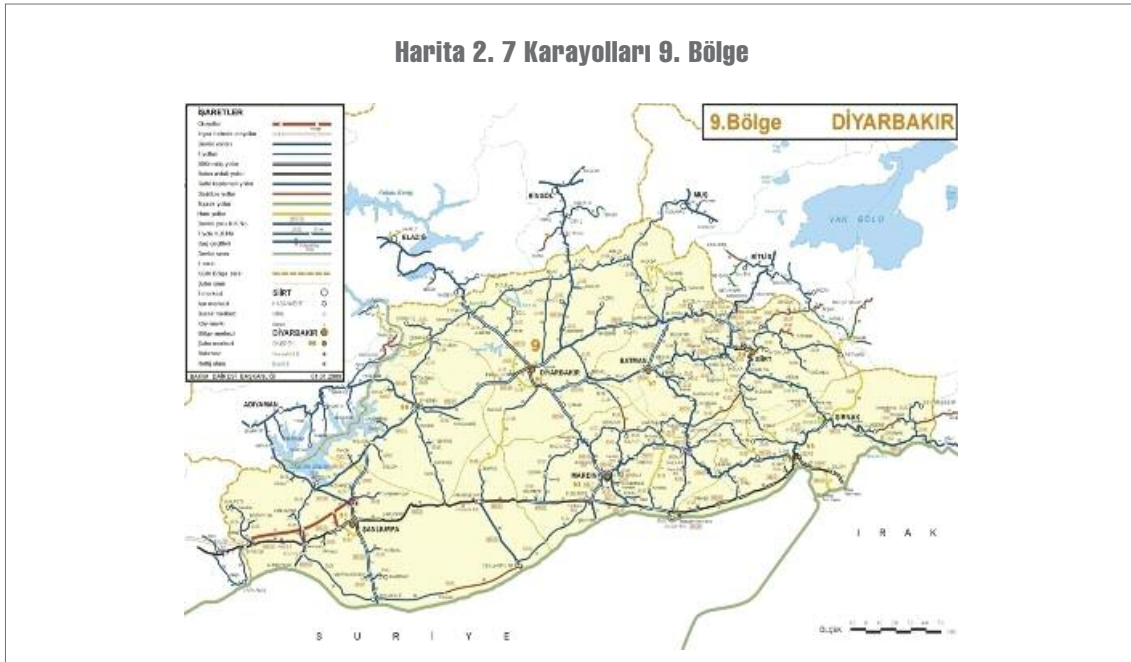
Kaynak: KGM, 2009.

Tablo 2.66- Diyarbakır ve Şanlıurfa İl Yollarının Sathi Cinslerine Göre Uzunlukları (Km, 2009)

İl Adı	İl Yolları						
	Asfalt Yollar		Stabilize	Toplam	Geçit Vermez	Toplam Uzunluk	Bölünmüş Yol
	Asfalt Betonu	Sathi Kaplama					
Diyarbakır	0	536	0	39	67	642	1,8
Şanlıurfa	0	470	65	1	39	575	0

Kaynak: KGM, 2009.

Toplam 225 km uzunluğundaki Şanlıurfa-Gaziantep otoyolu GAP'ın ulaşım ana arterini oluşturmaktadır. Otoyol; Birecik-Suruç, Suruç-Şanlıurfa, Gaziantep çevreyolu, Gaziantep-Birecik kesimlerinden oluşmaktadır. Otoyolun genelinde fiziki gerçekleştirme % 85 düzeyindedir. Şanlıurfa il sınırları içerisinde 109 km otoyol yapılmışken, Diyarbakır il sınırı içinde mevcut otoyol bulunmamaktadır.

Kaynak: KGM, 2009.

Diyarbakır'daki 5.091 km'lik köy yolunun % 92'si, Şanlıurfa'daki 7.283 km'lik köy yolunun % 85'i birinci derece öncelikli yol vasfındadır (Köy Yolları Envanteri, 2006).

Tablo 2.67- TRC2 Bölgesi Köy Yolları Durumu – Hizmet İçi Yol Dağılımı (Km)

İller	Asfalt	Beton	Stabilize	Tesviye	Ham	Toplam
Şanlıurfa	2.478	0	4.936	0	0	7.414
Diyarbakır	927	6	3.695	593	302	5.521
Türkiye	118.195	1.898	129.513	29.818	7.131	288.011

Kaynak: Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü, 2009.

Diyarbakır ve Şanlıurfa illerinin toplam hizmet içi yol dağılımının Türkiye genelindeki oranına bakıldığında, yolların nitelikleri itibarıyla oranlarının sırasıyla; asfalt % 2,88, stabilize % 6,66, tesviye % 2,21 ve ham % 4,24 olduğu görülmektedir.

Tablo 2.68- TRC2 Bölgesi'nde Motorlu Kara Taşıtı Sayısının ve Türkiye ile Karşılaştırması, 2008

Yıllar	Şanlıurfa	Diyarbakır	TRC2	Türkiye
2002	79.040	34.947	113.987	7.475.044
2005	116.748	64.013	180.761	11.145.826
2008	160.099	80.529	240.628	13.765.395
2009 (Ekim)	173.215	85.555	258.770	14.260.979

Kaynak: TÜİK, 2009c

Diyarbakır'daki plakaların önemli bir bölümü Ankara, İstanbul ve diğer illerden alındığı için yukarıdaki Diyarbakır motorlu kara taşıtı sayısı ile ilgili veriler sağlıklı değildir.

Ulusal demiryolu ağı bölgeyi iki aks üzerinden doğu-batı doğrultusunda beslemektedir. Kuzeydeki hat Ergani'den Bölge'ye girmekte, Diyarbakır ve Batman'ı geçerek Kurtalan'da son bulmaktadır. Güneydeki hat ise, Narlı'dan başlayarak Gaziantep ve Nizip üzerinden Barak (Karkamış)'a varmakta, buradan Suriye sınırını izleyerek Nusaybin'e kadar ulaşmakta ve Suriye topraklarından geçerek Irak'a bağlanmaktadır. Özetle, demiryolu ağı Bölge'deki yerleşmelerin çok azına hizmet verebilmektedir.

Harita 2.8 - TCDD Haritası

Kaynak: TCDD, 2009a.

**Tablo 2.69- Bölge'deki Demiryolları
Hat Uzunlukları**

Hat Kesimi	Uzunluk (Km)
Maden-Batman	173.2
Batman-Kurtalan	69.5
Narlı-Malatya (1)	181.6
Narlı-Gaziantep (1)	84.2
Gaziantep-Karkamış (Barak)	91.0
Barak-Nusaybin (Ş.Urfa kesimi)	325.6
Şenyurt-Mardin	25.4
Fevzipaşa-Narlı	69.4

Kaynak: GAPBKİB, 2008b.

2.1.11.2 Altyapı

Diyarbakır içme suyu Diyarbakır merkezine 50 km uzaklıkta bulunan Dicle Barajı'ndan ve Karacadağ eteklerindeki, Diyarbakır'a 14 km mesafedeki Gözeli Su Havzası kaynaklarından temin edilmektedir. Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi sınırları içerisinde Dicle barajında kurulu pompa istasyonu tesisi, gözeli su havzasında işletilen 18 adet kuyu, 122.500 m³ toplam aktif hacimli 7 adet depo faaliyet göstermektedir. 1.102 km toplam su şebeke uzunluğu ile sayısı 158.000'i aşan aboneye, standartlara uygun kalitede su, kesintisiz ve sağlıklı bir şekilde sunulmaktadır.

Tablo 2.70- Yıllara Göre İçme Suyu Arıtma Tesisinden Şehre Verilen Su Miktarı

	2004	2005	2006	2007	2008
Su Miktarı (m ³)	50.194.000	50.471.000	53.373.000	53.578.000	48.139.000

Kaynak: DİSKİ, 2008.

Kent nüfusunun 1.275.000 kişi olacağı göz önüne alınarak Arıtma Tesisi iki aşamalı olarak tasarlanmıştır. İleriki yıllarda artan nüfus ile su sorununun oluşması halinde 2'nci kademe programa dahil edilecektir. Tesis günlük 255.000 m³/gün kapasiteyle su üretebilmektedir.

640 km toplam kanalizasyon şebekesi ile şehrin 6 deşarj noktasından toplanan atık sular, eski Mardin Yolu 4'üncü km'de, Dicle Nehri kenarında kurulan Atık Su Arıtma Tesisine gelmekte ve arıtılarak Dicle Nehri'ne verilmektedir. Böylelikle çevre ve halk sağlığı korunarak sağlıklı bir kanalizasyon hizmeti sunulmaktadır.

Diyarbakır Kanalizasyon Projesi kapsamında, kentin % 70'inin ihtiyaç duyduğu 198 km uzunluğunda bir kanalizasyon şebekesi döşenmiştir. Şehirdeki mevcut 6 deşarj noktasına toplanan atık sular 15 km uzunluk ve çapları 1.000 ile 2.000 mm arasında değişen ana kolektör hattı ve 2 pompa istasyonu ile toplanıp arıtılmak üzere Atık Su Arıtma Tesisine iletilmektedir.

Çöp aktarma istasyonundan atıklar eski Urfa Yolu 37'nci km'deki katı atık depolama sahasına taşınmaktadır. Depolama sahasına aktarma istasyonundan gelen atıkların dışında günlük olarak ortalama 300 kg tıbbi atık düzenli olarak gelmektedir. Kentteki sanayi kuruluşlarının faaliyet durumlarına göre depolama sahasına atık getirilmektedir. Depolama sahasına ortalama yıllık 264.260 ton evsel ni-

Tablo 2.71- 2008 Yılı Tesise Ait Arıtma Verileri

Atık ve Üretim Miktarları	Aylık Ortalama	Toplam
Çıkan Kaba Atık	20 m ³	240 m ³
Çıkan İnce Atık	18 m ³	216 m ³
Çıkan Kum Miktarı	180 m ³	2.160 m ³
Üretilen Biyoçamur	280 m ³	3.360 m ³
Üretilen Biyogaz	72.400 m ³	868.800 m ³
Tüketilen Biyogaz	72.100 m ³	865.300 m ³
Giriş Su Debisi (m ³ /gün)	4.050.000 m ³ /gün	-
Elektrik Sarfiyatı (Kwh)	180.000	2.160.000

Kaynak: DİSKİ, 2008.

telikli atık ve küçük çaplı konut ve işyeri onarımından kaynaklı atık depolanmaktadır. Kentte faaliyetlerini sürdüren 4 adet entegre tesisinin mezbaha atıkları da katı atık sahasında bertaraf edilmektedir.

Belediyeye ait çöp aktarma istasyonu yeni Mardin yolu 5'inci km'de bulunmaktadır. Kent merkezindeki sokak ve caddelerden toplanan evsel nitelikli katı atıklar ilçe belediyelerince küçük hacimli araçlarla toplanıp çöp aktarma istasyonuna getirilerek büyük hacimli araçlara aktarılır. Atıklar buradan eski Urfa Yolu 37'nci km'deki katı atık depolama sahasına taşınmaktadır.

Tablo 2.72- Belediye Atık Su İstatistikleri

		Kanalizasyon şebekesi ile hizmet verilen belediye nüfusunun toplam belediye nüfusuna oranı (%)	Belediyelerde kanalizasyon şebekesinden deşarj edilen su miktarı (1000m ³ /yıl)	Belediyeler tarafından Arıtılan atık su miktarı (1000m ³ /yıl)	Atık su arıtma tesisi ile hizmet verilen belediye nüfusunun toplam belediye nüfusuna oranı (%)	Belediyelerdeki toplam atık su arıtma tesisi sayısı	Atık suların toplanması ve arıtımı için belediyelerin toplam yatırım harcamaları (YTL)
Türkiye	2006	87	3.366.893	2.140.498	51	184	773.050.102
	2007	-	-	-	-	-	953.948.270
TRC2	2006	93	114.976	53.925	41	3	125.002
	2007	-	-	-	-	-	755.000
Şanlıurfa	2006	88	52.149	4.650	9	2	-
	2007	-	-	-	-	-	755.000
Diyarbakır	2006	97	62.827	49.275	70	1	125.002
	2007	-	-	-	-	-	-

Kaynak: TÜİK, 2009a.

Tablo 2.73- İçme ve Kullanma Suyu Şebekesi ve Arıtma Tesisleri, 2008

		İçme ve kullanma suyu şebekesi ile hizmet verilen belediye nüfusunun toplam belediye nüfusuna oranı (%)	Belediyelerde kişi başı temin edilen günlük su miktarı (litre/kişi-gün)	Belediyeler tarafından temin edilen içme ve kullanma suyu miktarı (1000 m ³ /yıl)	İçme ve kullanma suyu arıtma tesisi ile hizmet verilen belediye nüfusunun toplam belediye nüfusuna oranı (%)
Türkiye	2002	97	256	4.814.598	36
	2006	98	245	5.163.500	49
TRC2	2002	96	230	151.381	25
	2006	95	267	192.475	49
Şanlıurfa	2002	98	227	74.309	-
	2006	98	265	95.069	50
Diyarbakır	2002	95	233	77.072	48
	2006	92	268	97.406	48

Kaynak: TÜİK, 2009a.

Tablo 2.74- Katı Atık İstatistikleri, 2008

		Kişi başı ortalama belediye katı atık miktarı (kg/kişi-gün)	Katı atık hizmeti verilen belediye nüfusunun toplam nüfusa oranı (%)	Katı atık hizmeti verilen belediye nüfusunun belediye nüfusuna oranı (%)	Belediye tarafından ya da belediye adına toplanan atık miktarı (Bin ton)	Çöp depolama sahalarında bertaraf edilen belediye katı atık miktarı (Bin ton)	Diğer bertaraf (çöp depolama sahası ve yakma tesisi hariç) (Bin ton)
Türkiye	2001	1,35	75	95	25.133	24.471	658
	2006	1,21	81	98	25.280	24.709	571
TRC2	2001	0,77	62	93	490	463	27
	2006	0,83	68	97	615	605	10
Şanlıurfa	2001	0,65	61	96	209	190	19
	2006	0,82	65	99	295	290	4
Diyarbakır	2001	0,89	64	91	281	273	8
	2006	0,85	71	96	320	315	5

Kaynak: TÜİK, 2009a.

2.1.12 Finans Durumu

Finansal yapı bir ekonomide fon arz edenlerle fon talep edenler arasındaki ilişkileri, kurumları ve kurulları kapsar. Bir ekonominin sağlıklı işleyebilmesi için reel sektörün yanı sıra finansal yapısının sağlam olması, hukuki altyapının ve finansal derinliğin yeterli bir düzeye erişmiş olması gerekir. Bununla birlikte finansal sistem düzenleyicilerinin sistemin sürdürülebilirliği konusunda rasyonel hareket etmeleri ve gereken düzenlemeleri zamanında yapmaları gerekmektedir. Finansal sistemin tıkanması ile reel sektörün de sıkıntıya girdiği ve bunun ekonomide çoğu zaman daralmaya hatta buhrana yol açtığı çok defa görülmüştür. Finansal sistemin sağlıklı çalışması üretim kadar istihdam üzerinde de etkisini göstermektedir.

Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde ve TRC2 Bölgesi özelinde genel olarak finansal araçların pek kullanılmadığı, finansman ihtiyacının büyük bir kısmının krediler ile karşılandığı görülmektedir. Finansal araçlar içerisinde krediler çok yüksek bir paya sahip iken, finansal kuruluşlar içerisinde de bankalar ağırlıktadır. Bu durum, finansal olarak yeteri kadar yayılma olmadığının ve finansal sistemin Bölgede oldukça sığ olduğunun göstergesidir.

Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK) verilerine göre, 2009 yılı Eylül sonu itibarıyla Türkiye'de 9.350 banka şubesi bulunmaktadır. Bunların yaklaşık % 30'u, yani 2.817 tanesi İstanbul'da bulunmaktadır. 2007 yılı sonunda banka şube sayısı 7.936'dan 2008 sonunda 9.107'ye yükselmiştir. 2009 yılı Eylül sonu itibarıyla banka şube sayısının yaklaşık % 4,18'i Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde bulunmaktadır.

Tablo 2.75- Türkiye, Diyarbakır ve Şanlıurfa'da Banka Şube Sayıları

İller	2007	2008	2009 Eylül
Diyarbakır	64	72	72
Şanlıurfa	42	49	50
Gaziantep	101	125	137
Adıyaman	25	31	34
Batman	22	22	24
Mardin	29	33	35
Şırnak	18	18	18
Siirt	12	12	12
Kilis	7	8	9
Güneydoğu Anadolu Bölgesi (GAB)	320	370	391
Türkiye	7.936	9.107	9.350
GAB/Türkiye (%)	4,03	4,06	4,18
Diyarbakır/GAB (%)	20,00	19,46	18,41
Şanlıurfa/GAB (%)	13,13	13,24	12,79
Diyarbakır/Türkiye (%)	0,81	0,79	0,77
Şanlıurfa/Türkiye (%)	0,53	0,54	0,53
TRC2/GAB (%)	33,13	32,70	31,20
TRC2/Türkiye (%)	1,34	1,33	1,30

Kaynak: BDDK, 2009.

Diyarbakır'da 2007 yılı sonunda 64 olan banka şube sayısı 2008 yılı sonunda 72'ye yükselmiştir. 2009 yılı Eylül sonunda da bu değerde bir değişim yaşanmamıştır. Şanlıurfa'da 2007 yılı sonunda 42 olan banka şube sayısı 2008 yılı sonunda 49'a, 2009 Eylül sonu itibariyle 50'ye yükselmiştir. Diyarbakır'da şubeye düşen nüfus 2009 yılı Eylül sonunda 20.733 kişi olurken Şanlıurfa'da aynı dönemde şubeye düşen nüfus 31.484 olarak gerçekleşmiştir (BDDK, 2009).

Türkiye Bankalar Birliği (TBB) verilerine göre, 2008 sonu itibariyle Diyarbakır'da bulunan mevduat, kalkınma ve yatırım bankaları 66 tanedir. Bunun 65 tanesi mevduat bankası, 1 tanesi kalkınma ve yatırım bankasıdır. Mevduat bankalarının 27 tanesi kamusal sermayeli bankalardan, 24 tanesi özel sermayeli bankalardan ve 14 tanesi yabancı bankalardan oluşmaktadır. Şanlıurfa'da ise, 2008 sonu itibariyle 45 mevduat, kalkınma ve yatırım bankası bulunmaktadır. Bu bankaların tamamı mevduat bankası niteliğinde olup 16 tanesi kamusal sermayeli banka, 21 tanesi özel sermayeli banka ve 8 tanesi yabancı bankadır (TBB, 2009).

Türkiye Katılım Bankaları Birliği'ne (TKBB) göre, 2009 yılı Eylül itibariyle Diyarbakır'da Albaraka Türk A.Ş.'nin 1, Asya Katılım Bankası A.Ş.'nin 2, Türkiye Finans Katılım Bankası A.Ş.'nin 2, Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş.'nin 1 şubesi bulunmaktadır. 2009 yılı Eylül itibariyle Şanlıurfa'da ise, Albaraka Türk A.Ş.'nin 1, Asya Katılım Bankası A.Ş.'nin 1, Türkiye Finans Katılım Bankası A.Ş.'nin 1 ve Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş.'nin 1 şubesi bulunmaktadır (TKBB, 2009).

Sermaye Piyasası Kurulu (SPK) verilerine göre Türkiye'de 103 tane aracı kurum bulunmaktadır. Bunların 101 tanesi İstanbul'da, 1 tanesi Ankara ve 1 tanesi İzmir'de bulunmaktadır. Bu kurumların 161 şubesi ve 49 irtibat bürosu bulunmaktadır. Diyarbakır'da Soymen Menkul Değerler A.Ş.'nin 1 şubesi ve Camiş Menkul Değerler A.Ş.'nin 1 irtibat bürosu bulunmaktadır. Şanlıurfa'da ise, Piramit Menkul Kıymetler A.Ş.'nin 1 irtibat bürosu bulunmaktadır (SPK, 2009).

SPK verilerine göre, hisse senedi İMKB'de işlem gören şirket sayısı 322 olup bu şirketlerden hiçbirinin adresi Diyarbakır ya da Şanlıurfa'da bulunmamaktadır (SPK, 2010).

Türkiye'de faal olan kooperatif sayısı 34.058, faal olmayan kooperatif sayısı 38.548 ve toplam kooperatif sayısı 72.606'dır (SANAYİ VE TİCARET BAKANLIĞI, 2009a). Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'nın verilerine göre, 25.12.2009 tarihi itibariyle Diyarbakır'da faal olan kooperatif sayısı 330 ve ortak sayısı 27.302'dir. Faal olmayan kooperatif sayısı 206 ve ortak sayısı 9.105'tir. Toplam kooperatif sayısı 536 ve ortak sayısı ise 36.407'dir. Şanlıurfa'da faal olan kooperatif sayısı 186 ve ortak sayısı 23.755'tir. Faal olmayan kooperatif sayısı 120 ve ortak sayısı 4.278'dir. Toplam kooperatif sayısı 306 ve ortak sayısı 28.033'tür (SANAYİ VE TİCARET BAKANLIĞI, 2009b).

BDDK verilerine göre, 2009 yılı Eylül sonu itibariyle **yurt içi mevduat hacmi** 459,5 milyar TL seviyesindedir. Bu miktarın yarısına yakını İstanbul'da bulunmaktadır. İstanbul'daki 208 milyar TL olan mevduat miktarını 74,2 milyar TL ile Ankara ve 28,5 milyar TL ile İzmir takip etmektedir. Üç ilin mevduat toplamı 310,7 milyar TL olup toplam mevduat içerisindeki oranı % 67,6 seviyesindedir. Bursa ve Antalya illerindeki mevduat miktarı 10 milyar TL'nin biraz üstündedir. Bu beş ilin dışındaki illerde mevduat miktarı 10 milyar TL'nin altındadır (BDDK, 2009). Türkiye'de mevduat gelişimi aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 2.76- Türkiye’de Yurt İçi Mevduat Hacmi

Yıllar	Türkiye’de Mevduat Hacmi (.000 TL)
2007	335.079.794
2008	426.271.311
2009 Eylül	459.500.423

Kaynak: BDDK, 2009.

Tabloda da görüldüğü üzere mevduat hacminde özellikle 2008 yılında bir önceki yıla göre hissedilir bir artış yaşanmıştır. 2008 yılında % 27,2 oranında bir mevduat artışı yaşanırken 2009 yılının ilk dokuz ayı sonunda 2008 yılı sonuna göre % 7,8 artış meydana gelmiştir.

Diyarbakır, yurt içi mevduat hacmi açısından 2007 yılı sonunda il sıralamasında 32’nci olurken 2008 ve 2009 yılı 3’üncü çeyreği sonunda 31’inci olmuştur. Şanlıurfa ise, 2007 ve 2008 yılları sonunda 41’inci iken 2009 yılı 3’üncü çeyreği sonunda 40’inci olmuştur. Mevduat hacim artışında Diyarbakır’ın Türkiye’deki artışa benzer bir yükselişi 2007-2009 Eylül arasında gördüğü, ancak Şanlıurfa’da yıllık artış oranının 2008 yılında daha sınırlı kaldığı görülmektedir. Kişi başı toplam mevduat 2009 yılı Eylül ayı verilerine göre Diyarbakır’da 1.031,53 TL ve Şanlıurfa’da 670,62 TL’dir. Bu açıdan Diyarbakır, 81 il arasında 68’inci sırada iken, Şanlıurfa 74’üncü sırada yer almaktadır (BDDK, 2009).

Diyarbakır, Şanlıurfa, Gaziantep, Adıyaman, Batman, Mardin, Şırnak, Siirt ve Kilis illerinden oluşan Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nin 2009 yılı Eylül sonu itibariyle toplam mevduat hacmi 8,2 milyar TL seviyesindedir. Bölgenin mevduat hacminin Türkiye’deki mevduat hacmine oranı % 1,79 düzeyindedir. Bu hacmin 3,5 milyar TL’si Gaziantep’te bulunmaktadır. Gaziantep’i Diyarbakır ve Şanlıurfa takip etmektedir. Diğer 6 ildeki mevduat hacmi 1 milyar TL’nin altındadır. Diyarbakır ve Şanlıurfa’nın mevduat verileri bölge illeri ve Türkiye’nin toplam mevduat hacmi ile karşılaştırmalı olarak Tablo 2.77’de yer almaktadır.

BDDK verilerine göre, 2009 yılı Eylül sonu itibariyle yurt içi nakdi kredi hacmi 337,5 milyar TL seviyesindedir. Bu miktarın % 40,5’i (136,7 Milyar TL) İstanbul’da bulunmaktadır. İstanbul’u 48,9 milyar TL ile Ankara ve 20,5 milyar TL ile İzmir takip etmektedir. Üç ilin nakdi kredi hacmi toplamı 206 milyar TL olup toplam nakdi kredi içerisindeki oranı % 61 seviyesindedir. Antalya ve Bursa illerindeki nakdi kredi miktarı 10 milyar TL’nin biraz üstündedir. Bu beş ilin dışındaki illerde nakdi kredi miktarı 10 milyar TL’nin altındadır (BDDK, 2009).

Diyarbakır, yurt içi nakdi kredi hacmi açısından 2007 yılı sonunda il sıralamasında 26’nci olurken 2008 yılı sonunda 25’inci ve 2009 yılı 3’üncü çeyreği sonunda 24’üncü olmuştur. Şanlıurfa ise, 2007 yılı sonunda il sıralamasında 35’inci olurken 2008 yılında ve 2009 yılı 3’üncü çeyreği sonunda 29’uncu sırada yer almıştır. 2009 yılı 3’üncü çeyreği verilerine göre, Diyarbakır, kişi başına 1.145,86 TL nakdi kredi ile 68’inci ve Şanlıurfa ise 840,91 TL kişi başına nakdi kredi ile 73’üncü sıradadır (BDDK, 2009). Diyarbakır ve Şanlıurfa’nın kredi verileri bölge illeri ve Türkiye’nin toplam nakdi kredi hacmi ile karşılaştırmalı olarak Tablo 2.78’de yer almaktadır.

Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nin nakdi kredi hacminin Türkiye’ye olan oranında % 3’ün üzerine çıkılmasına rağmen Diyarbakır ve Şanlıurfa’nın Türkiye’nin toplam nakdi kredi hacmindeki oranının halen % 1’in altında olduğu görülmektedir.

Tablo 2.77- Diyarbakır ve Şanlıurfa'nın Mevduat Hacmi

İller	Yıllar İtibariyle Karşılaştırmalı Mevduat Hacmi (.000 TL)		
	2007	2008	2009 Eylül
Diyarbakır	1.133.130	1.435.725	1.539.902
Şanlıurfa	792.920	893.765	1.055.713
Gaziantep	2.471.945	3.336.965	3.529.616
Adıyaman	395.070	470.442	556.260
Batman	315.426	426.665	499.757
Mardin	325.877	449.179	497.622
Şırnak	110.501	223.052	230.434
Siirt	120.737	170.241	211.450
Kilis	70.161	97.589	106.237
Güneydoğu Anadolu Bölgesi (GAB)	5.735.767	7.503.623	8.226.991
Türkiye	335.079.794	426.271.311	459.500.423
GAB/Türkiye (%)	1,71	1,76	1,79
Diyarbakır/GAB (%)	19,76	19,13	18,72
Şanlıurfa/GAB (%)	13,82	11,91	12,83
Diyarbakır/Türkiye (%)	0,34	0,34	0,34
Şanlıurfa/Türkiye (%)	0,24	0,21	0,23
TRC2/GAB (%)	33,58	31,04	31,55
TRC2/Türkiye (%)	0,57	0,55	0,56

Kaynak: BDDK, 2009.

Tablo 2.78- Diyarbakır ve Şanlıurfa'nın Yurt İçi Nakdi Kredi Hacmi

İller	Yıllar İtibariyle Karşılaştırmalı Nakdi Kredi Hacmi (.000 TL)		
	2007	2008	2009 Eylül
Diyarbakır	1.081.354	1.673.899	1.813.007
Şanlıurfa	802.492	1.330.986	1.412.640
Gaziantep	3.456.578	4.966.261	5.034.863
Adıyaman	426.784	653.159	705.139
Batman	264.333	420.952	465.282
Mardin	317.079	521.970	579.104
Şırnak	103.694	180.232	207.594
Siirt	99.016	157.247	179.887
Kilis	80.029	101.265	122.185
Güneydoğu Anadolu Bölgesi (GAB)	6.631.359	10.005.971	10.519.701
Türkiye	251.374.412	311.774.444	337.544.242
GAB/Türkiye (%)	2,64	3,21	3,12
Diyarbakır/GAB (%)	16,31	16,73	17,23
Şanlıurfa/GAB (%)	12,10	13,30	13,43
Diyarbakır/Türkiye (%)	0,43	0,54	0,54
Şanlıurfa/Türkiye (%)	0,32	0,43	0,42
TRC2/GAB (%)	28,41	30,03	30,66
TRC2/Türkiye (%)	0,75	0,96	0,96

Kaynak: BDDK, 2009.

Türkiye’de 2007 yılı sonunda 94,5 milyar TL olan yurt içi gayrinakdi kredi hacmi, 2008 yılı sonunda 122,8 milyar TL, 2009 Eylül sonu itibariyle ise 127,7 milyar TL olmuştur. 2009 Eylül sonu verilerine göre, İstanbul 66,5 milyar TL ve % 52’lik oranla ilk sırada yer alırken Ankara 32,3 milyar TL, İzmir 5,3 milyar TL gayrinakdi kredi hacmine sahiptir. Diyarbakır 2007 ve 2008 yılları sonunda iller arasında 19’uncu sırada yer alırken, 2009 Eylül sonu verilerine göre 17’nci sıraya yükselmiştir. Şanlıurfa 2007 ve 2008 yılları sonunda 20’nci sırada iken, 2009 yılı Eylül sonunda 21’inci sıraya gerilemiştir (BDDK, 2009).

Türkiye’de 2007 yılı sonunda 10,2 milyar TL olan yurt içi takipteki alacaklar, 2008 yılı sonunda 13,9 milyar TL, 2009 Eylül sonu itibariyle ise 21 milyar TL olmuştur. 2009 Eylül sonu verilerine göre İstanbul 9,9 milyar TL ve % 47’lik oranla ilk sırada yer alırken, Ankara 1,9 milyar TL ve İzmir 1,3 milyar TL takipteki alacak hacmine sahiptir. Diyarbakır 2007 yılı sonunda iller arasında 25’inci sırada yer alırken, 2008 yılı sonunda ve 2009 yılı Eylül sonu verilerine göre sırası 24’tür. Şanlıurfa 2007 yılı sonunda iller arasında 30’uncu sırada iken, 2008 yılı sonunda 26’ncı ve 2009 yılı Eylül sonunda 25’inci sırada yer almıştır. 2009 yılı Eylül sonunda takipteki alacakların bir önceki yılın sonuna göre % 51,2 artış kaydetmesi, ekonomide 2009 yılında yaşanan sıkıntılı süreç hakkında ipucu niteliğindedir (BDDK, 2009).

Sektörel bazda yurt içi nakdi kredi dağılımına bakıldığında, 2009 yılı Eylül ayı itibariyle, Diyarbakır ve Şanlıurfa illerinde kredi hacmi açısından “tarım” sektörü ile diğer sektörler arasında dikkat çekici bir fark bulunmaktadır (BDDK, 2009).

Yurt İçi Kredi Performansı (takipteki alacaklar/toplam nakdi krediler oranı), 2007 yılı sonunda Diyarbakır’da % 3,72, Şanlıurfa’da % 3,85; 2008 yılı sonunda Diyarbakır’da % 4,19, Şanlıurfa’da % 4,55; 2009 yılı Eylül sonu itibariyle Diyarbakır’da % 5,65, Şanlıurfa’da % 6,29 seviyesindedir. Mevcut verilerden yola çıkarak yapılan hesaplamalara göre, 2007 yılında bu oran Türkiye için % 4,0 iken, 2008 yılı sonunda % 4,5’e, 2009 Eylül sonu itibariyle % 6,2’ye yükselmiştir. Görüldüğü gibi, Diyarbakır’da genel olarak Şanlıurfa’ya göre takipteki alacaklar oranı daha yüksektir. 2009 yılı Eylül sonu itibariyle, Diyarbakır’da finansal kuruluşlar ve tekstil ve tekstil ürünlerine dayalı sektörlerde, Şanlıurfa’da ise ziraat ve balıkçılık sektörlerinde takipteki alacaklar oranının yüksek olduğu görülmektedir (BDDK, 2009).

Diyarbakır ve Şanlıurfa’da tüketici kredisi hacminde, konut kredilerinin önemli payı bulunmaktadır. 2009 Eylül itibariyle konut kredisi hacmi Diyarbakır’da 300 milyon TL’yi geçerken, Şanlıurfa’da 175 milyon TL’ye yaklaşmıştır. Tüketici kredisi içerisinde değerlendirilen konut, taşıt ve diğer tüketici kredilerinde 2007 yılından sonra takipteki alacaklar oranında artış kaydedildiği gözlenmektedir. Özellikle 2009 yılı Eylül sonu itibariyle kredi performansındaki kötüleşme belirginleşmiştir (BDDK, 2009). Bu durumun özellikle ekonomik kriz koşullarından kaynaklandığı söylenebilir. Diyarbakır’da taşıt kredisinde takipteki alacaklar oranının 2009 Eylül’ünde %10’u geçmesi dikkat çekicidir.

2.1.13 Genel Değerlendirme

Diyarbakır ve Şanlıurfa Bölgesi, ülkemizde en fazla göç veren ve en yüksek doğurganlık oranına sahip kentlerin başında gelmektedir. Bu açıdan bölgede, durağan değil, değişken ve genç bir nüfus yapısı mevcuttur. Özellikle son 20 yılda yaşanan asayiş ve terör sorunları nedeniyle, nüfustaki mekân-

sal hareketlilik artmış, gerek bölge dışına gerekse bölge içinde ağırlıklı olarak Diyarbakır ve Şanlıurfa merkezleri ile bazı ilçe merkezlerine (Bismil, Silvan, Siverek ve Viranşehir... gibi) doğru yoğun bir göç yaşanmıştır. Yüksek göç hızına paralel olarak kentsel altyapı ve konut üretimi aynı hızla sürdürülemediği için çarpık ve sağlıksız kent merkezleri ortaya çıkmıştır. Benzer şekilde, kentlere yığılan nüfusa karşılık, gerekli istihdam olanaklarının oluşturulamaması, Diyarbakır ve Şanlıurfa'da işsizliği en önemli sorun haline getirmiştir. Asayiş ve terör sorunu ile oluşan olumsuz imaj, hem bölge dışından bölgeye yönelik sermaye akışını önlemiş, hem de bölgedeki sermayenin bölge dışına kaymasına sebep olmuştur. Bunun sonucu olarak, bölge adeta bir sorunlar yumağına dönüşmüştür.

DPT'nin yaptığı "**İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması**"na göre (DPT, 2003), **Diyarbakır**, "**Dördüncü Derecede Gelişmiş İller Grubu**"nda yer almaktadır. Bu grupta yer alan tüm iller göç vermekte olup nüfus artış hızı ve yoğunluğu, ülke ortalamasının oldukça altındadır. Diğer yandan, doğurganlık hızı ve ortalama hanehalkı büyüklüğü, ülke ortalamasının üzerindedir. İstihdamda en büyük pay tarım kesimine ait olmasına rağmen, kırsal nüfus başına düşen tarımsal ürün üretimi düşüktür. Temel sosyal göstergelerden okur-yazar nüfus oranı en düşük olan il % 70'lik oranla Diyarbakır'dır. Yine, bu grupta yer alan illerde fert başına düşen GSYİH, ülke ortalamasının yaklaşık yarısıdır. Bu araştırmanın bulgularına göre, sosyo-ekonomik gelişmişlik endeksi sıralamasında, Diyarbakır 63'üncü sırada yer almaktadır.

Aynı çalışmada sektörler açısından yapılan gelişmişlik sıralaması sonuçlarına göre, imalat sanayi gelişmişlik sıralamasında Diyarbakır 53'üncü, sağlık sektörü gelişmişlik sıralamasında 61'inci ve eğitim sektörü gelişmişlik sıralamasında ise 73'üncü sırada yer almaktadır (DPT, 2003: 118, 123 ve 129).

DPT'nin yaptığı ve 2006 yılında yayınladığı "**İllerde Öne Çıkan Sanayi Sektörleri**" araştırmasında (DPT, 2006b: 171-176), TÜİK'in verilerine göre 2001 yılı itibarıyla Diyarbakır'ın GSYİH'nin sektörel dağılımı incelendiğinde, % 51'lik pay ile birinci sıradaki hizmetler sektörünü, % 31'lik pay ile tarım ve % 19'luk pay ile sanayi sektörü izlemektedir. Bununla birlikte, 1987-2001 döneminde % 5,1 ile tarım Diyarbakır'ın en hızlı büyüyen sektörü olurken, sanayi % 1,2 oranında küçülmüştür.

Bu çalışmanın sonuçlarına göre, Diyarbakır ilinde, "**gıda ürünleri ve içecek imalatı**", "**tekstil ürünleri imalatı**", "**madencilik ve taş ocakçılığı**" ile "**metalik olmayan diğer mineral ürünlerin imalatı**" sektörleri öne çıkmaktadır.

DPT'nin yaptığı "**İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması**"na göre (DPT, 2003), **Şanlıurfa**, "**Beşinci Derecede Gelişmiş İller Grubu**"nda yer almaktadır. Bu grupta yer alan illerde, nüfusun yaklaşık olarak % 48'i kırsal alanda yaşamaktadır. Nüfus artış hızı (%o 21,4) ülke ortalamasının (%o 18,3) üzerinde iken, doğurganlık hızı ülke ortalamasının iki katıdır. Doğurganlık hızının oldukça yüksek olmasına karşın nüfus artış hızının kısmen düşük olması, bu illerden dışarı doğru yoğun bir göç yaşandığını göstermektedir. Toplam istihdamın % 69,3'ü tarım sektöründe çalışırken, sanayi sektörü istihdamı, ancak % 3,9 seviyesindedir. Temel ekonomik faaliyetler büyük ölçüde tarım ve hayvancılıkta yoğunlaşmış olmasına rağmen, tarımsal üretim değeri oldukça düşüktür. Tarımsal verimliliğin düşük olmasının yanında, tarım sektöründe önemli bir "**gizli işsizlik**" sorunu bulunmaktadır. Bu araştırmanın bulgularına göre, zengin kültür ve sanat değerleriyle Anadolu'nun güçlü kültürel mirası içerisinde önemli bir yere sahip olan Şanlıurfa, sosyo-ekonomik gelişmişlik endeksi

sıralamasında 68'inci sırada yer almakta olup Türkiye'nin az gelişmiş illerinden biridir.

Aynı araştırmada sektörler açısından yapılan gelişmişlik sıralaması sonuçlarına göre, imalat sanayi gelişmişlik sıralamasında Şanlıurfa 58'inci, sağlık sektörü gelişmişlik sıralamasında 63'üncü ve eğitim sektörü gelişmişlik sıralamasında ise 78'inci sırada yer almaktadır (DPT, 2003: 118, 123 ve 129).

Güneydoğu Anadolu Projesi'nin kalbi niteliğindeki Atatürk Barajı nedeniyle Şanlıurfa, GAP'ta önemli bir yere sahiptir. Bölgeye yapılan yatırımların yaklaşık olarak 1/3'ü Şanlıurfa'ya yapılmaktadır. Son yıllarda, GAP'ın yarattığı etkiyle ilin gelir düzeyinde bir artış gözlenmesine rağmen gelişme hızı genel olarak ülke ve bölge ortalamalarının altında kalmıştır. Yatırımların sektörel dağılımına bakıldığında tarım ve enerji sektörleri yatırımda önemli pay almaktadır (ŞANLIURFA VALİLİĞİ, 2003).

TÜİK tarafından IBBS Düzey 2 Bölgeleri için 2004-2006 yıllarında, bölgeler itibariyle sektörlerin gayrisafi katma değer (GSKD) içindeki payları ile ilgili olarak yapılan hesaplamalara göre (TÜİK, 2010a), tarımın gayrisafi katma değer içindeki payı azalırken, hizmetler sektörünün payı artmış; buna karşılık sanayi sektöründe dikkate değer bir gelişme olmamıştır.

	2004				2005				2006			
	Tarım	Sanayi	Hızmtl.	GSKD	Tarım	Sanayi	Hızmtl.	GSKD	Tarım	Sanayi	Hızmtl.	GSKD
TRC2												
Diyarbakır	29,2	15,9	54,9	100	27,9	16,2	55,9	100	25,7	16,1	58,2	100
Şanlıurfa												

Kaynak: TÜİK, 2010a.

DPT'nin yaptığı ve 2006 yılında yayınladığı "İllerde Öne Çıkan Sanayi Sektörleri" araştırmasında (DPT, 2006b: 507-512), TÜİK'in verilerine göre 2001 yılı itibariyle Şanlıurfa'nın GSYİH'nin sektörel dağılımı incelendiğinde, % 57'lik pay ile birinci sıradaki tarım sektörünü, % 34'lük pay ile hizmetler ve % 9'luk pay ile sanayi sektörü izlemektedir. Bununla birlikte, 1987-2001 döneminde % 14,6 ile sanayi Şanlıurfa'nın en hızlı büyüyen sektörü olurken, tarım % 9,3 ve hizmetler sektörü % 3,3 oranında büyümüştür.

Bu çalışmanın sonuçlarına göre, Şanlıurfa ilinde, "gıda ürünleri ve içecek imalatı", "tekstil ürünleri imalatı", "makine ve teçhizatı hariç; fabrikasyon metal ürünleri imalatı" ile "bitkisel üretim" sektörleri öne çıkmaktadır. Yine bu çalışmaya göre, 1987-2001 döneminde GAP yatırımlarının bir sonucu olarak tarım sektöründeki yüksek büyüme oranı, Şanlıurfa'nın Türkiye ortalaması üzerinde bir büyüme trendi yakalamasını sağlamıştır. Tarım sektöründeki bu değişim, tarımsal ürünleri girdi olarak kullanan "gıda" ve "tekstil" sektörlerinin gelişmesine katkı sağlamıştır.

Şanlıurfa Sanayisi'nin Yeniden Yapılandırılması Projesi çerçevesinde yapılan araştırmaya göre (EU, UNDP ve SANAYİ VE TİCARET BAKANLIĞI, 2010), Şanlıurfa'da "tarımsal gıda" ve "tekstil" sektörleri ön plana çıkan sektörlerin başında gelmektedir.

DPT tarafından yapılan İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırmasına göre (DPT, 2004); Diyarbakır ve Şanlıurfa'daki ilçelerin tamamına yakını "Beşinci ve Altıncı Derecede Gelişmiş İlçeler Grubu" içinde yer almaktadır. Sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyini yansıtan değişkenler ince-

lendiğinde; ilçelerimizin, tüm göstergeler itibariyle ülke ortalamasının altında değerlere sahip olduğu görülmektedir¹²

TRC2 Bölgesindeki işletmelerin sayısı az olduğu gibi bu işletmelerin tamamı Küçük ve Orta Ölçekli İşletme (KOBİ) niteliğindedir. Bölgedeki KOBİ'ler çeşitli sorunlarla karşı karşıyadır. Bu nedenle, istenen verimlilik düzeyinde çalışarak katma değer ve istihdam yaratmaktan uzaktırlar. En çok karşılaştığı sorunların başında planlama, pazarlama ve finansman sorunları gelmektedir. Bu sorunların yarattığı teknolojik gerilik ve düşük üretim kapasitesi ile pazar araştırması yapılmaması, AR-GE faaliyetlerine gereken önemin verilmemesi, yetersiz işletme sermayesi, yabancı kaynak sağlamadaki güçlükler, profesyonel finans yöneticisi çalıştırmama, sağlanan teşviklerden yeterince yararlanmama ve finansal kaynak veya fonları yönetmede karşılaşılan diğer sorunlar nedeniyle üretilen katma değer düşük düzeylerde seyretmektedir.

Ayrıca Bölgedeki KOBİ'lerde girişimciliğin, yöneticilik ve mülkiyetin işletme sahibinde toplanması, fizibilite çalışmalarına gereken önemin verilmemesi, ortak girişimlerde çekingen davranılması ve güvensizlik, kuruluş yeri seçiminde isabetsizlik... karşılaşılan diğer sorunlardır.

Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde ve Diyarbakır ve Şanlıurfa özelinde genel olarak finansal araçların pek kullanılmadığı ve finansman ihtiyacının büyük bir kısmının krediler ile karşılandığı görülmektedir. Finansal kuruluşlar içerisinde de bankalar ağırlıktadır. Bu durum, finansal olarak yeteri kadar yayılma olmadığını göstermekle beraber finansal sistemin bölgede oldukça sığ olduğunun da göstergesidir. Mevcut veriler, Bölge'de finansal derinliğin az olduğunu, finansal enstrümanların sınırlı olduğunu ya da kullanılmadığını, finansal kurumların sayıca az ve finansal alanlarda tecrübe birikiminin yetersiz olduğunu göstermektedir.

Bölgede finansal enstrümanların artması ve mevcutların hacminde yaşanacak artışların sağlayacağı katma değer, hem finansal yapı hem de ekonomi için ciddi boyutlarda olacaktır. Finans sektörünün birçok sektöre çok boyutlu etkisi bulunduğu düşünülürse, finansal sektörün artan hacmi ve derinleşen yapısı ciddi bir birikime yol açacak ve istihdama önemli bir katkı sağlayacaktır. Her ne kadar finans sektörü önemli bir bilgi birikimini gerektiriyorsa da, bu alanda kısa sürede çok büyük yol kat etmiş bölgeler olduğu unutulmamalıdır.

Diyarbakır ve Şanlıurfa'nın finans alanında doğrudan olmasa da dolaylı yoldan coğrafi konumunun güçlü bir yön olduğu söylenebilir. Özellikle Ortadoğu pazarlarına yakın olması, ticari olarak bir avantaj sağlarken, Türkiye'nin güney komşularından gelebilecek yatırımlar için bu bölgenin uygun bir yapıda olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Bunun yanında, Güneydoğu Anadolu Projesi'nin, başta sulama ve enerji olmak üzere, yatırım çekmek için önemli bir potansiyele sahip olduğunu belirtmek gerekir. Güneydoğu Anadolu Projesi Eylem Planı'nın (2008-2012) Teşvik Politikaları kısmında, özel sektör yatırımlarını bölgeye çekmek amacıyla, ülke geneli için geliştirilen teşvik sisteminin GAP illerinin bölgesel ve sektörel özelliklerini de dikkate alarak kademeli şekilde düzenleneceği ifade edilmektedir (GAPBKİ, 2008: 20). GAP, sadece yurt içinden değil, aynı zamanda, yurt dışından doğrudan yabancı yatırımı (FDI) çekebilecek bir potansiyele sahiptir. Özellikle tarıma dayalı sanayinin gelişmesi bölgeye yabancı yatırımcının gelmesini teşvik edebilir.

¹² Diyarbakır ve Şanlıurfa'ya bağlı ilçelerin sosyo-ekonomik göstergeleri için bkz. EK-4, EK-5 ve EK-6.

Bölge ülkeleri ile son dönemde yaşanan olumlu siyasi ve ekonomik gelişmeler açısından bakıldığında, bölgesel işbirliği potansiyelinin yaratacağı fırsatların çok önemli bir noktada durduğu söylenebilir. Başta Suriye olmak üzere İran, Irak ve hatta diğer Ortadoğu Ülkeleri ile gerçekleştirilecek ticari işbirliği finans sektörüne çok fazla katkı sağlayabilir. Küreselleşme sürecinde en belirgin gelişmelerden biri olan bölgesel ekonomik blokların başta Avrupa olmak üzere birçok yerde kurulması, ortak gümrük hatta para politikalarının belirlenmesi sürecinde Türkiye'nin Ortadoğu ile ilişkilerini daha ileri noktalara taşıması konusunda fikir vermektedir. Bundan hareketle önümüzdeki yıllarda finansal alanda da işbirliğine dayanan birtakım ilişkiler gerçekleştirilebileceği öngörülebilir. Ayrıca doğrudan yabancı yatırım için Ortadoğu kökenli yatırımcıların Bölgemizi tercih etmesinin birçok yönden faydası olabilir. Bölgede yatırım yapılabilecek alanların fazla olması, yatırımın finansmanını gerektirecek ve gelecek yıllarda finans alanında artan hacmin yanı sıra finansal araçlarda çeşitlenme de gündeme gelebilecektir.

Bu olumlu koşullara rağmen, Diyarbakır'da ve Şanlıurfa'nın finansal yapısı için en ciddi tehdit bölgede Gaziantep'in genel olarak finansal konularda daha iyi noktada olmasıdır. Gaziantep'in sanayi ve hizmetlerde kat ettiği mesafenin yanı sıra finansal açıdan iyi bir düzeyde olduğu yadsınmaz. 2009 yılı Eylül ayı itibariyle Gaziantep 5 milyar TL nakdi kredi hacmi ile İstanbul, Ankara, İzmir, Antalya, Bursa, Adana ve Kocaeli'nden sonra 8'inci sırada gelmektedir (BDDK, 2009).

Bir diğer tehdit ise, sınıra yakın ülkelerin siyasi olarak istikrarsız olmaları ya da dış tehdide maruz kalmaları olasılığıdır. Irak'taki siyasi normalleşme sürecinin devam edip etmeyeceğinin belirsiz olması, değişik gruplar arasında çatışma çıkma potansiyeli, başta ticaret olmak üzere ilişkileri olumsuz etkileyebilir. Suriye'nin de komşuları ile ilişkilerinde sorunlar olduğu ve bazen dış tehditlere maruz kaldığı bilinmektedir. Olası bir çatışma ihtimali Ortadoğu'da ve Bölgemizde yatırım, ticaret... gibi birçok alana olumsuz yansiyebilir.

Bütün bu olumsuz koşullara rağmen, sahip oldukları doğal, tarihi, kültürel, sanatsal ve yer altı zenginlikleri, jeostratejik konumları, geçmişten bugüne önemli inanç ve ticaret merkezleri olması, genç nüfusları, GAP'ın yarattığı sinerji ve hükümetimizin bölgedeki komşu ülkelerle geliştirdiği olumlu ilişkiler Diyarbakır ve Şanlıurfa için büyük potansiyel ve fırsatlar yaratmaktadır. Bu potansiyel ve fırsatlar iyi değerlendirildiği takdirde, Diyarbakır ve Şanlıurfa'nın hızla büyümesi ve gelişmesi ile gerek GAP Bölgesinin ve gerekse Ortadoğu'nun sanayi, ticaret, finans, kültür ve turizm merkezleri olması hiç de yabana atılacak bir ihtimal değildir.

Bölgemizin temel sorunları göz önünde bulundurulduğunda, insan odaklı bir kalkınma anlayışı doğrultusunda, Bölgemizin yerel kaynak ve zenginlikleri ile içsel potansiyellerini harekete geçirmeye ve işsizlik sorununu azaltmak için istihdam olanakları yaratmaya yönelik olarak; başta KOBİ'ler olmak üzere yerel kalkınma girişimlerinin desteklenmesi ve kurumsal kapasitelerinin geliştirilmesi, genel olarak altyapı ve özel olarak sanayi ve turizm altyapısı yatırımlarına destek sağlanması ve kırsal kalkınmanın teşvik edilmesi öncelikli müdahale alanları olarak karşımıza çıkmaktadır.

2.2 BÖLGENİN SWOT (GZFT) ANALİZİ

Bu bölümde, bölgenin güçlü ve zayıf yanları ile fırsatlar ve tehditleri sektör bazında belirlemek amacıyla, daha önce bölge için hazırlanmış planlar ve bölge ile ilgili olarak yapılmış bilimsel araştırmalar ve proje çalışmalarının çıktıları incelenmiş; bölgedeki üniversite, kamu sektörü ve özel sektör ile sivil toplum kuruluşları temsilcilerinin katılımıyla yapılan toplantı ve çalıştaylardan elde edilen bulgular değerlendirilmiştir.

DEMOGRAFİ

Güçlü Yanlar

- ✓ Genç nüfus oranının yüksek olması
- ✓ 0-4 yaş nüfus oranının düşük göstermesi
- ✓ Kırdan gelen genç nüfusun ekonomi için katkı niteliğinde olması
- ✓ Şanlıurfa'nın kırsal nüfusu tutma oranında artış göstermesi (kırdan kente göçün azalması)
- ✓ Bölge illerinin büyüme merkezleri olarak tanımlanması
- ✓ Diyarbakır'ın eğitilmiş insan gücü ile bölgenin insan kaynakları bakımından en güçlü illerinden olması
- ✓ Her iki ilde yürütülen çalışmalar ve araştırmalar sonucunda göçe ilişkin detaylı veri elde edilmiş olması
- ✓ Çeşitli projeler sonucunda her iki ilde de sosyal destek merkezlerinin kurulmuş olması

Zayıf Yanlar

- ✓ Bölgenin sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralamasında gerilerde bulunması
- ✓ Doğurganlık oranının yüksek olması
- ✓ Yüksek nüfus artış hızı
- ✓ Ortalama ömrün düşük olması
- ✓ Göçle gelen genç nüfusun nitelsiz işgücü konumunda olması
- ✓ Yoğun göç ve hızlı kentleşme
- ✓ Kentsel ortamda sosyal uyumsuzluk
- ✓ Yoksulluk ve suça yönelme
- ✓ Kentsel ve sosyal altyapının göçle gelen nüfusa hizmet verememesi
- ✓ Yaşam kalitesi standartlarının düşük olması
- ✓ Diyarbakır'da zorunlu göçten kaynaklı yoksulluk ve sosyal uyum sorunlarının devam ediyor olması

Fırsatlar

- ✓ GAP projesinin halen sürüyor olması ve devreye girebilecek yeni potansiyellerin varlığı
- ✓ EKOSEP gibi sosyal destek projelerinin

Tehditler

- ✓ Kırsal kesimden gelmesi beklenen yeni göç dalgası
- ✓ EKOSEP gibi sosyal destek proje ve faaliyetlerinin kurumsal ve finansal

uygulanıyor olması

- ✓ 0-4 yaş nüfus oranının düşme eğiliminde olması
- ✓ Sulu tarım alanlarının artmasıyla tarımsal işgücüne ihtiyacın artacak olması
- ✓ Toprak sahiplerinin köye dönüş eğilimlerinin olması
- ✓ Köye dönüş projesi kapsamında köye dönüşlerin destekleniyor olması

yetersizlikler nedeniyle sürdürülebilir olmaması

- ✓ Hızlı nüfus artışı ve göç sonucu kentlerdeki sosyal donatı ve hizmet altyapısının yetersiz kalması
- ✓ Kentsel nüfus yoğunluğunun ülke ortalamasının üzerinde olması nedeniyle sağlıklı kentleşme ve kentsel altyapı riskleri
- ✓ Göçle artan nüfusun plansız yapılaşmayı tetiklemesi
- ✓ Göç ve yoksulluk nedeniyle kentsel yaşama uyumsuzluk, marjinalleşme ve suç eğilimlerinin artması
- ✓ Bölge kırsalının kentsel alanlara göç vermesiyle kırsal nüfusun yaşlanması ve genç işgücünün azalması

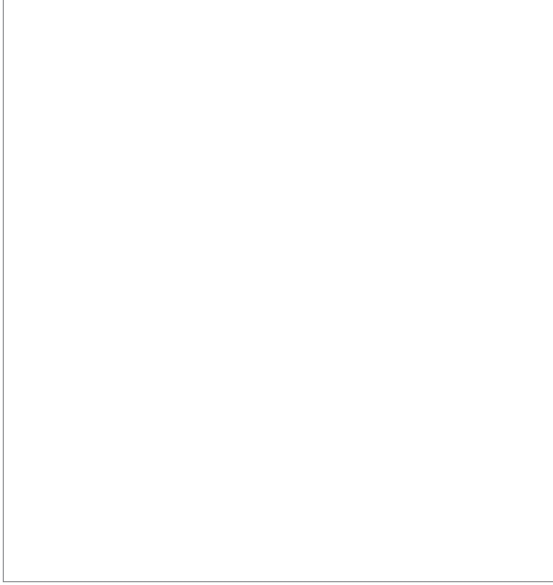
İSTİHDAM

Güçlü Yanlar

- ✓ Ucuz işgücü
- ✓ Eğitilebilir genç nüfus ve işgücü potansiyelinin yüksek olması
- ✓ Dinamik, gelişmeye açık işgücü piyasası
- ✓ Mesleki eğitim faaliyetlerinde artış olması
- ✓ Bölge illerinin Cazibe Merkezleri olarak belirlenmesi
- ✓ Kalkınma Ajansının kurulmuş olması
- ✓ Mesleki eğitim konusunda yerel kurum ve kuruluşlar ile STK'ların bilinçlenmiş olması
- ✓ Mesleki ve teknik eğitim kurumlarının varlığı

Zayıf Yanlar

- ✓ İşgücüne katılımın düşük olması
- ✓ İşsizlik oranının yüksekliği (özellikle gençler arasında)
- ✓ Yatırımların yetersiz olması
- ✓ Kamunun istihdam yaratan sektörlerden çekilmesi ve özelleştirmeye ağırlık vermesi
- ✓ İstihdam yaratma maliyetinin yüksek olması
- ✓ Bölgede istihdam yaratacak yatırımların azlığı
- ✓ İşgücüne katılan kişilerin eğitim ve mesleki becerilerinin düşük olması

- ✓ Kayıt dışı istihdamın yüksek olması
- ✓ Değişen iş koşullarına ve teknolojiye uyum sorunları
- ✓ Kadının işgücüne katılımının düşüklüğü
- ✓ Çocuk işçiliğinin yaygın olması
- ✓ Genç işsizlerin işgücü piyasasına girişte karşılaştıkları zorluklar
- ✓ Meslek liseleriyle işgücü piyasası arasında iletişim eksikliği
- ✓ Alınan eğitimin işgücü piyasasının ihtiyaçlarına cevap vermemesi

Fırsatlar

- ✓ Ekonomik krizin etkilerinin azalmaya başlaması
- ✓ GAP Eylem Planında istihdama yönelik eylemler
- ✓ Komşu ülkelerle ilişkilerin gelişiyor olması
- ✓ Kalkınmada öncelikli iller kapsamında olması

Tehditler

- ✓ Ekonomik ve siyasal istikrarsızlık
- ✓ Bölgedeki siyasi gerginlik

EĞİTİM

Güçlü Yanlar

- ✓ Okullaşma oranlarının giderek artması
- ✓ Bölgede üniversitelerin varlığı
- ✓ Bölgede teknoparkların kuruluş sürecinde olması
- ✓ Eğitim sektöründeki kurumların bilişim teknolojilerini kullanıyor olmaları (e-okul sistemi)

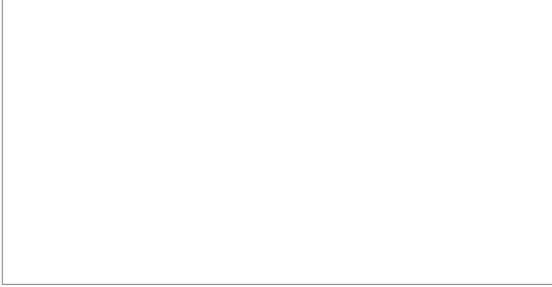
Zayıf Yanlar

- ✓ Okullarda öğrenci sayısına göre derslik yetersizliği olması ve sınıf mevcutlarının yüksek olması dolayısıyla ikili öğretim yapılması
- ✓ Bölgede okullaşma oranının düşük olması (özellikle ortaöğretim)
- ✓ Bölgenin yükseköğretim ve ortaöğretim

- ✓ Eğitim sektöründe AB projeleri ve yerel projeler kapsamında edinilen proje geliştirme kültürünün varlığı
- ✓ Gelişmiş insan kaynakları altyapısı
- ✓ Üniversitelerde Eğitim Fakültelerinin ve mesleki eğitime yönelik yüksek okul ve bölümlerin bulunması

- ✓ sınavlarındaki başarı sıralamalarında Türkiye ortalamasının altında olması
- ✓ Bölgenin öğretmen sayısının yetersiz olması, öğretmen sirkülasyonunun olması ve atanan öğretmenlerin tecrübesiz olması
- ✓ Öğretmenlerin okullarında pedagojik açıdan yeterince iyi yetiştirilmeden göreve başlamaları
- ✓ Mevcut bilişim teknolojilerinin kullanımında eğitimcilerin yeterli donanıma sahip olmaması
- ✓ Özel öğretim kurumlarının sayıca az olması
- ✓ Öğrencilerin artan taleplerine istedikleri düzeyde cevap verilememesi ve bilgiyi tüketim hızlarına ulaşamaması
- ✓ Rehberlik ve psikolojik danışmanlık hizmetlerinden yararlanma oranının istenen seviyede olmaması
- ✓ Okulların fiziki emniyet tedbirleri açısından yetersiz olması
- ✓ Değişen eğitim programlarının yeterince anlaşılabilmesi ve uygulamanın istenilen düzeyde olmaması
- ✓ Okullarda sosyal-kültürel faaliyetlere yeterince yer verilmemesi
- ✓ Hizmet içi eğitimlerin yapılabileceği eğitim merkezlerinin ve konferans salonlarının yetersizliği
- ✓ Okul öncesi eğitimin altyapısının yetersiz olması
- ✓ Mesleki teknik öğretimin yeterli seviyede olmaması ve yeterli ilginin bulunmaması
- ✓ Çocukların okul öncesi eğitimden yeterince yararlanamaması

- ✓ Velilerin eğitim düzeyinin düşük olması
- ✓ Çocukların okul öncesinde yeterince Türkçe bilmemeleri
- ✓ Kız çocuklarının okula gönderilmemesi

Fırsatlar

- ✓ Devletin ve hükümetlerin eğitime önem vermesi ve genel bütçeden eğitime ayrılan payın her yıl artıyor olması
- ✓ Eğitimin önemine dair farkındalığın artıyor olması
- ✓ Mesleki eğitime talebin artması
- ✓ AB ve Dünya Bankasının desteklediği eğitim projelerinin varlığı
- ✓ Bölgede yürütülmekte olan Güneydoğu Anadolu Projesinin sosyal gelişme başlığında eğitim faaliyetlerinin bulunması
- ✓ Eğitim programlarının günümüz ihtiyaçlarına cevap verebilecek şekilde yenileniyor olması
- ✓ Eğitimle ilgilenen sivil toplum örgütlerinin var olması
- ✓ Eğitime %100 destek kampanyasıyla hayırsever işadamlarının desteğinin devam ediyor olması
- ✓ Yaygın eğitim ve açık öğretim imkânlarının olması

Tehditler

- ✓ Nüfusa oranla yeterli okullaşmanın olmaması
- ✓ Ekonomik yetersizlik nedeni ile bölgede çok sayıda vatandaşın başka bölgelere çalışmak üzere gitmeleri sebebiyle öğrencilerin okulla devam edememeleri
- ✓ Okul çağındaki çocukların ekonomik yetersizlikler sebebi ile bölgede iş yaşamına dâhil edilmeleri
- ✓ Vatandaşların önemli bir bölümünün her türlü hizmeti devletten beklemeleri
- ✓ Görsel basın ve internetin yanlış kullanımının eğitim çağındaki çocuk ve gençler üzerinde olumsuz etkilerinin olması
- ✓ Eğitim başarısını değerlendirmede yalnızca YGS ve SBS sınavlarından elde edilen başarıların referans alınması

SAĞLIK

Güçlü Yanlar

- ✓ Tıp fakültelerinin varlığı
- ✓ Son yıllarda bölgedeki sağlık hizmetleri sunumundaki niteliksel ve niceliksel gelişme
- ✓ Her yerleşim biriminde sağlık kuruluşunun bulunması
- ✓ Sağlık çalışmalarına ilgili sürekli veri toplanması ve veri analizine dayalı olarak hizmetlerin planlanması
- ✓ Koruyucu Sağlık hizmetinin ücretsiz ve saha çalışmasıyla kişilere birebir sunulması
- ✓ Salgın hastalıklar için müdahale planlarının yapılıyor ve uygulanabiliyor olması

Zayıf Yanlar

- ✓ Sağlık tesisi ve personel yetersizliği
- ✓ Personel hareketliliğinin fazla olması
- ✓ Birinci basamak sağlık kuruluşlarındaki hizmet yetersizliği
- ✓ Bölgede yaygın olan bazı hastalıklar (Hepatit ... gibi)
- ✓ Yönetim kademesindeki çalışanların profesyonel yöneticilik eğitimlerinin olmaması
- ✓ Uzman hekim sayısının yetersizliği

Fırsatlar

- ✓ Devletin ve hükümetlerin sağlığa önem vermesi ve genel bütçeden sağlığa ayrılan payın her yıl artıyor olması
- ✓ Özel sektörün sağlık hizmetleri verme konusunda istekliliği
- ✓ Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri ile Ortadoğu ülkeleri için Sağlık Merkezi olabilme potansiyeli
- ✓ Aile hekimliği uygulamasının hayata geçirilmeye başlanması
- ✓ Sağlık Bakanlığı Eğitim Araştırma hastanelerinin açılacak olması

Tehditler

- ✓ Bölgede sağlık konularıyla ilgili yanlış inanç ve uygulamaların olması
- ✓ Görsel ve yazılı medyanın sağlık teşkilatına bakış açısının olumsuz olması

KÜLTÜR VE TURİZM

Güçlü Yanlar

- ✓ Bölgenin 10.000 yıl öncesine dayanan zengin kültürel ve tarihi mirası
- ✓ Doğal, kültürel ve tarihi değerlerin büyük oranda bozulmamış olması
- ✓ Tarihi kent merkezlerinin (kentsel sit alanlarının) ve arkeolojik alanların varlığı
- ✓ Tarihi kent yapısının değişikliğe uğramadan günümüze kadar ulaşmış olması (Şanlıurfa)
- ✓ Bölgenin İnanç Turizm değerlerini barındırıyor olması
- ✓ Her iki ilde de arkeoloji müzelerinin bulunması
- ✓ Termal turizmin varlığı
- ✓ Dicle ve Fırat Nehrinin ve barajların varlığı
- ✓ Doğu-Batı güzergahında İpekyolu üzerinde olması
- ✓ Her iki ilde de havaalanı olması
- ✓ Kültürel çeşitlilik ve hoşgörü ortamı
- ✓ Turizmde yeni keşfedilmeye başlanmış bir varış noktası (destinasyon) olması
- ✓ Zengin kültür öğelerinin varlığı (Yöre Mutfağı, Halk oyunları, El Sanatları...)
- ✓ Karacadağ kayak merkezinin varlığı
- ✓ Doğa turizmine elverişli olması
- ✓ Agro-turistik öğelerin varlığı (bölgenin ve dünyanın bazı bitki-flora genlerinin merkezi olması)
- ✓ Ornitoloji (kuş bilimi) turizmi
- ✓ Sağlık turizmi potansiyeli
- ✓ Mevcut festivaller

Zayıf Yanlar

- ✓ Turizm altyapısının (konaklama tesisleri... vb) nicelik ve ve hizmet kalitesi eksikliği
- ✓ Kültür birikiminin yeterli ölçüde değerlendirilememesi
- ✓ Tanıtım yetersizliği ve bölgeye yönelik oluşan olumsuz imaj
- ✓ Nitelikli teknik personel (arkeolog, araştırmacı... vb) eksikliği
- ✓ Koruma uygulamalarında finansman eksikliği
- ✓ Tarihi ve kültürel varlıkların korunması ve turizm konusunda yöre halkının bilinçsiz olması
- ✓ Kültür varlıklarının korunmasına yönelik koruma, restorasyon ve diğer uygulamaların gerektiği ölçüde yapılamaması
- ✓ Düzensiz ve plansız kentleşmenin özgün dokuyu bozması
- ✓ Turizm sektöründe nitelikli işgücünün yetersizliği
- ✓ Alternatif turizm arayışları yönünde herhangi bir çalışma olmaması
- ✓ Tarihi çevre ve yapıların bakımsızlığı-korunamaması
- ✓ El sanatları, zanaatlar, yöre mutfağı gibi yerel kültür ve folklorik öğelerin yaşatılmaması.
- ✓ Kültürel tesis altyapısının yetersiz olması
- ✓ Havaalanı standartlarının düşük olması

Fırsatlar

- ✓ Bölgenin inanç turizminin merkezi olabilme potansiyeli
- ✓ Turizm çeşitliliği potansiyeli
- ✓ Bölgenin tarihi değerlerinin uluslararası alanda yer alabilecek potansiyelde olması (Mezopotamya, Çayönü, Göbeklitepe..gibi insanlık tarihini yönlendiren buluntular)
- ✓ Büyüyen dünya turizm endüstrisi
- ✓ Gelişen ulaşım teknolojisi ile yeni varış noktalarına (destinasyon) talebin artması
- ✓ Dünyada doğa, tarih ve kültür turizmine ilginin artması
- ✓ Şanlıurfa'nın Kültür Turizm Bakanlığı tarafından ilan edilen 15 marka kentten biri olması
- ✓ Göbeklitepe ve mozaiklerinin öneminin artması
- ✓ Son yıllarda kültürel ve tarihi mekanları koruma bilincinin yeniden gelişmesi
- ✓ Kültürel etkinliklerin yapılacağı çok amaçlı kültür merkezlerinin hizmete açılacak olması
- ✓ Uluslararası spor organizasyonlarına başvuruların olması (İslam Oyunları)

Tehditler

- ✓ Yazılı ve görsel medyadaki olumsuz yayınlar
- ✓ Kültür varlıklarının korunamaması nedeniyle tarihi ve özgün değerlerin yok olma riski
- ✓ Sit alanlarında kaçak yapılaşma
- ✓ Arkeolojik alanlarda kaçak kazılar
- ✓ Turizm endüstrisinde artan rekabetçilik ortamı
- ✓ Halkın tarih ve kültür mirasına sahip çık-maması

TARIM VE HAYVANCILIK

Güçlü Yanlar

- ✓ Geniş tarım alanlarının varlığı ve sulama imkanlarının bulunması
- ✓ Tarımsal üretim potansiyelinin zenginliği ve potansiyel ürün çeşitliliği
- ✓ Bölgenin bir çok ürünün gen kaynağı ol-

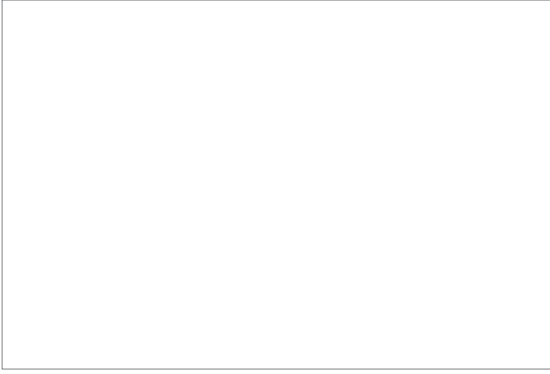
Zayıf Yanlar

- ✓ Tarım sektöründe gizli işsizlik ve tarımda kayıt dışılığın yaygınlığı
- ✓ Tarımın yapısal sorunları:
 - Tarımsal işletmelerin küçük ve parçalı olması

ması

- ✓ Arazilerin büyük bir kısmının sulu ve makinelili tarıma elverişli olması
- ✓ Tarımsal faaliyete uygun iklim şartlarının bulunması
- ✓ Tarımsal sanayiye uygun bir çok ürünün yetiştirilmesi
- ✓ Tarımsal üretim için gerekli olan sertifikalı tohum, fide ve fidan temininin kolaylığı
- ✓ Marka olabilecek yöresel ürün çeşitliliği.
- ✓ Flora ve fauna zenginliği, çevre kirliliğinin az olması
- ✓ Organik tarım potansiyelinin yüksek olması
- ✓ İç ve dış pazar şansı yüksek ürünlerin mevcut olması
- ✓ Hayvancılık için uygun çayır ve mera alanlarının bulunması
- ✓ Bitkisel üretimdeki verimlilik düzeyinin bazı ürünlerde Türkiye ortalamasının üstünde olması
- ✓ Tekstil sanayisinin ana hammaddesi olan pamuğun en fazla yetiştirildiği bölge olması
- ✓ İki yıl içerisinde beş ürün alınabilmesi, ürün deseninin bu yönde değişmesi
- ✓ Geniş arazilere sahip fazla miktarda üretici olması
- ✓ Bölgede iki adet Ziraat ve Veterinerlik Fakültesi bulunması
- ✓ Ceylanpınar TIGEM'in varlığı
- ✓ İpekböcekçiliği ve arıcılık potansiyelinin yüksek olması, ipekböcekçiliği için yeterli dut ağacı bulunması
- ✓ Tarım ve hayvancılık alanında danışmanlık hizmeti veren şirketlerin sayısının artması

- Tarımsal eğitim ve yayım hizmetleri ile işbirliği konusundaki yetersizlikler
- Üreticilerin eğitim seviyesinin düşüklüğü
- Kalite ve standartlara uyum konusunda güçlükler
- Tarım-sanayi entegrasyonu ve pazarlama faaliyetlerinde etkinlik sorunları
- Sermaye ve mali kaynak yetersizlikleri
- Üretimin doğal koşullara bağımlılığı ve verim düşüklüğü
- Örgütlenmenin zayıf oluşu
- Kalifiye eleman azlığı
- ✓ Doğal kaynakların (toprak, su, orman, çayır ve mera, su ürünleri stokları gibi) koruma-kullanma dengesi ile ilgili sorunlar
- ✓ Bazı bölgelerde toprak kalitesinin düşüklüğü, engebeli yapı nedeniyle erozyonun yaygınlığı, toprak kaynaklarının kabiliyetlerine uygun kullanılmaması
- ✓ Sulanan alanların yetersizliği, sulama kanal ve kanaletlerinin azlığı
- ✓ Kadastro çalışmalarının tamamlanmamış olması
- ✓ Yem bitkileri ekiminin azlığı
- ✓ Gıda kontrol hizmeti veren kuruluşların eksikliği ve kontrol alt yapısının oturmamış olması
- ✓ Balık halinin ve et entegre tesislerinin olmaması
- ✓ Hayvan ıslah çalışmalarının yetersiz olması
- ✓ Süs bitkileri yetiştiriciliğinin yeterince yapılmaması
- ✓ Girdi maliyetlerinin yüksekliği
- ✓ Tarım sigortasına olan talebin azlığı

- ✓ Üreticilerin geleneksel tarım alışkanlığından vazgeçmekte zorlanması
- ✓ Pestisit atık tesislerinin bulunmaması
- ✓ Modern tarım yöntemlerini kullanan işletmelerin azlığı
- ✓ Bilinçsiz sulama nedeniyle topraklarda meydana gelen tuzluluk ve çoraklaşma

Fırsatlar

- ✓ GAP sayesinde sulanan alanların artmaya başlaması
- ✓ Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'nın verdiği desteklerin fazla olması
- ✓ Tüketici bilincinin gelişmesi ve sağlıklı, kaliteli ve organik ürünlere olan talebin artması
- ✓ İç ve dış talebe dayalı olarak güvenli gıda sanayiinin gelişmesi
- ✓ Avrupa Birliği'ne katılım süreci ve AB'nin tarım alanındaki normlarına uyum
- ✓ Uluslararası kaynaklara-fonlara kolay erişim
- ✓ Dış pazarlara (özellikle Irak ve Suriye) erişim imkanlarının güçlenmesi
- ✓ Endüstri bitkileri için pazar şansının yüksek olması
- ✓ Diyarbakır ilinde organize hayvancılık besi bölgesinin yapımına başlanması
- ✓ Gıda analiz laboratuvarı gibi yapıların kurulması için tüm tarafların istekli olması
- ✓ İpekböcekçiliği ve organik tarımın öneminin artması
- ✓ Yöre için önemli bir marka olan çeltikle ilgili üretici birliği kuruluşu için girişimlere başlanması

Tehditler

- ✓ Tarımsal destekleme politikalarının değişme eğilimi ve uluslararası ticaretin giderek serbestleşmesi
- ✓ Tarımın yeniden yapılandırılması sürecinde işsizlik ve yoksulluk gibi sosyo-ekonomik olumsuzlukların artması
- ✓ Hızlı kentleşme ve sanayileşme ile gelişen turizm faaliyetlerinin doğal kaynaklar üzerindeki baskısının artması
- ✓ Küresel çevre sorunlarının ülke ve bölge üzerinde olumsuz etkiler yaratması
- ✓ Enerji ve diğer girdi fiyatlarının yükselmesi
- ✓ Mera alanlarının bilinçsizce kullanılması
- ✓ Yüksek ranttan dolayı tarım alanlarının tarım dışı amaçlarda kullanılması
- ✓ Bilinçsiz gübreleme ve ilaçlamanın doğaya ciddi anlamda zarar vermesi
- ✓ Tarımsal faaliyetlerde doğal olaylara bağımlılık düzeyinin yüksek olması
- ✓ Aynı anda aynı ürünü çok sayıda üreticinin ekmesi sonucu fazla ürün arzına bağlı fiyat düşüklüğü
- ✓ Orman alanlarının tarımsal amaçlar için tahrip edilmesi
- ✓ Gıda güvenliğinin istenen düzeyde ol-

- ✓ Hayvan hastalıkları ile mücadele konusunda yapılan çalışmaların artması
- ✓ Köylere dönüşün gerçekleşmesi ve atıl arazilerde tarımsal üretim yapılmaya başlanması
- ✓ Arazi toplulaştırma projelerinin uygulanmaya başlaması
- ✓ Bölgedeki barajlarda kültür balıkçılığının yaygınlaşmaya başlaması
- ✓ Tarıma dayalı sanayiye kaliteli hammadde temininin önemli aşamalarından olan sözleşmeli tarımsal üretime ilginin artması
- ✓ Bilinçsiz kimyasal ilaçlamanın önüne geçmek amacıyla bitki koruma ürünlerinin depolanması, satışı, kullanımı ve kayıt altına alınması ile ilgili yasal düzenlemelerin çıkarılmaya başlaması
- ✓ Tarımda örgütlenme bilincinin yerleşmeye başlaması

maması

- ✓ Sigorta şirketlerinin tarımsal üretimde bazı riskleri paylaşmaması
- ✓ Üreticilerin teşvik verilen ürünün ekimine ağırlık vermesi

SANAYİ

Güçlü Yanlar

- ✓ Genç işgücüne sahip olması
- ✓ Bölgenin komşu ülkelerde oluşmuş pozitif imajı, Ortadoğu pazarına yakın olması
- ✓ GAP kapsamında sulu tarıma geçiş ile beraber özellikle pamuğa dayalı tekstil ve gıda sanayisinin gelişmiş olması
- ✓ Bölge illeri içinde Gaziantep'ten sonra sanayisi gelişmiş en iyi iller olması
- ✓ Diyarbakır ilinde mermer potansiyelinin yüksek olması ve buna dayalı sanayinin güçlü olması

Zayıf Yanlar

- ✓ Coğrafi ve iklim şartları olarak benzer özelliklere sahip Gaziantep iline göre sanayisinin çok geri kalmış olması
- ✓ Sanayi istihdamının toplam istihdamdaki payının çok düşük olması
- ✓ Nitelikli işgücünün yetersiz olması
- ✓ Diyarbakır OSB altyapısının yetersiz olması
- ✓ Diyarbakır OSB'de yatırımcılara tahsis edilecek alan kalmamış olması
- ✓ Sermaye birikimi, ortaklık kültürü ve kurumsallaşmanın olmaması

- ✓ İnşaat sektörünün güçlü olması, bu alandaki tecrübelerin ve sermayenin sanayi yatırımlarına aktarılması
- ✓ Proje aşamasında olan çok sayıda işletmenin varlığı
- ✓ Güneş enerjisi bakımından yüksek potansiyele sahip olması
- ✓ OSB'lerin varlığı, Şanlıurfa'da 2. OSB'nin yapılıyor olması
- ✓ OSB ye özel teşviklerin olması (enerji, SSK prim indirimi)
- ✓ Sanayi paydaşlarının sanayinin gelişmesi için oldukça istekli olmaları
- ✓ Şanlıurfa'nın Mersin, İskenderun ve Ceyhan limanlarına yakın olması ve ulaşımın otoban ile sağlanabiliyor olması
- ✓ Şanlıurfa'nın sanayi şehirleri olan Adana ve Gaziantep'e yakın olması
- ✓ Kapasitesi yüksek küçük sanayi sitelerinin olması

- ✓ Sanayi işletmelerinde arıtma tesisi bulunmaması nedeniyle çevreye olumsuz etkisi
- ✓ Şehir içinde kalmış sanayi işletmelerinin kentsel çevreye olumsuz etkisi
- ✓ Teknik eğitim veren kuruluşların yetersizliği
- ✓ Bölgede motor gücü etkisi yaratacak entegre tesislerin olmaması
- ✓ Kurumlarda yeterli istatistiki bilgilerin olmaması
- ✓ Yerli yatırımcıların yatırım kararları alırken yeterli fizibilite çalışmaları yapmaması
- ✓ Üniversite-Sanayi işbirliğinin yetersiz olması
- ✓ Sanayi için sağlıklı ve kesintisiz enerji altyapısının oluşturulamaması
- ✓ Markalaşmanın zayıf olması
- ✓ Firmaların AR-GE çalışmalarına yeterli önemi vermemeleri
- ✓ Yerel işadamlarının bölgeye yatırım yapmaması
- ✓ Yatırım bankalarının şubelerinin olmaması (Türkiye Kalkınma Bankası, Sınai Kalkınma Bankası)

Fırsatlar

- ✓ GAP'ın tamamlanması ile tarıma dayalı sanayinin gelişecek olması
- ✓ Üniversite-sanayi işbirliği çalışmalarının gündeme gelmiş olması
- ✓ Harran ile Dicle Üniversitelerinde teknopark kurulma çalışmalarının başlamış olması
- ✓ Yenilenebilir enerji potansiyeli ve buna

Tehditler

- ✓ Güven ve istikrar ortamının olumsuz etkilenme ihtimali
- ✓ Plansız sanayileşme
- ✓ Kayıp ve kaçak kullanım nedeniyle oluşan yüksek enerji maliyetleri
- ✓ Güneş enerjisinden faydalanmaya yönelik bilinçlenmenin istenen düzeyde olmaması, geleceğe dönük bu alanda

dayalı yan sanayinin gelişme potansiyeli

- ✓ “Şanlıurfa Sanayisinin Yeniden Yapılandırılması Projesi”nin devam ediyor olması
- ✓ Bölgede teşviklerin uygulanıyor olması
- ✓ Organik tarımın yapıyor olması ve buna yönelik sanayi tesislerinin kurulabilecek olması
- ✓ GAP’ın sanayi için yeni fırsatlar oluşturması
- ✓ Besi organize sanayi bölgesinin kuruyor olması
- ✓ Kalkınmada öncelikli yöreler kapsamında yer almaları

yeterli Ar-Ge çalışmalarının yapılmıyor olması

- ✓ Küresel ve bölgesel ekonomik krizler
- ✓ Bankaların talep ettiği teminat konusunda yatırımcıların yaşadığı sıkıntılar
- ✓ Yatırımcıların önünde bürokratik engellerin bulunması

ENERJİ

Güçlü Yanlar

- ✓ Güneş, rüzgar, petrol ve jeotermal enerji açısından ülke potansiyelinin büyük bölümüne sahip olunması
- ✓ Hidrolik elektrik enerjisi üretmede ülkemizin toplam potansiyeli içinde büyük paya sahip olunması

Zayıf Yanlar

- ✓ Enerjide dışa bağımlı olunması
- ✓ Yenilenebilir enerjilerin kullanımına yönelik teknolojik altyapının yetersiz olması
- ✓ Yenilenebilir enerji konusunda bölge halkının yeterli bilgiye sahip olmaması ve potansiyeli kullanamaması

Fırsatlar

- ✓ Küresel olarak enerji sıkıntısının yaşanmaya başlanması ve enerji fiyatlarının artma eğiliminde olması
- ✓ Yenilenebilir enerji sektörünün ulusal ve uluslararası alanda öncelik kazanması

Tehditler

- ✓ Yenilenebilir enerji alanında kullanılacak teknolojide dışa bağımlılık ve yatırım maliyetlerinin yüksek olması

- ✓ Petrol ve yenilenebilir enerji kaynakları olan güneş, rüzgar ve jeotermal enerji açısından ülke potansiyelinin büyük bölümüne sahip olunması ve bunun oluşturduğu yeni yatırım potansiyeli
- ✓ Coğrafi açıdan Ortadoğu Pazarına (özellikle Irak ve Suriye) yakın olunması

ULAŞIM VE İLETİŞİM

Güçlü Yanlar

- ✓ Bölgenin önemli ulaşım ağları üzerinde yer alıyor olması
- ✓ Bölgede iki havalimanı bulunması
- ✓ Bölgede uluslararası havaalanının olması
- ✓ Bölgenin komşu iller ve Irak ve Suriye ile güçlü ulaşım bağlantısının bulunması
- ✓ Otopanın Şanlıurfa'ya kadar gelmiş olması

Zayıf Yanlar

- ✓ Diyarbakır Havaalanı'nın şehrin içinde kalması
- ✓ Diyarbakır'daki mevcut havaalanının yetersizliği, askeri alan olması, kapasitesinin arttırılmaması ve uluslararası uçuşlara açılmaması
- ✓ Şanlıurfa Havaalanı'nın kapasitesinin tam kullanılmaması ve kargo taşımacılığının yapılmaması
- ✓ Hızlı nüfus artışı ve plansız kentleşme nedeniyle kent içi trafiğinde sorunlar yaşanması
- ✓ Şehirler arası ulaşımı sağlayan karayolları bağlantılarının kent içinden geçişi ve çevre yollarının tamamlanmamış olması
- ✓ Şanlıurfa-Habur Otoyolu'nun bitirilememiş olması
- ✓ Diyarbakır-Şanlıurfa arasındaki yolun bölünmüş yol olarak yapılma çalışmalarının henüz tamamlanamaması ve mevcut yolun standardının düşük olması
- ✓ Bölgedeki demiryolu altyapısının yetersizliği
- ✓ İnternet altyapısının yetersizliği

Fırsatlar

- ✓ Bölge topoğrafyasının her türlü ulaşım ağına uygun olması
- ✓ Karayollarının bölünmüş yol ve çevre yolu projeleri
- ✓ GAP Eylem Planında ulaşımaya yönelik yatırımların olması
- ✓ Türkiye-Suriye Bölgesel İşbirliği Projesi kapsamında ulaşım yatırımlarının planlanması

Tehditler

- ✓ Hızlı kentleşme ve nüfus artışı
- ✓ Araç sayısının ve trafik yoğunluğunun sürekli artması

ALTYAPI VE ÇEVRE

Güçlü Yanlar

- ✓ Altyapı ve çevre konularında halkın duyarlılığının artması
- ✓ Su kaynakları bakımından zengin olması
- ✓ GAP Bölge Kalkınma İdaresi'nin bölgeimizde olması
- ✓ Bölgedeki nehirlerin ve barajların varlığı
- ✓ Üniversitelerde inşaat ve çevre mühendisliği bölümlerinin olması
- ✓ Şanlıurfa katı atık yönetimi belediyeler birliğinin kurulması
- ✓ Kaliteli içme suyu temini ve şebeke sisteminin mevcut olması
- ✓ BELDES ve KÖYDES'in uygulandığı yerleşimlerde içme suyunun sağlanmış olması

Zayıf Yanlar

- ✓ Plansız ve hızlı kentleşme
- ✓ Çevreye ve altyapıya ayrılan kaynak yetersizliği
- ✓ Teknik donanım, deneyim ve insan kaynaklarında ilgili kurumların yetersiz kalması
- ✓ Kentlerin devamlı göç alıp vermesi
- ✓ Düzenli katı atık depolama alanlarının olmaması
- ✓ Büyükşehir Belediyesi'nin biyolojik arıtma tesisinin olmaması
- ✓ Şanlıurfa ilinin büyükşehir statüsünde olmaması
- ✓ Kırsal alanlarda kanalizasyon altyapısının yetersiz olması (KÖYDES'ten sonra)
- ✓ Halkın çevre konusunda bilinçsizliği

Fırsatlar

- ✓ Mevzuatın olumlu yönde güncellenmesi
- ✓ AB ile müzakerelerde Çevre faslının açılması ve gelecekte hibe ve desteklerin çevre ve altyapı için kullanılabilmesi
- ✓ Hükümetin çevreye ve altyapıya giderek daha fazla kaynak ayırması
- ✓ Bölge topoğrafyasının altyapı maliyetleri için zorlayıcı olmaması
- ✓ Yerel yönetimlerin güçlenmesi
- ✓ Yeni yapılan barajların içme suyu ve sulama amaçlı kullanabilecek olması
- ✓ Silvan Barajının uygulama aşamasına geçmiş olması
- ✓ İçme suyu kaynağı olarak Atatürk Baraj Gölü Havzasının korumasına yönelik özel hüküm belirlenmesi (Çevre ve Orman Bakanlığı'nın projesi)
- ✓ Son yıllarda kent ve çevre bilincinin gelişme eğiliminde olması

Tehditler

- ✓ Sanayi ve yerleşim konularında gelişme baskılarının olması
- ✓ Bölgedeki nehir, gölet ve yer altı kaynaklarının kirlenme riski altında olması
- ✓ Nüfus artış hızının yüksek olması
- ✓ Sanayi altyapısının yetersiz olması, endüstriyel atıkların bertaraf edilememesi
- ✓ Baraj göllerinin kirlenmeye başlaması
- ✓ Dicle nehrinin kirlilik yükü
- ✓ Erozyon ve sel taşkın risklerinin olması
- ✓ Tarımda bilinçsizce kullanılan zirai ilaçların su ve toprak kirliliğine neden olması
- ✓ Yüzeysel sulama kanallarının yetersizliği nedeniyle tarım üreticilerinin yer altı su kaynaklarını sulama için kullanması

TİCARET VE LOJİSTİK

Güçlü Yanlar

- ✓ Tarihsel olarak ticaret merkezleri olması
- ✓ Irak ve Suriye'ye yakınlık ve bu ülkelerle olan kültürel ilişkiler ve akrabalık ilişkileri
- ✓ Vizesiz geçiş ve sınır ticaretinin gelişiyor olması
- ✓ Şanlıurfa'nın otoban bağlantısı sayesinde ulaşımında avantaj yaratması
- ✓ Lojistik firmalarının maddi olarak güçlü pozisyonda olmaları

Zayıf Yanlar

- ✓ Limanlara uzaklık
- ✓ Lojistik ve ulaşım maliyetleri
- ✓ Tanıtım faaliyetlerinin yetersizliği
- ✓ Yabancı yatırımların az olması
- ✓ Finansal kaynaklara ulaşmada zorluklar
- ✓ Serbest bölgenin olmayışı
- ✓ Teknoloji kullanma yetersizliği
- ✓ Lojistik merkezleri ile lojistik altyapısının bulunmaması
- ✓ Demiryolu altyapısının yetersiz olması
- ✓ Gümrük kapılarında sorunlar yaşanması
- ✓ Bölgesel markaların olmaması

Fırsatlar

- ✓ Teşvik kapsamındaki bölgelerden biri olması
- ✓ Ortadoğu pazarına yakınlık
- ✓ Irak'ın yeniden yapılandırılması sürecinde çimento ve toprak ürünleri ihracatının artış eğilimi göstermesi.
- ✓ Doğu ve Güneydoğu Bölgesinde merkezi bir konumda olması
- ✓ Doğu-Batı yönündeki yollar ile Türkiye-Ortadoğu Ülkeleri arasındaki bağlantı yollarının kavşak noktası olması
- ✓ Fuarçılık potansiyelinin harekete geçirilmesi
- ✓ Lojistik sektöründe yeni yatırımları kaldırarak pazar olması.

Tehditler

- ✓ Bölgeye yönelik negatif imaj sorunu
- ✓ Bölgedeki güvenlik sorunları
- ✓ Ortadoğu ülkelerindeki olası istikrarsızlıklar
- ✓ İşletmelerde kurumsallaşmanın gerçekleştirilememesi

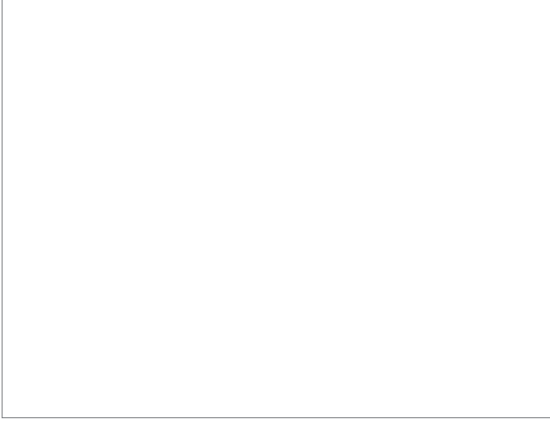
FİNANS

Güçlü Yanlar

- ✓ Coğrafi Konum
- ✓ GAP ile sulama ve enerji yatırımları için uygun ortam oluşması

Zayıf Yanlar

- ✓ Finansal derinliğin az olması
- ✓ Finansal enstrümanların sınırlı olması ve kullanılmaması
- ✓ Finansal kurumların sayıca az olması
- ✓ Finansal alanlarda tecrübe birikiminin yetersiz olması
- ✓ İmaj sorunu
- ✓ Bölgedeki iş adamlarının bölge dışına yatırım yapmaları
- ✓ Nakdi kredi hacminin düşük olması
- ✓ Gayrinakdi kredi hacminin düşük olması
- ✓ Sosyal güvenlik kapsamındaki nüfus oranının düşük olması

- ✓ Kooperatif sayısının düşük olması
- ✓ Sanayinin yeterince gelişmemiş olması
- ✓ Sektörde nitelikli işgücünün daha çok İstanbul ve çevresinde bulunması
- ✓ Yerel düzeyde veri ulaşımının kısıtlı olması
- ✓ Gayrisafi katma değer düşük olması
İstihdam oranının düşük olması

Fırsatlar

- ✓ Bölgesel işbirliği potansiyeli
- ✓ Dış ticarete artış yaşanması ihtimali
- ✓ Kalkınma Ajansının sağlayacağı destekler
- ✓ Yatırım alanlarının fazla olması

Tehditler

- ✓ Sınır ülkelerinin (Irak ve Suriye) siyasal olarak istikrarsız olmaları ya da dış tehdide maruz kalmaları

2.3 ÜST ÖLÇEKLİ PLAN VE PROGRAMLAR

Bu bölümde, üst ölçekli planlar olan Dokuzuncu Kalkınma Planı, GAP Master Planı ve GAP Eylem Planı ile 2010 Yılı Programında yapılan projeksiyonlar ve belirlenen temel amaçlar ile ilkeler gözden geçirilmiş ve hazırlanan Ön Bölgesel Gelişme Planı'nın, ulusal kalkınma planı ve programlarda öngörülen ilke ve politikalarla uyumlu olarak hazırlanması hususu göz önünde bulundurulmuştur.

2.3.1 Dokuzuncu Kalkınma Planı

Uzun Vadeli Strateji (2001-2023) çerçevesinde hazırlanan Dokuzuncu Kalkınma Planı, 2007-2013 dönemini kapsamaktadır. Plan, Türkiye'nin ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarda bütüncül bir yaklaşımla gerçekleştireceği dönüşümleri ortaya koyan temel politika dokümanı olup Plan'ın vizyonu "**İstikrar içinde büyüyen, gelirini daha adil paylaşan, küresel ölçekte rekabet gücüne sahip, bilgi toplumuna dönüşen, AB'ye üyelik için uyum sürecini tamamlamış bir Türkiye**" olarak belirlenmiştir (DPT, 2006a).

Dokuzuncu Kalkınma Planı, AB'ye üyelik sürecinin gerektirdiği Katılım Öncesi Ekonomik Program ve Uyum İçin Stratejik Çerçeve gibi dokümanların yanında, başta Orta Vadeli Program olmak üzere diğer ulusal ve bölgesel plan ve programlar ile sektörel ve kurumsal strateji belgelerinin dayanağını oluşturmaktadır.

Dokuzuncu Kalkınma Planı döneminde ekonomik büyümenin ve sosyal kalkınmanın istikrarlı bir yapıda sürdürülmesi ve plan vizyonunun gerçekleşmesi yolunda aşağıda yer alan stratejik amaçlar, gelişme eksenleri olarak belirlenmiştir:

- Rekabet Gücünün Artırılması,
- İstihdamın Artırılması,
- Beşeri Gelişme ve Sosyal Dayanışmanın Güçlendirilmesi,
- **Bölgesel Gelişmenin Sağlanması,**
- Kamu Hizmetlerinde Kalitenin ve Etkinliğin Artırılması.

Dokuzuncu Kalkınma Planı, AB'ye üyelik sürecine katkı sağlayacak temel strateji dokümanı olarak tasarlanmıştır. Bu nedenle Plan dönemi AB mali takvimi dikkate alınarak 2007-2013 yıllarını kapsayacak şekilde 7 yıllık olarak belirlenmiştir.

Plan'da yer alan vizyona ulaşılırken aşağıdaki ilkelerin temel olarak alınacağı belirtilmiştir (DPT, 2006a: 3):

- Ekonomik, sosyal ve kültürel alanlara bütüncül bir yaklaşım esastır.
- Toplumsal diyalog ve katılımıcılığın güçlendirilerek, toplumsal katkı ve sahiplenmenin sağlanması esastır.
- İnsan odaklı bir gelişme ve yönetim anlayışı esastır.
- Rekabetçi bir piyasa, etkin bir kamu yönetimi ve demokratik bir sivil toplum gelişme sürecinde birbirini tamamlayan kurumlar olarak işlev görecektir.
- Kamusal hizmet sunumunda; şeffaflık, hesap verebilirlik, katılımıcılık, verimlilik ve vatandaş memnuniyeti esastır.
- Devletin ticari mal ve hizmet üretiminden çekilerek, politika oluşturma, düzenleme ve denet-

leme işlevlerinin güçlendirilmesi esas olacaktır.

- Politikalar oluşturulurken kaynak kısıtı göz önünde bulundurularak önceliklendirme yapılacaktır.
- Uygulamanın vatandaşa en yakın birimlerce yapılması esastır.
- Toplumsal yapımızın ve bütünlüğümüzün ortak miras ve paylaşılan değerler çerçevesinde güçlendirilmesi esastır.
- Doğal ve kültürel varlıklar ile çevrenin gelecek nesilleri de dikkate alan bir anlayış içinde korunması esastır.

Dokuzuncu Kalkınma Planı'nda, bölgesel gelişmeye özel bir önem verilmiştir. Plan'da, "GAP'ın sadece enerji ve sulama yatırımlarından oluşan bir altyapı projesi olarak değil, yeni kurulacak **kalkınma ajanslarının** ortak işbirliği platformundan da yararlanarak yerel girişimleri harekete geçiren entegre bir bölgesel gelişme programı olarak ele alınması ihtiyacı bulunmaktadır. Bu kapsamda, modern sulama tekniklerinin uygulanması, rekabetçi ürün türlerine geçiş, pazarlama olanaklarının genişletilmesi, insan kaynakları ve kurumsal kapasitelerin geliştirilmesi gibi temel konularda yeni politikaların geliştirilmesi gerekmektedir" değerlendirilmesine yer verilmiştir (DPT, 2006a: 47).

Dokuzuncu Kalkınma Planı döneminde, yıllık ortalama yüzde 7 büyüyecek Türkiye ekonomisinde, üretimin sektörel kompozisyonuna bakıldığında sanayi ve hizmetler sektörlerinin ön plana çıkacağı tahmin edilmektedir. Ekonominin modernizasyonu ve yapısal reformlara paralel olarak, tarım sektörünün üretim ve katma değer içerisindeki payının azalmaya devam etmesi beklenmektedir. Üretim içindeki payı 1980-2000 döneminde ortalama yüzde 18 ve 2002-2005 döneminde ortalama yüzde 11,2 oranında gerçekleşen tarım sektörünün, 2007-2013 döneminde yıllık ortalama yüzde 3,6 büyümesi ve toplam üretim içindeki payının 2013 itibarıyla yüzde 7,8 seviyesine gerilemesi öngörülmektedir. Üretim sektörü kompozisyonundaki değişimin tarım sektörü aleyhinde gerçekleşmesi beklenirken, rekabet gücünü artırıcı ve yüksek katma değerli yapıya geçişi destekleyici politikalar sayesinde sanayi sektörü lehine gelişmeler öngörülmektedir. Bu bağlamda, sanayi sektörünün üretim içindeki payının plan dönemi süresince artması ve dönem sonunda yüzde 27,2 seviyesine ulaşması beklenmektedir. Bu dönemde, sanayi sektörü üretim artış hızının ekonomik büyümenin üzerinde gerçekleşerek, yıllık ortalama yüzde 7,8 olması beklenmektedir. Plan döneminde hizmetler sektörünün yıllık ortalama büyüme hızı ise yüzde 7,3 olarak öngörülmekte, böylece, hizmetlerin üretim içindeki payının önceki yıllara oranla bir miktar artarak dönem sonunda yüzde 65 düzeyinde gerçekleşmesi beklenmektedir (DPT, 2006a: 54-55).

Plan'da, Türkiye'deki işgücü piyasasında yaşanan yapısal dönüşümün plan döneminde de sürmesi ve tarım sektöründen ayrılan istihdamın diğer sektörlerle kayması beklenmektedir. İstihdamın yapısındaki değişimin temelde "hizmetler" sektörü lehine olacağı tahmin edilmektedir. İstihdam odaklı sürdürülebilir büyümenin sağlanması, iş ortamının iyileştirilmesi, işgücü piyasasının işleyişinin etkinleştirilmesi, işgücünün nitelik ve beceri düzeyinin yükseltilmesi ve aktif işgücü politikalarının geliştirilmesi yoluyla tarım dışı sektörlerde yeni iş olanakları yaratılması sonucunda plan döneminde istihdamın yıllık ortalama yüzde 2,7 oranında artacağı tahmin edilmektedir. Öte yandan, eğitim seviyesinin yükseltilmesi, aktif işgücü politikalarıyla istihdam edilebilirliğin artırılması, işgücü piyasasına girişin kolaylaştırılması ve teşvik edilmesi yoluyla Plan döneminde işgücüne katılma oranının 2,1 pu-

an artacağı öngörülmektedir. Bu artışın temel belirleyicisinin kadınlar olması beklenmektedir. Bu gelişmelere bağlı olarak Plan döneminde istihdam oranının 3,2 puan artacağı, işsizlik oranının ise 2,7 puan düşeceği tahmin edilmektedir (DPT, 2006a: 62).

Plan'daki temel amaçlardan biri, ekonominin yüksek teknolojik kabiliyete ve nitelikli işgücüne sahip, değişen şartlara hızla uyum sağlayan, ulusal ve uluslararası pazarlarda rekabet gücü olan, istikrarlı ve verimlilik düzeyi yüksek bir yapıya kavuşturulmasıdır.

Diğer bir temel amaç da, iş ortamının rekabetçi bir yapıya kavuşturularak iyileştirilmesidir. Bu amaçla, işletmelerde kurumsal yönetim ilkeleri doğrultusunda kurumsallaşmanın sağlanmasını ve bu yolla finansman temininin kolaylaşmasını özendirici uygulamalar geliştirilecektir. İşletmelerin uygun koşullarla finansman kaynaklarına erişimi kolaylaştırılacak ve bu kaynaklarda çeşitlilik sağlanacaktır. Başta KOBİ'ler olmak üzere girişim sermayesi, başlangıç sermayesi ve kredi garanti sistemi geliştirilerek işletmelerin kredi temini kolaylaştırılacaktır (DPT, 2006a: 65-66).

Yatırımların, altyapısı uygun orta kademe merkezlere yönelmesi teşvik edilerek **yeni sanayi odaklarının oluşturulması** sağlanacaktır. İşletmelere yönelik fiziki altyapı, başta bilgi ve iletişim teknolojileri olmak üzere teknoloji altyapısı ile lojistik imkânları artırılabilecek ve bu alanlarda etkinlik sağlanacaktır.

Üniversite-iş dünyası işbirliği çerçevesinde; rekabetçi ve bilgiye dayalı ekonominin gerektirdiği özellikleri içeren ve araştırma potansiyelinin gelişmesine daha çok katkıda bulunan işgücü eğitimi geliştirilecektir. Teknik personelin nitelikleri konusunda standartlar getirilecek, çeşitli sertifikasyon programları düzenlenerek düzey farklılıkları ortadan kaldırılacaktır.

Kalkınma Ajanslarının kurulmasıyla bölgesel potansiyelleri değerlendirmek üzere yabancı sermaye yatırımlarından yararlanmaya önem verilecek, böylece ülke genelinde Yatırım Destek ve Tanıtım Ajansı tarafından yürütülecek tanıtım faaliyetlerini bölgesel bazda tamamlayıcı bir yaklaşım uygulanacaktır. Ayrıca illerde Yatırım Destek Ofisleri kurularak yatırımcıların izin işlemleri kolaylaştırılacaktır (DPT, 2006a: 67).

Çevrenin Korunması ve Kentsel Altyapının Geliştirilmesi temel amacı çerçevesinde; gelecek kuşakların ihtiyaçlarını gözeterek, doğal kaynakları koruma ve kullanma koşulları belirlenecek ve bu kaynaklardan herkesin adil biçimde yararlanmasını sağlayacak şekilde çevre yönetim sistemleri oluşturulacaktır. Tüm sektörlerde yatırım, üretim ve tüketim aşamalarında "Kirlen ve Kullanan Öder" ilkelerini dikkate alan araçlar etkili bir biçimde kullanılacaktır. Çevresel altyapı yatırımlarının yapılmasında ve işletilmesinde ölçek ekonomilerinden yararlanmak için yerel yönetimler arasındaki işbirliği ve eşgüdüm geliştirilecek, bu kapsamda mahalli idare birliklerinin kurulması desteklenecektir. Çevre ve kalkınma ile ilgili sağlıklı ve entegre bilgi sistemleri oluşturulacak; izleme, denetim ve raporlama altyapısı geliştirilecektir. Tarım ve **turizm** başta olmak üzere, çevreye duyarlı sektörlerde ekolojik potansiyel değerlendirilecek, koruma-kullanma dengesi gözetilecektir. Sanayide çevre dostu tekniklerin uygulanmasıyla hammadde kullanımındaki etkinlik artırılarak daha verimli üretim gerçekleştirilecek ve atıklar azaltılacaktır. Kentsel altyapı yatırımlarının gerçekleştirilmesinde belediyelere verilecek mali ve teknik danışmanlık hizmetleri etkinleştirilecektir. Ülke genelinde çevre korumaya yönelik kentsel altyapı ihtiyacının belirlenmesi için belediyelerin içme suyu, kanalizasyon, atık su arıtma tesisi ve katı atık bertaraf tesisi gibi altyapı ihtiyaçlarını belirleyecek kentsel altyapı ana planı ve fi-

nansman stratejisi hazırlanacaktır. Mevcut su sağlama tesislerinde kayıp ve kaçaklar azaltılarak ülke su kaynaklarının etkin kullanılması sağlanacaktır. Yeraltı ve yerüstü su kaynaklarının kirlenmeden korunması sağlanacak ve atık suların arıtdıktan sonra tarım ve sanayide kullanılması teşvik edilecektir. Evsel nitelikli katı atık yönetiminde kaynaktan ayrıştırma, toplama, taşıma, geri kazanım ve bertaraf safhaları teknik ve mali yönden bir bütün olarak değerlendirilecek; yatırım ve işletme maliyetleri düşük ve ülke şartlarına en uygun katı atık bertaraf teknolojisi olan düzenli depolama yöntemi tercih edilecektir. Evsel nitelikli olmayan atıkların üretimi azaltılacak, atık türüne ve ülke koşullarına uygun toplama, taşıma, geri kazanım ve bertaraf sistemleri oluşturulacaktır. Çevre yatırımlarının yapılması ve işletilmesinde özel sektörün katılımı dahil yeni finansman yöntemleri geliştirilecektir. Çevresel altyapı hizmetlerinin planlanması, projelendirilmesi, uygulanması ve işletilmesine ilişkin belediyelerin kapasiteleri geliştirilecektir. Çevre bilincinin geliştirilmesine yönelik eğitim ve kamuoyu bilgilendirme çalışmaları yapılacaktır (DPT, 2006a: 73-74).

Plan'da **tarımsal yapının etkinleştirilmesi** amacıyla çeşitli tedbirler öngörülmektedir. Bunlardan bazıları şunlardır: Gıda güvenencesinin ve güvenliğinin sağlanması ile doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımı gözetilerek, örgütlü ve rekabet gücü yüksek bir tarımsal yapı oluşturulacaktır. Yüksek verimli tarım alanlarının tarımsal üretim amacıyla kullanılması, arazi kullanım planlaması ve yaygın erozyonun önlenmesi suretiyle toprak kaynaklarının etkin kullanımı esas alınacaktır. Su kaynaklarının etkin kullanımına önem ve öncelik verilecektir. Ayrıca, **yüksek üretim değeri bulunan tarım ürünleri üretiminin ve ihracatta rekabet gücünün artırılması**, tarımsal işletmelerde başta üretim teknikleri ve üretim koşullarının iyileştirilmesi olmak üzere, tarım ve gıda işletmelerinin modernizasyon çabalarının desteklenmesi ve **tarım-sanayi entegrasyonunun özendirilmesi**, verimliliğin ve üretici gelirlerinin istikrarlı bir şekilde artırılması amacıyla, **çiftlikten sofraya gıda güvenliğinin sağlanması** yönünde tarımsal üretim ve pazarlama aşamalarında başta ilaç ve gübre ile nitelikli tohumluk kullanımı, sulama, bitki ve hayvan sağlığı ile gıda hijyeni olmak üzere çeşitli konularda eğitim ve yayım hizmetlerinin artırılması, görece katma değeri yüksek ürünler elde edilen hayvancılık faaliyetlerinde; hayvan ıslahına, hayvan hastalık ve zararlılarıyla mücadeleye, meraların ıslahının ve kullanımının düzenlenmesine, kaliteli yem bitkileri üretiminin artırılmasına ve yayım hizmetlerine ağırlık verilmesi, öncelikle çölleşme ve toplum sağlığı dikkate alınarak, havza bazında endüstriyel ve toprak muhafaza ağaçlandırmaları, rehabilitasyon çalışmaları, kent ormancılığı ve tarımsal ormancılık yapılmasıyla arazilerin daha iyi değerlendirilmesi, özel ağaçlandırmaların geliştirilmesi ve toplumun bu konularda bilinçlendirilmesi... öngörülmektedir (DPT, 2006a: 77-78).

Plan'da, ekonominin rekabet gücünü artırmak ve dünya ihracatından daha fazla pay almak üzere yüksek katma değerli mal üretiminin artırılması temel amaç olarak belirlenirken, imalat sanayiinin dışa dönük bir yapı içinde ekonomik büyümeyi sürükleyen temel sektör olması hedeflenmektedir. Buna göre, imalat sanayiinde sektörel gelişme stratejileri ve öncelik alanlarını belirlemek, sektörel izleme ve değerlendirme yapmak üzere kamu sektörünün ve özel sektörün yer aldığı bir danışma mekanizması geliştirilecektir. Sanayi ve çevre politikalarının uyumu gözetilerek büyümenin sürdürülebilirliği sağlanacaktır. Tekstil, hazır giyim ve deri sektöründe ileri teknolojiler içeren ve çok fonksiyonlu ürünler geliştirilecek ve Ar-Ge çalışmaları özendirilecektir. KOBİ'lerin ve girişimcilerin rekabet güçlerini artırmak ve yeni pazarlara açılmalarını sağlamak için, iş kurma ve iş geliştirme aşamalarında eğitim ve danışmanlık hizmeti sağlanacaktır. Bu amaçla, İŞGEM ve benzeri yapılanmalar yaygın-

laştırılacak ve etkinliklerini artırmak üzere gerekli düzenlemeler yapılacaktır. İşletmelerin ortak Ar-Ge, ortak tedarik ve pazarlama faaliyetlerine önem verilecektir. İşletmelerin fiziki altyapı ihtiyaçları karşılanacak, **ağ oluşturma** ve **kümelenme girişimleri desteklenecektir**. İşletmelerin belirlenmiş sanayi bölgelerinde kurulması ve mevcutların bu alanlara taşınması özendirilecektir. **Nitelikli insan gücü yetiştirilecek** ve mevcut işletmelerde çalışanların mesleki ve teknik niteliklerinde iyileştirmeye yönelik çalışmalar desteklenecektir. Eğitim programlarıyla teknoloji üretimine ve Ar-Ge'ye yatkın işgücü yetiştirilmesi sağlanacaktır. Madencilik sektöründe çevre mevzuatına uyum geliştirilecek, bürokratik yapı etkin hale getirilecek, firma ve işletme ölçeklerinin büyütülmesi özendirilecek, **madencilik ürünleri yurtdışında işlenerek katma değer artırılabilecek** ve maden arama çalışmalarına özel önem verilecektir (DPT, 2006a: 79-81).

Plan'da "**turizm**" sektörüne özel bir önem verilmiştir. Buna göre, turizm sektörü, ülkedeki refah ve gelişmişlik dengesizliklerini azaltıcı doğrultuda yönlendirilecek, turizm potansiyeli olan ancak bugüne kadar yeterince ele alınmamış yörelerde turizm geliştirilerek ekonomik ve sosyal kalkınma sağlanacaktır. Sektörle ilgili tüm yatırımların doğal, tarihi ve sosyal çevreyi kollayıcı, koruyucu ve geliştirici bir yaklaşım içinde olmasına azami özen gösterilecektir. Sektörde yeni kapasite yaratmanın yanı sıra mevcut ürünün niteliğinin yükseltilmesine ağırlık verilecek, yeni aktörlerin, tanıtım, pazarlama, altyapı, turizm eğitimi ve çevre konularında görevleri ile kamunun turizm sektöründeki rolü yeniden tanımlanacaktır. Turizmin mevsimlik ve coğrafi dağılımını iyileştirmek ve dış pazarlarda değişen tüketici tercihleri de dikkate alınarak yeni potansiyel alanlar yaratmak amacıyla varış noktası yönetimine ağırlık verilerek golf, kış, dağ, termal, yat, kongre turizmi ve ekoturizm ile ilgili yönlendirme faaliyetleri sürdürülecektir. Türkiye'nin fiyat, hizmet kalitesi ve jeotermal kaynaklar açısından rekabet üstünlüğü göz önüne alınarak, sağlık hizmetleri turizmi desteklenecektir. Mevcut kapasiteleri, kârlılık sağlayacak fiyat ve doluluk oranlarında dolduracak talep yaratılincaya kadar, turizm teşviklerinde pazarlama alanına, hava ulaştırmasına ve toplam kalite iyileştirilmesine öncelik verilecektir. Turizm hareketlerinin yoğunlaştığı bölgelerde yerel yönetimlerin ve kullanıcıların turizmle ilgili kararlara ve kamu eliyle yapılacak fiziki altyapının finansmanına katılımı sağlanacaktır. Turizm sektörünün uzun vadeli ve sağlıklı gelişmesini sağlamak üzere **Turizm Ana Planı** hazırlanacaktır. Turizm eğitimi ve kalitesinde standardizasyonu, verimlilik ve iş kalitesinin gelişmesini ve istihdam için gerekli beceri düzeylerinin belirlenmesini sağlayacak belgelendirme sistemi getirilecektir (DPT, 2006a: 81-82).

Plan'da ticaretin geliştirilmesi için "**lojistik merkezler**" kurulması ve yaygınlaştırılması öngörülmektedir. Buna göre; ticaret hizmetlerinde etkinliğin artırılması amacıyla, yük taşımacılığına yönelik olarak; toplama ve dağıtım aşamalarında ilgili tüm tarafların bir araya geldiği, konteynerlerin depolanması, tasnif edilmesi ve ulaştırma türleri arasında aktarımının sağlandığı, bürokratik işlemlerin tek bir mekanda basitleştirilerek çözümlendiği, yük başlangıç ve bitiş noktaları olarak tanımlanabilecek **lojistik merkezler vasıtasıyla kombine taşımacılığa geçilmesi** sağlanacaktır. Öncelikle, önemli limanlardan başlamak üzere belirli merkezlerde lojistik merkezler kurulacaktır (DPT, 2006a: 83).

İşsizlikle mücadele ve istihdamın artırılması amacına yönelik olarak Plan'da; istihdam odaklı sürdürülebilir bir büyüme çerçevesinde nitelikli insan kaynaklarının yetiştirilmesi, istihdam imkânlarının geliştirilmesi, işsizliğin azaltılması ve işgücü piyasasının etkinleştirilmesi, **Ulusal İstihdam Stratejisi**'nin oluşturulması, tarım sektöründeki çözülme ile bu sektörden gelen işgücünün tarım dışı sektörlerle kazandırılması konusuna ağırlık verilmesi, istihdamın artırılmasında önem taşıyan girişim-

ciliğin geliştirilmesi ve teşviki, işgücü piyasasının daha esnek ve hareketli bir yapıya kavuşturulması, yeni istihdam olanaklarının geliştirilmesi, kayıt dışı istihdamın azaltılması, işgücü piyasasında zorluklarla karşılaşan kadınlar, gençler, uzun süreli işsizler, engelliler ve eski hükümlüler için fırsat eşitliği sağlanması, değişen ve gelişen ekonomi ile işgücü piyasasının gerekleri doğrultusunda, kişilerin istihdam becerilerini artırmaya yönelik **yaşam boyu öğrenim stratejisi** geliştirilmesi, ekonominin ara eleman ihtiyacını karşılamak için mesleki eğitim faaliyetlerinin, kümeleşme ortamı oluşturan OSB'lerde ilgili hizmet kurumları ve özel sektörle etkili işbirliği içinde yaygınlaşmasını sağlayan mekanizmaların güçlendirilmesi, işletmeler ve sivil toplum kuruluşlarının nitelikli işgücü yetiştirmeye yönelik faaliyetlerinin desteklenmesi, işsizlerin, işgücü piyasası açısından dezavantajlı kesimlerin ve tarım sektöründen açığa çıkacak işgücünün nitelikleri ve beceri düzeylerinin, işgücü piyasasının ihtiyaçları doğrultusunda, aktif işgücü programları uygulanarak geliştirilmesi ve bu programlara ayrılan kaynakların artırılması... öngörülmektedir (DPT, 2006a: 83-85).

Plan'da, ayrıca, eğitim sisteminin geliştirilmesi, sağlık hizmetlerinin etkinleştirilmesi, gelir dağılımının iyileştirilmesi, sosyal içermenin sağlanması ve yoksullukla mücadele edilmesi, yoksulluğun azaltılmasına yönelik hizmetlerin, yoksulluk kültürünün oluşmasını önleyici ve yoksul kesimin üretici duruma geçmesini sağlayıcı nitelikte olması, tarımdaki yapısal değişim sonucu **kente göç eden vasıfsız ve yoksul insanların işsizlik riskini azaltmak için aktif istihdam politikaları geliştirilmesi**, yoksulluk ve sosyal dışlanmanın önlenmesine yönelik politikaların uygulanmasında ve bunlara yönelik eğitim, barınma ve istihdam gibi hizmetlerde, merkezi idare ve mahalli idareler ile sivil toplum kuruluşları başta olmak üzere tüm kesimlerin koordineli bir şekilde çalışması, Sosyal Güvenlik Sisteminin yaygınlaştırılması ve etkinliğinin artırılmasına... vurgu yapılmaktadır (DPT, 2006a: 85-91).

Plan'da, **bölgesel gelişmenin sağlanması ve bölgeler arası gelişmişlik farklarının azaltılmasına** özel bir önem verilmiştir. Bölgesel gelişme politikalarının, bir taraftan bölgelerin verimliliğini yükseltmek suretiyle ulusal kalkınmaya, rekabet gücüne ve istihdama katkıyı artırırken, diğer taraftan da bölgeler ve kır-kent arası gelişmişlik farklılıklarını azaltma temel amacına hizmet edeceği vurgulandıktan sonra, bu kapsamda; merkezi düzeydeki politikaların daha uyumlu ve etkin hale getirilmesine, yerel dinamiklere ve içsel potansiyele dayalı gelişme ortamının oluşturulmasına, yerel düzeyde kurumsal kapasitenin artırılmasına ve kırsal kalkınmanın hızlandırılmasına yönelik çalışmalara ağırlık verileceği belirtilmektedir (DPT, 2006a: 91-94).

2.3.2 GAP Master Planı

GAP, 9 ilin (Adıyaman, Batman, Diyarbakır, Gaziantep, Kilis, Mardin, Siirt, Şanlıurfa ve Şırnak) yer aldığı Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde uygulanmaktadır. GAP kapsamındaki illerin arazi ve nüfus büyüklüğü, Türkiye'nin ortalama % 10'u civarındadır. Şanlıurfa ve Diyarbakır, nüfus açısından GAP Bölgesinin en büyük 2'nci ve 3'üncü illeridir. Ekonomik açıdan da, GAP Bölgesinde yer alan iller arasında, Gaziantep'ten sonra en büyük ve en önemli illerdir.

GAP, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin sahip olduğu kaynakları değerlendirerek, bu yörede yaşayan insanların gelir düzeyini ve yaşam kalitesini yükseltmeyi, bölgelerarası farkları gidermeyi ve ulusal düzeyde ekonomik gelişme ve sosyal istikrar hedeflerine katkıda bulunmayı amaçlayan ve ülkemizi uluslararası alanda markalaştıran bir bölgesel kalkınma projesidir.

Başlangıçta bölgenin su ve toprak kaynaklarının geliştirilmesine dayanan bir program olarak ele alınan GAP, 1989 yılında hazırlanan **GAP Master Planı** ve 2002 yılında yapılan revizyon ile tarım, sanayi, ulaştırma, eğitim, sağlık, kırsal ve kentsel altyapı yatırımlarını da içine alan, çok sektörlü, sürdürülebilir insani kalkınmaya dayalı entegre bir bölgesel kalkınma projesi haline gelmiştir.

Bölge kalkınmasının çerçevesini çizen GAP Master Planı (GAPBKIB, 2006), özellikle su ve toprak kaynaklarının gelişmesini mali ve teknik kapasiteleri de dikkate alarak bir takvime bağlamış, bu değişimin ekonomik ve sosyal sektörlerde sağlayacağı gelişmeyi, yaratacağı istihdamı, bunun getireceği nüfus büyüklüğü ile bu nüfusun kentler ve kır itibarıyla muhtemel dağılımını sağlamış, eğitim ve sağlık hizmetleriyle konut ve kentsel altyapı ihtiyaçlarını makro düzeyde belirlemiş ve yıllara göre finansman ihtiyacını ortaya koymuştur.

GAP Master Planı, çeşitli devlet kuruluşlarının kalkınma çabalarının bütünleştirilmesi ve eşgüdümleştirilmesini kolaylaştıran bir rehber olarak GAP'ın yürütülmesine destek olmakta, ayrıca Bölge gelişmesinin alması gereken seyir ve alt ölçeklerde üretilecek plan, program ve projeler için de bir rehber niteliği taşımaktadır.

Birbirlerini tamamlayıcı nitelikte olan ve bir bütünlük teşkil eden hedeflere ulaşmak için GAP Master Planı 2005 yılına uzanan zaman perspektifi içinde dört temel strateji belirlemiştir:

- Su ve arazi kaynaklarını gerek sulama, gerekse kentsel ve endüstriyel kullanım amaçları için geliştirmek ve yönetmek,
- Daha iyi tarımsal işletme yönetimi, tarımsal pratikler ve bitki desenleri uygulayarak arazi kullanımını geliştirmek,
- Tarımla ilişkili ve yerel kaynaklara dayalı üretime özel ağırlık vererek imalat sanayilerini teşvik etmek,
- Yöre halkının ihtiyaçlarını daha iyi karşılamak, nitelikli personeli Bölge'ye cezbetmek ve bölgede kalmasını temin etmek için sosyal hizmetleri ve kentsel altyapıyı iyileştirmek.

GAP Master Planı'nın temel kalkınma senaryosu, "**Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ni, Tarıma Dayalı İhracat Bölgesi**" haline getirmektir.

2.3.3 GAP Eylem Planı

Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP) kapsamında yapılan büyük yatırımlara rağmen, işsizlik, nitelikli işgücünün yetersiz oluşu, eğitim altyapısının yetersizliği, nüfusun eğitim düzeyinin düşüklüğü, sağlık altyapısının ve hizmetlerinin yetersizliği, içme ve kullanma suyuna erişimdeki sıkıntılar, kırsal altyapısının tamamlanamamış olması, sanayi ve enerji altyapısının yetersizliği ve bölge içinde sermaye birikiminin sağlanamaması GAP Bölgesi'nin en önemli sorunları olmaya devam etmektedir. Özellikle demografik gelişmelerin karşısında bu sorunların boyutu daha da artmaktadır.

Ekonominin gelişmesi ve hızlı istihdam artışının sağlanması için sadece kamu yatırımları yeterli olmayıp özel sektör yatırımlarının da bölgeye çekilmesi zorunludur. Yatırım ortamının cazip hale getirilebilmesi için ulaştırma, enerji, sanayi ve kentsel altyapı hizmetlerinin yeterli düzeye ulaşması, firmaların finans kaynaklarına erişiminin kolaylaştırılması, bölgenin üretim yapısına uygun teşvik mekanizmasının oluşturulması, bölgedeki diğer kurumsal hizmetlerin etkinleştirilmesi ve sosyal yaşam ortamının iyileştirilmesi özel önem taşımaktadır.

Dokuzuncu Kalkınma Planı'nda da ifade edildiği gibi, GAP, artık, sadece enerji ve sulama yatırımlarından oluşan bir altyapı projesi olarak değil, yeni kurulacak **kalkınma ajanslarının** ortak işbirliği platformundan da yararlanarak yerel girişimleri harekete geçiren entegre bir bölgesel kalkınma programı olarak ele alınmaktadır. Bu kapsamda, modern sulama tekniklerinin uygulanması, ulaşım ve konut altyapısının tamamlanması, rekabetçi ürün türlerine geçiş, pazarlama olanaklarının genişletilmesi, insan kaynakları ve kurumsal kapasitelerin geliştirilmesi, doğal ve kültürel dokunun değerlendirilmesi gibi ekonomik kalkınma ve sosyal gelişmeyi kolaylaştırıcı yeni politikalar uygulanarak bölgenin rekabet gündemi desteklenecektir.

2008-2012 yıllarını kapsayan GAP Eylem Planı'nda (GAPBKİB, 2008), Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde ekonomik büyüme, sosyal gelişme ve istihdam artışı sağlanarak bölgede yaşayan vatandaşlarımızın refah, huzur ve mutluluğunun artırılması temel amaç olarak belirlenmiştir.

Güneydoğu Anadolu Projesi kapsamında, 60. Hükümet döneminde başta sulama olmak üzere temel altyapı ihtiyaçlarının karşılanması ve bölgede ekonomik kalkınmanın ve sosyal gelişmenin hızlandırılması hedeflenmektedir. GAP Eylem Planı'nda orta vadede bu projeyi tamamlamaya yönelik politika, strateji ve eylemler yer almaktadır.

Plan döneminde uygulanacak programlarla bir yandan bölgede işgücünün niteliği artırılarak, işgücüne katılma oranı ülke ortalamasına yaklaştırılacak, diğer yandan özel ve kamu yatırımlarının artırılması ve ekonomik hayatın canlandırılması sonucu bölgedeki toplam istihdam artırılarak bölge genelinde istihdam düzeyi ülke ortalamasına çıkarılacaktır. Bölgede kişi başına gelir ülke ortalamasına yaklaşacaktır.

GAP Bölgesi'nin turizm altyapısının iyileştirilmesi, turizm çekim merkezleri oluşturulması ve turizmin çeşitlendirilmesi yoluyla, turizmin bölge ekonomisi içindeki payı artırılacaktır. Tarımda verimlilik artırılarak tarıma dayalı sanayinin rekabet gücünün geliştirilmesi ve bölge ihracatının artırılması hedeflenmektedir.

GAP Eylem Planında belirtilen başlıca ilkeler şunlardır:

- Bölgenin gelişme politikaları ve uygulamaları öncelikle yerel dinamiklere ve içsel potansiyele dayandırılacaktır.
- Özel sektörün ve toplumun katkı ve katılımı esas alınacaktır.
- Eylemler programlama ve uygulama aşamalarında ortaklık ve işbirliği içinde hayata geçirilecek, kuruluşlar arası uyum ve eşzamanlılığa özel önem verilecektir.
- Uygulamalar hem gelişme potansiyeli yüksek merkezler, hem de kırsal-kent bakımından farklılaştırılacaktır.
- Kentsel gelişme bakımından cazibe merkezleri yaklaşımı esas alınacaktır.
- Ekonomik ve sosyal desteklerde kendine yeterliliği hedefleyen yöntemler esas alınacaktır.
- Kaynak kullanımında, detaylı ve takvimlendirilmiş bir önceliklendirme ile odaklanma ve etkinlik sağlanacaktır.
- Mümkün olan her durumda yerel yönetimlerin uygulama ve koordinasyon konusunda gerekli rolleri alması sağlanacaktır.
- Uygulamada hızı, verimi ve kaliteyi artırmayı sağlayacak yenilikçi organizasyon ve finansman modellerinin geliştirilmesine özel gayret sarf edilecektir.

GAP Eylem Planı'nda, bölgenin istikrarlı bir ekonomik ve sosyal yapıya kavuşturulabilmesi için gerekli refleksi kazandırma ve gerekli mekanizmaları oluşturarak bölge ekonomisini güçlendirme yaklaşımının, bölgede uygulanacak yerel insiyatif odaklı politika ve stratejilerin temelini oluşturduğu vurgulanmaktadır. Bu yaklaşım çerçevesinde bölgede uygulanacak temel politikalar; yeni iş imkânları üretecek şekilde ekonomik büyümeyi sürdürmek ve refahı sağlamak için iş ortamının etkinleştirilmesine, bölgenin sınır ülkeleri ile ekonomik ilişkilerinin yoğunlaştırılmasına; bir yandan işgücü piyasaları esnekleştirilerek işletmelerin üretim verimliliği ve rekabet güçlerinin yükseltilmesine, diğer yandan aktif istihdam politikaları ile işgücünün niteliği artırılarak bölge ekonomisi ile uyumlu istihdam artışının sağlanmasına; bölgedeki kurumsal kapasitenin geliştirilerek hizmet sunum etkinliğinin sağlanması çerçevesinde uygun teşvik araçları da kullanılarak bölgenin cazibesinin artırılmasına ağırlık verilmesidir.

Bölgenin altyapısının iyileştirilmesi ve insan kaynaklarının geliştirilmesinin yanısıra, bölgeye yatırım çekmek için tamamlayıcı unsur, bölgede uygulanacak teşvik politikasıdır. İstihdam alanı üreten, yoksulluğu ve gelir dağılımındaki dengesizliği azaltan mikro, küçük ve orta ölçekli işletmelerin ve ekonomik faaliyetlerin, yeni sanayilerin desteklenmesi; ulusal, bölgesel ve küresel piyasalara ulaşma imkânlarının artırılması; personel, teknoloji ve enformasyon gibi kaynaklara erişimin kolaylaştırılması; stratejik ve önceliği belirlenmiş teknolojik kalkınma modellerinin teşvik edilmesi önem arz etmektedir. Bu kapsamda, GAP Bölgesi Rekabet Gündemi çalışmalarında da vurgulanan; sürdürülebilir üretim stratejisi, girişimciliği geliştirme, uluslararasılaştırma programı, uygulamalı teknoloji, kümeleme ve ağ oluşturma stratejileri ile organik tarım, organik tekstil ve konfeksiyon, yenilenebilir enerji ve turizm gibi alanlar öncelikli olarak ortaya çıkmaktadır.

Bu çerçevede söz konusu politikaların hayata geçirilmesinde;

- Özel, kamu ve sivil toplum kuruluşları işbirliğine dayalı kurumsal çerçevede etkin çalışan ve rekabet ortamını hazırlayan bir kamu hizmet süreci ile sanayinin, KOBİ'lerin, esnaf ve sanatkârların desteklenmesini içeren, özel sektör için yeni alanlar ve gelir fırsatları üreten iş ortamının oluşturulması,
- Kamu kaynakları yanında, özel sektör kaynakları, kamu-özel ortaklığı modelleri ve doğrudan yabancı yatırımlar vb. çeşitlendirilmiş finansman yöntemlerinin harekete geçirilmesi,
- Bölgesel gelişmeyi ve çevreyi korumayı esas alan güçlü fiziki altyapı, kültür, sanat ve spor faaliyetleri gibi bireylerin temel sosyal altyapı ihtiyaçlarını karşılayacak ekonomik ve sosyal ortamın oluşturulması,
- Bireysel yeteneklerin ve beşeri sermayenin kalitesinin artırılmasını özendirilen, etkin orta ve yüksek öğretim kurumlarını, araştırma ve uygulama birimlerini, vasıf ve meslek kazandırmayı, çalışmaya yönelik etkin motivasyonları, işgücü esnekliğini ve istihdamı artırmayı amaçlayan beşeri sermaye modelinin geliştirilmesi,

stratejileri esas alınacaktır (GAPBKİB, 2008: 9).

GAP Eylem Planı kapsamında 4 ana stratejik gelişme eksenini belirlenmiştir. Bu eksenler (GAPBKİB, 2008: 9) aşağıda belirtilmiştir:

- Ekonomik Kalkınmanın Gerçekleştirilmesi,
- Sosyal Gelişiminin Sağlanması,
- Altyapının Geliştirilmesi,
- Kurumsal Kapasitenin Geliştirilmesi.

2.3.4 2010 Yılı Programı

17.10.2009 tarih ve 27379 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanan 12.10.2009 tarih ve 2009/15513 sayılı *2010 Yılı Programı*’nda beş ana gelişme eksenine belirlenmiştir. Bu eksenler şunlardır (BAKANLAR KURULU, 2009: 75-256):

- Rekabet gücünün artırılması,
- İstihdamın artırılması,
- Beşeri gelişme ve sosyal dayanışmanın güçlendirilmesi,
- Bölgesel gelişimin sağlanması,
- Kamu hizmetlerinde kalite ve etkinliğin artırılması.

“**Bölgesel Gelişimin Sağlanması**” başlığı altında, bölgeler ve iller arası gelişmişlik farklarının azaltılması, görece geri kalmış yörelerde gelir seviyesinin artırılması, ekonomik faaliyetlerin çeşitlendirilmesi, yerel yönetimlerin güçlendirilmesi, yerel dinamikleri ve potansiyelleri harekete geçirecek girişimlerin desteklenmesi, kurumsal kapasitenin ve işbirliğine dayalı rekabetin geliştirilmesi ile kaynakların yerinde ve etkin kullanılmasının önemini koruduğu; AB’ye katılım süreciyle birlikte, Türkiye’nin gerek kendi bölgeleri, gerekse AB üyesi ülkelerle arasındaki gelişmişlik farklarının azaltılması hususunun öne çıktığı; bölgesel gelişimin hızlandırılabilmesi için operasyonel nitelikli programlara, tanımlı finansman kaynaklarına, **yerel düzeyde kalkınma ajanslarının etkili çalışmasına** ve kurumsallaşmaya ihtiyaç duyulduğu belirtilmektedir (BAKANLAR KURULU, 2009: 228).

Program’a göre (BAKANLAR KURULU, 2009: 230-231); bölgesel gelişme politikaları; AB’ye uyumu da dikkate alarak, bir taraftan bölgelerin ekonomik verimliliğini yükseltmek yoluyla ulusal kalkınmaya, rekabet gücüne ve istihdama katkıyı arttırmaya, diğer taraftan da bölgeler arası gelişmişlik farklarını azaltma amacına hizmet edecek; iç göç hareketlerinin sosyal, ekonomik ve kentsel gelişme bakımından uyumlu ve istikrarlı bir yapıya kavuşmasını ve refahın ülke geneline dengeli dağılmasını gözetecektir.

Ulusal düzeyde mekansal gelişimin yasal ve teknik çerçevesi geliştirilecek, yerel düzeydeki kuruluşlarla birlikte **bölgesel gelişme stratejileri** hazırlanacak, **alt ölçekli (bölge ve il) plan** ve stratejilerinin kapsamı, ilke ve standartları belirlenecektir.

Bölgelerde iş fırsatları ve yaşam kalitesinin artırılmasına, ulaşılabilirliğin ve bölge içi ve bölgeler arası etkileşimin geliştirilmesine yönelik olarak, kamu yatırım uygulamalarında ve hizmet arzında mekansal önceliklendirme ve odaklanma sağlanacak, başta **potansiyeli yüksek kentler** olmak üzere sosyal ve fiziki altyapı güçlendirilecektir.

2.4 BÖLGENİN GELİŞME VİZYONU

Yapılan çalışmalar ve gerçekleştirilen toplantılar ile çalıştaylar sonucu, Bölgenin Gelişme Vizyonu aşağıdaki şekilde belirlenmiştir:

VİZYON

Doğal, tarihi, sosyal ve kültürel zenginliği ve çeşitliliği ile Güneydoğu Anadolu Bölgesinin cazibe ve ticaret merkezleri olan Diyarbakır ve Şanlıurfa'nın bu potansiyelini en iyi şekilde koruyarak değerlendiren, işsizliğin, yoksulluğun ve gelir dağılımındaki eşitsizliğin azaltıldığı, Türkiye'nin Ortadoğu'ya açılan kapısı TRC2 Bölgesi.

2.5 BÖLGESEL HEDEF VE STRATEJİLER

Önceki bölümlerde detaylı olarak açıklandığı gibi, bölgedeki kurum ve kuruluşlardan toplanan veriler kullanılarak mevcut durum tespit edilmiş ve paydaşlarla gerçekleştirilen çalıştaylarla bölgenin SWOT (GZFT) analizi yapılmıştır. Yapılan bu analizler doğrultusunda; TRC2 Bölgesi'nin (Diyarbakır-Şanlıurfa) sosyo-ekonomik yönden gelişmesi, kalkınması ve belirlenen vizyona ulaşması için uzun vadede gerçekleştirilmesi öngörülen bölgesel hedef ve stratejiler belirlenmiştir. Aşağıda gösterilen hedef ve stratejiler Bölge'deki diğer paydaş ve aktörler tarafından da alınması gereken tedbirleri kapsamaktadır.

Hedef 1- İstihdamı Arttırmak, Beşeri ve Sosyal Gelişmeyi Hızlandırmak.

Bölgedeki hızlı nüfus artışının ve köyden kente göçün yarattığı en önemli sorun işsizliktir. Son 25 yılda bölgede yaşanan asayiş sorunu ve terör nedeniyle, yeni yatırımların yapılamaması ve eski yatırımların da kapanması sonucu bölgede istihdam olanakları son derece yetersiz bir duruma gelmiştir. İşsizlik, beraberinde yoksulluğu ve diğer birtakım sosyal sorunları getirmektedir. İşsizliğin azaltılması, yoksulluk ve göçün yarattığı sosyal dışlanmanın ortadan kaldırılarak sosyal uyumun sağlanması amacıyla birtakım tedbirler alınmalıdır.

Strateji 1.1- Mevcut işgücü piyasası ve işletmelerin talep ettiği nitelikli işgücünün yetiştirilmesi amacıyla, bu talepleri karşılamaya yönelik mesleki eğitim programlarının uygulanması ve teşvik edilmesi.

Strateji 1.2- Bölgede emek-yoğun iş kollarının teşvik edilmesi.

Strateji 1.3- Gelir dağılımının iyileştirilmesi, göç ve işsizliğin yarattığı sosyal dışlanma ve yoksulluğun azaltılarak sosyal uyum ve dayanışmanın geliştirilmesi.

Strateji 1.4- Yoksul kesimin ekonomik kaynaklarının çeşitlendirilmesi için yerel düzeyde gelir getirici projelerin desteklenmesi.

Strateji 1.5- Çalışabilir durumdaki yoksul kişilerin işgücüne katılımına yönelik programlar geliştirilerek üretken hale getirilmesi.

Strateji 1.6- Mevcut duruma uygun yeni iş, istihdam, işsizlik tanımları yapan, eğitim seviyesini yükseltecek önlemler alan, sosyal politikalar öneren, aktif istihdam politikaları uygulayan, ekonominin rekabet gücünün artırılmasına dayalı istihdam stratejilerinin oluşturulması.

Strateji 1.7- Değişen toplum yapısı, hızlı ve çarpık kentleşme ile yoğun göç sonucunda ortaya çı-

kan sosyo-kültürel uyum sorunlarını azaltmak amacıyla eğitim programları geliştirilmesi.

Strateji 1.8- Kentlilik bilincinin geliştirilmesi ve özellikle göçle gelen nüfusa yönelik olarak yoksullukla mücadele programları uygulanması, dezavantajlı grupların ve kadınların eğitim düzeylerinin geliştirilmesi, istihdam edilebilirliğinin artırılması ve kente entegrasyonlarının sağlanarak sosyal statülerinin iyileştirilmesi.

Strateji 1.9- Nüfus artışını ülke ortalaması düzeyine getirmek için sağlık konusunda bilinçlendirme ve eğitim çalışmalarının düzenlenmesi (ana-çocuk sağlığı, üreme sağlığı konusunda eğitimler, sağlık danışmanlığı vb.).

Strateji 1.10- Genel okur-yazar oranının artırılması çalışmalarının yapılması, okul öncesi ve orta-öğretim okullaşma oranlarının artırılması.

Hedef 2- Güneydoğu Anadolu Bölgesinin Merkezi ve Türkiye'nin Ortadoğu'ya Açılan Kapısı Olarak Bölgede İş Ortamını İyileştirmek, Yatırım Açısından Bölgenin Çekicilik ve Erişilebilirlik Unsurlarını Artırmak ve Rekabetçi Bir Yapıya Kavuşturmak.

Bölgede son 25 yılda yaşanan asayiş sorunları ve terörün etkisiyle, bölge yatırım çekme açısından cazibesini önemli ölçüde kaybetmiştir. Ancak, son dönemde gerek Güneydoğu Anadolu Bölgesinde, gerek ülkemizde ve gerekse bölgedeki komşu ülkelerle ilişkilerde yaşanan olumlu gelişmelerin yatırım açısından bölge üzerinde pozitif bir etki yaratabileceği beklenmektedir. Bu beklentinin fırsata dönüştürülebilmesi için bölgedeki iş ortamının iyileştirilmesi, iş ve yatırım olanaklarının tanıtılması, yatırım açısından bölgenin cazibesinin artırılması ve rekabetçi bir yapıya kavuşturulması gerekmektedir. Bu yapıldığı takdirde, bölgeye yerli ve yabancı yatırımların (özellikle Ortadoğu'daki yatırımcıların) çekilmesi mümkün olacaktır. Doğrudan yabancı sermaye yatırımları (foreign direct investment-FDI), ekonomiye istihdam ve üretim açısından yaptığı olumlu katkıların yanı sıra getirdiği teknik bilgi (know-how) yardımıyla üretim süreçlerini ve üretim kalitesini geliştirmekte, dış pazarlara erişimde kullanılacak kanalları arttırmakta ve sonuçta dış piyasalardaki rekabet gücüne önemli katkılar sağlamaktadır.

Strateji 2.1- Bölgedeki iş ve yatırım imkânlarının ulusal ve uluslararası düzeyde etkili bir şekilde tanıtımının sağlanması, yerli ve yabancı yatırımların (özellikle Ortadoğu'daki yatırımcıların) bölgeye çekilmesi.

Strateji 2.2- Bölgedeki Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmelerin (KOBİ) finansman sıkıntılarının giderilmesi.

Strateji 2.3- Yatırımcıların önündeki bürokratik engellerin kaldırılması, işlemlerin hızlandırılması, işlem süre ve maliyetlerinin düşürülmesi.

Strateji 2.4- Girişimciliğin teşvik edilmesi.

Strateji 2.5- Esnaf ve sanatkarların kapasite ve rekabet güçlerinin artırılması.

Hedef 3- Bölgenin Turizm Potansiyelini Ortaya Çıkarmak, Turizm Altyapısını Geliştirmek ve Turizmi Teşvik Etmek.

Diyarbakır ve Şanlıurfa için en büyük ve maalesef yeterince öne çıkarılmayan sektör "turizm" sektörüdür. Son yıllarda bütün dünyada ve ülkemizde turizm eğilimleri büyük ölçüde değişmiştir. Sadece deniz ve güneşten ibaret olan turizm anlayışının yerini, farklı ve özgün tarihi, doğal ve kültürel değerleri

keşfetmeyi ve yaşamayı amaçlayan turizm anlayışı almaya başlamıştır. Dolayısıyla, sadece yaz mevsimine özgü olarak değerlendirilen turizm yaklaşımı yerine “dört mevsim turizm yaklaşımı” benimsenmeye başlamıştır. Turizmdeki yeni konseptlerden biri de “turizmde havza yaklaşımı”dır. Nitekim ülkemizde 1990lı yıllardan itibaren turizmde havza yaklaşımının benimsendiği ve birtakım projelerin geliştirildiği görülmektedir. Bu yaklaşımda, birer turizm destinasyonu olarak sadece ilçelerin veya illerin mevzi bir şekilde belirlenmesi yeterli değildir. Bunun yerine, benzer doğal, tarihi ve kültürel özelliklere sahip ve coğrafi olarak birbirine yakın, aralarındaki ulaşım ve iletişim kanalları gelişmiş il ve ilçelerin bir bütün olarak ele alınması ve böylece turizm destinasyonu olarak yeni ve daha büyük bir bölgenin (havza) belirlenmesinin “ölçek ekonomisi” oluşturacağı değerlendirilmektedir. Bu yaklaşımda, ayrıca, doğal, tarihsel ve kültürel değerlerin korunması ile turizmin geliştirilmesinde kamu, yerel, sivil ve özel kesimlerin işbirliği ve güç birliği yapması öngörülmektedir.

Sahip oldukları doğal zenginlikler, tarihi ve kültürel birikim ve çeşitlilik, tarihte önemli sanat ve ticaret merkezleri olmaları ve çok sayıda medeniyet ve inanca ev sahipliği yapmaları açısından Diyarbakır ve Şanlıurfa keşfedilmeyi bekleyen birer turizm hazinesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Son yıllarda yapılan altyapı yatırımları ve inşa edilen GAP Havalimanı ile birlikte ulaşımda sağlanan kolaylık ve sürat ile Mardin başta olmak üzere inanç turizminde bölgeye yönelik oluşmaya başlayan trend, Diyarbakır ve Şanlıurfa’yı da büyük bir turizm destinasyonu konumuna getirmiştir. Dolayısıyla, bölgemiz açısından kısa zamanda geliştirilebilecek ve ivme kazandırılarak bölgede istihdam yaratacak ve böylece göçün yol açtığı işsizlik ve sosyal uyum sorunlarının çözümüne katkıda bulunabilecek sektörlerin başında turizm gelmektedir. Nitekim, GAP Eylem Planı’nda da, “GAP Bölgesi’nin turizm altyapısının iyileştirilmesi, turizm çekim merkezleri oluşturulması ve turizmin çeşitlendirilmesi yoluyla, turizmin bölge ekonomisi içindeki payının artırılması” öngörülmektedir.

Strateji 3.1- Bölgedeki zengin tarihi ve kültürel mirasın korunması, tanıtılması ve turizme açılması.

Strateji 3.2- Bölgede turizm faaliyetlerinin yaygınlaştırılması, inanç turizmi, tarih ve kültür turizmi, kongre turizmi, termal ve sağlık turizmi ile eko-turizm gibi farklı ve alternatif turizm alanları geliştirilmesi.

Strateji 3.3- Turizm tesisi ve yatak kapasitesinin artırılması.

Strateji 3.4- Bölgede yeni fuar, kongre ve ticaret merkezleri oluşturulması.

Strateji 3.5- Turizm tanıtım faaliyetleri gerçekleştirilmesi.

Strateji 3.6- Turizme yönelik hizmet sektörü (yeme, içme, dinlenme... gibi) ile hediyelik eşya ve el sanatlarının geliştirilmesi.

Strateji 3.7- Hazırlanacak Turizm Master Planları çerçevesinde, Gaziantep-Şanlıurfa-Mardin-Diyarbakır turizm koridorunun belirlenmesi ve Diyarbakır ve Şanlıurfa’daki kültürel mirasın korunması, turistik ürün ve pazarlama alanlarının desteklenmesi.

Strateji 3.8- Turizm faaliyetlerinin mekana dengeli dağıtılması için konaklama alanlarının bulunduğu noktalara gününbirlik mesafelerde bulunan alanlarda rekreasyon alanlarının oluşturulması ve ilçelerde aktivite alanlarının oluşturulması (Şanlıurfa ve Diyarbakır kent merkezleri ile ilçeler-köyler, doğal değere sahip alanlar arasında turistik varış noktaları sağlayacak tesis altyapısının desteklenmesi, rekreasyon, yeme-içme, dinlenme, gününbirlik tesisler... gibi).

Strateji 3.9- Bölgeye yabancı turist gelişlerinin artırılmasına yönelik faaliyetlerin desteklenmesi.

Strateji 3.10- Otel işletmeciliği ve servisi, tur düzenleyicileri ve seyahat acenteleri için gerekli turizm personeli eğitiminin gerçekleştirilmesi ve yaygınlaştırılması.

Strateji 3.11- Kültür varlıklarının koruma-kullanma dengesi içinde değerlendirilmesi ve turizm amaçlı kullanılmasına yönelik faaliyetlerin desteklenmesi.

Strateji 3.12- Yöre halkına kültürel ve tarihi mirasın korunması ile turizmin geliştirilmesine yönelik bilinçlendirme eğitimleri verilmesi.

Hedef 4- Tarımsal Üretim Kapasitesini Arttırmak ve Tarıma Dayalı Sanayiye Geliştirmek.

Dünyada yaşanan ekonomik ve teknolojik değişme tarım sektörünü de etkilemiş; ülkelerin ve bölgelerin sahip oldukları tarımsal üstünlüğü ve rekabet gücünü sürdürmeleri büyük önem kazanmıştır. Tarımsal ürün piyasalarında yer edinebilmek ve benzer üretim kentleri veya bölgeleriyle rekabet edebilmek için tarımsal ürünün kapasitesinin, verim düzeyi ve kalitenin en üst seviyeye çıkarılması gerekmektedir. Tarım sektöründe de sağlıklı ve güvenli gıda üretimi ile gıdaların güvenli ve hızlı bir şekilde pazara sunulması önemlidir. Gıda sektöründe de rekabetçi bir yapı için tarım-sanayi ilişkilerinin güçlendirilmesi, sağlıklı ve kaliteli hammadde kullanılması, tüketici beklentilerine uygun üretim yapılması bir zorunluluk olarak karşımıza çıkmaktadır.

Sektörün rekabetçi gücünün artırılmasına yönelik olarak tarımda modern üretim yöntemlerinin kullanılması, üreticilerin mesleki-teknik bilgi düzeyinin yükseltilmesi, üreticilerin etkin bir şekilde işbirliği yapması ve örgütlenmesi, tarım ve gıda sanayii işletmelerinin iç ve dış pazarlar için rekabet güçlerinin artırılması, tarımsal girdilerin ucuz elde edilmesi ve doğal kaynakların etkin kullanımı sağlanmalıdır.

Şanlıurfa ve Diyarbakır; mevcut toprak, su varlığı, iklim ve coğrafi özellikleri ve GAP'ın da etkisiyle yüksek bir tarımsal potansiyele sahiptir. Bu potansiyelin harekete geçirilerek en iyi şekilde kullanılması için tarımda modern yöntemler kullanılmalı, tarımsal sulamada tasarruf sağlayıcı teknikler benimsenmeli, tarımsal üretim çeşitlendirilmeli, tarımda Ar-Ge çalışmalarına önem verilmeli ve bu çalışmaların sonuçlarının tabana yayılması sağlanmalıdır.

Bölgede tarımsal üretime dayalı sanayinin geliştirilmesi için çalışmalar yapılmalı ve bölgedeki tarımsal üretimin sanayi ürününe dönüştürülmesi için tarıma dayalı sanayi yatırımları desteklenmelidir.

Strateji 4.1- Tarımda modern üretim yöntemlerinin kullanılarak tarımsal üretim kapasitesinin artırılması.

Strateji 4.2- Organik tarım üretiminin çeşitlendirilmesi ve yaygınlaştırılması.

Strateji 4.3- Besi ve süt sığırcılığının teşvik edilmesi.

Strateji 4.4- Hayvan ıslahı ve nitelikli damızlık sığır elde edilmesi.

Strateji 4.5- Bölgedeki ürün deseninin çeşitlendirilmesi.

Strateji 4.6- Güvenli gıda üretiminin teşvik edilmesi.

Strateji 4.7- Tarımsal sulamanın yaygınlaştırılması ve bilinçli sulama yapılması.

Strateji 4.8- Diyarbakır'da yapımı devam eden Tarım Organize Sanayi Bölgesinin tamamlanması.

Strateji 4.9- Tarıma dayalı sanayinin geliştirilmesi.

Strateji 4.10- Bölgesel düzeyde rekabet potansiyeli taşıyan tarım sektörüne odaklanması; yerel uzmanlaşmaya dayalı, yenilikçiliği destekleyen ve rekabet gücünü arttıran **tarım ve gıda kümelenmesinin** teşvik edilmesi.

Strateji 4.11- Yerel bilgi, beceri ve kaynakların sürdürülebilir kullanımı yoluyla; arıcılık, ipek böcekçiliği, süs bitkileri, bildircin ve hindi yetiştiriciliği ve bunun gibi yerel koşullara uygun yeni türlerin adaptasyonuna yardımcı olan modern işletmelerin kurulmasının sağlanması.

Hedef 5- Bölgenin Sanayisini ve Sanayi Altyapısını Geliştirmek.

Strateji 5.1- Bölgedeki Küçük Sanayi Siteleri (KSS) ve Organize Sanayi Bölgelerinin (OSB) altyapı sorunlarının çözülmesi.

Strateji 5.2- Yapımı devam eden KSS ve OSB'lerin tamamlanması ve mevcutlarının tam kapasite ile kullanılmasının sağlanması.

Strateji 5.3- KSS ve OSB'lerin kullanımında sektörel bazda ihtisaslaşma ile kümelenmenin teşvik edilmesi.

Strateji 5.4- Maden sektörünün geleceğine ışık tutmak ve sürdürülebilir üretimi sağlamak amacıyla maden/mermer rezervleri araştırma ve tespit faaliyetlerinin desteklenmesi.

Strateji 5.5- Bölgenin maden potansiyelinin ortaya çıkarılması ve bu madenlerin (özellikle mermerin) bölge içinde işlenerek katma değerinin artırılması.

Strateji 5.6- Sanayide çalışan KOBİ'lerin büyüme ve birleşmelerinin teşvik edilmesi, verimlilikleri, iş kurma ve geliştirme faaliyetlerinin desteklenmesi.

Strateji 5.7- Bölgede her türlü Ar-Ge faaliyetleri ve girişimlerinin desteklenmesi.

Strateji 5.8- Rekabet gücünün artırılması, teknoloji odaklı ve yüksek katma değerli üretim için sanayi ve üniversite işbirliği faaliyetlerinin desteklenmesi.

Strateji 5.9- Bölgede üretilen sanayi ürünlerinin özellikle Irak ve Suriye'ye ihracatının artırılması.

Hedef 6- Kentsel Altyapıyı Geliştirmek ve Çevreyi Korumak.

Strateji 6.1- Belediyeler tarafından kentsel dönüşüm projeleri uygulanması.

Strateji 6.2- Belediyeler tarafından ucuz arsa ve konut üretilmesi.

Strateji 6.3- Belediyeler tarafından kent içi trafik yoğunluğunun giderilmesi için Şanlıurfa ve Diyarbakır merkezlerinde alternatif ulaşım sistemleri (hafif raylı sistemler... gibi) ile kentsel ulaşım çözümleri (alternatif yollar, kavşaklar... gibi) geliştirilmesi.

Strateji 6.4- Sağlıklı ve temiz içme ve kullanma suyu temin edilmesi.

Strateji 6.5- Düzenli katı ve sıvı atık toplama, depolama ve arıtma sistemleri kurulması.

Strateji 6.6- Yenilenebilir enerji potansiyelinin (rüzgar, jeotermal, güneş... vb) ortaya çıkarılması, bu amaçla gerekli teknolojik altyapının oluşturulması ve çevre dostu temiz teknolojilerin kullanımının teşvik edilmesi.

¹³ 2010 Yılı İçin Belirlenen Temel Amaç ve Önceliklerin tablo olarak gösterimi için bkz. EK 11.

Strateji 6.7- Enerji iletim ve dağıtım altyapısının güçlendirilmesi.

Strateji 6.8- Göç ve hızlı kentleşmeye önlem olarak; sağlıklı kentleşme, acil durum - afet yönetimi, ulaşım ve çevre konularındaki altyapının geliştirilmesi.

Strateji 6.9- Baraj, gölet, nehir gibi su yüzeylerinin ve/veya vadilerin rekreatif amaçla kullanılmasının sağlanması.

Strateji 6.10- Doğal çevrenin korunması ve çevre kirliliğinin önlenmesi.

Hedef 7- Bölgedeki Ulaştırma Altyapısını Geliştirmek ve Bölgeyi Bir Bölgesel Lojistik Merkezine Dönüştürmek.

Diyarbakır ve Şanlıurfa, tarihten beri buldukları bölgede mal ve hizmetler açısından önemli birer ticaret ve lojistik merkez olmuşlardır. Günümüzde de, gerek Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri, gerekse Ortadoğu'daki komşu ülkeler Irak ve Suriye açısından Diyarbakır ve Şanlıurfa, birçok mal ve hizmetin toplandığı ve diğer bölgelere dağıtıldığı merkezler olma potansiyelini taşımaktadır. Bu potansiyelin harekete geçirilmesi için ulaşım altyapısının kurulması ve geliştirilmesi gerekmektedir.

Strateji 7.1- Mevcut karayolu altyapısının geliştirilmesi amacıyla bölünmüş yol ve Şanlıurfa-Habur otoyol yapımının hızlandırılması ve diğer yolların standartlarının yükseltilmesi.

Strateji 7.2- Diyarbakır sivil havalimanının yapılması.

Strateji 7.3- Şanlıurfa-Diyarbakır arasında GAP Havalimanı'ndan geçecek şekilde demiryolu bağlantısı sağlanması.

Strateji 7.4- Şanlıurfa-Diyarbakır arasındaki bölünmüş yolun ve çevre yollarının öncelikli olarak tamamlanması.

2.6 2010 YILI İÇİN BELİRLENEN TEMEL AMAÇ VE ÖNCELİKLER¹³

TRC2 Bölgesi'nin en önemli sorunlarının başında, Bölge'deki genç nüfus için istihdam olanaklarının sınırlı olması nedeniyle yaşanan işsizlik ve bunun sonucu olan yoksulluk ile gelir dağılımındaki adaletsizlik gelmektedir. Bu nedenle, kısa vadede yeni istihdam olanakları oluşturacak, genç ve girişimci nüfusu kendi işlerini kurarak üretime sevk edecek, Bölgeye yönelik yatırımları cezbetmek için son 25-30 yılda Bölgede yaşanan asayiş sorunları ve terörün yarattığı olumsuz imajı ortadan kaldıracak, Bölge'nin sahip olduğu üstünlüklere dayanan ve potansiyelini harekete geçirecek, üretim ve ihracat kapasitesi ile rekabet gücünü arttıracak sektörlerin öncelikli olarak desteklenmesi gerekmektedir.

TRC2 Bölgesi'nin gelişmesi ve kalkınması genel hedefi doğrultusunda 2010 yılı için belirlenen temel amaç ve öncelikler şunlardır:

2010 Yılı Temel Amaç 1- Üretim ve İstihdamı Arttırmak.

Bölgedeki hızlı nüfus artışı ve köyden kente göçün yarattığı en önemli sorun olan işsizliğin azaltılması, yoksulluk ve göçün yarattığı sosyal dışlanmanın ortadan kaldırılarak sosyal uyumun sağlanması amacıyla birtakım tedbirler alınmalıdır.

¹³ 2010 Yılı İçin Belirlenen Temel Amaç ve Önceliklerin tablo olarak gösterimi için bkz. EK 11.

2010 yılı içerisinde, öncelikle Bölge'de kısa vadede istihdam yaratabilecek emek-yoğun sanayi sektörü ile tarıma dayalı sanayi ve turizm sektörleri desteklenecek; mevcut veya yeni kurulacak işletmelerin üretim ve rekabet kapasitelerinin geliştirilmesi; ülkemiz ile Ortadoğu ülkeleri arasında (özellikle Irak ve Suriye) yaşanan olumlu siyasi ve ekonomik gelişmelerin yarattığı fırsatın değerlendirilerek Diyarbakır ve Şanlıurfa'daki işletmelerin ihracat güçlerinin artırılması teşvik edilecektir. Bölge'de, DPT'nin koordinasyonunda Sosyal Destek Programı (SODES) uygulandığı için sosyal destek programı uygulanması öngörülmektedir.

Öncelik 1.1: Turizm, sanayi ve tarıma dayalı sanayiye yönelik üretim yapan işletmelerin mal ve hizmet üretimi ve pazarlaması ile beşeri ve fiziki kapasitelerinin artırılması ve geliştirilmesi.

Öncelik 1.2: Tarıma dayalı sanayinin geliştirilmesi ve gıda güvenliğini sağlamaya yönelik çalışmaların desteklenmesi.

Öncelik 1.3: İşletmelerde kalite yönetim sistemlerinin kurulması ve ilgili ulusal ve uluslararası belgelerin alınmasının sağlanarak hizmet ve ürün kalitesinin artırılması.

Öncelik 1.4: İşletmelerde yeni üretim teknolojilerinin uygulanması, bilgi teknolojileri altyapılarının geliştirilmesi ve kullanımının yaygınlaştırılması, işletmelerin yenilikçi faaliyetleri ile rekabet ve ihracat güçlerinin artırılması.

Öncelik 1.5: Mevcut işgücü piyasasının ihtiyaç duyduğu nitelikli işgücünün yetiştirilmesi ve istihdam edilebilirlik kapasitelerinin artırılması.

Öncelik 1.6: Bölgede işsizliğin azaltılması için emek-yoğun iş kollarının desteklenmesi.

Öncelik 1.7: Bölgede üretilen tarım ve sanayi ürünlerinin özellikle Irak ve Suriye'ye ihracatının artırılması.

Öncelik 1.8: Sanayide çalışan KOBİ'lerin büyüme ve birleşmelerinin teşvik edilmesi, verimliliklerinin artırılması, yeni iş kurma ve geliştirme faaliyetlerinin desteklenmesi.

Öncelik 1.9: Bölgede bulunan sanayi, tarıma dayalı sanayi ve turizm sektörlerindeki atıl durumda bulunan tesislerin ve kapasitelerinin değerlendirilerek kullanılabilir hale getirilmesi ve ekonomiye kazandırılması.

2010 Yılı Temel Amaç 2- Bölgenin Turizm Potansiyelini Ortaya Çıkarmak ve Turizm Altyapısını Geliştirmek.

Yukarıda da ifade edildiği gibi, Diyarbakır ve Şanlıurfa için en büyük potansiyele sahip ve alınacak tedbirlerle kısa vadede istihdam yaratabilecek ve Bölge'ye yönelik oluşmuş olumsuz imajı düzelterek Bölgeyi bir cazibe merkezine dönüştürebilecek sektör "turizm" sektörüdür.

2010 yılı içerisinde, son dönemde bütün dünyada ve ülkemizde değişen turizm eğilimleri dikkate alınarak Bölge'nin turizm potansiyelinin harekete geçirilmesi, turizm altyapısının geliştirilmesi, Bölge'nin bir turizm çekim merkezine (destinasyon) dönüştürülmesi ve alternatif turizm uygulamaları yoluyla turizmin bölge ekonomisi içindeki payının artırılması öngörülmektedir.

Öncelik 2.1- Bölgedeki zengin tarihi ve kültürel mirasın korunması, rehabilitasyonu, tanıtılması ve turizme açılmasına yönelik küçük ölçekli altyapı çalışmaları yapılması.

Öncelik 2.2- Bölgede turizm faaliyetlerinin çeşitlendirilmesi, yaygınlaştırılması, inanç turizmi, fuar ve kongre turizmi, termal ve sağlık turizmi, kış turizmi ile eko-turizm... gibi farklı ve alternatif tu-

rizm alanları geliştirilmesine yönelik altyapı ve tesisleşme yatırımlarının desteklenmesi.

Öncelik 2.3- Yerli ve yabancı turistlerin ziyaret edip vakit geçirebileceği ve alışveriş yapabileceği cazibe mekanlarının (kültür-sanat sokak ve caddeleri... gibi) oluşturulması.

Öncelik 2.4- Bölgede yeni fuar, kongre ve kültür-sanat merkezleri oluşturulması.

Öncelik 2.5- Doğal çevrenin korunarak turizm amaçlı kullanılması.

Öncelik 2.6- Bölgeye özgü tarihi, kültürel ve coğrafi öge ve sembolleri temsil eden anıtların yapılması, meydanların oluşturulması ve tanıtımlarının yapılması.

Öncelik 2.7- Turizm sektörünün ihtiyacı olan iş gücünün eğitilerek bu alanda istihdam edilmesi.

Öncelik 2.8- Bölgedeki tarihi mekanların korunarak turizme yönelik hizmet sektörüne (kültür, sanat, yeme, içme, dinlenme yerleri ile hediyelik eşya ve el sanatları satış yeri... gibi) kazandırılması.

Öncelik 2.9- Bölge için hazırlanacak turizm amaçlı planlar çerçevesinde, Gaziantep-Şanlıurfa-Mardin-Batman-Diyarbakır turizm koridorunun belirlenmesi ve bu koridorda Şanlıurfa ve Diyarbakır'a ait kültürel mirasın korunması, turistik ürün ve öğelerinin çeşitlendirilerek geliştirilmesi ve pazarlama alanlarının desteklenmesi.

ÜÇÜNCÜ
BÖLÜM

Uygulama Koordinasyon
İzleme ve Değerlendirme

Ön Bölgesel Gelişme Planı, başta Karacadağ Kalkınma Ajansı tarafından destek sağlanacak program ve projeler olmak üzere TRC2 (Diyarbakır-Şanlıurfa) Bölgesi'nde, 2009-2010 yıllarında uygulanacak tüm bölgesel programlara referans teşkil edecek şekilde hazırlanmıştır.

Ön Bölgesel Gelişme Planı'nın (ÖBGP) uygulanmasının koordinasyondan sorumlu kuruluş Karacadağ Kalkınma Ajansı'dır. Ajans Genel Sekreterliği, ÖBGP uygulamalarını değerlendirmek, hedeflere ilişkin gelişmeleri izlemek, programlama ve bütçeleme çalışmalarına yön vermek ve plan ilerleme raporlarını hazırlayarak Ajans Yönetim Kurulu'na sunmakla sorumlu olacaktır.

Ajansın, kendi kaynakları ile vereceği mali ve teknik desteklere bu Plan temel oluşturacaktır. Ajans, 2010 yılında, Kalkınma Ajansları Proje ve Faaliyet Destekleme Yönetmeliği ile Kalkınma Ajansları Destek Yönetim Kılavuzu çerçevesinde, ÖBGP'de belirtilen temel amaç ve önceliklere yönelik Proje Teklif Çağrısına çıkacak ve isteyen kurum ve kuruluşlara teknik destek verecektir.

Proje Teklif Çağrısı üzerine yapılan proje başvuruları, ilgili mevzuata uygun olarak değerlendirilecek ve başarılı olan projelere doğrudan finansman desteği sağlanacaktır. Ajans, projeleri doğrudan kendisi uygulamayacak; Ajans kaynakları ile desteklenen projelerin uygulanması sırasında; fiziki ve finansal gerçekleştirme, performans göstergeleri, projelerin sorunları, proje sahiplerinin ihtiyaçları açılarından, uygulama sonrasında ise projelerin etkileri açısından izleme ve değerlendirme yapacaktır.

Ajans, verdiği mali ve teknik destekler ile Yatırım Destek Ofislerinin çalışmalarını çerçevesinde sürekli bir uygulama-izleme-değerlendirme altyapısı ve sistemi oluşturacaktır.

Plan uygulamalarının izlenmesi ve değerlendirilmesi amacıyla, Ajans İzleme ve Değerlendirme Birimince gerekli çalışmalar yapılacak ve sonuçlar Ajans Yönetim Kurulu ile Ajans Genel Sekreterine rapor edilecektir.

İzleme ve değerlendirme faaliyetlerinin yoğun olduğu dönemlerde, Ajans İzleme ve Değerlendirme Biriminin yetersiz kalması durumunda, Ajans Genel Sekreterliğince, izleme ve değerlendirme amaçlı alt komisyonlar kurulabilecektir. İhtiyaç olması halinde, diğer kamu kurum ve kuruluşları ile yerel yönetimlerden personel veya teknik destek sağlanabilecektir.

Ajans tarafından, ayrıca, Diyarbakır-Şanlıurfa'da diğer kamu kurumlarınca yürütülen program ve projeler de altı ayda bir alınacak veriler ve yapılacak ziyaretler ile izlenecektir. Bu izlemeler, denetim ve kontrol amaçlı olmayıp ÖBGP ile belirlenen temel amaçlara yaptıkları katkı açısından değerlendirilmesi hedeflenmektedir.

ÖBGP çerçevesinde yapılacak tüm faaliyetleri içerecek altı aylık izleme raporları Ağustos ve Şubat aylarının ilk haftasında Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı (DPT) Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü'ne gönderilecektir. Aynı zamanda, bu raporlar takip eden Kalkınma Kurulu toplantısında Kurulun bilgisine sunulacaktır. DPT'nin görüşü alındıktan sonra bu raporlar Ajans'ın internet sitesinde yayınlanacaktır.

Ajans Genel Sekreterliğince, izleme ve değerlendirme çalışmaları ve karşılaşılan sorunlar konusunda Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı (DPT) Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü ile GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı bilgilendirilecektir.

Ön Bölgesel Gelişme Planı ve buna bağlı olarak yürütülen tüm program ve projeler ile ilgili olarak Kalkınma Kurulu toplantılarında Kurula bilgi sunulacak ve Kurulun katkıları sağlanacaktır.

Ön Bölgesel Gelişme Planı ve buna bağlı olarak yürütülen tüm program ve projeler yılda bir kez Mart ayının ilk haftasında DPT'de Ajans Genel Sekreterlerinin katılımıyla düzenlenecek bir toplantıda değerlendirilecektir. Ajans, bu değerlendirmelere esas oluşturacak bütün çalışmalarını DPT tarafından belirlenen yöntem çerçevesinde yapacak ve toplantıya katılacaklara dağıtacaktır. Bu toplantıda, Ajans programlarının ÖBGP'de belirtilen temel amaçlara ulaşma derecesi, GAP Eylem Planı ve Dokuzuncu Kalkınma Planı'ndaki ekonomik ve sosyal gelişme eksenlerine uyumluluk açısından değerlendirilecektir.

DÖRDÜNCÜ
BÖLÜM

Genel Performans
Göstergeleri

KARACADAĞ
KÜLTÜR, TURİZM VE İÇİŞLERİ BAKANLIĞI

Tablo 4.1- Genel Performans Göstergeleri

Temel Amaç	Performans Göstergeleri	Birim/Süre	2010
	Uygulanan mesleki eğitim programı sayısı	Adet	
	Eğitime katılan kişi sayısı	Adet	
	Eğitime katılanlardan istihdam edilen toplam kişi sayısı	Adet	
	Eğitime katılanlardan istihdam edilen dezavantajlı grup üyesi (kadınlar, göçmenler, gençler, engelliler) kişi sayısı	Adet	
	Kurulan yeni işletme sayısı	Adet	
	Yaratılan istihdam	Adet	
	İstihdam edilen dezavantajlı grup üyesi kadınlar, göçmenler, gençler, engelliler) kişi sayısı	Adet	
	Mal ve hizmet üretimindeki artış oranı	%	
Amaç 1	Bölgede gerçekleştirilen yatırım sayısı	Adet	
	Bölgede gerçekleştirilen yatırım miktarı	TL	
	Desteklenen KOBİ sayısı	Adet	
	Alınan kalite belgesi sayısı	Adet	
	Alınan patent veya lisans sayısı	Adet	
	Teknoloji transfer eden firma sayısı	Adet	
	Teknoloji transferi kapsamında alınan ekipman sayısı	Adet	
	Yeni teknoloji ve yeni ürün konusunda verilen destek miktarı	TL	
	İhracat miktarındaki artış oranı	%	
	Irak ve Suriye'ye yapılan ihracat miktarındaki artış oranı	%	

Temel Amaç	Performans Göstergeleri	Birim/Süre	2010
	Yapılan yatırım tutarı	TL	
	Turizmin çeşitlendirilmesi kapsamında açılan tesis sayısı	Adet	
	Yeni açılan tesis sayısı	Adet	
	Yaratılan istihdam	Adet	
	İstihdam edilen dezavantajlı grup üyesi (kadınlar, göçmenler, gençler, engelliler) kişi sayısı	Adet	
Amaç 2	Gerçekleştirilen turizm altyapı ve rehabilitasyon proje sayısı	Adet	
	Eklenecek yatak kapasitesi	Adet	
	Bölgeye gelen turist sayısındaki artış oranı	%	
	Düzenlenen mesleki eğitim sayısı	Adet	
	Eğitime katılan kursiyer sayısı	Adet	
	Eğitime katılanlardan istihdam edilen kişi sayısı	Adet	
	Eğitime katılanlardan istihdam edilen dezavantajlı grup üyesi (kadınlar, göçmenler, gençler, engelliler) kişi sayısı	Adet	

Ön Bölgesel Gelişme Planında bölgenin mevcut durumunu yansıtan baz değerler ile planın uygulanması sonucunda ulaşılması öngörülen hedef değerlere planın kısa vadeli (1 yıl) olması nedeniyle yer verilememiştir. Planın hedeflerine ulaşma düzeyini ölçmeye yönelik olarak; Bölgenin mevcut baz değerleri ile hedef yılı değerlerine 2011-2014 Bölgesel Gelişme Planında yer verilecektir.

EK 1: TRC2 Bölgesi Nüfusunun Cinsiyet ve Şehir-Köy Dağılımı

Bölge Adı	Toplam		Şehir		Köy				
	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın			
Türkiye	72.561.312	36.462.470	36.098.842	54.807.219	27.589.487	27.217.732	17.754.093	8.872.983	8.881.312
TRC2 Bölgesi	3.128.748	1.577.148	1.551.100	1.978.934	1.004.694	974.240	1.149.814	572.454	577.360
Diyarbakır	1.515.011	767.926	747.085	1.079.160	550.586	528.574	435.851	217.340	218.511
Şanlıurfa	1.613.737	809.222	804.015	899.774	454.108	445.666	713.963	355.114	358.849

Kaynak: TÜİK, 2010b.

EK 2: TRC2 Bölgesi 1990, 2000 ve 2009 Yılları Nüfus Sayımları

Bölge Adı	Toplam Nüfus			Şehir Nüfusu			Köy Nüfusu		
	1990	2000	2009	1990	2000	2009	1990	2000	2009
Türkiye	56.473.035	67.803.927	72.561.312	33.326.351	44.006.184	54.807.219	23.146.684	23.797.743	17.754.093
TRC2	2.096.451	2.806.130	3.128.748	1.151.764	1.659.821	1.978.934	995.347	1.146.309	1.149.814
Şanlıurfa	1.001.455	1.443.422	1.613.737	551.124	842.129	899.774	450.331	545.016	713.963
Diyarbakır	1.094.996	1.362.708	1.515.011	600.640	817.692	1.079.160	545.016	601.293	435.851

Kaynak: TÜİK, 1990; TÜİK, 2000; TÜİK, 2010b.

EK 3: TRC2 Bölgesi Cinsiyet ve Yaş Grubuna Göre Nüfus Dağılımı

A. Toplam	B. Erkek	C. Kadın	Yaş Grupları														
			0-4	5-9	10-14	15-19	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44						
			Toplam														
Şanlıurfa	A		1.613.737	244.487	228.420	212.120	178.802	145.278	132.355	104.812	87.935	66.524					
	B		809.222	125.605	117.404	108.951	91.275	68.939	65.219	52.316	44.001	34.478					
	C		804.515	118.882	111.016	103.169	87.527	76.339	67.136	52.496	43.934	32.046					
Diyarbakır	A		1.515.011	186.610	190.211	187.587	172.847	149.107	136.230	111.023	94.724	68.668					
	B		767.926	95.927	97.550	95.982	88.665	78.287	68.135	56.227	48.232	35.304					
	C		747.085	90.683	92.661	91.605	84.182	70.820	68.095	54.796	46.492	33.364					

Kaynak: TÜİK, 2010b.

EK 3: TRC2 Bölgesi Cinsiyet ve Yaş Grubuna Göre Nüfus Dağılımı (devam)

A. Toplam	B. Erkek	C. Kadın	Yaş Grupları														
			45-49	50-54	55-59	60-64	65-69	70-74	75-79	80-84	85-89	90+					
Şanlıurfa	A		60.576	41.746	32.433	26.376	18.546	14.226	10.587	5.323	2.100	1.091					
	B		30.127	20.458	16.004	12.109	8.733	6.185	4.676	1.898	570	274					
	C		30.449	21.288	16.429	14.267	9.813	8.041	5.911	3.425	1.530	817					
Diyarbakır	A		57.985	40.354	34.028	26.883	20.415	15.182	13.343	6.236	2.657	921					
	B		29.585	20.368	16.285	11.890	9.684	6.560	5.893	2.209	911	232					
	C		28.400	19.986	17.743	14.993	10.731	8.622	7.450	4.027	1.746	689					

Kaynak: TÜİK, 2010b.

EK 4: Diyarbakır İl Merkezi ve İlçelerinin Sosyo-Ekonomik Göstergeleri											
Göstergeler	Merkez	Bismil	Çermik	Çınar	Çüngüş	Dicle	Eğil	Ergani	Hani		
Nüfus	721.463	126.885	46.050	58.583	15.521	39.861	21.631	87.467	31.794		
Şehirleşme Oranı (%)	75,68	48,22	34,4	22,67	30,33	24,74	22,32	54,12	34,34		
Nüfus Artış Hızı (‰)	42,39	24,14	-6,43	14,95	-9,49	10,24	6,59	10,68	10,22		
Nüfus Yoğunluğu	318	73	49	29	33	57	43	61	77		
Nüfus Bağımlılık Oranı (%)	80,57	98,80	102,42	114,74	87,25	89,4	103,6	87,64	99,21		
Ortalama Hanehalkı Büyüklüğü	6,15	8,37	6,72	8,33	5,97	7,27	7,29	6,19	8		
Tarım Sektöründe Çalışanlar Oranı (%)	41,32	84,99	83,07	90,33	81,79	86,07	85,12	72,2	83,33		
Sanayi Sektöründe Çalışanlar Oranı (%)	6,80	1,63	1,63	0,63	2,99	0,45	1,45	3,08	1,11		
Hizmetler Sektöründe Çalışanlar Oranı (%)	51,88	13,38	15,3	9,05	15,23	13,48	13,43	24,72	15,56		
İşsizlik Oranı (%)	18,63	15,20	5,09	3,45	5	5,05	2,63	13,25	8,05		
Okur Yazar Oranı (%)	75,62	66,07	69,50	57,15	72,1	53,83	52,92	70,48	57,77		
Bebek Ölüm Oranı (‰)	59,41	51,22	52,02	63,36	45,81	61,92	50,46	36,56	56,72		
Fert Başına Genel Bütçe Geliri (Bin TL)	87,205	12,758	11,348	9,668	26,060	8,739	6,548	20,437	5,491		
Vergi Gelirlerinin Ülke İçindeki Payı (%)	0,32	0,00899	0,00277	0,00285	0,00318	0,00116	0,00093	0,00951	0,00149		
Tarım Üretiminin Ülke İçindeki Payı (%)	0,71	0,39815	0,16383	0,34142	0,05924	0,08663	0,0569	0,30166	0,02828		
Göstergeler	Hazro	Kocaköy	Kulp	Lice	Silvan						
Nüfus	18.755	13.069	40.454	24.877	116.298						
Şehirleşme Oranı (%)	33	43,45	39,12	47,94	55,15						
Nüfus Artış Hızı (‰)	-24,53	0,64	-22,14	-63,79	5,61						
Nüfus Yoğunluğu	44	87	25	24	83						
Nüfus Bağımlılık Oranı (%)	101,2	95,97	78,37	66,12	90,83						
Ortalama Hanehalkı Büyüklüğü	7,26	7,85	8,03	6,82	8,73						
Tarım Sektöründe Çalışanlar Oranı (%)	86,94	82,91	81,12	56,89	81,98						
Sanayi Sektöründe Çalışanlar Oranı (%)	1,24	0,65	0,49	1,46	1,51						
Hizmetler Sektöründe Çalışanlar Oranı (%)	11,81	16,44	18,39	41,65	16,52						
İşsizlik Oranı (%)	6,24	8,92	11,67	6,05	17,4						
Okur Yazar Oranı (%)	58,37	59,91	58,03	63,55	60,14						
Bebek Ölüm Oranı (‰)	45,73	55,78	43,09	63,83	53,47						
Fert Başına Genel Bütçe Geliri (Bin TL)	6,006	5,271	4,370	14,057	11,311						
Vergi Gelirlerinin Ülke İçindeki Payı (%)	0,00068	0,00045	0,00116	0,00232	0,0072						
Tarım Üretiminin Ülke İçindeki Payı (%)	0,05258	0,03524	0,03285	0,06658	0,12726						

Kaynak: DPT, 2004: 160.

EK 5: Diyarbakır'daki İlçelerin İlgili Göstergelere Göre 872 İlçe İçindeki Sırası

Göstergeler	Merkez	Bismil	Çermik	Çınar	Çüngüş	Dicle	Eğil	Ergani	Hani
Nüfus	6	80	302	229	671	359	576	145	434
Şehirleşme Oranı (%)	56	323	562	768	642	735	776	244	565
Nüfus Artış Hızı (%o)	40	134	615	256	663	328	390	322	329
Nüfus Yoğunluğu	39	273	433	628	583	365	473	343	265
Nüfus Bağımlılık Oranı (%)	111	47	37	10	93	79	32	91	45
Ortalama Hanehalkı Büyüklüğü	190	34	126	36	215	88	86	185	50
Tarım Sektöründe Çalışanlar Oranı (%)	791	133	182	11	221	92	127	498	175
Sanayi Sektöründe Çalışanlar Oranı (%)	264	710	711	836	530	856	737	514	794
Hizmetler Sektöründe Çalışanlar Oranı (%)	57	720	629	854	633	717	719	298	620
İşsizlik Oranı (%)	17	44	441	662	456	448	772	61	215
Okur Yazar Oranı (%)	749	823	808	862	785	868	870	800	861
Bebek Ölüm Oranı (%o)	104	175	166	69	278	86	187	508	120
Fert Başına Genel Bütçe Geliri (Bin TL)	181	711	737	759	546	776	821	601	838
Vergi Gelirlerinin Ülke İçindeki Payı (%)	20	344	575	563	543	737	776	331	681
Tarım Üretiminin Ülke İçindeki Payı (%)	14	48	182	61	429	345	438	78	594
Göstergeler	Hazro	Kocaköy	Kulp	Lice	Silvan				
Nüfus	625	723	354	522	95				
Şehirleşme Oranı (%)	588	407	484	329	225				
Nüfus Artış Hızı (%o)	811	496	791	871	405				
Nüfus Yoğunluğu	469	237	696	705	242				
Nüfus Bağımlılık Oranı (%)	38	55	121	252	71				
Ortalama Hanehalkı Büyüklüğü	89	56	49	116	17				
Tarım Sektöründe Çalışanlar Oranı (%)	64	187	243	695	213				
Sanayi Sektöründe Çalışanlar Oranı (%)	772	834	852	736	729				
Hizmetler Sektöründe Çalışanlar Oranı (%)	790	584	506	106	580				
İşsizlik Oranı (%)	331	173	89	352	26				
Okur Yazar Oranı (%)	857	855	860	838	854				
Bebek Ölüm Oranı (%o)	281	127	335	65	147				
Fert Başına Genel Bütçe Geliri (Bin TL)	828	842	857	693	738				
Vergi Gelirlerinin Ülke İçindeki Payı (%)	820	850	738	612	381				
Tarım Üretiminin Ülke İçindeki Payı (%)	454	544	563	396	242				

Kaynak: DPT, 2004: 160.

EK 6: Diyarbakır'daki İlçelerin Gelişmişlik Sıralaması				
İl	İlçe	872 İlçe İçinde Gelişmişlik Sırası	Gelişmişlik Grubu	Gelişmişlik Endeksi
Diyarbakır	Merkez	70	2	1,39749
Diyarbakır	Ergani	610	4	-0,52199
Diyarbakır	Bismil	771	6	-0,86110
Diyarbakır	Çüngüş	786	6	-0,91268
Diyarbakır	Lice	804	6	-1,04093
Diyarbakır	Çermik	808	6	-1,07902
Diyarbakır	Silvan	810	6	-1,08285
Diyarbakır	Kocaköy	835	6	-1,26800
Diyarbakır	Kulp	840	6	-1,30528
Diyarbakır	Hani	846	6	-1,38357
Diyarbakır	Çınar	848	6	-1,39761
Diyarbakır	Dicle	852	6	-1,42443
Diyarbakır	Hazro	853	6	-1,43118
Diyarbakır	Eğil	854	6	-1,44322

Kaynak: DPT, 2004: 113.

Göstergeler	EK 7: Şanlıurfa İli Merkezi ve İlçelerinin Sosyo-Ekonomik Göstergeleri									
	Merkez	Akçakale	Birecik	Bozova	Ceylanpınar	Halpeti	Harran	Hilvan		
Nüfus	534.706	77.261	74.671	65.842	67.817	34.402	56.258	38.411		
Şehirleşme Oranı (%)	72,11	41,57	53,64	30,14	65,26	8,04	15,61	41,9		
Nüfus Artış Hızı (%o)	34,78	46,45	23,71	18,65	31,36	-4,7	64,23	15,15		
Nüfus Yoğunluğu	146	112	95	47	31	54	53,00	34		
Nüfus Bağımlılık Oranı (%)	83,69	91,82	86,35	89,24	93,77	89,7	100,01	90,32		
Ortalama Hanehalkı Büyüklüğü	6,1	7,25	6,23	7,31	7,4	6,75	7,23	7,12		
Tarım Sektöründe Çalışanlar Oranı (%)	54,84	85,73	66,65	83,77	69,87	88,34	96,13	87,17		
Sanayi Sektöründe Çalışanlar Oranı (%)	6,8	0,93	4,76	1,74	1,96	1,39	0,16	1,47		
Hizmetler Sektöründe Çalışanlar Oranı (%)	38,36	13,34	28,59	14,48	28,17	10,27	3,71	11,36		
İşsizlik Oranı (%)	16,58	9,38	8,81	9,25	16,25	3,56	2,73	8,32		
Okur Yazar Oranı (%)	72,57	60,87	76,14	70,68	69,42	73,66	55,16	67,77		
Bebek Ölüm Oranı (%oo)	36,37	33,38	39,17	42,03	50,75	31,67	29,28	52,77		
Fert Başına Genel Bütçe Geliri (Bin TL)	70.518	19.906	26.117	15.479	21.390	23.354	8.495	11.807		
Vergi Gelirlerinin Ülke İçindeki Payı (%)	0,16262	0,00754	0,02922	0,00674	0,01955	0,0022	0,00325	0,0025		
Tarım Üretiminin Ülke İçindeki Payı (%)	0,71556	0,42441	0,0889	0,27394	0,43141	0,06953	0,27938	0,33284		
Göstergeler	Siverek	Suruç	Viranşehir							
Nüfus	224.102	82.247	187.705							
Şehirleşme Oranı (%)	56,59	54,01	64,67							
Nüfus Artış Hızı (%o)	52,16	2,52	62,59							
Nüfus Yoğunluğu	54	112	83							
Nüfus Bağımlılık Oranı (%)	91,44	89,52	86,59							
Ortalama Hanehalkı Büyüklüğü	8,6	7,3	7,72							
Tarım Sektöründe Çalışanlar Oranı (%)	82,55	74,66	78,82							
Sanayi Sektöründe Çalışanlar Oranı (%)	1,63	3,33	1,81							
Hizmetler Sektöründe Çalışanlar Oranı (%)	15,82	22,01	19,37							
İşsizlik Oranı (%)	17,52	15,29	21,51							
Okur Yazar Oranı (%)	60,87	68,01	61,97							
Bebek Ölüm Oranı (%oo)	34,32	36,23	43,24							
Fert Başına Genel Bütçe Geliri (Bin TL)	11.487	17.340	37.716							
Vergi Gelirlerinin Ülke İçindeki Payı (%)	0,0108	0,00712	0,00732							
Tarım Üretiminin Ülke İçindeki Payı (%)	0,42962	0,16976	0,53817							

Kaynak: DPT, 2004: 209.

EK 8: Şanlıurfa'daki İlçelerin İlgili Göstergelere Göre 872 İlçe İçindeki Sırası									
Göstergeler	Merkez	Akçakale	Birecik	Bozova	Ceylanpınar	Halpeti	Harran	Hilvan	
Nüfus	9	170	180	201	196	406	238	368	
Şehirleşme Oranı (%)	77	442	252	648	131	872	843	436	
Nüfus Artış Hızı (‰)	68	31	138	211	87	586	7	251	
Nüfus Yoğunluğu	128	169	208	450	611	393	395	579	
Nüfus Bağımlılık Oranı (%)	100	68	95	80	62	77	42	72	
Ortalama Hanehalkı Büyüklüğü	199	90	181	84	77	122	91	102	
Tarım Sektöründe Çalışanlar Oranı (%)	708	104	585	164	536	37	1	57	
Sanayi Sektöründe Çalışanlar Oranı (%)	263	812	364	695	666	750	872	735	
Hizmetler Sektöründe Çalışanlar Oranı (%)	132	721	232	671	241	834	872	805	
İşsizlik Oranı (%)	31	159	175	163	33	640	753	199	
Okur Yazar Oranı (%)	782	850	741	798	810	775	865	817	
Bebek Ölüm Oranı (‰)	513	598	438	364	184	642	708	159	
Fert Başına Genel Bütçe Geliri (Bin TL)	236	606	544	672	592	567	784	726	
Vergi Gelirlerinin Ülke İçindeki Payı (%)	42	371	159	396	208	626	541	596	
Tarım Üretiminin Ülke İçindeki Payı (%)	12	37	337	93	35	389	87	64	
Göstergeler	Siverek	Suruç	Viranşehir						
Nüfus	34	155	42						
Şehirleşme Oranı (%)	211	246	135						
Nüfus Artış Hızı (‰)	18	455	10						
Nüfus Yoğunluğu	391	168	244						
Nüfus Bağımlılık Oranı (%)	70	78	94						
Ortalama Hanehalkı Büyüklüğü	22	85	58						
Tarım Sektöründe Çalışanlar Oranı (%)	196	451	333						
Sanayi Sektöründe Çalışanlar Oranı (%)	709	486	687						
Hizmetler Sektöründe Çalışanlar Oranı (%)	615	377	460						
İşsizlik Oranı (%)	24	42	7						
Okur Yazar Oranı (%)	851	815	845						
Bebek Ölüm Oranı (‰)	575	521	330						
Fert Başına Genel Bütçe Geliri (Bin TL)	734	644	425						
Vergi Gelirlerinin Ülke İçindeki Payı (%)	308	384	377						
Tarım Üretiminin Ülke İçindeki Payı (%)	36	176	24						

Kaynak: DPT, 2004: 209.

EK 9: Şanlıurfa'daki İlçelerin Gelişmişlik Sıralaması				
İl	İlçe	872 İlçe İçinde Gelişmişlik Sırası	Gelişmişlik Grubu	Gelişmişlik Endeksi
ŞANLIURFA	Merkez	146	2	0,75601
ŞANLIURFA	Birecik	407	3	-0,16133
ŞANLIURFA	Viranşehir	694	5	-0,67109
ŞANLIURFA	Ceylanpınar	718	5	-0,72387
ŞANLIURFA	Siverek	755	6	-0,80710
ŞANLIURFA	Suruç	756	6	-0,81196
ŞANLIURFA	Bozova	792	6	-0,95412
ŞANLIURFA	Hilvan	794	6	-0,97015
ŞANLIURFA	Halfeti	809	6	-1,07927
ŞANLIURFA	Akçakale	814	6	-1,09973
ŞANLIURFA	Harran	857	6	-1,46614

Kaynak: DPT, 2004: 125.

EK 10: Ön Bölgesel Gelişme Planı Çalışmaları

DIYARBAKIR'DA GERÇEKLEŞTİRİLEN ÇALIŞTAYLAR

18 OCAK 2010 Pazartesi	19 OCAK 2010 Salı	20 OCAK 2010 Çarşamba	21 OCAK 2010 Perşembe	22 OCAK 2010 Cuma
<p>Tarım ve Hayvancılık Çalıştayı</p> <p>Saat: 09.30 Yer: Ajans Hizmet Binası Katılımcı Kurum/ Kuruluşlar:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Diyarbakır Esnaf ve Sanatkarlar Odaları Birliği (DESÖB) 2. Diyarbakır Ticaret ve Sanayi Odası (DTSO) 3. Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi 4. Devlet Su İşleri X. Bölge Müdürlüğü 5. Kralkızı-Dicle Pompaılı Sulama Birliği 6. Diyarbakır Ticaret Borsası 7. Tarım İl Müdürlüğü 	<p>Sanayi ve Enerji Çalıştayı</p> <p>Saat: 09.30 Yer: Ajans Hizmet Binası Katılımcı Kurum/ Kuruluşlar:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Dicle Üniversitesi 2. Sanayi ve Ticaret İl Müdürlüğü 3. Türkiye İstatistik Kurumu Diyarbakır Bölge Müdürlüğü 4. Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi 5. KOSGEB Bölge Müdürlüğü 6. Diyarbakır Esnaf ve Sanatkarlar Odaları Birliği 7. Diyarbakır Ticaret ve Sanayi Odası 8. Güneydoğu Sanayici ve İş Adamları Derneği (GÜNSIAD) 	<p>Sağlık Çalıştayı</p> <p>Saat: 09.30 Yer: Ajans Hizmet Binası Katılımcı Kurum/ Kuruluşlar:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Diyarbakır Valiliği İl Planlama Müdürlüğü 2. Dicle Üniversitesi 3. İl Sağlık Müdürlüğü 4. Diyarbakır Tabip Odası 5. Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi 6. Diyarbakır Ticaret ve Sanayi Odası (DTSO) 7. Familya Tıp Merkezi 	<p>Kendleşme, Çevre ve Altyapı Çalıştayı</p> <p>Saat: 09.30 Yer: Ajans Hizmet Binası Katılımcı Kurum/ Kuruluşlar:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Bayındırlık ve İskan İl Müdürlüğü 2. Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi 3. Çevre ve Orman İl Müdürlüğü 4. Diyarbakır Ticaret ve Sanayi Odası (DTSO) 5. İller Bankası 6. Silvan Belediyesi 7. Ergani Belediyesi 8. Kulp Belediyesi 	<p>Ticaret ve Lojistik Çalıştayı</p> <p>Saat: 09.30 Yer: Ajans Hizmet Binası Katılımcı Kurum/ Kuruluşlar:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi 2. Diyarbakır Ticaret Borsası 3. Diyarbakır Ticaret ve Sanayi Odası (DTSO) 4. KOSGEB Bölge Müdürlüğü 5. Güneydoğu Çevre Teknolojileri Derneği 6. Üzüm Bağlarını Koruma ve Yaşatma Derneği 7. İl Sosyal Hizmetler Müdürlüğü

DİYARBAKIR'DA GERÇEKLEŞTİRİLEN ÇALIŞTAYLAR			
18 OCAK 2010 Pazartesi	19 OCAK 2010 Salı	20 OCAK 2010 Çarşamba	21 OCAK 2010 Perşembe
<p>Kültür, Turizm ve Tanıtım Çalıştayı</p> <p>Saat: 14.00 Yer: Ajans Hizmet Binası Katılımcı Kurum/ Kuruluşlar:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü 2. Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi 3. Silvan Kaymaklığı 4. Gençlik ve Spor İl Müdürlüğü 5. Diyarbakır Esnaf ve Sanatkarlar Odaları Birliği (DESÖB) 6. Diyarbakır Ticaret ve Sanayi Odası (DTSO) 7. Diyarbakır Turizm ve Tanıtım Derneği 8. Diyarbakır Tarih Kültür ve Turizm Derneği 	<p>Organize Sanayi Bölgeleri Çalıştayı</p> <p>Saat: 14.00 Yer: Ajans Hizmet Binası Katılımcı Kurum/ Kuruluşlar:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Sanayi ve Ticaret İl Müdürlüğü 2. KOSGEB Bölge Müdürü 3. İl Defterdarlığı 4. Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi 5. Diyarbakır Esnaf ve Sanatkarlar Odaları Birliği (DESÖB) 6. Diyarbakır Ticaret ve Sanayi Odası (DTSO) 7. OSB Müdürlüğü 8. Diyarbakır Merciler ve Madencilik Derneği 9. Diyarbakır Organize Sanayi Bölgesi Sanayi ve İş Adamları Derneği (DOSIAD) 	<p>Eğitim Çalıştayı</p> <p>Saat: 14.00 Yer: Ajans Hizmet Binası Katılımcı Kurum/ Kuruluşlar:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Diyarbakır Valiliği İl Planlama Müdürlüğü 2. Dicle Üniversitesi 3. İl Millî Eğitim Müdürlüğü 4. Diyarbakır Ticaret ve Sanayi Odası (DTSO) 	<p>Göç, İşsizlik, İstihdam ve Sosyal Uyum Çalıştayı</p> <p>Saat: 14.00 Yer: Ajans Hizmet Binası Katılımcı Kurum/ Kuruluşlar:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Diyarbakır Valiliği İl Planlama Müdürlüğü 2. Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi 3. KOSGEB Bölge Müdürlüğü 4. Diyarbakır Sanayi ve Ticaret Odası 5. Türkiye İş Kurumu Diyarbakır İl Müdürlüğü 6. Türkiye İstatistik Kurumu Diyarbakır Bölge Müdürlüğü 7. İl Sosyal Hizmetler Müdürlüğü
			<p>Dış Ticaret Çalıştayı</p> <p>Saat: 14:00 Yer: Ajans Hizmet Binası Katılımcı Kurum/ Kuruluşlar:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. KOSGEB Bölge Müdürlüğü 2. Diyarbakır Sanayi ve Ticaret Odası 3. Diyarbakır Esnaf ve Sanatkarlar Odaları Birliği (DESÖB) 4. Güneydoğu Sanayici ve İş Adamları Derneği (GÜNSIAD) 5. Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi

ŞANLIURFA'DA GERÇEKLEŞTİRİLEN ÇALIŞTAYLAR			
18 OCAK 2010 Pazartesi	19 OCAK 2010 Salı	20 OCAK 2010 Çarşamba	21 OCAK 2010 Perşembe
<p>Sanayi ve Enerji Çalıştayı</p> <p>Saat: 09.30 Yer: Şanlıurfa Sanayi ve Ticaret Odası Katılımcı Kurum/ Kuruluşlar:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Sanayi ve Ticaret İl Müdürlüğü 2. Şanlıurfa Ticaret ve Sanayi Odası Başkanlığı 3. Harran Üniversitesi Rektörlüğü 4. Ticaret Borsası 5. Şanlıurfa Genç İşadamları Derneği (ŞUGIAD) 	<p>Tarım ve Hayvancılık Çalıştayı</p> <p>Saat: 09.30 Yer: Şanlıurfa Sanayi ve Ticaret Odası Katılımcı Kurum/ Kuruluşlar:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Tarım Reformu Bölge Müdürlüğü 2. Harran Üniversitesi Rektörlüğü 3. Ceylanpınar Kaymakamlığı 4. GAP Bölge Kalkınma İdaresi Bölge Müdürlüğü 5. Suroç Belediye Başkanlığı 6. Şanlıurfa Ticaret ve Sanayi Odası Başkanlığı 7. Şuayip Sulama Birliği 8. Hivvan Belediye Başkanlığı 9. GAP Organik Tarımsal Üretim ve Tüketim Derneği 10. Ticaret Borsası 11. Tarım İl Müdürlüğü 	<p>Sağlık Çalıştayı</p> <p>Saat: 09.30 Yer: Şanlıurfa Sanayi ve Ticaret Odası Katılımcı Kurum/ Kuruluşlar:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. İl Sağlık Müdürlüğü 2. İl Millî Eğitim Müdürlüğü 3. Şanlıurfa Ticaret ve Sanayi Odası 4. Harran Üniversitesi Rektörlüğü 5. GAP Organik Tarımsal Üretim ve Tüketim Derneği 6. Ticaret Borsası 7. Ceylanpınar Kaymakamlığı 8. İl Özel İdaresi 9. AGROGAP Önder Çiftçi Derneği 10. Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü 	<p>Göç, İşsizlik, İstihdam ve Sosyal Uyum Çalıştayı</p> <p>Saat: 09.30 Yer: Şanlıurfa Sanayi ve Ticaret Odası Katılımcı Kurum/ Kuruluşlar:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. İŞKUR İl Müdürlüğü 2. Şanlıurfa Ticaret ve Sanayi Odası 3. Harran Üniversitesi Rektörlüğü 4. GAP Organik Tarımsal Üretim ve Tüketim Derneği 5. İl Sosyal Hizmetler Müdürlüğü 6. Ticaret Borsası 7. KOSGEB 8. Halfeti Belediyesi

ŞANLIURFA'DA GERÇEKLEŞTİRİLEN ÇALIŞTAYLAR			
18 OCAK 2010 Pazartesi	19 OCAK 2010 Salı	20 OCAK 2010 Çarşamba	21 OCAK 2010 Perşembe
<p>Organize Sanayi Bölgeleri Çalıştayı</p> <p>Saat: 14.00 Yer: Şanlıurfa Sanayi ve Ticaret Odası Katılımcı Kurum/ Kuruluşlar: 1. Sanayi ve Ticaret İl Müdürlüğü 2. Tarım Reformu Bölge Müdürlüğü 3. Şanlıurfa Ticaret ve Sanayi Odası Başkanlığı 4. Harran Üniversitesi Rektörlüğü 5. Ticaret Borsası 6. KOSGEB 7. Organize Sanayi Bölgesi Müdürlüğü 8. Şanlıurfa Genç İşadamları Derneği (ŞUGIAD) 9. Şanlıurfa OSB İşadamları Derneği (ŞOSIAD)</p>	<p>Ticaret ve Lojistik Çalıştayı</p> <p>Saat: 14.00 Yer: Şanlıurfa Sanayi ve Ticaret Odası Katılımcı Kurum/ Kuruluşlar: 1. Şanlıurfa İl Defterdarlığı 2. Şanlıurfa Ticaret ve Sanayi Odası Başkanlığı 3. Harran Üniversitesi Rektörlüğü 4. Hilvan Belediye Başkanlığı 5. GAP Organik Tarımsal Üretim ve Tüketim Derneği 6. Şanlıurfa Kültür Eğitim Sanat ve Araştırma Vakfı (ŞURKAV) 7. Ticaret Borsası</p>	<p>Kentleşme, Çevre ve Altyapı Çalıştayı</p> <p>Saat: 14.00 Yer: Şanlıurfa Sanayi ve Ticaret Odası Katılımcı Kurum/ Kuruluşlar: 1. Bayındırlık ve İskân İl Müdürlüğü 2. Şanlıurfa Ticaret ve Sanayi Odası Başkanlığı 3. Çevre ve Orman İl Müdürlüğü 4. Harran Üniversitesi Rektörlüğü 5. Hilvan Belediye Başkanlığı 6. GAP Organik Tarımsal Üretim ve Tüketim Derneği 7. Siverek Belediye Başkanlığı 8. Halifeti Belediye Başkanlığı 9. Ticaret Borsası 10. Şanlıurfa Kan Atık Birliği</p>	<p>Eğitim Çalıştayı</p> <p>Saat: 14.00 Yer: Şanlıurfa Sanayi ve Ticaret Odası Katılımcı Kurum/ Kuruluşlar: 1. İl Millî Eğitim Müdürlüğü 2. İl Sağlık Müdürlüğü 3. Şanlıurfa Ticaret ve Sanayi Odası Başkanlığı 4. Harran Üniversitesi Rektörlüğü 5. Kırsal Kalkınma ve Gıda Güvenliği Derneği</p>
			<p>Kültür, Turizm ve Tanıtım Çalıştayı</p> <p>Saat: 14.00 Yer: Şanlıurfa Sanayi ve Ticaret Odası Katılımcı Kurum/ Kuruluşlar: 1. İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü 2. Şanlıurfa Turistik Belgeli Otelciler ve İşletmeciler Birliği Derneği 3. Şanlıurfa Ticaret ve Sanayi Odası Başkanlığı 4. Hilvan Belediye Başkanlığı 5. GAP Organik Tarımsal Üretim ve Tüketim Derneği 6. Şanlıurfa Kültür Eğitim Sanat ve Araştırma Vakfı (ŞURKAV) 7. Ticaret Borsası 8. KOSGEB 9. AGRO GAP Önder Çiftçi Derneği 10. GAP Bölge Kalkınma İdaresi Bölge Müdürlüğü 11. Marka İletişim Danışmanlık</p>

EK 11: 2010 Yılı İçin Belirlenen Temel Amaç ve Öncelikler	
AMAÇLAR	
1. Üretim ve İstihdamı Arttırmak.	2. Bölgenin Turizm Potansiyelini Ortaya Çıkarmak ve Turizm Altyapısını Geliştirmek.
1.1	Turizm, sanayi ve tarıma dayalı sanayiye yönelik üretim yapan işletmelerin mal ve hizmet üretimi ve pazarlaması ile beşeri ve fiziki kapasitelerinin artırılması ve geliştirilmesi.
1.2	Tarıma dayalı sanayinin geliştirilmesi ve gıda güvenliğini sağlamaya yönelik çalışmaların desteklenmesi.
1.3	İşletmelerde kalite yönetim sistemlerinin kurulması ve ilgili ulusal ve uluslararası belgelerin alınmasının sağlanarak hizmet ve ürün kalitesinin artırılması.
1.4	İşletmelerde yeni üretim teknolojilerinin uygulanması, bilgi teknolojileri altyapılarının geliştirilmesi ve kullanımının yaygınlaştırılması, işletmelerin yenilikçi faaliyetleri ile rekabet ve ihracat güçlerinin artırılması.
1.5	Mevcut işgücü piyasasının ihtiyaç duyduğu nitelikli işgücünün yetiştirilmesi ve istihdam edilebilirlik kapasitelerinin artırılması.
1.6	Bölgede işsizliğin azaltılması için emek-yoğun iş kollarının desteklenmesi.
1.7	Bölgede üretilen tarım ve sanayi ürünlerinin özellikle Irak ve Suriye'ye ihracatının artırılması.
1.8	Sanayide çalışan KOBİ'lerin büyüme ve birleşmelerinin teşvik edilmesi, verimliliklerinin artırılması, yeni iş kurma ve geliştirme faaliyetlerinin desteklenmesi.
2.1	Bölgedeki zengin tarihi ve kültürel mirasın korunması, rehabilitasyonu, tanıtılması ve turizme açılmasına yönelik küçük ölçekli altyapı çalışmaları yapılması.
2.2	Bölgede turizm faaliyetlerinin çeşitlendirilmesi, yaygınlaştırılması, inanca turizmi, fuar ve kongre turizmi, termal ve sağlık turizmi, kış turizmi ile eko-turizm... gibi farklı ve alternatif turizm alanları geliştirilmesine yönelik altyapı ve tesisleşme yatırımlarının desteklenmesi.
2.3	Yerli ve yabancı turistlerin ziyaret edip vakit geçirebileceği ve alışveriş yapabileceği cazibe mekanlarının (kültür-sanat sokak ve caddeleri... gibi) oluşturulması.
2.4	Bölgede yeni fuar, kongre ve kültür-sanat merkezleri oluşturulması.
2.5	Doğal çevrenin korunarak turizm amaçlı kullanılması.
2.6	Bölgeye özgü tarihi, kültürel ve coğrafi öge ve sembolleri temsil eden anıtların yapılması, meydanların oluşturulması ve tanıtımının yapılması.
2.7	Turizm sektörünün ihtiyacı olan iş gücünün eğitilerek bu alanda istihdam edilmesi.
2.8	Bölgedeki tarihi mekanların korunarak turizme yönelik hizmet sektörüne (kültür, sanat, yeme, içme, dinlenme yerleri ile hediyelik eşya ve el sanatları satış yeri... gibi) kazandırılması.
2.9	Bölge için hazırlanacak turizm amaçlı planlar çerçevesinde, Gaziantep-Şanlıurfa-Mardin-Batman-Diyarbakır turizm koridorunun belirlenmesi ve bu koridorda Şanlıurfa ve Diyarbakır'a ait kültürel mirasın korunması, turistik türün ve öğelerinin çeşitlendirilerek geliştirilmesi ve pazarlama alanlarının desteklenmesi.

ÖNCELİKLER

KAYNAKÇA

- ACAR, T. O. (2009). *Araştırma Modelleri ve Kullanılan İstatistikler III*, <http://www.altisigma.com/modules.php?name=News&file=print&sid=64>, 09.12.2009.
- AKGEMİCİ, T. (2001). *KOBİ'lerin Temel Sorunları ve Sağlanan Destekler*, Ankara: KOSGEB Yayınları.
- ARI, F. A. (2006). *Bölgesel Kalkınma Politikalar ve Yeni Dinamikler*, İstanbul: Derin Yayınları.
- AYANOĞLU, K., M. C. DÜZYOL, N. İLTER ve C. YILMAZ (1996). *Kamu Yatırım Projelerinin Planlanması ve Analizi*, Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı Yayını. , 14.11.2009.
- BAKANLAR KURULU (2009). *2009/15513 sayılı 2010 Yılı Programı*, 17.10.2009 tarih ve 27379 sayılı Resmi Gazete: Ankara.
- BDDK (2009) “FİNTÜRK-Finansal Türkiye Haritası”, , 22.12.2009.
- BIRKAN, İ. (2009). “Diyarbakır İmalat Sanayi Profili Araştırması”, *Ekodiyar Dergisi*, Yıl: 3, Sayı: 15, Ocak-Nisan 2009, ss. 23-24.
- DEMİR, Ö. ve M. ACAR (1992). *Sosyal Bilimler Sözlüğü*, İstanbul: Ağaç Yayıncılık.
- DEVİRİM, F. (1999). “Türkiye’de 1980 Sonrası Dönemde Uygulanan İstikrar Politikaları”, *Yeni Türkiye Dergisi*, c. 5, s. 27 (Türk Ekonomisi Özel Sayısı), ss. 229-233.
- DHMI (2009). “İstatistiki Bilgiler”, <http://www.dhmi.gov.tr>, 22.12.2009.
- DICLE ELEKTRİK DAĞITIM AŞ (2009). “İstatistiki Bilgiler”, Şanlıurfa İl Müdürlüğü: Şanlıurfa.
- DİPKM (2008). *İl Brifingi*, Diyarbakır İl Planlama ve Koordinasyon Müdürlüğü: Diyarbakır.
- DİPKM (2009). *İl Brifingi*, Diyarbakır İl Planlama ve Koordinasyon Müdürlüğü: Diyarbakır.
- DIYARBAKIR OSB MÜDÜRLÜĞÜ (2009). “İstatistiki Bilgiler”, Diyarbakır.
- TİCARET VE SANAYİ İL MÜDÜRLÜĞÜ (2009). “İstatistiki Bilgiler”, Diyarbakır.
- DISKI (2009). “İstatistiki Bilgiler”, , 07.01.2010.
- DPT (2001). “Gelir Dağılımının İyileştirilmesi ve Yoksullukla Mücadele Özel İhtisas Komisyonu Raporu”, *Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı*, Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı Yayını.
- DPT (2003). *İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması (2003)*, Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı Yayını.
- DPT (2004). *İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması (2004)*, Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı Yayını.
- DPT (2006a) *Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013)*, Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı Yayını.
- DPT (2006b). *İllerde Öne Çıkan Sanayi Sektörleri*, Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı Yayını.
- DPT (2009). “İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması”, 02.01.2010.

- DSİ (2009). “Devlet Su İşleri, Toprak ve Su Kaynakları”, , 25.12.2009.
- DSİ X. BÖLGE MÜDÜRLÜĞÜ (2001). “İstatistiki Bilgiler”, Diyarbakır.
- DSİ X. BÖLGE MÜDÜRLÜĞÜ (2009). “Diyarbakır İli İşletmedeki Tesisler, Barajlar ve Hidroelektrik Santraller”, www.dsi.gov.tr/bölge , 21.12.2009.
- DSİ XV. BÖLGE MÜDÜRLÜĞÜ (2009). “ İli İşletmedeki Tesisler, Barajlar ve Hidroelektrik Santraller” www.dsi.gov.tr/bölge, 21.12.2009.
- DTİM (2009). “Tarım İl Müdürlüğü Brifingi”, , 18.12.2009.
- DTSO (2008). *Sayılarla Diyarbakır*, Diyarbakır Ticaret ve Sanayi Odası Yayını: Diyarbakır.
- DTSO (2009). “Diyarbakır Ekonomisi”, http://dtso.org.tr, 15.12.2009.
- EĞİLMEZ, M. ve E. KUMCU (2002). *Ekonomi Politikası: Teori ve Türkiye Uygulaması* (Genişletilmiş ve Gözden Geçirilmiş 3. Baskı), İstanbul: Om Yayınevi.
- EİEİ (2009). “Güneş Enerjisi Potansiyel Atlası (GEPA)”, , 23.12.2009.
- EKOSEP (2009). *Diyarbakır ve Şanlıurfa Durum Analizi ve Göç Odaklı Stratejik Eylem Planı*, (Yayınlanmamış Rapor).
- EU, UNDP ve SANAYİ VE TİCARET BAKANLIĞI (2010). *Integrated Industrial Development Plan for Şanlıurfa v. 1.0*, Technical Assistance for Industrial Restructuring of Şanlıurfa Unpublished Report), Şanlıurfa.
- GAİB (2009). “Bölgemiz İlleri Sektörel İhracat Değerleri”, .
- GAPBKİB (2006). “GAP Master Planı”, , 14.12.2009.
- GAPBKİB (2008a). *GAP Eylem Planı*, Ankara: GAPBKİB Yayını. , 15.12.2009.
- GAPBKİB (2008b). *GAP Kamu Yatırımlarında Son Durum*, GAPBKİB Yayını: Ankara.
- GAPBKİB (2008c). *Stratejik Plan 2008-2012*, Ankara: GAPBKİB Yayını. , 03.01.2010.
- GAP GİDEM (2007). *GAP Bölgesi İçin Rekabet Gündemi*, Yenilenebilir Enerji Girişimleri, Diyarbakır.
- GSM (2009a). *Brifing Dosyası*, Diyarbakır Gençlik ve Spor İl Müdürlüğü: Diyarbakır.
- GSM (2009b). *Brifing Dosyası*, Şanlıurfa Gençlik ve Spor İl Müdürlüğü: Şanlıurfa.
- H. Ü. NÜFUS ETÜTLERİ ENSTİTÜSÜ (2009). *Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması, 2008*. “Çocuk ve Bebek Ölümlülüğü 2008”. Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, Sağlık Bakanlığı Ana Çocuk Sağlığı ve Aile Planlaması Genel Müdürlüğü, Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı ve Tübitak, Hacettepe Üniversitesi Hastaneleri Basımevi Yayını: Ankara.
- KARLUK, R. (1999). *Türkiye Ekonomisi: Tarihsel Gelişim Yapısal ve Sosyal Değişim* (Gözden Geçirilmiş 6. Baskı), İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım.
- KGM (2009). “İstatistiki Bilgiler”, .

- KOSGEB (2006). *TRC2 Şanlıurfa Alt Bölgesi Bölgesel Kalkınma Raporu*, KOSGEB Yayını: Ankara. , 15.12.2009.
- KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI (2010). “İstatistiki Bilgiler”, www.kultur.gov.tr, 05.01.2010.
- MAHALLİ İDARELER GENEL MÜDÜRLÜĞÜ (2009). “Köy Yolları Envanteri”, , 01.01.2010.
- MİLLİ EĞİTİM BAKANLIĞI STRATEJİ GELİŞTİRME BAŞKANLIĞI (2009). “2008-2009 Eğitim Öğretim Yılı İstatistikleri”, MEB Yayını: Ankara.
- MTA (2010). “Güneydoğu Anadolu Bölgesi Maden Envanteri”, , 28.01.2010.
- MURAT, G. ve M. BAĞDİGEN (2008). *Kamu İdarelerinde Stratejik Planlama ve Yönetim*, Ankara: Gazi Kitabevi.
- MÜFTÜOĞLU N. E. (2009). “Havza Boyutunda Koruma ve ÇEKÜL”, , 18.01.2009.
- MÜSLÜMOV. A. (2002). 21. Yüzyılda Türkiye’de KOBİ’ler: Sorunlar, Fırsatlar ve Çözüm Önerileri, İstanbul: Literatür Yayıncılık.
- OKTAY E. ve GÜNEY A. (2002). *21. Yüzyılda KOBİ’ler: Sorunlar, Fırsatlar ve Çözüm Önerileri Sempozyumu*, 03-04 Ocak 2002, Doğu Akdeniz Üniversitesi: KKTC.
- ÖZGEN, H. ve DOĞAN S. (1998). “Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerin Uluslar arası Uluslararası Pazarlara Açılmada Karşılaştıkları Temel Yönetim Sorunları”, *Dış Ticaret Dergisi*, Sayı 9, Nisan 1998,ss. 87-127.
- PARASIZ, İ. (1998). *Türkiye Ekonomisi: 1923’ten Günümüze İktisat ve İstikrar Politikaları*, Bursa: Ezgi Kitabevi Yayınları.
- SALMAN, F. (2009). *Proje Döngüsü Yönetimi ve Mantıksal Çerçeve Yaklaşımı*, , 14.11.2009.
- SANAYİ VE TİCARET BAKANLIĞI (2009a). “Türler İtibariyle Türkiye Geneline Kooperatif ve Birlik Sayıları”, genel_istatistik.zip, 25.12.2009.
- SANAYİ VE TİCARET BAKANLIĞI (2009b). “Kooperatif ve Birliklerin Illere Göre Dağılımı”, , 30.12.2009.
- SANAYİ VE TİCARET BAKANLIĞI (2010). “OSB Bilgi Sitesi”, , 11.01.2010.
- SPK (2009). “Aylık İstatistik Bülteni”, , 24.12.2009.
- SPK (2010). “Borsada İşlem Gören Şirketlerin Tam Listesi”, apps/ofd/iletisim.aspx?ctype=borsa&show=all, 14.01.2010.
- ŞAHİN, H. (1995). *Türkiye Ekonomisi*, (Gözden Geçirilmiş ve Genişletilmiş 3. Basım), Bursa: Ezgi Kitabevi Yayını.
- ŞANLIURFA VALİLİĞİ (2003). *Şanlıurfa İli Gelişme Planı*, Ankara: GAPBKİ Yayını.
- ŞİPKM (2009). *İl Brifingi*, Şanlıurfa İl Planlama ve Koordinasyon Müdürlüğü: Şanlıurfa.
- ŞİPKM (2009b). *Şanlıurfa Yatırımlar İzleme ve Değerlendirme Toplantısı Raporu*, ŞİPKM Yayını: Şanlıurfa.

- ŞTİM (2008). Şanlıurfa Tarım İl Müdürlüğü Brifingi. , 23.12.2009.
- ŞUTSO (2008). “Rakamlarla Şanlıurfa”, [http://www.sutso.org.tr/dosyalar/ rakamlarlaurfa.pdf](http://www.sutso.org.tr/dosyalar/rakamlarlaurfa.pdf), 15.12.2009.
- ŞUTSO (2009). “İstatistiki Bilgiler”, Şanlıurfa.
- TBB (2009). “İllere ve Bölgelere Göre Şube Sayısı, Şube Bazında Mevduat ve Kredi Gelişimi”, , 30.12.2009.
- TCDD (2009a). “Demiryolu Haritası”, <http://www.tcdd.gov.tr/genel/harita.jpg>, 23.12.2009.
- TCDD (2009b). “Lojistik Köy Projesi”, <http://www.tcdd.gov.tr/yuk/yukindex.htm>, 22.12.2009.
- TEDAŞ Genel Müdürlüğü (2009). “Kişi Başına Düşen Elektrik Tüketimleri”, 22.12.2009.
- TEİAŞ Genel Müdürlüğü (2007). TRC2 Bölgesi Kapsamındaki HES'lerin Kümülatif Elektrik Üretimi, TEİAŞ Yayını: Ankara.
- TİM (2009). “İhracat Rakamları”, <http://www.tim.org.tr>, 18.12.2009.
- TKBB (2009). “Şube ve Personel Sayıları - (1985 - 2009/3Ç)”, , 31.12.2009.
- TOBB (2009). “Ana Sektörlere Göre Firma Dağılımı”, , 16.12.2009.
- TÜİK (1990). “Genel Nüfus Sayımı Veri Tabanı”, , 20.12.2009.
- TÜİK (2000a). “Genel Nüfus Sayımı Veri Tabanı”, .
- TÜİK (2000b). “Nüfus, Demografi, Konut, Toplumsal Yapı, Göç İstatistikleri”, , 22.12.2009.
- TÜİK (2006a). “Türkiye İstatistik Kurumu, Bitkisel Üretim İstatistikleri”, , 23.12.2009.
- TÜİK (2006b). “Bölgesel İstatistikler, Sağlık, Sağlık Personeli: Uzman Hekim”, <http://tuikapp.tuik.gov.tr/Bolgesel/degiskenlerUzerindenSorgula.do?durum=yilSecildi&secilenYillar=2006>, 31.12.2009.
- TÜİK (2006c). “Bölgesel İstatistikler, Sağlık, Sağlık Personeli: Uzman Hekim”, <http://tuikapp.tuik.gov.tr/Bolgesel/degiskenlerUzerindenSorgula.do?durum=yilSecildi&secilenYillar=2006,2005,2004,2003,2002,2001,2000>, 31.12.2009.
- TÜİK (2007a). “Bitkisel Üretim İstatistikleri”, , 23.12.2009.
- TÜİK (2007b). *Bölgesel İstatistikler Veritabanı*. “Yükseköğretim İstatistikleri”, Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu Yayını.
- TÜİK (2007c). “Bölgesel İstatistikler, Sağlık, Hastane Yatak Sayıları”, <http://tuikapp.tuik.gov.tr/Bolgesel/degiskenlerUzerindenSorgula.do?durum=yilSecildi&secilenYillar=2007>, 31.12.2009.
- TÜİK (2007d). “Su Ürünleri İstatistikleri”, , 23.12.2009.
- TÜİK (2007e). “Bölgesel İstatistikler, Sağlık, Hastane Yatak Sayıları”, <http://tuikapp.tuik.gov.tr/Bolgesel/degiskenlerUzerindenSorgula.do?durum=yilSecildi&secilenYillar=2007,2006,2005,2004,2003,2002,2001,2000>, 31.12.2009.

- TÜİK (2009a). *Bölgesel Göstergeler TRC2 Diyarbakır-Şanlıurfa*, Ankara: TÜİK Yayını.
- TÜİK (2009b). “Dış Ticaret İstatistikleri”, , 20.12.2009.
- TÜİK (2009c). “Ulaşım İstatistikleri”, .
- TÜİK (2010a). “Bölgesel Gayri Safi Katma Değer: 2004-2006”, *TÜİK Haber Bülteni*, Sayı: 3, 07.01.2010.
- TÜİK (2010b). “Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) Nüfus Sayımı Sonuçları” <http://tuikapp.tuik.gov.tr/adnksdagitapp/adnks.zul>, 29.01.2010.
- ULUDAĞ I. ve VILDAN S. (1992). *Türkiye’de KOBİ’ler: Yapısal ve Finansal Sorunlar, Çözümler*, İstanbul: Renk Basım Yayın.
- YILMAZ, C. ve H. I. AKÇA (2002). “Türkiye’de Proje Planlama ve Proje Döngüsü Yönetimi”, *Planlama Dergisi*, Özel Sayı (DPT’nin Kuruluşunun 42. Yılı), ss. 377-393.
- YILDIRIM, E., R. ALTUNIŞIK, R. COŞKUN ve S. BAYRAKTAROĞLU (2005). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri, SPSS Uygulamalı*, Sakarya: Sakarya Kitapevi.